

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

LIVET I ÅRHUS

I GAMLE VISER

eller hvorledes man har sunget
om store og små, alvorlige såvel som muntre
hændelser i købstaden og dens omegn
gennem tre hundrede år

Samlet og kommenteret af en gammel borger

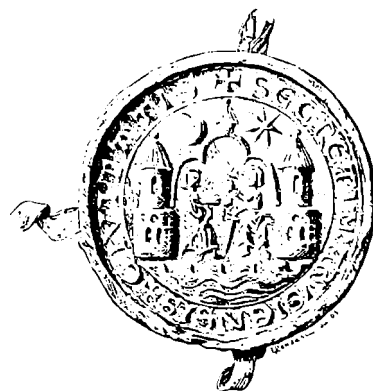
LIVET I ÅRHUS I GAMLE VISER

Bernhardt Jensen

LIVET I ÅRHUS

I GAMLE VISER

*Digt og kendsgerninger
om store og små begivenheder*

Udgivet af Århus byhistoriske Udvalg . Universitetsforlaget i Århus 1975

Omslagsbillede:

Fra visen »Revuesang eller Århus ny tappenstreg« (1903).

Titelvignet:

Århus bys segl.

Tegning af E. Rondahl efter en original fra 1421.

© 1975 by Bernhardt Jensen.

ISBN 87 504 0370 2

Aarhus Stiftsbogtrykkerie A/S

Indholdsfortegnelse

7	Indledning	60	Det gådefulde Hjortshøj-mord
11	Da svenskerne bombarderede Århus	63	En sensation i mordmysteriet
15	Skæring Munkegårds hårde herre og hans bønder	65	Republikanere i knibe
20	Protest mod tællelyset	68	Et par hårde negle
22	En kritisk markedsgæst	72	Da mesterbryderen blev upopulær
25	En våd Wolsmarkedstur	75	Chaiselong-krigen på Strøget
31	Ordenens håndhævere i dårligt lys	79	Byen i stor ophidselse
35	En populær melodis historie	82	Et højt besunget »lyststed«
38	I sporvogn over den nye bro	85	Sjov i gaden for velgørenhed
41	Politimand og bedrager	87	Landsudstillingens kendteste figur
45	En tragedie med social baggrund	90	Første flyvning i Århus
48	»Byens stolteste bygning« brænder	93	Da korn-lavinen rullede
51	Da Mejlgades huse rystede	96	»Frivolitet« på stranden
54	Da margarinen løb i åen	99	Fra Vennelyst til Varna
57	Cafévært under falsk navn	102	Et mål for sejlture på åen
		106	Liden årsag – stor virkning
		110	Krudt og korsetter i flammer
		113	Hyldest til en luftens behersker
		116	På fodtur til Silistria
		118	En folkeførers sidste rejse
		121	Årligt tilbagevendende bogsucces
		125	En valgdag med dametur
		128	Faret vild i den jyske nat
		131	Gammel idyl, der forsvandt
		133	Vågenætter på Store Torv
		136	Fik topstilling uden at søge
		139	Kampen om et tårn
		142	Hvor gik kobbertøjet hen
		145	Glemte at blive århusianer
		148	Striden om kommunegrænserne
		153	Register ved <i>Frode Hørlyk</i>

Indledning

Der har i de seneste år kunnet registreres en mærkbart voksende interesse for gammel dansk folkekultur, ofte lidt sarkastisk betegnet som »den nostalgiske bølge«. Ikke mindst den del af de folkelige kulturtraditioner, som finder udtryk i musik og sang, er kommet frem i lyset. Radio og TV opdyrker i serier folkemusik, evergreens, revyslagere, »Blæksprutte«-viser osv. Folkeviser og skillingsviser genoptrykkes, ja, på skillingsvisernes område er der i de nordiske lande opstået en omfattende videnskabelig forskning. Sidst har emnet endog – så forkæret den del af litteraturen ellers har været i litteraters og sprogfolks omdømme – vundet indpas i skolen, idet Dansk lærerforening i 1974 udgav Iørn Piøs »Skillingsviser – en antologi«. Heri kan den, der vil søge ind i denne gren af visetraditionerne, finde nyttig oplysning.

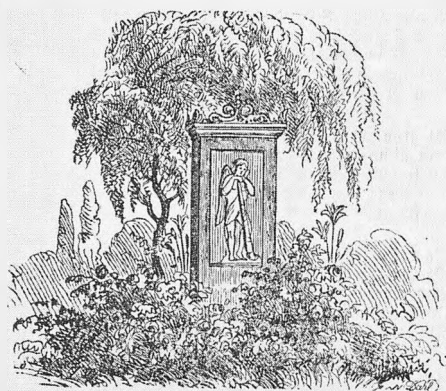
Det er ikke den her foreliggende bogs formål at bidrage til den videnskabelige, musikalske eller litterære behandling af visetraditionerne. Hensigten har været at finde frem til nogle af de begivenheder og temaer, der i tidens løb på et lokalt afgrænset område som Århus og nærmeste omegn – det, som i dag udgør Århus kommune – har kunnet afgive stof til en vise. At visens skildringer så ofte afviger noget fra det faktiske handlingsforløb, vil fremgå af de kommentarer, der er knyttet til den enkelte vise, og som tillige omfatter, hvad der måtte være gået forud for, og hvad der er fulgt efter den behandlede hændelse. Nogen systematisering af materialet er ikke forsøgt; det gengives kronologisk efter tidspunktet for den skildrede begivenhed eller – hvor der ikke er tale om noget tidsbestemt handlingsforløb – efter året for vi-

sens fremkomst. Udvalget omfatter viser, som dels er skrevet af amatører i digtekunsten, dels af halv- og helprofessionelle, men ikke litterære, visemagere, f.eks. i revybranchen. Og med et par undtagelser er der tale om viser, folk har kunnet erhverve sig ved køb, altså selv kunnet synge. Det gælder selvfølgelig navnlig skillings- og 10-øres viser, der i store oplag spredtes ud over landet. En tid var det skik at trykke dem på postkort. Der bragtes også sangbare aktuelle viser i forskellige blade og i »Blæksprutten«, hvor de var forsynet med noder. (Noder manglede derimod i næsten alle skillingstryk, ofte savnedes endog melodiangivelse). Endnu en mulighed for at skaffe sig viser var der i den periode, da sommerrevyerne overtog visemarkedet i provinsen. Det var da almindeligt, at folk kunne købe et hæfte med revyens sange – en skik, der for de århusianske Vennelyst-revyers vedkommende fortsattes til op i tyverne. Også mange aviser begyndte at bringe »begivenhedsviser«; men i den følgende samling er der ikke gjort brug af avisviser.

Som for så mange andre kulturfrebringelser gælder det også for skillings- og revyviser, at de næsten udelukkende var af københavnsk oprindelse. Det betød dog ikke, at man i den øvrige del af landet blev snydt for lokalt og egnspræget visestof. Producenterne af skillingsviser satsede i høj grad på afsætningsmuligheder i provinsen og især i landbefolkningen, hvorfor begivenheder ude i landet blev grundigt behandlet af viseforfatterne i hovedstaden. Og i købstæderne, hvor sommerrevyerne blomstrede på de små scener, greb revyens ophavsmænd gerne en populær melodi fra hovedstadens teatre og fik sat en lokal tekst til. Heldigvis kom der dog også – især

Vise om
Marie Sorensen Hjortshøjs
ulykkelige Død.

Hendes Fader arresteret, men løsladt.

Dg:
Beretning om Næste fremkomne.

Øftertryk forbeholdt.

København,
Bernh. Wernersøns Bogtrykkeri.

Titelbladet på en af Julius Strandbergs i alt fire viser om Hjortshøjmordet.

i dette århundredes begyndelse og ikke mindst i Århus – lokale viseforfattere, som førte skillingsvisernes tradition med begivenhedsskildringer videre, hvilket i høj grad har været medvirkende til, at der har kunnet tilvejebringes et så fyldigt materiale fra denne periode. Derved har visernes tidsmæssige fordeling til gengæld fået slagside. Revyernes behandling af lokale emner skete ofte i sammensatte viser med blot et fælles refræn som bindemiddel, mens den hele, afrundede vise om en enkelt episode eller et enkelt tema blev stadig sjældnere, således at udvalget aftager stærkt, når man er nået til tyverne. Da der fra 1600-tallet og 1700-tallet kun har kunnet findes én århusiansk begivenhedsvise fra hvert århundrede, er resultatet altså, at det gengivne sangmateriale, selv om det strækker sig over 300 år, i hovedsagen er det, som er sunget af vor generations bedste- og oldeforældre, mens tidligere og senere perioder er sparsomt repræsenteret.

Skillingsviserne havde deres storhedstid i forrige århundrede. De kan groft deles i to slags: En, der gengiver en romans eller novelles handling på vers, som regel skildrende trofast og/eller ulykkelig kærlighed, men også sømandssange, små humoresker o.l. Og en anden slags – den, vi her beskæftiger os med – som omhandler virkelige begivenheder, oftest mord, brand og andre ulykkelige hændelser. Viser af denne sidste art – begivenhedsviser – kendes dog allerede fra 1600- og 1700-tallet, hvor de simpelthen tjente til at udbrede nyheder, som en senere tid fik behandlet gennem aviserne. Men endnu i forrige århundrede var aviserne så lidet udbredt i det meste af landet, at skillingsviserne ofte var de egentlige budbringere til almuen på landet om både hjemlige og udenlandske begivenheder. Ja, selv i København kunne skillingsvisernes ukronekonger, Julius Strandberg, så sent som i 1888 en aften sende en vise på gaden om en samme dag indtruffen begivenhed (en mand, der sprang ud fra Rundetårn) og derved komme før aviserne med nyheden.

Mens der i de ældste skillingsviser mærkes en religiøs og moraliserende tendens, og den løftede pegefinger aldrig savnes, svinger viserne i 1800-tallet mellem det tårepersende sentimentale og det sensationsprægede, hvor man svælger i gru og blodige detaljer. Efterhånden som det i disse henseender blev vanskeligere at konkurrere med det voksende antal aviser, blev aktualitetsviserne drejet over i en mere humoristisk og satirisk behandling af emnerne, hvilket ikke mindst gælder de århusianske 10-øres viser fra dette århundrede og, helt rendyrket, revyviserne.

Storproducent af skillingsviser var som nævnt Julius Strandberg i København. Han behandlede – som det vil ses – flere emner fra Århus og omegn og havde stor fornøjelse heraf, takket være et åbenbart udmærket lokalt salgssapparat. Blandt hans tidligste kontakter i Århus finder man bogbinder C. S. Bøgh, der drev lejevibibliotek i Skolegade 25; senere var en af hovedforhandlerne papirhandler P. Jensen i Frederiksgade, som tillige var forlægger af lokalt fremstillede viser.

Af Jul. Strandbergs dagbøger, der nu beror i Dansk Folkemindesamling, kan man se, at en begivenhed som Hjortshøjmordet i 1902 var egnet til at skaffe ham en udmærket indtægt.

Den 23. maj 1902 noterer Strandberg: »Skrev vise om pigemordet ved Århus«, og den 26. ud-

kom visen. Tre dage senere hedder det: »Meget god forretning. Visen om »den jyske pige« er på to dage udsolgt og nyt oplag i arbejde«. Og den 9. juni: »Vi begynder i dag på salget af fjerde tusinde af den jyske pige«. 13. juni lod man trykke sjette oplag af visen, og 19. juni skriver Strandberg: »Vi sendte 1200 viser »den jyske pige« bort«.

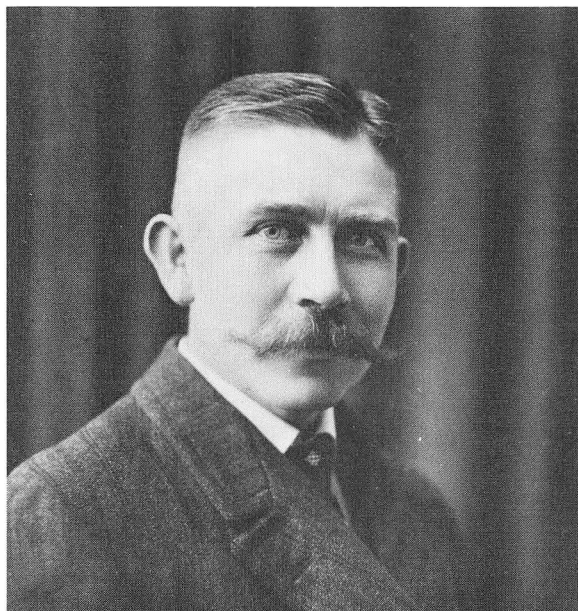
Opmuntret af salgssuccesen skriver han så den 21. juni en ny vise om Hjortshøj-mordet, og den blev trykt den 23., men allerede dagen efter udgivelsen er den udsolgt. Man kan godt forstå, at den heldige Strandberg få dage senere kunne invitere familien på udflugt til Rungsted, hvor man på Badhotellet drak to flasker champagne! Den myrdede pige syntes et uopslideligt forretningsobjekt. Den 3. juli melder dagbogen: »Udmærket forretning med Marie Sørensen-viser. Den første i går skrevne vise udkom i dag, den anden i aften, og vi har allerede solgt 300 af den første«. 14. juli hedder det: »Udmærket forretning til provinserne, især med viserne om Marie Sørensen«.

Og samme dag kan Strandberg så til glæde for århusianerne og sin egen forretning skrive visen om »Karen Spidsmus og Erichsen, der brød ud af fængslet«. Den udkom næste dag.

Jul. Strandberg udgav i årene 1861 til 1903 ca. 3.000 viser, hvoraf en mængde var skrevet eller omdigtet af ham selv, og adskillige kom i oplag på femcifrede tal. Efter hans død i 1903 fortsattes viseproduktionen endnu nogen tid af hans søn, Olaf Strandberg, der i flere år havde arbejdet i faderens forretning. Han optræder også som forfatter til en enkelt Århuvise, fra 1906.

Men derefter erobredes visemarkedet i Århus næsten helt af byens egen meget produktive viseforfatter gennem tre årtier, typograf Peter Thorsen (1872–1933), der under mærket Anker skrev viser om aktuelle emner på skillingsvisefaçon, men oftest med en humoristisk behandling af emnet. Viserne tryktes på forskellige lokale trykkerier og udsendtes undertiden med Thorsen selv som forlægger.

Skønt man med året 1874 forlod skillingen som møntenhed, vedblev man at benytte betegnelsen skillingsvise om de karakteristiske firesidede småtryk i format som nutidens billigbøger og med et billede i træsnit på visens titelside. De viser, der nu dukkede op i Århus – specielt Thorsens – var også firesidede, men i et lidt større format,

Typograf Peter Thorsen, fotograferet omkring 1910, da han var en særlig produktiv visedigter.

og de betegnes i det følgende »10-øres viser«. Man har ikke som hos Strandberg oplagstal for den stedlige viseproduktion, men bortset fra Abessiniervisen fra 1909, der opnåede en betydelig udbredelse, har oplagene næppe oversteget et tusind. Så Thorsen spandt ikke guld på sin virksomhed. Den var en kær hobby for den aktive, glade mand, som også leverede sangtekster til foreningsrevyer, således typografernes, der i århundredets begyndelse var en begivenhed i århusiansk forlystelsesliv, og Sejlkлубben »Bugten«s flotte sejerrevyer.

I typografernes rækker var der flere lyriske begavelse. Typograf Peter Christiansen (1867–1949) gjorde ganske vist mest i lejligheds- og selskabssange, men skrev dog en i sin tid meget sunget – og heri gengivet – vise om »Salonen« i Riis Skov.

På dette forlystelsessted i skoven boltrede sig også visesangeren Otto Marryat Lauritzen (1884–1951), der engang imellem selv greb pennen og nedskrev en vise med lokalt motiv.

I de årlige revyer i Vennelyst og Kasino blev de lokale emner som nævnt oftest behandlet i »blandingsviser«. Men det hændte dog, at der kom en vise, som gennemspillede et enkelt emne, og nogle prøver herpå findes i den følgende samling. Et par andre har været trykt i »Fra det glade Århus« (1963). Der var flere revyviser, som det havde været af interesse at bringe, men som ikke har kunnet fremskaffes; eksem-

pelvis Perregårdvisen fra 1924 («Er De socialdemokrat, ja eller nej») og et par viser fra studenterrevyernes tidligste periode.

Det må her bemærkes, at, på et enkelt usikkert tilfælde nær, kun viser, som er trykt eller er offentligt fremført, er taget med i denne udgivelse. Bortset fra visen om Skæring Munkegård og dialektvisen om Olufsmarkedet, som aftrykkes i originalens ortografi, er viserne gengivet i moderne retskrivning, dog med bibeholdelse af gamle ordformer.

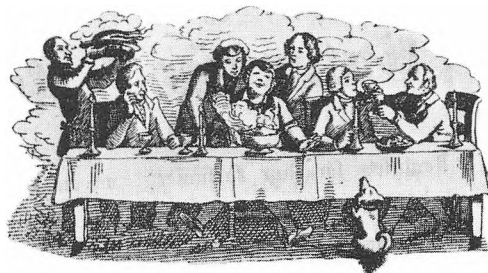
I Strandbergs nyhedsviser – f. eks. viserne om Hjortshøj mordet og Karen Spidsmus – fulgte der efter visen en kort prosaberetning om den begivenhed, der lå til grund for visen. De kommentarer, som i denne bog oplyser om de faktiske forhold bag viseteksten, er dog ikke baseret på disse beretninger, men skyldes egne undersøgelser af forskelligt foreliggende kildemateriale: avisreferater, retsprotokoller, kommunale arkivalier m.m. Ofte kan det være vanskeligt at finde tilbage til de begivenheder, der er skrevet viser om. Når visen f. eks. mangler årstal for trykningen eller er »trykt i dette år«, er man jo dårligt orienteret; men ét gælder for næsten alle de ældre viser – de reklamerer med at være *ny* eller »den nyeste«. Det var væsentligt for afsætningen at lade kunderne forstå, at det ikke var en gammel vare, man mødte frem med.

Bogens visemateriale hidrører fra følgende samlinger og private: Dansk Folkemindesamling, Birketinget 6, København S. Det kongelige Bibliotek, Kbh. Erhvervsarkivet, Vester Allé 12, Århus. Købstadmuseet »Den gamle By«, Århus.

Statsbiblioteket i Århus. Lokalhistorisk Samling i Århus Kommunes Hovedbibliotek, Mølleparken. Snedker Aksel L. Jørgensen, Samsøgade 23. Fru Kjestine M. Petersen, Annagade 33. Fru Anna Simonsen, Fuglebakkevej 126. Adjunkt, cand. mag. Jørgen Sørensen, Hadsten, og forfatterens egen samling.

Aktualitetsviserne er som regel skrevet til at synges på kendte folkelige sangmelodier eller iørefaldende revymelodier. I det omfang, melodierne har kunnet findes, er de gengivet i enkel, sangbar form ved visen. Undtaget er dog den afsluttende revyvis med de mange vekslende melodier. For det betydelige arbejde med nodearrangementet takker jeg pens. rådhusforvalter August Hansen og for fremskaffelsen af melodier tillige lektor ved Århus Universitets musikvidenskabelige Institut, Kirsten Sass Byberg samt snedker Aksel L. Jørgensen og endelig – men ikke mindst – Dansk Folkemindesamling ved arkivar Iørn Piø, hvem jeg også takker for andet materiale til dette udvalg af gamle Århusviser. Et udvalg, der skulle kunne give et billede af byens brogede liv i svundne århundreder og årtier. Vi konfronteres her i glimt med større begivenheder, som måtte engagere befolkningen: krig, mord og brande f. eks. – og med små episoder, som kaldte på smilet og latteren, og vi møder træk af dagligliv og fest: markeder, skovture og forlystelser. Scenen skifter uafbrudt, fra tragedie til farce, fra højspændt dramatik til stille idyl – sådan som livet nu engang er.

B. 7.

Da svenskerne bombarderede Århus

1659

Den ældste eksisterende vise om en Århus-begivenhed skildrer en svensk flådeafdelings overfald på byen under krigen i 1659, hvor borgerne – under de polske hjælpetroppers passivitet – måtte se et stort antal huse og skibe afbrændt.

Enfoldigt klagedigt

over den store ulykke, som var antændt udi Århus den 27. juli 1659 og dog for samme indvånerne noget blev formildet. Alle Århus' indbyggere til eftertænkning over Herrens vrede, som lod sig se på nogle, og andre bleve sparede, ikke tør nogen tænke af sin egen fortjeneste alene, men mere syntes bedst, at Guds kraft på dem skulle åbenbares.

Udi bare dactyliske rim kan synges som: Himmeriges rige lignes ved etc. . . . af den som altid påkalder Herren.

Prentet i København år 1663.

1. Dér man skrev tusind seks hundred år,
dertil ni og halvtredsindstve,
den syv og tyvende juli det var,
udi Års[1] monne kuglerne flyve.
Så hjælp os, o nådige Herre!
2. Først kom de svenske om aften silde
med skærbåde[2] mange,
søgte skibene an at brænde efter orden[3].
I brand og somme måtte gange.
Stod os da bi vor nådige Herre.
3. Polakkerne havde da borgerne tvunget
Gud bedre, at skulle mod stande,
jagede de samme bort[4] gesvindt,
til skibene monne de gange.
Så hjælp os, o nådige Herre.
4. Men hvad skete, hør: om anden dag
tretten skibe store der komme,

uden for Mindet de alle sig lagde,
ikke få til for lidet fromme[5].
Så hjælp os, o nådige Herre.

5. De fangede an at skyde så stærk
på husene og skibene alle.
Det sig et hvert christen-hjerte værk[6],
en fattig by så at overfalde.
Os hjælp dog vor nådige Herre.
6. De skænde og brænde de skibe med hast.
Ad husene lode de stande[7].
Hvad ynke det var de brændte så fast[8],
kan ingen fuldt tænke for sande.
Os hjælp dog vor nådige Herre.
7. De plyndred ud både kvinde og mand,
så mange de kund' overkomme.
Hverken løst eller fast sparede han,
hvor de kom, blev husene tomme.
Stod os dog bi vor nådige Herre.
8. Omsider det alt elendighed,
så om det så skuld' continueret[9],
en stund eller så skuld' det stå på,
var vel den halve by skamferet.
Stod os dog bi vor nådige Herre.
9. Da trådte dog frem nogle gode mænd
lige som med livet udi hænde.
I Herrens Guds navn de bade dem med
god ord og løft uden ende.
Os hjælp dog den nådige Herre.

[1] Ældre benævnelse for Århus.

[2] Mindre både til indenskærs fart, udrustede med kanoner.

[3] Efterhånden, i rækkefølge.

[4] Hentyder til, at de polske hjælpetropper forhindrede beboerne i at slukke husbrandene.

[5] Glæde, behag.

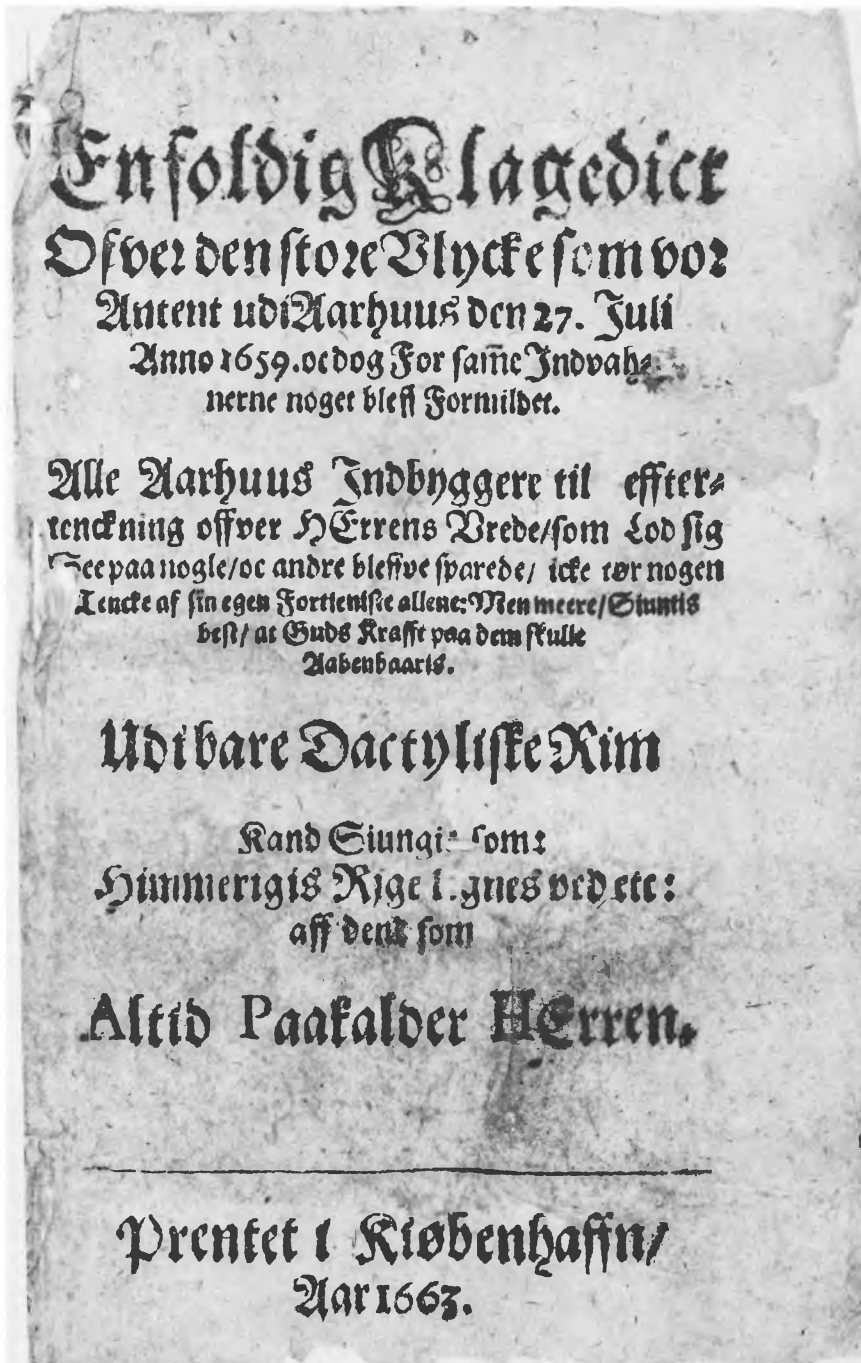
[6] Smertede.

[7] Ad skal sandsynligvis være all og sætningen betyde: alle husene lod de spolere, idet stande ifølge den store danske ordbog kan betyde at tilrede slemt.

[8] Hastigt.

[9] Fortsat.

Titelbladet på den ældste
skillingsvisc om Århus,
fra 1663.

10. De finge forlov at slukke den ild,
som da, Gud bedre! hårdt brændte,
omskønt fjenden syntes helt umild
og endda med deres skyden skændte,
os hjalp dog vor nådige Herre.
11. Dér de holdt op at skyde så hårdt,
hvilket Gud visselig gjorde,
da stod i brand den fjortende gård,
vel få end da udslukke turde[10].
Os hjalp dog vor nådige Herre.
12. Af alle de fjorten våninger[11] al
moxen[12] intet blev bevaret
for ildens hårde og hidsige kval,
ja, ej udi kælder blev sparet.
Så hjalp os vor nådige Herre.

[10] Kun få turde endnu slukke.

[11] Beboelseshuse.

[12] Næsten.

13. Nu kan vel enhver, som hjerte har,
vide, hvad ham selver godt gøre.
Lad blive derfor for klafren[13] spart.
En anden årsag tør du ej spørge.
Du ved alt, o nådige Herre.

14. Mangen har nu mist gårde og gods
som skibe med og andre ene[14].
Er end og enker har mist al trøst,
mand og børn dennem skulle tjene.
Så hjælp dem, o nådige Herre.

15. Endda siges så af uforstand,
de kunne vel haft det bedre,
de skulle blevet i hus som anden mand.
Penge ikkun de efter mon lede.
Du hør' alt, o nådige Herre.

[13] Sladren, bagtalelse.

[14] Ejendele.

Visen har endnu 6 vers, der imidlertid er af rent religiøst indhold uden hentydning til den historiske begivenhed, hvorfor de er udeladt her.

I fuld længde og oprindelig ortografi er visen gengivet i Århus Stifts Årbøger 1920, s. 68–72.

Forfatter ukendt. Trykt i København 1663. 12 s., hvoraf et blankt blad, indsat mellem s. 4 og 5, er forsynet med håndskrevne notater. Det kgl. Bibliotek.

Visens baggrund

Det enfoldige klagedigt – her gengivet med en let moderniseret ortografi, uden at dets særegne sprogs dunkle kroge derved er blevet fuldt oplyst – skildrer en begivenhed i 1659 under den langvarige og hårde krig mod Sverige, som Frederik den Tredje havde indledt i 1657. Da der netop er store huller i byens arkivalier fra disse krigsår, er den gamle vise sammen med en ansøgning fra byens råd i 1676 om støtte til udbygning af byens forsvar (under henvisning til overfaldet 17 år før) næsten de eneste kilder til oplysning om den for Århus så skæbnesvangre krigsepisode.

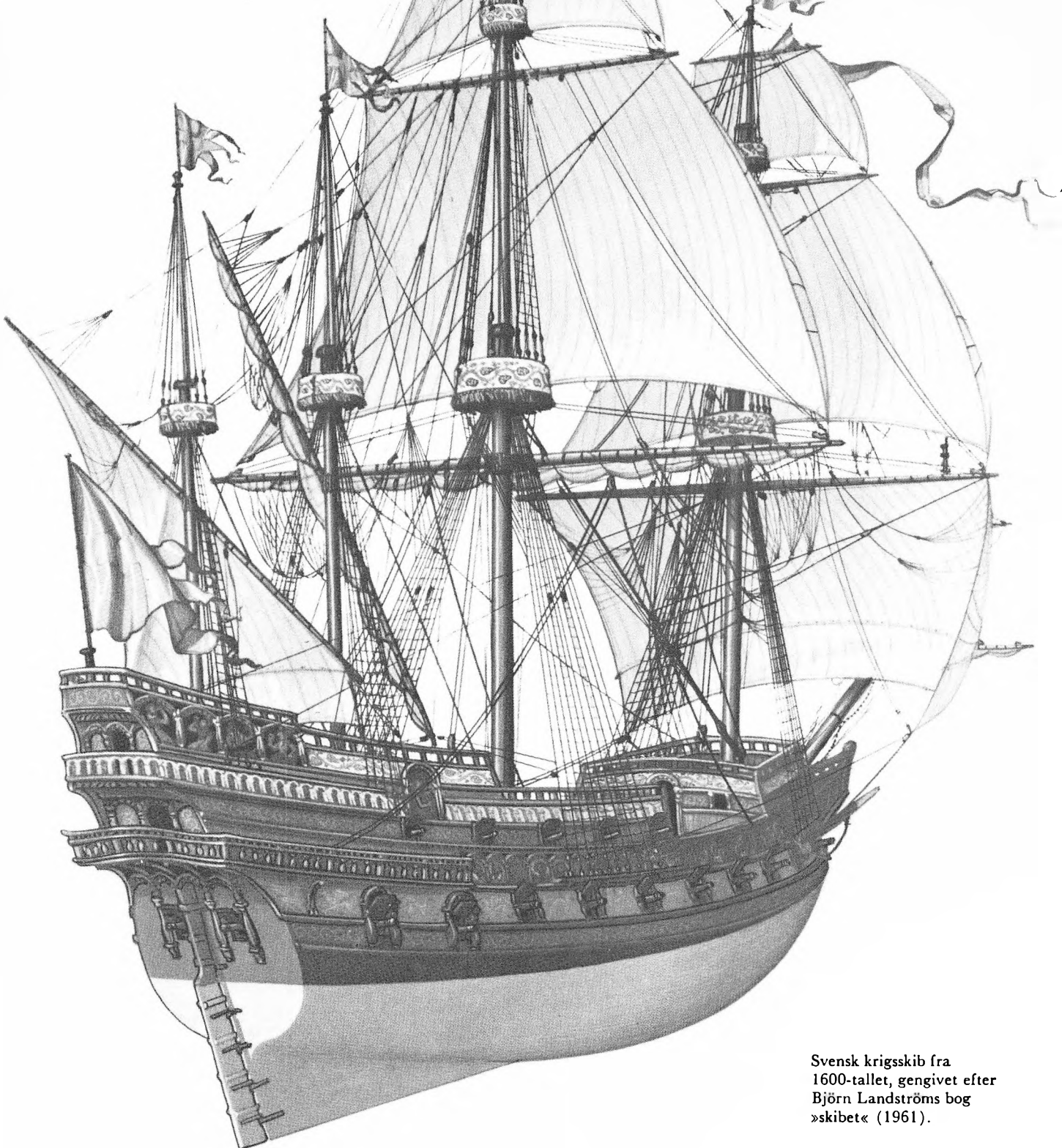
Det var om aftenen den 27. juli 1659, at en svensk eskadre pludselig dukkede op og lagde sig uden for å-havnen. Eskadrens fører, den engelske admiral William Cox, havde fire dage tidligere overrumplet en dansk flådestyrke i Ebeltoft Vig, ødelagt både den og nogle allierede hollandske krigsskibe og brandskattet Ebeltoft for 2000 rigsdaler. Nu skulle det gå ud over Århus. Svenskerne satte både i vandet, roede ind i havnen og satte ild til de skibe, der lå her. Et par kompagnier polske hjælpetropper, der var stationeret i Århus for at beskytte befolkningen, overlod byen til sin skæbne og bragte sig skyndsomst i sikkerhed bag »det store magasin« (den bygning, som under navnet »Trods Katholm« endnu, omend i ombygget skikkelse, ligger på hjørnet af Mindegade og Fredens Torv).

Mens brandene endnu rasede i havnen, kom

næste dag yderligere 13 store fjendtlige skibe, som lagde sig ud for Mindet og begyndte at bombardere byen. Beskydningen var så voldsom, at folk ikke kunne komme til at slukke brandene i skibe og huse. Svenske soldater havde i nattens løb hjemsogt gaderne omkring havnen og stukket huse i brand efter først at have plyndret dem. 14 store gårde blev flammernes bytte foruden et ukendt antal mindre huse. Endnu adskillige år efter lå hele Mindet og store dele af Mejlgade øde. Blandt dem, der blev hjemløse, skal have været Ole Rømer og hans forældre, som boede ved Mindet.

En fuldstændig ødelæggelse undgik byen åbenbart kun ved, at en deputation af kendte borgere, heriblandt tre gejstlige samt rektor og en lærer fra Latinskolen, sejlede ud til admiral Cox og bad om nåde samt tilbød at betale den forlangte brandskat på 1111 rigsdaler, hvoraf de 1000 skulle være for 1000 skud, mens resten var »en diskretion«, som admiralen stak i sin egen lomme. Oplysningen om disse mænds navne og oplevelse har man fra nogle håndskrevne notater på det bevarede eksemplar af den gamle vise. Her oplyses, at de brave borgere sad som gidsler på det svenske admiralskib fra kl. 10 formiddag til kl. 1 nat, og at det var nær ved, at svenskerne var sejlet bort med dem, fordi de ikke straks fik pengene.

En overlevering vil vide, at selveste byens

Svensk krigsskib fra 1600-tallet, gengivet efter Björn Landströms bog »skibet« (1961).

borgmester, Anders Lydichsen, om natten sad som fange på admiralens skib. Han, der var gift med den rige Maren Clemensdatter, boede i en gård på Mejlgade, og det fortaltes, at han stod i sin natdragt og kiggede ud ad sin dør, idet han støttede sig på den nederste, lukkede halvdel af døren, da en flok svenske soldater kom og halede ham ud gennem den åbne halvdør. En bekræftelse på begivenheden får man gennem en regning,

hans søstersøn mange år senere sendte Maren Clemensdatters dødsbo, lydende på hans udgifter ved udfrielse af borgmesteren, »da denne om natten var bortført til den svenske flåde«.

At ophavsmanden til de håndskrevne bemærkninger på visens gulnede blade selv har været medlem af gidsel-gruppen fremgår af, at han skriver i vi-form. Måske er det også ham, der er versenes forfatter.

Skæring Munkegårds hårde herre og hans bønder

1732

To brandstiftelser på Skæring Munkegård, rettet mod den hårdhjertede herremand dér, medførte strenge domme over de bønder, der afsløredes som gerningsmænd. Hovedmanden blev henrettet på gårdens mark.

En Nye-Vise

Hvorledes 8 Mordbrændere skal den Februar
Aar 1732 kastes Levendes paa Ilden og bræn-
des, Og en som for 6 Aar døde, skal opgraves; og
hans Been Ligeledes Brændes, samme Mordbræn-
dere tvende gange om Natten affbrændte deres
Herskabs Gaard. Mungskier-Gaard kaldet, be-
liggende imellem Aars og Ebeltoft, med alt den
Velsignelse af Korn, Kierne og Grøde, Fæ, Qvæg,
Beste, Sviin, Faar og alt det som Forefandtes,
Ynksom blev lagt i Aske.

The image shows a musical score for the song 'En Nye-Vise'. It consists of three staves of music. The first staff is in treble clef, 3/2 time, and contains the lyrics: 'Hvad har i disse Tiide dog Sathan'. The second staff is in bass clef and contains the lyrics: 'brugt sit spil Ja Ildebrand og Kvii - de han'. The third staff is in bass clef and contains the lyrics: 'og fremfø - re vil.' The music is written in a simple, folk-like style with a key signature of one flat (B-flat).

Melodie: O! Jesu for din piine.

1. Hvad har i Disse Tiide
Dog Sathan brugt sit spil
Ja, Ildebrand og Qviide
Han og fremføre vil.
2. Hvor han den helveds Drage
Dog løbet hist og her
Paa det hand kunde op stage
Den Ildebrand og fær[1].
3. O! Et uhørligt[2] stykke
Jeg nu fortælle vil
Hvor satan hand vil smykke
Og drive dette spil.
4. For 6 Aar som er omme
Da Sathan holdt sig nær
At han afsted kunde komme
Dend ulyksalig Fær.
5. Hand Ilden strax op gløder
Og skyder dem i sind
Dend Helveds Fyre-bøder
Hvor paa de gick saa ind.
6. Og paa Deris Herskabs boelig
Hen kastes Ilden saa
Da hver i sin seng rolig
Saa gandske stille laa.
7. Saa snart som de nu kjender
At Gaarden staar i brand
De sig tilbage vender
Det snarest de kand.
8. Den gerning strax kundgiordis
Gud bædre det disvær[3]
Men ikke det opspurttis[4]
Hvem dertil Aarsag er.
9. De anden gang begynder
Med et halsstarrigt sind
Paa deris forrig Synder
Og luke sathan ind.
10. Ja de tilsammen render
Saa hastig som de k(a)nd
Og gaarden strax antender
Til den staar udi brand.

[1] Færd (skrives konsekvent uden d.) [2] skal sikkert være uhørligt, men skrives også i 13. og 18. vers uhørlig.

[3] desværre. [4] opspurgtes, opklaredes.

11. De sig tilbage vender
Til deris hus og hjem
Som morder og mordbrender
I tallet tre til fem.
12. Nu dette spil var øvet
Da saa det ilde ud
Enhver var slet bedrøvet
Og raabte til sin Gud.
13. Dog Gud ald Godheds-kilde
hand dennem var For stærk
Hand Aabenbare vilde
Dette uhørlig værck.
14. Hvorfor de monne vændes
Til deris Fortiente ræst^[5]
Og Levendes skal brændes
O! Jesu vær dem næst.
15. O! Gud derfor omvænde
Hver Christens Siæl og sind
At de sig ret maa kiende
Og lucke Jesum ind.
16. Dog deres tancker ere
Kun stedse immer fort,
At hand dem streng vilde være
Hvorfor de det haver giort.
17. Thi Sligt det icke sømmer
Hver Christen Herskab skjøen
Thi Gud hand selver dømmer
Og giver Hver sin løn.
18. Man derfor ey bør giøre
saadan U-hørligt spil,
Ej lade sig forføre
Af ham, som skynder til.
19. En Undersaat skal stille
Sig for sin Øvrighed
Som den der gierne ville
Beviise Ydmyghed.
20. Ellers det ham kun ganger
Som det gaar disse nu
Der Straffen kun erlanger,
Kom stedse det i hu.
21. Dog har vel deres Herre
Paa den fornævnte Ort^[6]
Dem noget streng har været
Hvorfor de det har giort.
22. Ack! Fald dog ej i dvale
Som dette under seer
Men dig din Gud befale
Som naadig sig beteer.
23. Lad Sathan ej belaste
Dig med sin Konst og Svig
Paa Herren omhu kaste
Han ej Forfører dig.
24. Enhver maa vel betencke
Hvor det med dennem gick
Og ej lad Sathan skjencke
dig af sin Vellyst drick.
25. Bed Herren dig bevare
Fra sliig Tancke med skjel
Du kommer ej i fare
men bliver lønnet vel.
- [5] Tilgodehavende, »løn som forskyldt«. [6] Sted.

Forfatter ukendt. Trykt 1732, sted ukendt. 8 s. Lokalthistorisk Samling.

På titelbladet har visen om Skæring Munkegårds mordbrændere et billede af forbryderne under ildspåsættelsen.

En Nye=Wiise

**Svorledes 8 Mordbræn-
dere Kal den Februarij Aar 1732.
Kastes Levendes paa Ilden og
Brændes, Og en som for 6 Aar
døde, Kalopgraves; og hans Been
Ligeledes Brændes, samune Mord-
brændere tvende gange om Natten
Aisbrændte deres Herkubes-Gaard,
Mungstier-Gaard kaldet, beliggende
i mellem Mars og Ebeltoft, med alt
den Belsignelse af Korn, Kierne, og
Grøde, Fæ, Ovæg, Beket, Svin,
Saar, og alt det som Fbre fandtes,
Inksem blev lagt i Affe.
Melodie D! Jesu for din pine.**

Levte Aar 1732.

Visens baggrund

Ved at gifte sig med enken efter gårdens hidtidige ejer, amtmand, justitsråd Hans Nansen, kom den tidl. skriver Rasmus Randlev (Randleff) i 1718 i besiddelse af den store Skæring Munkegård i Egå sogn. Ni år senere brændte gården. Den 16. maj 1727 mellem kl. 9 og 10 om aftenen, da flere af beboerne allerede var

gået i seng, udbrød der ild, og på en halv time var gården omspændt af flammer. Randlevs kone måtte reddes ud gennem et vindue, men næsten hele besætningen: 51 køer, 20 svin, 15 heste og et antal får, geder og sjerkræ indebrændte. Randlev opgjorde tabet til 9.000 rigsdaler, og det måtte han selv bære. Men allerede samme år fik han gården genopbygget.

Stuehuset var den eneste bygning på Skæring Munkegård, som indtil for få år siden var tilbage fra 1700-tallet. Bygningen blev ødelagt ved brand ikke længe efter, at den i 1971 var fotograferet af lærer Häuser Petersen til Hjortshøj-Egå Egnsarkiv.

Dog, næppe var arbejdet fuldført, før en ny brand hærgede. Helligtrekongersaften 1728 udbrød der ild i laden, men denne gang blev skaden dog begrænset hertil.

Havde der allerede ved den første brand været formodninger om ildspåsættelse, så blev der ved den sidste brand skabt vished for, at der forelå brandstiftelse. I det ved siden af laden liggende fæhus, hvor den første brand var opstået, fandt man denne gang en hasselkæp, der var kløvet i den ene ende, og her var anbragt noget let antændeligt stof, omviklet med en klud og noget hørblår, og man kunne se, at noget af det havde været antændt. Mens altså denne lunte var en forsager, havde en formentlig lignende i laden fungeret perfekt.

Samtidig med, at den hårdt prøvede godsejer efter ansøgning til kongen fik bevilget fritagelse for skatter i fire år, begyndte ryterne at udpege den formodede brandstifter. Mistanken samlede især om en mand ved navn Peder Jensen Munk, der tidligere havde været på Skæring Munkegård, senere havde opholdt sig hos en bror i Egå og nu arbejdede hos en af Randlevs fæstebønder. Han drak en del og opførte sig ofte voldsomt, bl.a. ved at skyde ind ad vinduerne. En aften kom han over til Randlev og bedyrede, at han ikke var skyld i brandene, men da han gik fra gården, overfaldt han nogle af

folkene og affyrede tre skud. Så blev han arresteret.

At Randlev var en temmelig hård herre og ikke stod sig godt med fæstebønderne, er der meget, der tyder på. Han fik derfor også den ikke unaturlige tanke, at Munk var redskab for et komplot af fjendtligsindede bønder. Kort efter Munks arrestation lod han tre fæstebønder indsætte i arresten i Århus, og flere fulgte efter, så der til sidst var 14 bønder impliceret i sagen. De blev nu stillet for en kommissionsdomstol, der snart kom til det resultat, at der virkelig havde været tale om et par velorganiserede forsøg på at ombringe den forhadte herremand og hans familie. Ved en lejlighed, da Randlev var på vej hjem fra Århus, havde også nogle af de sammensvorne ligget på lur i vejkanterne og affyret tre skud imod ham. Peder Munk havde for at antænde brandene fået 14 rigsdaler af fæstebønderne. Han dømtes som hovedmanden til – symbolsk efter forbrydelsens karakter – først at knibes med gloende tænger fire steder, dernæst at få sin højre hånd afhugget for til sidst at kastes levende på et bål. Tre brødre Pedersen, der havde betalt Munk for ugeringen, skulle henrettes med sværd. Endnu tre andre skulle miste deres hoved, mens ni blev dømt til slaveriet på Bremerholm i nærmere fastsat tid eller idømt bøder, som de måtte være ude af stand til

at betale. Om en opgravning af en afdød medskyldig, som omtalt i visens forord, nævnes intet i dommen. Men en af de tre dømte brødre døde ganske vist lige efter den sidste brand og en anden af dem kort efter dommen. To dødsdømte, Troels Olsen og Niels Christensen, der hver havde en halvgård i Hesselballe, flygtede.

Visen er – som man vil forstå – baseret på den strenge kommissionsdom fra 1731, men den blev ikke sidste ord i sagen. Fem af de dømte appellerede til Højesteret, hvis dom først faldt i marts 1735. Her ændredes flere af dødsdommene til slavearbejde. Kun Munk og en Niels Brandt fra Egå skulle dø, men ved almindelig henrettelse. Eksekutionen af Peder Munk blev foretaget på Skæring Munkegårds mark den 9. maj 1735 af skarpretteren fra Ålborg, hvis regning for »arbejdet« plus rejse og ophold endnu eksisterer. Slutsummen blev 31 rigsdaler og 2 mark. Om Brandts henrettelse foreligger intet. Måske er også han død forinden eller flygtet. Trods fri proces blev Randlevs samlede udgift ved sagen næsten 2.000 rigsdaler, idet han selv måtte betale for arrestanternes ophold i arresterne. Man henviste ham til at gøre udlæg i de dømtes bo, men de var så fattige, at der intet var at hente. Flere af dem blev syge i arresten; det gjaldt f.eks. Peder Munks bror, Christen Munk, der havde drevet en gård i Egå sammen med den dødsdømte Niels Brandt. Christen måtte løslades for sin skrøbeligheds skyld og fik med kone og børn overladt et lille hus i Egå. Men han havde nu også – fremhæves det – været flink til at give kommissionen alle ønskelige oplysninger!

Om den citerede vise, der er gengivet nøjagtig efter originalen, kan det oplyses, at den formentlig kun eksisterer i det ene eksemplar, der beror i Lokalhistorisk Samling i Århus. Både i stil, ortografi og tryk er den meget ubehjælpelig. Samme ord skrives ofte på forskellig måde, store og små begyndelsesbogstaver anvendes uden system, tegnsætning findes næsten ikke, og bogtrykkeren glemmer ofte mellemrum mellem ordene. På titelbladet har han glemt at indsætte datoen for den forventede bålbrænding af forbryderne, vel fordi han endnu ikke har kendt den.

Udsnit af Videnskabernes Selskabs kort over Århusegnen 1787 med Skæring Munkegård omtrent midt i billedet.

Protest mod tællelyset

ca. 1847

På en bestemt dag i efteråret begyndte man at arbejde ved lys – tællelys – på værkstederne. Det var ikke en dag, svendene glædede sig til, og som et plaster på såret måtte mester gøre et gilde.

En splinterny vise

om dagslysets sørgelige forsvinden og om den kjedsommelige arbejden ved tællelys, bestemt til at synges ved håndværkssvendenes lysegilde Michaeliaften, enfoldig forfattet af mig

Daniel Seivir
Skomagervend.

Mel.: Studentens glada lif.

1. I dag er det en fest,
I dag er det en mak, mak, mak,
i dag er det en fest,
:|: en fest for Sankte Michael,
Molak, molak, trallerallera,
en fest, som alle kjende vel,
den er os ej til held. :|:
2. Thi den os minder om,
thi den os minder mak, mak, mak,
thi den os minder om,
:|: at dagen på sin hæding er,
molak, molak, trallerallera,
at dagens lys ej skinner mer',
at ej det skinner mer. :|:
3. Nu kommer der en tid,
nu kommer der en mak, mak, mak,
nu kommer der en tid,
:|: da tællelys man tænder an.
Molak, molak, trallerallera,
ved himlens lys man se ej kan,
man længer' se ej kan. :|:
4. Da holder man vel fest,
da holder man vel mak, mak, mak,
da holder man vel fest.
:|: Indbyder os at være gæst,
molak, molak trallerallera,
indbyder os til lysets fest
til dér at være gæst. :|:
5. Men lyset er en pest,
men lyset er en mak, mak, mak,
men lyset er en pest,
:|: undtagen netop dagens lys.
Molak, molak, trallerallera,
og bort med alskens tællelys,
det vækker ikkun gys. :|:
6. I aften samles vi,
i aften samles mak, mak, mak,
i aften samles vi
:|: og drikke ud vor mesters skål.
Molak, molak, trallerallera.
Vi drikke vil vor mesters skål,
vi drikke vil hans skål. :|:
7. Men arbejd' vil vi ej,
men arbejd' vil vi mak, mak, mak,
men arbejd' vil vi ej
:|: udføre ved et tællelys,
Molak, molak, trallerallera,
thi det forvolder os kun gys,
det volder os kun gys. :|:
8. Vi slukke lyset ud,
vi slukke lyset mak, mak, mak,
vi slukke lyset ud.
:|: Så længe som det kan gå an,
Molak, molak, trallerallera,
vi da det atter tænde an,
det atter tænde an. :|:

The musical score is written in G major and 2/4 time. It consists of four staves of music with lyrics underneath. The lyrics are: 'I dag er det en fest, i dag er det en mak, mak, mak. I dag er det en fest, en fest for Sancte Mi-sha-el. Mo-lak, mo-lak tralle-ral-le-ra, en fest, som al-le ken-der vel Den er os øj til held.'

Forfatter (pseud.) Daniel Seivir. Trykt ca. 1847 i Aarhus Lithografiske Institut. 4 s. Lokalhistorisk Samling.

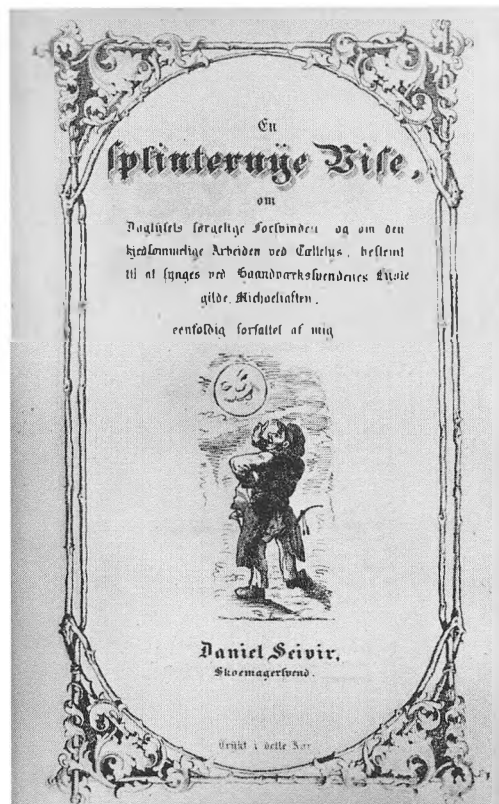
Visens baggrund

Sankt Michaels dag – den 29. september – var i flere henseender en mærkedag i svundne århundreder. Ofte anvendtes den som terminsdag. Således fremgår det af en gammel vægterforordning i Århus fra omkring 1700, at Mikkelsdag var en af de fire dage i året, hvor vægterne hos byens borgere kunne opkræve deres kvartalsvise vederlag for deres arbejde. Men dagen markerede tillige indgangen til vinterens mørketid. Ved Mikkelsdagstid traf – kan man se af gamle forhandlingsprotokoller – byens styrende foranstaltning til at få tranlygterne bragt i orden, efter at man i sommerhalvåret havde sparet gadebelysningen. Og så var det endelig også den dag, da man måtte begynde at arbejde ved lys på byens værksteder.

Denne »begivenhed« blev Mikkelsaften fejret med, at mestrene gav lysegilde. Der herskede jo patriarkalske forhold i de gamle håndværk, i værksteder og butikker, hvor mester og svende i fællesskab holdt fastelavnsgilde, skovtur og julegilde – og altså også lysegilde, selv om stemningen ved dette sidste kunne være noget blandet, som visens tekst røber. Mesters skål blev drukket under mishagsytringerne over at skulle arbejde ved de osende tællelys. Det hjalp naturligvis lidt på humøret, hvis mester – som sædvane har været nogle steder – serverede gåsesteg.

Selv om lysegilder ikke er nogen speciel århusiansk foreteelse, giver den i Århus trykte og udgivne vise et indtryk af arbejdsforholdene i den lille købstad, hvor man åbenbart endnu i 1840'erne ikke var nået til at benytte de mere end en halv snes år tidligere opfundne stearinlys eller de nye olielamper med væge bag et glas. Med en arbejdsdag, der strakte sig over 12–13 timer, afbrudt af tre spisepauser, var det om vinteren nødvendigt at have lysestagerne fremme både i den første og den sidste ende af dagen.

Man forstår svendenes afsky for tællelysene, når man læser en i lysestøbningen sagkyndigs beskrivelse af dem: »Alene deres snuskede udseende, altid fedtede, af en kedelig halvsnævset farve, mere eller mindre beskadigede, ofte knækkede, fordi de var for bløde og for tynde, og med vægestumper slaskende ud af begge ender. Og så besværet og griseriet med dem. Når et stearinlys brænder, krummer vægen sig ned i flammen og fortæres lidt efter lidt helt. Anderledes med tællelyset, her bliver den antændte del af vægen, tanden (udt. tannen) stående tilbage, og lyset

må snydes med en spytfugtet pege- og tommelfinger eller pudses pænt med en lysesaks. Sker det ikke, lyser det elendigt, og før eller senere vil en stump af tanden falde ned i lyset og ligge og brænde; der er kommet en tyv i lyset, som får det til at løbe . . .» (Arthur Fang i »Den gamle By«s årbog 1942).

Og så har endda skomagersvenden, der angives som forfatter til vor vise, kunnet have en vis fordel af den vandfyldte glaskugle, der på skomagerens arbejdsbord stod og samlede alt lys-skin, hvad enten det var solens eller tællelysets. Værre var det at arbejde ved aften og nat for dem, der ikke kunne sidde eller stå på en bestemt plads i lokalet. Slagtersvende f.eks. måtte gå rundt med et tællelys anbragt på en pind, som de holdt i munden, mens de arbejdede.

Et par ejendommelige udtryk i den gamle vise vækker erindring om en schlager, Ludvig Brandstrup og Osvald Helmuth sang i Cirkusrevyen 1937 – med refrænet »Molak, molak, mak, mak, mak«. Melodi og sammenstilling var en anden end i den århusianske lyseviser og i den endnu ældre svenske vise »Studentens glada lif«, hvorfra ordene sikkert stammer. Den oprindelige melodi – og »mak – mak – mak«'et – er også anvendt i en meget populær sønderjysk dialektviser.

En kritisk markedsgæst

ca. 1860

Ved alle større markeder forhandlede markedsviser. Denne fortæller om en mand, der besøger Århus Marked, dvs. Skt. Olufs Marked. Hans synes ikke at have haft noget større udbytte af besøget.

Mikkel Dynevårs hændelser
på Århus marked
besunget af ham selv i en
meget poetisk forfatning.

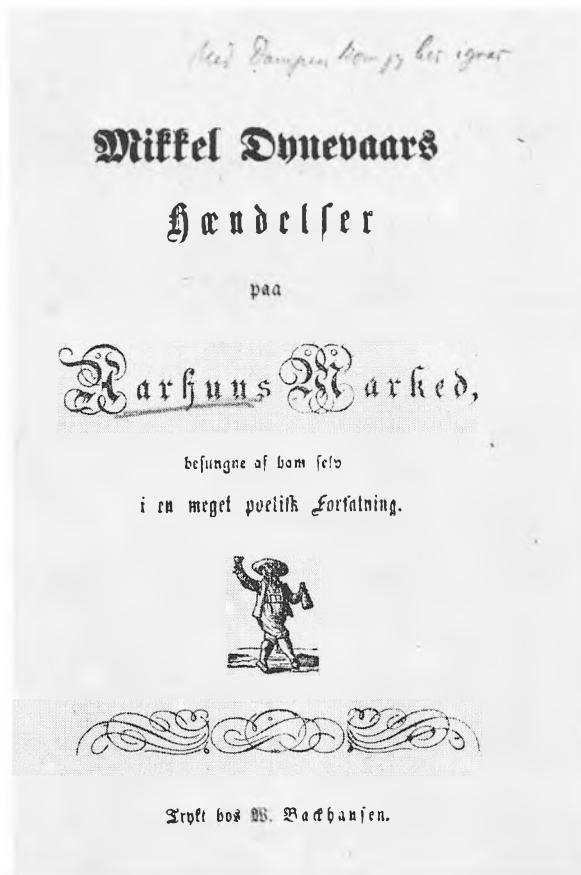
Mel.: Det spørgsmål høres mangan gang.

1. Med dampen kom jeg her i går
fra kongens København
at se, hvorledes her det står
udi min fødestavn;
jeg ville se til kæresten
om hun endnu var tro –
jovist! – hun med en skræddersvend
på gaden ad mig lo!

Med Dam-pen kom jeg her i går fra Kon-gens Ke-ben-
havn at se, hvorle-des her det står ud- i min fø-de-
stavn; jeg vil-le se til kære- sten, om hun end-nu var
tro! Jo- vist! Hun med en skræddersvend på ga-den ad mig
lo. Jo- vist! Hun til en skræddersvend på ga-den ad mig lo.

2. Så gik jeg til en gammel ven,
men ak, han var fallit,
og leved af fortjenesten,
som man jo gør så tit.
Vi skylded ned vor ærgrelse
med baiersk og med rom;
men hvad vi derpå fik at se,
det synger jeg nu om.
3. På torvet slentrede vi om
og så den markedsfærd,
men overalt hvorhen vi kom,
gik handelen så tvær;
kun sirupskager var courant,
og karrusel-kommers,
blyhatte[1] blev betalt kontant
trods gamle nytårsvers[2].
4. Af kunster så vi mer end nok,
men ingen kunstnere,
og i den store dameflok
var ingen trang at se;
i silke, kniplinger og flor
de svæved som en sky,
se det er jo beviser for,
at velstand er i by.

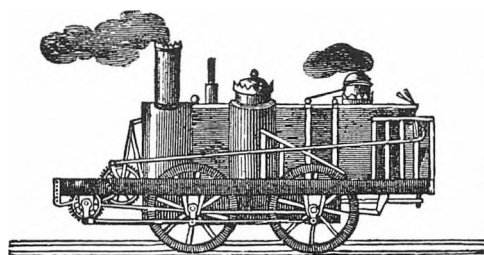

5. Vi drak en totti[3], vi drak ti,
og mange fler med os;
og snakked væk om fred og krig
og slesvigholstensk trods.
Til sidst så blev vi enig om,
at tiden den er god,
og til erkendelse vi kom,
af hvad vi ej forstod.
6. Vi leve i et dejligt land,
af tørst vi ej forgå,
og har man nok så lidt forstand,
kan man dog titler få.
Om frihed taler hver avis
og hver en rigsdagsmand,
og bonden, ak, hvor er han viis,
når velstand pryder ham.
7. Nu bliver snart hver næring fri;
O hvilken herlig tid!
Hvad skal man så vel gøre i
for at bli' fri for slid?
Da vil vi alle skænke i,
og drikke rigtig tæt
hverandres skål, indtil forbi
kreditten er med det.
8. Så talte vi med fynd og klem,
til stuen den løb rundt;
og derpå travede vi hjem,
det forekom os sundt.
»Nyd glædens øjeblik, min ven!
se alt i rosenskær!
Og kom til Århus snart igen,
når pungen den er svær«!

[1] Rus. [2] Ubetalte nytårsregninger. [3] Toddy.

Forfatternavn ukendt. Trykt ca. 1860 hos W. Backhausen, Vejle. 4 s. Det kgl. Bibliotek.

Inden Århus fik jernbane,
kunne gæsterne ved
Olufsmarkedet i 1859 se
tidens nye vidunder i
model i Winds lokale
i Kannikegade. Annonce i
Århuus Stiftstidende
26. juli 1859.

Byens Indvaanere gjøres opmærksomme paa,
at Jernbanen kun forevies til Løvedag
Middag. — Entree 1 Mk., Børn 8 ø.

En Jernbane.

Med høiere Tilladelse forevies i Hr. Restaurateur Winds Locale et

fuldstændigt Jernbanetog,

alveles liigt de paa større Jernbaner, gaaende ved Dampkraft og paa Jernsinner, der ligge 140 Fod i Rundtrebs. Locomotivet og efterfølgende Vogne vil i Publikums Paasyn tilbagelægge en Længde af 800 Fod.

at Jernbanen kun forevies til Løvedag

Visens baggrund

På alle markeder i forrige århundrede dukkede markedsviser op, sunget og forhandlet af omvandrende bissekræmmere. Markedsviserne var oftest ordinære skillingsviser om »ni- og ellevedobbelte mord«, som det hedder i en reportage fra Skt. Olufs marked i 1863, da »nerverne pirredes af et skønt udvalg af lirekasser og gadesangere«. Men markedsvisen kunne også, som den her gengivne, handle om selve markedet. Bogtrykker Wilhelm Backhausen, som har trykt den, er formentlig også visens forfatter. Hans søn, Sophus Backhausen, der i 1869 nedsatte sig som bogtrykker i Århus, har i efterladte erindringer (Østjysk Hjemstavn, 1945) oplyst, at faderen selv skrev de viser og småbøger, der tryktes i hans meget beskedne bogtrykkeri i Vejle. Da næringsfriheden – som omtales i den her gengivne

visen – ikke var trådt i kraft, dengang han begyndte i 1855, kunne han ikke få bevilling som bogtrykker, men tog borgerskab som boghandler. Viserne solgte han stykvis fra butikken og i partier til de omløbende kræmmere.

Bebudelsen af den forestående næringsfrihed – loven herom vedtoges i 1857 og trådte i kraft 1. januar 1862 – og henvisningen til regeringens kvaler med slesvig-holstenerne gør det rimeligt at datere visen til 1860 eller 61. Måske er det den »ny gemytlig markedsvise tilegnet Skt. Olufs markedet 1860«, som ifølge en annonce kunne fås hos Ludv. Meyer fra Randers i hans telt lige over for domkirkens hovedindgang?

Skt. Olufs markedet fandt sted tirsdag, onsdag og torsdag i den sidste uge i juli. Det synes jo ikke, som Mikkell Dynevår har været særlig imponeret af foretagendet, men intet tyder dog

Med kongelig allernaadigst Tilladelse foreviser Undertegnede i Markedsdagene i den dertil opførte Boudoir ved Siden af Banken flere interessante og mærkværdige Naturhistoriske Genstande, samt laaber producere

tvende levende Mennesker

af 2 forskjellige sydafrikanske Race.

En smuk og kær Jule-Kaffee, som vil udføre forskjellige Duelle og Dands etc., og et Buskmenneske fra Dramiskøden, som vil dands og synge. Endvidere forskellige levende Befalinger, Slanger m. m. Det Dørgesaf Placaterne. Jean d'Abid.

Ved Olufsmarkedet 1860
foreviste teltholder
Jean d'Abis bl. a. en
dansende zulukaffer og en
buskmand fra det mørke
Afrika. Annonce i
Århuus Stiftstidende
23. juli 1860.

ellers på, at der skal have været treven handel i årene omkring 1860. Der meldes i 1860 om et besøg på den største dag af 12.000, fortrinsvis unge karle og piger fra omegnen. Året efter var der flere boder end nogensinde før, påstår avisen, og i 1862 berettes der om 16.000 besøgende på den store 2. markedsdag. På de tre torve og omkring domkirken var opstillet ca. 600 »butikker« og stader under åben himmel.

Det er ikke lykkedes at interessere vor vise-forfatter hverken for menneskæderne, sabelslugerne eller tryllekunstnerne, for direktør Ketelhahns »Theatre mecanique de Paris« på Kød-torvet (Skt. Clemens Torv) eller hr. Gautiers voksfigur-cabinet samme sted med »Jesu lidelseshistorie«. Sirupskagerne bemærker han i forbifarten, men Christiansen fra Kiel solgte andet og mere i sit konditori-telt, bl.a. forskellige sorter smørbagværk, Nürnberger-makronkage, rosintærte, »jernbanekager«, blomme- og ribs-kage og »de bekendte pariser-brostene«.

At Mikkelt og hans ven imidlertid havner ved et drikkebord, er ikke unaturligt, da der netop i disse år fandtes et usædvanligt stort antal spise- og drikkesteder på markedet, nogle med servering i det fri og »frem for alt med det så almindeligt yndede bayerske øl«, der ifølge avisen »var til stede såvel fra de store københavnske bryggerier som fra provinserne, ja, der fandtes endogså udskænk af bayersk øl fra Kjerteminde«! Trods dette havde byens egne gæstgiverier og beværtninger så meget at gøre, at det til tider kneb med at betjene publikum. Alligevel sendte bevrærterne i 1862 en klage til byrådet over, at politiet gav tilladelse til beværtningstelte på markedet, men kommunalbestyrelsen og politimesteren fastslog, at man ikke blot havde ret hertil, men endog ønskede skikken videreført. Så der var gode muligheder for dem, der foretrak politisk snak over en toddy for den profane markedstummel.

En våd Wolsmarkedstur

1860

Bedst kendt af markedsviser på Århus-egnen var – og er – Johanne Bøggilds dialektvise, hvori hun skildrer de oplevelser, et selskab fra landet havde på Skt. Olufs Marked i 1860.

Oversvømmelsen i Århus

i året 1860

(Fortalt af en bondepige i året 1861)

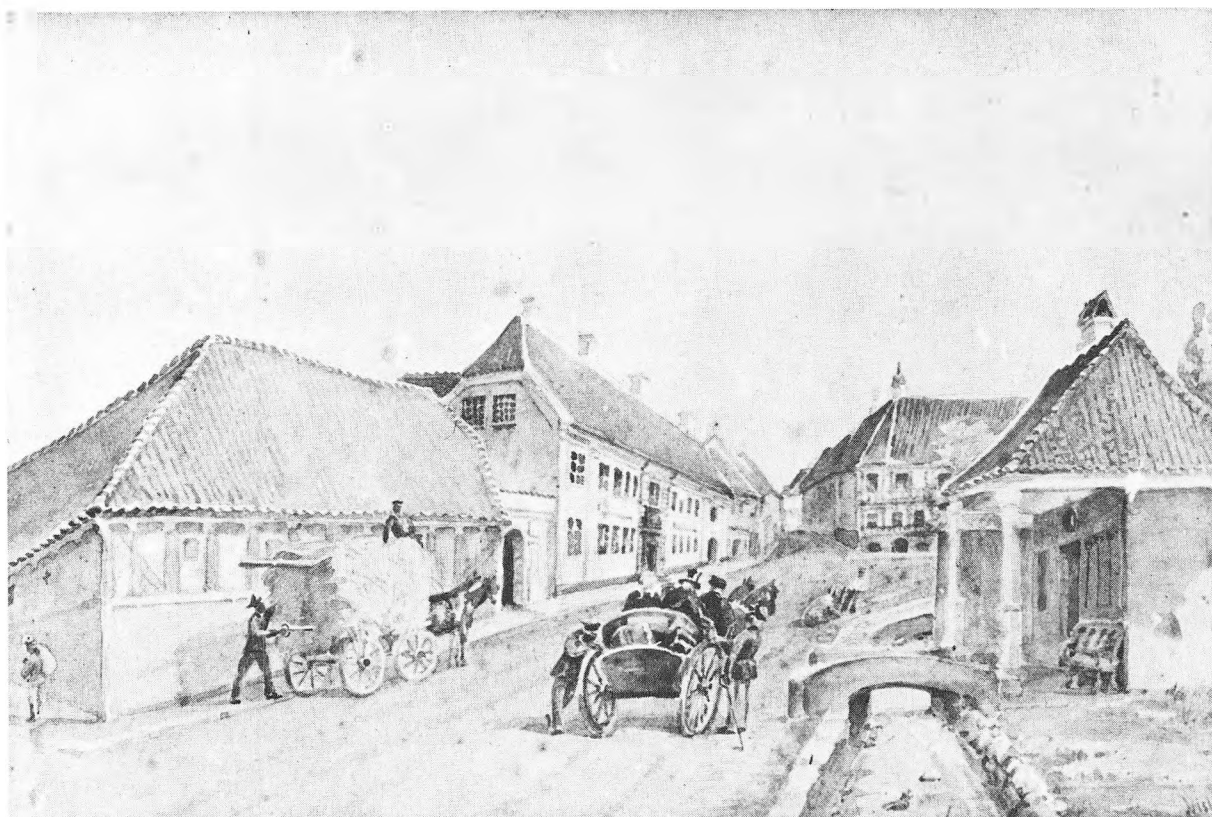
1. A glemmer aalle saa læng a løur,
Saa tidt a te Ohs æ drauen,
Hvo stræng et Veir de ua ifjør,
Den mellest a Uolsmarkeds-Dauen.
2. Mi Moue had for de gjo aau
Te a sku aahg mæ Annis,
Faa de mi Faa'e sku hent en Kaau
Te han had kjøut i Rannis.
3. Men de had it om bette Plas,
Sjeld va di seis tesammen,
Forudden mæ, aa bette Ras
Aa Ann, aa Deinmadamen.
4. A house godt han saah uo Dein
(Faa han æ it saa tosse),
»Troer Anders ikke at vi faa Regn«,
Aa Rein de fek vi osse.
5. Aa Kjesten sokket: »De ua it godt
Om dæ sku kom novn Draavve!«
Faa hun aa Maren haad nøssen faat
No nøi Mohæres Kaavve.
6. Saa kjoh vi da lihg te de støuet
Faa Annis vel aalle gi sæ;
Aa Deinmadamen hun sang saa knøut,
Hun ka saa manne Visse.
7. Saa kam vi da i uot Kotier,
Aa Bæst'ren fæk djæ Hakkels,
Aa vi bløu baain aa set uos nie,
Aa vi fek Kaffe aa Bakkels.
8. Saa to vi Hatteren a uo Kaarre
Aa sat dem på hveranne,
Saa fulles vi hen po de stue Taarre
Aa sie po aal de Manne.

– på rigsdansk.

(Under hensyn til tilbagegangen i kendskabet til jysk dialekt er det anset for nødvendigt at »oversætte« Johanne Bøggilds tekst).

1. Jeg glemmer aldrig, så længe jeg lever,
så tit jeg til Århus er draget,
hvor strengt et vejr det var i fjor,
den mellemste af Olufsmarkedsdagene.
2. Min mor havde afgjort det sådan,
at jeg skulle køre med Anders,
fordi min far skulle hente en ko,
som han havde købt i Randers.
3. Men de havde kun lidt plads,
selv var de seks tilsammen
foruden mig og lille Ras
og Ann og degnemadammen.
4. Jeg husker godt, han sagde, vor degn
(for han er ikke så tosset):
»Tror Anders ikke, at vi får regn«,
og regn det fik vi også.
5. Og Kirsten sukkede: »Det var ikke godt,
om der skulle komme nogle dråber!«
For hun og Maren havde nylig fået
nogle ny mohair's kåber.
6. Så kørte vi da lige så det støvede,
for Anders vil aldrig give sig;
og degnemadammen sang så kønt,
hun kan så mange viser.
7. Så kom vi da i vort kvarter,
og bæsterne fik deres hakkelse,
og vi blev budt at sætte os ned,
og vi fik kaffe og bakkelse.
8. Så tog vi hattene af vore kurve
og satte dem på hinanden.
Så fulgtes vi hen på det store torv
for at se på alle de mange.

9. Aa dæ ua Telter aau Lat aa Træ,
Aa hvæ had sen Hantiering.
Aa Hadshærreds-Piggeren dæ sønnenfræ
Had Silkikjoul mæ Ganiering.
10. Aa dæ gik jen Stoen aa dæ gik tou,
Saa Kjesten mæ i Kjoulen reppet.
»No haa vi Reinen, de ka do trou!
Faanam do it de dreppet?»
11. De uaat it læng fø saa huall et nie,
Saa bløu dæ et gromme Ferri,
Aa Nou løv hæe, aa Nou løv die,
Aa Nou vil end aa sie Komerri.
12. Aa a bløu trot aa a bløu skjelt
Fræ aall mi Kammeraater,
Saa bløu a skoppet end i en Telt
Mæ jenne Sokkehjaater.
13. De skjøt endda ret godt de Lat,
Dæ kom it Uot forouen,
De skjøt mi Sjal aa de skjøt mi Hat,
Men it faa Huessen aa Skouen.
9. Og der var telte af lærred og træ,
og hver havde sin håndtering.
Og Hadsherreds-pigerne dér sønden fra
havde silkekjole med garnering.
10. Og der gik en time, og der gik to,
så rykkede Kirsten mig i kjolen.
»Nu har vi regnen, kan du tro!
Mærkede du ikke, det dryppede?»
11. Det varede ikke længe, før det vældede ned,
så blev der en farlig forvirring,
og nogle løb her, og nogle løb dér,
og nogle ville ind og se komedie.
12. Og jeg blev trådt, og jeg blev skilt
fra alle mine kammerater,
så blev jeg skubbet ind i et telt
med lutter sukkerhjerter.
13. Det beskyttede endda ret godt, det lærred,
der kom ikke vådt foroven,
det beskyttede mit sjal og beskyttede min hat,
men ikke strømperne og skoene.

Ved Studsgades Port i 1850'erne. Efter akvarel af Fr. Visby. Her var indkørselen til byen for en stor del af markedsgæsterne fra oplandet.

14. Da de had uaat et bette Kuen,
Da trippet a, aa veltet
En Kas, aa saa bløu Mannen uhn
Aa vihst mæ ud aau Teltet.
15. Telløk begønt 'et da aa hæet
Et bette Kuen forouen,
Men I ka trou de suømmet tæt
Hen ouer aal Faatouen.
16. Da a had gaan et bette Støk
Saa kam a da te Kjesten,
Aa hinne Hat had fot et Trøk,
Aa ua spolieret mjesten.
17. Aa saa kam Maren aa saa djæ Kaahl,
Men di ua godt faanøuet,
Faa di had sat i gue Behold,
Had drokken Pons aa løuet.
18. Men bette Ras aa bette Ann,
Di had uo væhst i Kniven,
Di had no fot de hiele Uann,
Faa di ua gaan nie te Skiven.
19. Aa saa kam Kresten og saa kam Poul,
Aa begge tou di melt'et:
Di had sit noun Pigge i Silkikjoul,
Dæ nie i Uannet veltet.
20. Aa bette Ras han søh, han soe,
Aa Ann had aasse sit'et,
Dæ ua et Buer mæ Kagge po
Dæ tremllet om i Skidt'et.
21. Aa Deinmadamen fræ uo Bøi,
Had mjesten reen forræn sæ,
Aa hinne gue Parapløi
Den had i Vennen væn se.
22. Aa den had kost saa manne Pæng,
No ua en ued aa knækket,
Aa Kjestens Kjoul had fot en Flæng,
Aa Marens Skou di lækket.
23. Da vi kam end i uo Kjømands Puet,
Da soe vi nie a uos.
Uo Enne-Kjoule ua saa suet
Aa Uannet drevlet fræ uos.
14. Da det havde varet en lille stund,
da trippede jeg og væltede
en kasse, og så blev manden vred
og viste mig ud af teltet.
15. Til held begyndte det da at lysne
en lille smule foroven,
men I kan tro, det svømmede tæt
hen over alle fortovene.
16. Da jeg havde gået et lille stykke,
så kom jeg da til Kirsten,
og hendes hat havde fået et tryk
og var spoleret næsten.
17. Og så kom Maren og deres karl,
men de var godt fornøjet,
for de havde siddet i god behold,
havde drukket punch og levet.
18. Men lille Ras og lille Ann,
de havde været værst i knibe,
de havde nu fået det hele vand,
for de var gået ned til skibene.
19. Og så kom Kresten, og så kom Poul,
og begge to de meddelte:
De havde set nogle piger i silkekjole,
som ned i vandet væltede.
20. Og lille Ras han sagde, han så
– og Ann havde også set det –
der var et bord med kager på,
der trimlede om i skidtet.
21. Og degnemadammen fra vor by
havde næsten rent forrendt sig,
og hendes gode paraply
den havde i vinden vendt sig.
22. Og den havde kostet så mange penge,
nu var den våd og knækket,
og Kirstens kjole havde fået en flænge,
og Marens sko de lækkede.
23. Da vi kom ind i vor købmands port,
da så vi ned ad os,
vore underkjoler var så sorte,
og vandet drev fra os.

24. Vi had jo uaalet lihg te uo Knæe
Aa de had it fot Staan aa tares,
Da Kjømands-Kuenen hun søe dehæe,
Da søh hun: »Gud bevares!«
25. Aa Annis kjøut Siev aa Kaffetøu,
Aa pakket nie i Fielen,
Men da han sien i Uonen kløu,
Da trai han i et mæ Hælen.
26. Saa trak uo Kaahl uo Bæste frem,
Vi kam uo Hatter i uo Kaarre,
Vi kløu i Uonen aa vi kjo hjem,
De ua en sølle Histaarri.
27. Inno den Tie vi kjo end i æ Goer,
Da ua vi lihg te vi dreppet;
Aa Maren rofft te hinne Muer:
»Ja, I ka trou vi bløu deppet!«
28. Men dæ maat Engen go hvæ te Set,
Søh baade Kuenen aa Mannen,
Fø nøi Katofle vi had edt
Aa saa no Flesk i Pannen.

24. Vi havde jo vadet lige til vore knæ,
og det havde ikke fået tid at tørres.
Da købmandskonen så dette her,
da sagde hun: »Gud bevares!«
25. Og Anders købte sæbe og kaffetøj
og pakked ned i fjælen,
men da han siden i vognen krøb,
da trådte han i det med hælen.
26. Så trak vor karl vore bæster frem,
vi kom vore hatte i vore kurve,
vi krøb i vognen, og vi kørte hjem,
det var en sølle historie.
27. Endnu den tid, vi kørte ind i gården,
da var vi lige, så vi dryppede,
og Maren råbte til sin mor:
»Ja I kan tro, vi blev dyppede!«
28. Men der måtte ingen gå hver til sit,
sagde både konen og manden,
før nye kartofler vi havde spist
og så noget flæsk i panden.

Forfatter Johanne Bøggild. Trykt i »Oversvømmelsen i Århus i året 1860 og andre jyske digte af Johanne«. Alb. Bayers forlag, u. å. 47 s.

Visens baggrund

Havde jomfru Johanne Cathrine Bøggild (1829–95), den digterisk begavede lærerdatter fra Todbjerg, der i 1861 nedskrev sin versificerede dialekt-beretning om sine oplevelser på Skt. Olufs Marked året i forvejen, haft lige så stor forretningssans som de primitive skillingsviseproducenter, kunne hun utvivlsomt have gjort en god forretning ved at lade sin »Wolsmarkedvise« trykke og forhandle på markedet. Det synes hun ikke at have gjort. Formentlig er visen først kommet på tryk i 1866. Senere genoptryktes den flere gange og levede hos befolkningen på Århuseggen lige op til vor tid, hvor ældre mennesker kunne fremsige i hvert fald dele af de 28 vers i »Wolsmarkedvisen«, som den blev kaldt.

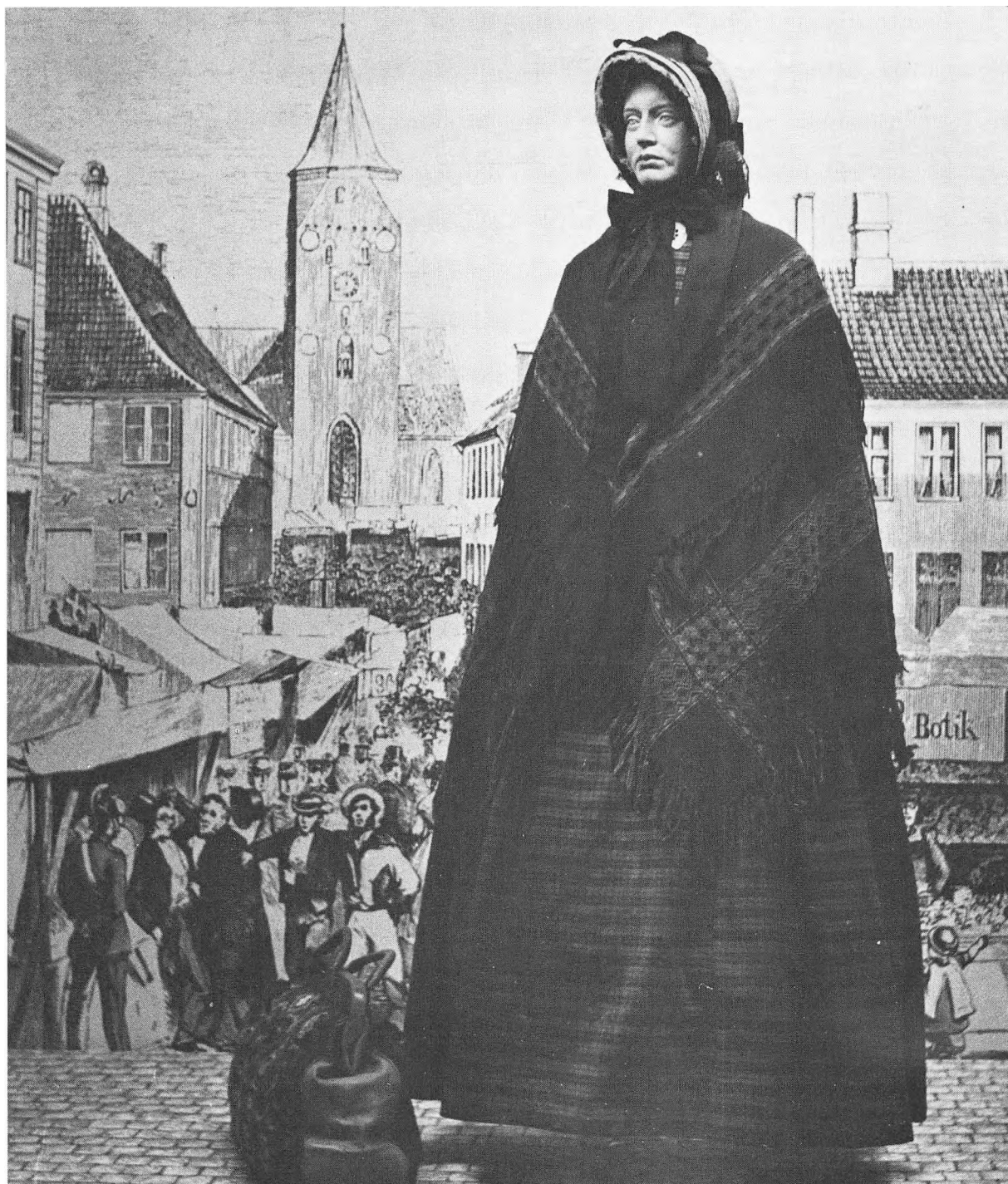
Johanne Bøggilds vers-fortælling giver en glimrende skildring af en gruppe landsbyfolks tur til markedet i Århus, fra de forlader hjemmet, til de vender tilbage efter en dag, der på grund af

1. vers A glem-mer aal- le saa leng a lour, saa
2. vers Mi Mou- e had for de gjo aau, te

tidt a te Ohs æ drau- en, hvo stræng et Veir de
a sku aahg mæ An- nis, faa- de mi Faa'e sku

ua i-fjœur den mellest a Uolsmar- keds- Dau- en.
hent en Kaau te han had kjøut i Ran-nis.

et usædvanlig voldsomt regnskyl ikke blev helt vellykket. Starten er ellers lovende nok: Efter sædvane beværtet man i den købmandsgård, hvor man stalter op og har sit »kvarter«. Og efter at have taget de fine hatte op af kurvene går man så ud på markedspladserne, hvor man splittes, da et skybrud tvinger enhver til at søge

Den unge dame, der her er til Olufsmarked i Århus i 1862, er ikke markedsviseens unge forfatterinde, men en voksmannequin fra »Den gamle By« i datidens klædedragt og opstillet foran en fotostat af boder på Lille Torv. Arrangementet fandtes på en udstilling i 1962 i anledning af 100-året for åbningen af jernbanelinjen Århus–Randers.

ly, hvor det bedst lader sig gøre – og her er nogle heldigere end andre.

At skildringen af uvejret ikke er nogen digterisk overdivelse, fremgår af »Århuus Stiftstidende« for 28. juli 1860, hvori det hedder, at »lige i den allerbedste tid på dagen fik Jupiter pluvius pludselig det højst uheldige indfald at nedsende i forbindelse med torden og lynild en så umådelig regnmasse, at i et nu alle byens gader og torve var oversvømmede, og navnlig stod på den vestre side af Lille Torv vandet over en halv alen højt, hvilket fremkaldte en højst beklagelig forstyrrelse og ødelæggelse. Fra alle kanter hørtes råbene »Hjælp«. Mændene skreg, og fruentimmerne jamrede, medens de alle stod i vand højt op på benene. Forvirringen var ubeskrivelig, ikke så få faldt i ordets bogstaveligste forstand i rendestenen, thi man havde naturligvis for nogenlunde at give vandet luft skyndt sig med at borttage rendestensbrædterne (brædder, lagt over de brede rendesten ud for husindgange og ved gadekryds, de sikrede – normalt – at fodgængere kunne færdes tørskoet). Igenem bodernes sejldug stod vandet ned i strømme, og medens således de sig her befindende varer blev spolerede fra oven af, bedærvedes fra neden af de varer, der befandtes i kister og kasser. Dog, da uvejret først var ovre, syntes skaderne ikke så store som først antaget«, slutter avisen sin dramatiske reportage.

Også Johanne kunne betragte skaderne på kjoler, hatte og paraply med et humoristisk blik. Kedeligt var det selvfølgelig, at Anders kom til at træde i den indkøbte sæbe og kaffe, men dem derhjemme har alligevel taget pænt imod de hjemvendende i deres våde tøj. De fik, inden man skiltes, det traditionelle markeds-aftensmåltid: stegt flæsk og nye kartofler. Det var nemlig en uskreven lov, at den dag, man havde været til Olufsmarked, måtte man begynde at spise af de nye kartofler.

Som det fremgår af visens 3. vers var der stuvet ikke mindre end ti mennesker sammen i det hestekøretøj, der bragte Johanne og hendes selskab til byen. Når man så får at vide, at der på den »mellemste« markedsdag passerede op imod 2.000 vogne ind ad byens porte, kan man danne sig et begreb om trængselen i den lille købstads gader og købmandsgårde, selv om gennemsnittet måske ikke har været ti mennesker pr. vogn. Markedsgæsterne ude fra fyldte mere end byens egne 11.000 indvånere.

Johanne Bøggild har næppe skrevet sine vers til en bestemt melodi eller overhovedet regnet med, at de skulle synges; men oplysninger fra beboere i Skæring og Egå går ud på, at markedsvisen på Århuseggen er blevet sunget på en melodi, der oprindeligt er knyttet til et af Blichers dialektidigte fra »Æ Bindstouw«: »Degång te de ve Kjøvvenhawn mæ amrål Nielsen drowes«.

Ordenens håndhævere i dårligt lys

1861

Politiet var i 1860'erne flere gange udsat for hård kritik. En lille fjer, der blev til fem høns, affødte denne i København forfattede vise om en politiskandale i Århus.

Ny sørgmodig vise

om

den frygterlige politihistorie i Aarhus, hvor en politibetjent dunkede et stakkels velsignet pigebarn på maven, så hun dånedede og nedkom med et ottepunds drengebarn på stedet.

Skreven og trykkelsen besørget til skræk og advarsel for enhver politibetjent i byen Aarhus og tilegnet Hans Velædelhed herr kammerjæger[1] Scholten og Hs. Gefærlighed Fritsche allerærbødigst af

Peter Krumspring

Fyrbøder på Lammefælleden.

Mel.: Vi binde dig din jomfrukrans.

1. I Århus gik en pige ud,
det var en aften silde,
hun var lidt før, den lille brud.
Gud ved, hvorhen-hun ville.
Schöne, grüne, schöne politibetjent.

2. Men midt på gaden kommer der
en glubsk betjent til hende.
»Hvor skal du hen, du jomfru skjær,
dit navn vil straks jeg kende!«
Schöne, grüne, schöne politibetjent.
3. Jeg skal i byen, og hvor jeg går,
det rager Dem slet intet.«
»Hvad!« brøler han, »Du understår
dig til at give finte!«
Schöne, grüne, schöne politibetjent.

4. Så ruskede han hende godt
og skældte ud og bandte.
»Jeg siger dig nu, vogt dig blot,
jeg er sgu ingen vante.«
Schöne, grüne, schöne politibetjent.
5. Hun lo ham ud, den stakkels glut,
men han blev rent af lave.
Og jomfruen blev rent kaput,
han dunkede hendes mave.
Schöne, grüne, schöne politibetjent.
6. O ve! På stedet skete der
et moderligt mirakel.
Hun fødte straks en dreng så kjær,
et lille tykt spektakel.
Schöne, grüne, schöne politibetjent.

7. Betjenten skreg gevalt, og snart
var roligheden fløjten.
Man troede, der var ild – i fart
kom brandfolk til med sprøjten.
Schöne, grüne, schöne politibetjent.

8. Betjenten stod som jordemor
og kiggede på drengen.
Derpå tog han det lille nor
og bar det hjem i sengen.
Schöne, grüne, schöne politibetjent.

9. Betjenten lo, den gamle strik.
Han var ej mer forlegen,
end at en malermester fik
et dygtigt drag på vejen.
Schöne, grüne, schöne politibetjent.

10. Den stakkels pige kom sig vel,
skjønt nær hun var kreperet.
Jo, Scholten han gjør ret og skjel,
det har vi nu prøbet.
Schöne, grüne, schöne politibetjent.

11. Hurra for Scholten og hans slæng,
de kan så rart regere.
Lad ham nu ta' den lille dreng,
og hvad der kommer mere.
Schöne, grüne, schöne politibetjent.

12. Og jordemødrene har sagt,
at de vil sag anlægge.
I deres fag har han sig lagt;
og lad så Scholten kvække:
Schöne, grüne, schöne politibetjent.

Allegretto

I år-hus gik en pi-ge ud, det
var en af-ten sil-de, hun var lidt før, den
lil-le brud, Gud ved, hvorhen hun vil-le.
Schöne, grü-ne po-li-ti-be-tjent.

[1] Kammerjægeren tog sig bl. a. af rotteudryddelse.

Forfatter ukendt. Trykt 1861 hos A. Friberg, Kbh. 4 s. Lokalhistorisk Samling.

Visens baggrund

At de historier, der udbredtes med skillingsviserne, ikke altid afspejlede de nøgne kendsgerninger, men endog ofte kom temmelig langt fra sandheden, er visen om »den fyrgerlige politihistorie« et godt bevis for.

Kilden til visen er formentlig et par artikler i det dengang eksisterende »Århus Ugeblad«, der udkom hver søndag, og som nogle gange rettede skarpe angreb på byens politibetjente og på politimesteren, kammerjunker von Scholten. I maj 1861 oplyste bladet – efter at have refereret et par tidligere tilfælde af uheldig opførsel fra betjentenes side – at der nu var forefaldet en episode, »hvor en udvist brutalitet mod et værgeløst fruentimmer endog har ført til meget beklagelige følger«. En politibetjent skulle under bestræbelserne for at tvinge en kvinde til at følge sig til Politikammeret have »behandlet hende så brutalt, at hun, der var frugtsommelig, aborterede og har været under lægebehandling siden«.

Mens bladet oplyste, at anholdelsen var sket, fordi kvinden ikke havde løst natseddel (anmeldelse til politiet af overnattende logerende), viser politi-protokollen, at hun var sigtet for tyveri af et par puder og nogle sengefjer fra den familie, hun havde tjent hos indtil den 1. maj. Politibetjenten – som slet ikke var den af viseforfatteren nævnte Fritsche (hvis navn skrives Fritze), men dennes kollega Poulsen – havde truffet kvinden, Ane Cathrine Petersen, på en sti oppe ved Vennelyst og bedt hende følge med sig, men hun havde nægtet dette og råbt op, hvorefter betjenten til sidst med sin ene hånd, mens han bar en protokol under den anden arm, havde taget hende i skulderen for at føre hende frem foran sig. Hun havde da skrigende kastet sig på jorden. Flere vidner erklærede, at der ikke på nogen måde var brugt vold mod kvinden, og i retten sagde hun selv det samme.

Ikke desto mindre var der til politimesteren blevet indsendt en klage – bilagt en attest fra læge

Politivisens forside var forsynet med en selv for 1800-tallets skillingsviser meget fyldig tekst.

En sorgmodig Vise

om

den frygterlige Politihistorie
i Aarhus, hvor en Politibetjent dun-
kede et stakkels velsignet Vigebarn paa
Naven saa hun daanede og nedkom med
et ottepunds Drengbarn paa Stedet.

Skreven og Trykkelsen besørget til Skræk og Advar-
sel for enhver Politibetjent i Byen Aarhus og
tilegnet Hans Velædelhed Herr Kammerjæger
Scholten & Ss. Befærlighed Fritsche,
allerærbødigst

af

Peter Krumspring,
Fyrbøder paa Lammesælleden.

Kjøbenhavn.

Kaasø & Büchlers Commissionshandel, St. Regnegade 17.

Trykt hos A. Friberg, Vandkunsten 12.

1861.

Schmiegelow – om, at hun dagen efter episoden havde aborteret, men altså ikke som i visen var nedkommet med et otte punds drengbarn!

Klagen var skrevet af en såkaldt »dansk jurist« hr. Schmidt, der oplyste, at det var sket på hen-

vendelse fra en »veninde« af Ane Petersen, en yngre fraskilt kone, Ane Bendtsen, der med rivende tungfærdighed havde berettet om den forefaldne »mishandling«, som hun oven i købet selv havde overværet! Dog havde hun også

Kammerjunker H. R. von Scholten, der var politimester i Århus fra 1854 til 1866.

ladet forstå, at sagen nok kunne bilægges ved en kontant undskyldning til Ane på 10 rigsdaler. Senere må venskabet mellem de to kvinder være kølnet, for nu løb den sladrelystne madam Bendtsen til politibetjent Fritze og fortalte, at det var pure løgn, når Ane Petersen foregav at have aborteret efter kontroversen med Poulsen – det var sket allerede forinden, og Ane havde haft fosteret anbragt i en flaske med sprit på sit værelse.

Den anholdte fastholdt dog under en vidtløftig og usammenhængende forklaring – som ifølge dommerens bemærkning til retsprotokollen varede i tre timer – at aborten var sket dagen efter anholdelsen. Når hun havde sat fosteret i sprit, var det ikke for at benytte det mod politibetjenten, men for at præsentere »barnefaderen« for corpus delicti og derved forsøge at få nogle skillinger fra ham.

Løb denne politiaffære således ud i sandet, var der nok endda at bebrejde politibetjentene, i det mindste to af byens fire betjente, nemlig de

allerede nævnte Fritze og Poulsen. Således havde den malermester, der i visen tildeles »et dygtigt drag« – hr. C. M. Møller – ikke blot fået et slag af Fritzes stok, men desuden 5 rdl. i bøde og en nat i kachotten for – om man skal tro »Århus Ugeblad« – at være »ubesindig nok til at hjælpe en drukken politibetjent«.

Igen i efteråret 1861 beretter bladet om et skandaløst optrin, hvor ordenens håndhævere i »beskænket tilstand« groft har fornærmet agtværdige borgere, der overværede, at betjentene havde klammeri med en slagterlærling. Episoden uddybes ikke nærmere, hvorimod ugebladets redaktør, bogtrykker P. Nielsen, indstævnes, fordi han har antydnet, at politimesterens undersøgelse mod betjentene i dette som i andre tilfælde næppe vil give det resultat, som offentligheden kommer til. Han må offentligt erklære, at han ikke har villet beskyldte v. Scholten for partiskhed.

Men politibetjentene kommer i hvert fald i forhør og må erkende, at de nok har udvist manglende konduite ved at nægte slagtermester Zieglers lærling at skubbe en trækvogn tværs over Mejlgade, hvor der fandtes en afspærring ud for Olufsgyde, og senere at transportere lærlingen og slagterens karl til politistationen. Optrinnet samlede en større menneskemængde, hvis udsagn fik politimesteren til i en indberetning til stiftamtmand Dahl at indrømme, at »mulig politibetjent Fritze den omspurgte aften ikke har været aldeles ædru«. Videre hed det, at »det desværre ikke kan nægtes, at han flere gange tidligere har været beskænket under sine funktioner«, hvorfor han nu havde fået en alvorlig advarsel om, at han i gentagelsestilfælde kunne vente afskedigelse. Stiftamtmanden mente i sit svar at kunne fastslå, at heller ikke betjent Poulsen havde været ædru, og fandt det i øvrigt beklageligt, at byens ordenshåndhævere skulle stå i offentligt politiret i den slags affærer.

Om grunden til anvendelsen af de tyske ord i visens omkvæd kan der kun gisnes. Måske har Fritze – som altså uberettiget blev visens hovedperson – været af tysk afstamning, hvad navnet godt kunne tyde på. Men i hvert fald var von Scholten det. Samtidig får man nu at vide, at politiets uniformer på den tid har været grønne.

Visen må have haft god afsætning. Efter førsteudgaven fra 1861 er der trykt et nyt oplag, der bærer årstallet 1862 på titelsiden.

En populær melodis historie

1875

Et par år efter, at marchen Århus Tappenstreg var blevet lanceret af musikkdirektør C. C. Møller fra København, skrev Julius Strandberg denne vise om musikstykket som dansemelodi.

Århus Tappenstreg

eller

hvorledes Jette Hansen kom i skoven, hvor hun traf sin Århus-kjæreste og dansede med ham, så de blev gifte kort efter.

Mel.: Århus Tappenstreg (bekendt polka), eller (når det kniber): Det var i vintrens kolde nat.

1. Jeg var i Århus by i fjor,
der er det, at min Jensen bor;
vi ved jo nok, at der går ry
af dem i Århus by.
Men Jensens lige findes ej,
hver gang han blot kom på min vej,
og hver gang han betragted' mig,
så slog mit hjerte tappenstreg.
:|: Ja, Århus Tappenstreg. :|:
Trom, trommelom osv.

2. Jeg kom i skoven ud i år.
Der dances med udslaget hår,
og hornmusikken klang så skjønt.
Ja, der var rigt' nok kjønt.
Til sidst på måneklare vej,
jeg ser min Jensen – er det dig?
O, søde Jensen, kom til mig,
mit hjerte det slår tappenstreg.

3. For min skyld var han kommet her,
han søgte mig, min hjertenskjær;
vi dansed' under grønne træ'r
og favnedes så nær.
Og da så foden mægted ej
at træde mer i dansens leg,
vi ville hvile os, men nej,
mit hjerte det slog tappenstreg.

C. C. Møller.

Jeg var i År-hus by i fjor, der er det, at min
Jen-sen bor; vi ved jo nok, at der går ry af dem i Århus
by. Men Jensens li-ge fin-des ej, hver gang han
blot kom på min vej, og hver gang han be-trag-ted mig, så
slog mit hjer-te tap-penstreg, ja År-hus tap-pen-
streg. Ja, År-hus tap-pen-
streg. Trom, tros, trommelom o. s. v.

4. Og ham, der spilled' for, han så
på os og smilede – hå hå –
Ja, nu skal I en polka få,
så fødderne kan gå.
O, Jensen, hør, jeg hviler ej,
de spiller Århus Tappenstreg,
og straks tog fødderne på vej,
og hjerterne slog tappenstreg.

5. Den aftenstund jeg glemmer ej.
Nu er jeg gift med Jensen, jeg,
men stadigvæk jeg glæder mig
ved Århus Tappenstreg.
Og bli'r min Jensen tvær, hu hej,
og brummer han og ta'r på vej,
så bli'r han mild, så snart som jeg
blot nynner vores tappenstreg.

Forfatter J. S. Trykt 1875 hos Jul. Strandbergs forlag, Kbh. Dansk Folkemindesamling.

Århus Tappenstreg

eller

hvorledes Jette Hanjen kom i Skoven, hvor hun traf sin Aarhus Kærester, og dansede med ham, saa de bleve gifte fort efter.

Til Melodi af den berømte og nu saa yndede Polka, som ethvert fornuftigt Menneske kan baade paa sine Fingre og sine Ben.

Og: Fuglen sit Dje luffer.

Kjøbenhavn.

Jul. Strandbergs Forlag og Tryk.
Faas i Boghandelen, Holmenågade 18.

Visens baggrund

Tappenstreg er et ord fra militærlivet. Det stammer fra den tid, da soldaterne ikke havde egne kaserner, men var indkvarteret rundt hos byens borgere, noget, som også kendtes i Århus til langt op i forrige århundrede. Fra den militære hovedvagt – i Århus ved det gamle rådhus på Store Torv – blev der om aftenen givet et signal til soldaterne om, at de nu skulle begive sig hjem til deres natkvarter. Det var en trommesolo, undertiden suppleret med pibe; men ved særlig festlige lejligheder spillede hele regimentsorkestret tappenstreg med piber og trommer.

»Århus Tappenstreg«, der uden diskussion er den mest kendte af alle danske marcher, har ikke sin oprindelse i Århus, ja er i virkeligheden slet ikke noget dansk produkt, selv om den københavnske musikdirigent C. C. Møller, der levede fra 1823 til 1893, står anført som dens komponist. »Århus Tappenstreg« er sammensat af to gamle musikstykker, der begge er skrevet, før

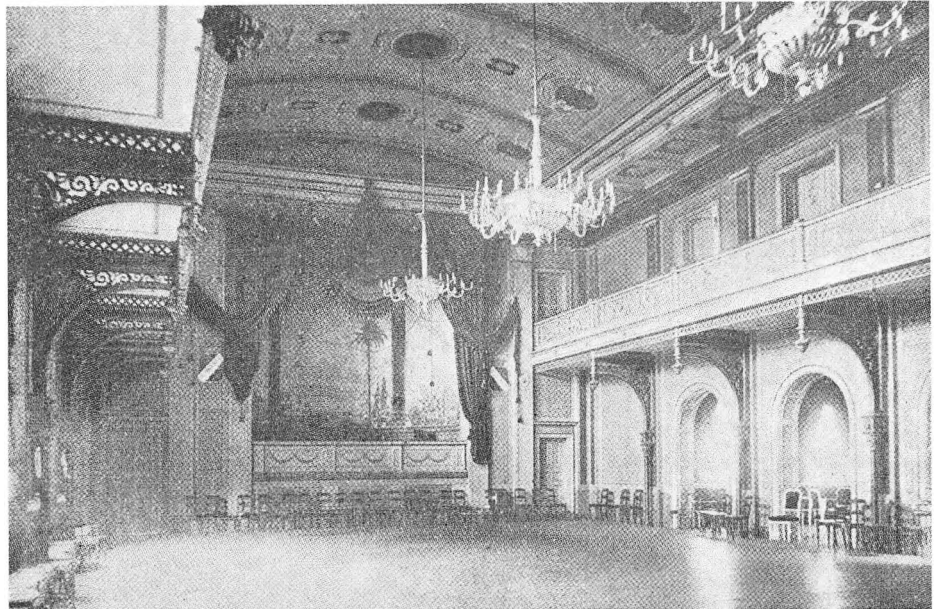
C. C. Møller blev født. Det første er en gammel prøjsisk tappenstreg, der muligvis kan være anvendt i København til sit oprindelige formål; det andet afsnit er den såkaldte Alexandermarch af ingen ringere end Ludwig v. Beethoven – af denne tilegnet czar Alexander den Første af Rusland.

I 1827 leverede Johan Ludvig Heiberg en oversættelse af et fransk lystspil, »Tre militære piger«, og heri benyttedes de to nævnte melodier til stykkets sange. På et eller andet tidspunkt har C. C. Møller, der spillede i Lumbyes orkester i Tivoli og efterfulgte ham som dirigent her, men også dirigerede andre orkestre, forenet de to melodier fra Heibergs stykke og måske under et af sine besøg i Århus lanceret dem som det, der blev til »Århus Tappenstreg«. Historikeren Emanuel Sejr mener, det kan være sket i 1872, da C. C. Møller ved en koncert her spillede en »Komisk Tappenstreg« af Fahrbach »med en tilføjning af C. C. Møller«, som det hedder. Hans navn er da senere blevet hængende ved dette appendiks, som er blevet »århusiansk nationalmelodi«. I den form er musikstykket også bragt ud i den store verden. Da kejserinde Dagmar af Rusland i 1880'erne besøgte

Komponisten C. C. Møller (1823–93), der er ophavsmand til Århus Tappenstreg.

Salen i
Håndværkerforeningens
bygning i Paradisgade,
hvor C. C. Møller ved en
koncert i 1872 formodes
at have introduceret
Århus Tappenstreg.

København og hørte Livgardens orkester spille »Århus Tappenstreg«, bad hun straks om at få noderne; hun kunne naturligvis genkende Alexandermarchen.

Men spillet i det tempo, man oftest hører »Århus Tappenstreg« gengivet i, er den nok så meget blevet en dansemelodi som en march, især da i den periode, hvor polkaen havde den store plads i danserepertoiret. C. C. Møller komponerede selv talrige polkaer. Den første gang, han gav koncert i Århus, i 1855, med sit orkester fra Klampenborg Badehotel, spillede han således i Vennelyst en ny »Polka til de jydsk Damer«.

Der er i årenes løb skrevet mange fest- og lejlighedssange på »Tappenstregen«s populære toner, men visen om den danselystne pige og hendes Jensen fra Århus er formodentlig den eneste – i hvert fald den første – der handler om me-

lodien selv og dens forunderlige magt over sindene og benene.

En lokalt produceret vise på »Tappenstregen« udsendtes i 1903 af Chr. Grauert, Nørregade 35. »Revuesang eller Århus ny Tappenstreg«, kaldtes den, og den beskrev som en art »turistfører« en række af byens seværdigheder og problemer – som det bebudes i første vers:

Om Århus, om den stolte by,
hvoraf der viden om går ry,
i disse vers jeg billigvis
vil synge til din pris.
Fortælle om, hvad dér jeg så,
om alt, selv demimonder små,
som man ser flot på Strøget gå,
og for hvis blik vi ej kan stå.
∴ Om alt jeg synge vil. ∴

I sporvogn over den nye bro

1884

Byens første sporvogne, der var hestetrukne, begyndte at køre samtidig med, at Clemensbroen var færdigbygget. De fik ingen større succes og nød ringe bevågenhed hos bystyre og presse.

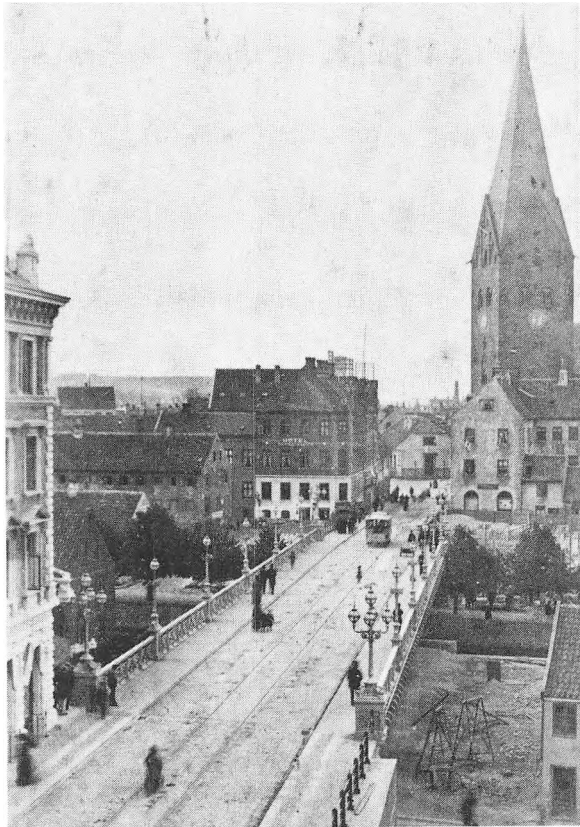
Sporvogns-vise

Mel.: Pjaltens brand.

1. Vor by er bleven rent konfus,
vi vandre i en glædesrus.
Det hele går med sus og dus,
rundt om man klinker med glas og krus.

Thi:

:|: Vognen går :|:
Spore-vore-vognen går,
:|: Vognen går :|:
Århus Sporvogn går

Sporvognen ruller over den nye Clemensbro i 1884, fulgt med interesse af mange tilskuere på fortovet og en enkelt, der afventer køretøjet stående midt på sporet.

2. sig snart en tur jeg tror forvist,
thi fra kælder og op til kvist
man hører immer den protest:
På stylerne man vandrer bedst.

Derfor lad

:|: Vognen gå :|:
Ve' I nu bare la' vognen gå.
Ej I må stå derpå,
vognen den skal stå

3. – som støtte, for at alle I,
der kommer til byen, kan falde i
forundring, thi hvad kalde I
slig vogn med zink til galleri.

Jeg spørger derfor:

:|: Er det ej :|:
Danmarks første sporevej?
Si'er du ej ligesom jeg,
det ku' more dig

4. at se det vise vognmandslav
kjøre med den i grisetrav,
skjønt det blev vel for meget »jaw«.
De hylde jo ikke hurtigtrav.
Tiden går, tiden gik,
men vi dog en sporvogn fik.
Hille mænd! Leve den!
Århus får nu chic-

5. kelige mennesker til at tro,
man har bygget vor Clemensbro
for at vise os det syn,
at man kører forkert i byen
med en vogn, hvor hver dov'n
kjøre kan – dog ej i skov'n.
Råb hver ven: Leve den!
Thi ellers dør den hen.

Forfatter (pseud.). Peter Kit. Ugebladet »Århusianeren«
2. juni 1884. Statsbiblioteket.
Melodi-node findes side 48.

Hestesporvognen holdende ved »endestationen« på Store Torv, hvor den vendte ved at køre rundt om standeren med gaslyskandelabrene.

Visens baggrund

Da beboerne i Søndergade i 1868 ansøgte byrådet om at få deres gade brolagt på samme måde, som det var sket med Østergade, afslog de vise fædre det med den begrundelse, at »Søndergade på grund af dens uheldige stigningsforhold aldrig ville blive synderlig benyttet af kørende«. Faktisk var gaden da også en bakke, der endte ved Fiskergade uden direkte forbindelse over åen. Men man skal som bekendt aldrig sige aldrig. I 1884 stod Skt. Clemens Bro færdig, og så var Søndergade pludselig en væsentlig del af strøglinjen Store Torv – Hovedbanegården.

Allerede tre år før broens indvielse havde Vognmandsforeningen ansøgt byrådet om koncession på drift af en hestesporvogn mellem torvet og jernbanen, og den 31. maj 1884 rullede den første sporvogn over den nye bro.

For byens borgere lå sporvognens værdi nok mest i den stolthed, man kunne føle ved som første by uden for København at have en sådan indretning. Trafikalt kunne en sporvejslinje på

800 meter næppe have stor betydning. Skønt vognene kun havde plads til en halv snes passagerer, synes det da også at have været småt med tilslutningen, og køretøjet fik hurtigt kælenavnet »Onkel Toms Hytte«. Faste stoppesteder fandtes ikke; man standsede, når nogen ville af eller på, og det lod sig såmænd også gøre at stige op eller springe af i farten. Men reglementet forbød passagererne at springe af fra kuskens plads (den smalle åbne forperron), det måtte kun ske fra pladsen hos konduktøren, dvs. bagperronen. Med to mands besætning pr. vogn kunne en billetpris på 15 øre næppe siges at være for høj, men alligevel krævede et avisindlæg straks billetprisen ned til 5 øre. Kritikken rettede sig dog navnlig mod de lange mellemrum mellem vognene og uregelmæssige afgangstider. Det sidste forhold rettedes, sådan at der afgik en vogn hver halve time fra Store Torv på minut-tallene 15 og 45 og fra banegården 30 og 0.

Over Clemensbro måtte vognene til en begyndelse kun køre »i skridt«, lige som farten efter politiets bestemmelse skulle nedsættes ved

Bekjendtgørelse fra Politiet.

I Anledning af, at Sporvognskjørslen imellem Storetorv og Hovedbanegården i disse Dage vil tage sin Begyndelse, bringes det herved til almindelig Kundskab, at da der ifølge den Koncessionshaverne meddelte Eneret tilkommer dem uhindret Kjørsel paa Sporet, ere alle andre Kjøretøjer saarsom Hvidende og Fodgængere pligtige, baade naar de møde Sporvognene og naar de indhentes af disse, at vige saaledes af Vejen, at Sporet bliver heelt frit. Overtrædelse heraf vil blive paataalt og straffet paa samme Maade som anden Hindring af den lovlige Færdsel paa Gaden.

Aarhus Politikammer, den 29de Maj 1884.
Thorup.

Aarhus Sporvejselskab.

Løvedagen den 31te d. M. begynder „Aarhus Sporvej“ sine regelmæssige Toure efter Kjørsplanen, der er uddeelt saavidt som muligt over hele Byen. Skulde Nogen ikke have modtaget saadan, kan den gratis afhentes hos Vognmand **Jacobsen, Rosensgade Nr. 30.**

Sporvognen afgaar fra Statsbanens Hovedstation, gennem Rysegade, Søndergade, Torvet til Nørrebrogade.

Idet vi herved paa det Bedste anbefale Foretagendet til det ærede Publikums Velvillie, tegne vi

ærbødigst
Aarhus Sporvejselskab.

I to annoncer i byens aviser den 30. maj 1884 bekendtgjorde henholdsvis sporvejselskabet og politiet sporvognsdriftens start.

passagen af Østergade og Sønder Allé. Politiet skulle også godkende hestene, som skulle bære bjælder eller klokker, der kunne høres i mindst 50 alens afstand! Til at køre sporvognen måtte kun anvendes »veløvede, besindige og pålidelige karle«.

Ifølge paragraf 4 i koncessionen var det forbudt at lade sporvognen forlade skinnerne og køre på brolægningen eller vejen. Det lyder jo lidt besynderligt, men hænger nok sammen med, at selskabet ønskede at kunne fortsætte kørselen

længere end til »kandelabrene« på torvet, hvor der var en vendeplads. Man ville gerne køre gennem Guldsmedgade ud til Østbanegården. Derfor anskaffedes foruden sporvognen en såkaldt spor-omnibus, en almindelig heste-omnibus, hvis hjulafstand var tilpasset sporvidden, og som kunne holde sig på sporet igennem Strøget ved hjælp af et par mindre styrehjul, der blev slået ned i køretøjets forende. Ved torvet kunne de løftes op, og bussen kunne så fortsætte på brolægningen. Det satiriske ugeblad »Århusianeren«, som bragte visen om sporvognen, fortæller også om selskabets første formand, vognmand Chr. Jacobsen, at han »gik foran og løftede op i de små hjul og puttede dem ned mellem skinnerne«.

Det var dog ikke tilfredsstillende, at kun en del af køreplanens ture kunne gå helt til Østbanetorvet, og i begyndelsen af 90'erne androg Sporvejselskabet derfor et par gange om at måtte lægge spor gennem Guldsmedgade og videre mod nord, men det kunne på grund af Guldsmedgades ringe bredde ikke tillades, lige som det på torve- og markedsdage ikke kunne lade sig gøre at passere Borgporten og Lille Torv med en sporvogn. I det hele taget nød de foretagsomme vognmænd ikke nogen større velvilje hos bystyret, som bl. a. forlangte, at de skulle vedligeholde brolægningen omkring sporene og retablere gadebelægningen, når det behagede kommunen at grave den op for at nedlægge vand-, gas- eller kloakledninger. Og det skete ret ofte. I 1895 var uoverensstemmelserne blevet så store – og underskuddet så betydeligt – at Sporvejselskabet gav op. 11 år efter, at byen var blevet »storstads-præget«, mistede den atter dette præg. Dog kun for en tid. Ganske vist havde entreprenørerne haft et underskud i de 11 år på 30.000 kr., og nu havde de brudt skinnerne op. Men det følgende år startede vognmand J. C. Dyhr en hesteomnibusrute gennem byen – og i 1904 kom så den elektriske sporvogn, der førte trafikken over Clemensbro i 67 år, indtil byen i 1971 sagde farvel til al sporvognsdrift.

Politimand og bedrager

1893

Offentligheden blev stærkt rystet, da det afsløredes, at politimesterens »højre hånd«, politiassistent Hollesen, havde været bedrager gennem mange år. Han begik selvmord på hospitalet efter et første mislykket forsøg på sit kontor.

Rundt i Århus

Vise om hr. Hollesen, der lånte lidt rigeligt hos hr. Bollesen, fordi han skulle lidt ud til hr. Sollesen, og hvordan det tilsidst rev fælt ud.

Mel.: Rundt på gulvet.

1. I Århus by man hvisker,
men høres kan det dog,
og man går rundt og fisker
alt efter mere sjov.
Som bier flyve rygter om
og stikker, hvor de kom
rundt i Århus.

2. Vi har jo alle kendt en
hr. assistent så fin,
historien – han endt'en
ej ganske med morfin,
nej, snorene af et gardin
de gjorde folk til grin
rundt i Århus.

3. Det var så rart forinden,
for manden var så flot,
vi hoppede på pinden,
og sa'e: Det klæ'r så godt,
at være højt på hat med ham,
dog endte det med skam
rundt i Århus.

4. De fattige de ventede
i Pouls og Frue Sogn.
De bidrag, som han hentede,
jo pyt! på stoltheds vogn
han førte mønten væk sågu,
de venter den endnu
rundt i Århus.

I År-hus by man hvi-sker, men hø-res kan det
dog, og man går rundt og fi-sker alt ef-ter me-re
ejov. Som bi - er fly- ve rygter om og stikker, hvor de
kom rundt i År - hus.

5. Ja livets veksler stadig
os trænger frem på ny,
og skøndt han leved glad i
den gamle Århus by,
så vekslede han dog så tit,
så at det endte sk. . .
rundt i Århus.

6. Hvad manden har udrettet
bar svindels stramme lugt,
og derfor på klosettet
han fik med livet bugt.
I skønhed døde han just ej,
men debitorer skreg
rundt i Århus.

7. I luften var ej harper,
nej ganske anden lyd
vor ven mod hisset varper,
til løn for al hans dyd.
Han købte os en fløjte, ja,
man fløjter ganske bra'
rundt i Århus.

Rundt i Århus.

Bise om

Dr. Sollesen, der laante lidt rigeligt hos
Dr. Bollesen fordi han skulde lidt ud
til Sollesen,
og hvordan det tilsidt rev fælt ud.

Pris: 10 Øre.

København.

Trykt hos Bernh. Wennstrøm.

8. Nu tro I ingenlunde,
at selv en hund blev spart,
nej, han gik selv til hundenes
skat – det veed vi klart.
Den mand var ikke hjerteblød,
han kun vor næse snød
rundt i Århus.
9. Vi kendte nok hans gerning,
han vekslede tit sted,
men folkene i Herning,
de ville ikke med.
De sa'e: Nej, ellers tak, min ven,
gå heller om igen
rundt i Århus.
10. De slemt bedragne vanker
i stille sorg omkring,
ja, flere pæne banker
kan tale om den ting;
men de privates tal er størst,
de fik de værste børst
rundt i Århus.
11. En kobbersmed, en slagter,
og så en fabrikant,
de vekslerne betragter
og siger: Er det sandt,
at assistenten stille har
haft alle folk til nar
rundt i Århus.
12. Tandlægen skulle osse
haft flere »tænder« ud,
men han var ingen tosse,
han gav i tide bud,
og sådan var der flere, som
ej helt i saksen kom
rundt i Århus.
13. Ja, han var svært belæstet
med »spæklander«s gæld,
de sa'e, at han blev presset
for penge, ak, ja vel,
så pressede han småt igen
hos fjende og hos ven
rundt i Århus.
14. Han var jo på kontoret
lidt skrap og slem og bøs,
han slog lidt hårdt i bordet,
men sådan maliciøs,
det var han ikke, når der blot
var mønt og andet godt
rundt i Århus.
15. Sådan går det i verden,
det er nu livets gang,
nu sidder vi med smerten,
og den kan blive lang.
Men havde han ej ta't billet,
det kunne værre væ't
rundt i Århus.

Forfatter (pseudonym for Julius Strandberg) J. Petersen, lejlighedsdigter og blanksværtefabrikant. Trykt 1893 hos Bernh. Wennstrøm, København. 4 s. Dansk Folkemindesamling.

Visens baggrund

Ved første postomdeling onsdag den 9. februar 1893 modtog forskellige mennesker i Århus et brev, hvori den i byen særdeles velkendte politiassistent Hollesen meddelte dem, at han havde besluttet at tage livet af sig under hensyn til, at han havde foretaget ulovlige pengetransaktioner og udstedt veksler med falsk underskrift. Modtagerne af brevene, for størstedelen folk, der havde lånt Hollesen penge, ilede til politistationen og fik her bekræftet, at politiassistenten havde indtaget en større dosis morfin på et værelse ved siden af sit kontor. Han var dog hurtigt kommet under lægebehandling og var bragt til hospitalet. Her kom han hen mod aften til bevidsthed.

En politibetjent holdt den følgende nat vagt i sygestuen, hvor Hollesen var urolig og ikke sov. Hen mod morgen stod han op, gik hen og littede på gardinerne for vinduet og sagde: – Dages det dog ikke snart? Kort efter bad han om at måtte gå på toilettet, og betjenten fulgte ham ud, men traf på gangen den kollega, der skulle afløse ham. Mens de vekslede et par ord, smuttede Hollesen ind på toilettet, og da betjenten ville følge efter, var døren låset, og ingen svarede på hans banken. Han sprængte da døren og fandt Hollesen død. Han havde hængt sig i dørhåndtaget ved hjælp af en stump gardinsnor, han havde rykket fra, da han stod ved sygeværrelsets vindue.

To af byens blade behandlede det passerede så diskret, at man blot bragte tre linjer om, at politiassistenten var afgået ved døden. Et par andre aviser var knap så tilbageholdende, og snart svirrede byen af rygter, og skandalens omfang tvang efterhånden hele pressen til at beskæftige sig med Hollesens meriter.

Den 43-årige bedrager havde været ansat som politiassistent i Århus i 10 år. Han var søn af en velhavende møller, der efterlod ham og enken en betydelig formue. Hollesen, der var ugift, boede sammen med moderen og forvaltede hendes del af formuen. Efter at have formøblet sin egen kapital, begyndte han at bruge af moderens, og for hvert år at skaffe hende de ca. 3.000 kr. i rente, som formuen skulle afkaste, begyndte han at tage af de kasser, der var betroet ham hos politiet, for hans årsløn, som kun androg godt 2.500 kr., kunne jo ikke dække blot det, moderen skulle have.

Hollesen førte en ret ekstravagant tilværelse,

Skandalerne i Aarhus.

Ny alvorlig Sang

og

Beskrivelse af Hollesen og hans Bedragerier.

Pris: 10 Øre.

København.

Trykt hos Bernh. Wenjstrøm.

Forsiden af skillingsviser nr. 2, som udtrykte medfølelse med Hollesens skæbne.

gav meget ud på venner og figurerede også øverst på indsamlingslister til velgørende formål. Adskillige privatfolk havde lånt Hollesen penge, oftest et par tusinde kroner. Mange veksler bar hans mors navn; men banker og sparekasser fik nu at vide, at det var Hollesen, der havde skrevet hendes navn. Ellers havde han brugt af hundeskat, bøder og bl. a. også afgifter til de fattiges kasse. De kriminelle beviser var fjernet ved, at bladene var revet ud af bøgerne.

En skriftlig tilståelse, som politimester Thorup modtog samme dag, politiassistenten forsøgte selvmord på stationen, var dateret 7. oktober 1892, så planerne om selvmord syntes ikke at være af ny dato. I betragtning af, at Hollesens underslæb og hans lånegæld løb op i ca. 100.000 kr., gik der stærke rygter om, at han havde været offer for pengeafpresning, men herom kunne dog intet bevises.

Mens »blanksværtfabrikant J. Petersen« i sin vise er ret ubarmhertig over for bedrageren, udsendes på samme forlag en anden vise, der godt nok bærer titlen »Skandalen i Århus«, men som prædiker medfølelse med Hollesen og slutter med følgende strofer:

Verdens dom kan ej længer ham ramme,
han har udstridt og lider ej mer,
Gud tilgav – lad os gøre det samme.
Hisset nåde ham visselig sker.
Tavs er graven, som Hollesen gemmer,
hvem kan vel måle ud, hvad han led?
Tiden læger hvert sår, og vi glemmer
vel hans synd – lad ham hvile i fred.

Det gamle rådhus med politistationen, som i 90'erne havde indgang i bygningens vestlige ende. Til venstre ses arrestfløjen, der senere blev lavet om til kommunale kontorer, da arresterne flyttedes til Tinghuset i Vester Allé. Foto fra omkring 1900.

Begge viser var – trods deres modsatte tendens – skrevet af samme mand – den alsidige Julius Strandberg.

En tragedie med social baggrund

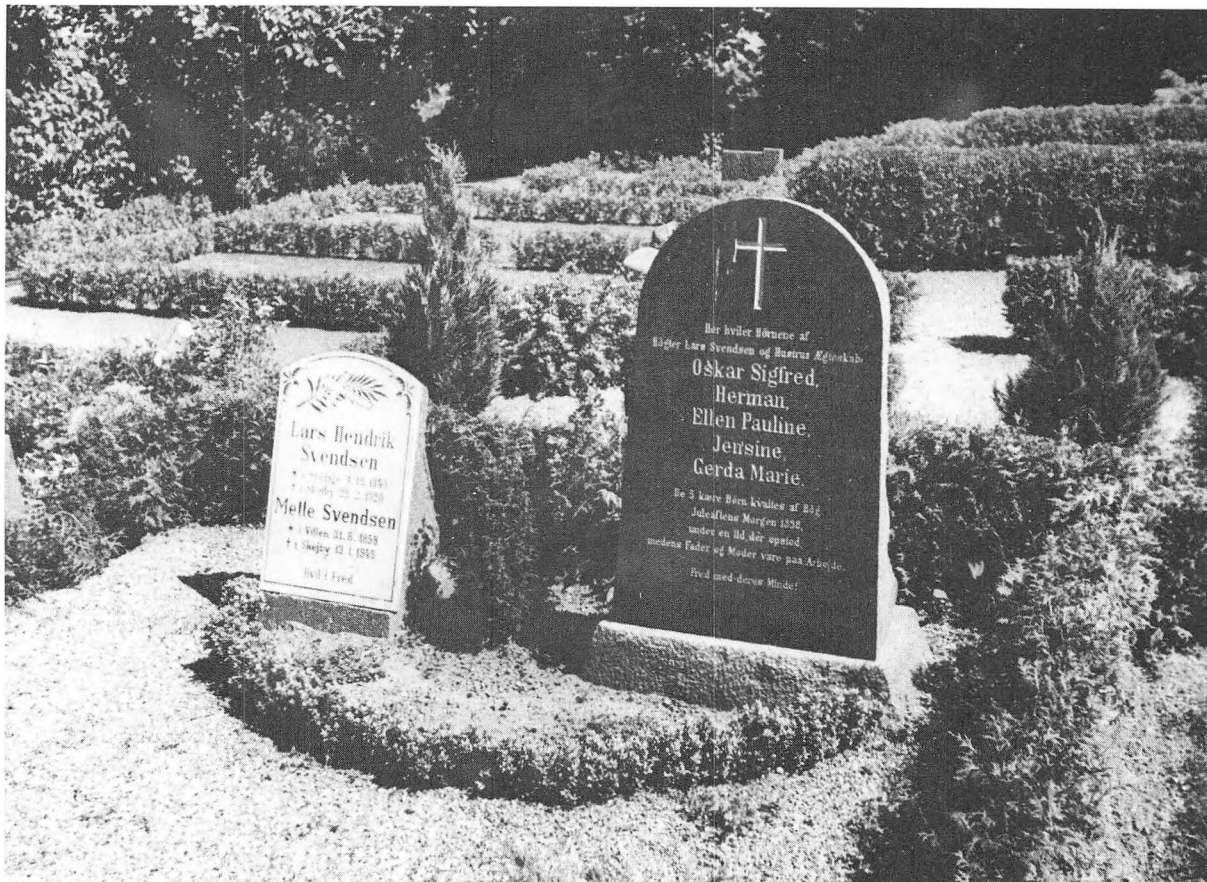
1898

På tærskelen til julen udspillede en gribende tragedie i landsbyen Skejby. Mens deres fattige forældre var på morgenarbejde på nærliggende gårde, var fem børn alene i hjemmet. En brand i lejligheden udviklede så megen røg, at børnene kvaltes i deres senge. På børnenes fællesgrav blev for indsamlede midler rejst et mindesten.

De fem børns død i Skejby

1. En morgen tidlig i hjemmets bolig, de mange små lå i søvnen rolig, mens far og moder på arbejd' var. De sliddets byrde og hårdhed bar.
2. Fra Skejby Bakke, fra stille bolig, gik fader, moder så tavs og rolig, man aned ikke, hvad skulle ske, de deres børn i live ej fik at se.
3. De sled og slæbte fra tidlig morgen og kæmped' ofte med tvivl og sorgen. Men kærlighed til de kære små bød dem så tidlig fra hjemmet gå.
4. Det var mod vinter ved juletime, der lød fra Skejby så stor en kvide, fem børn er slumred i døden ind, da randt der tårer på mangan kind.
5. Fra arbejd' kommer den stakkels moder til sine små med de tjente goder, men hvilket syn hun da får at se: Kun sorg og død og bedrøvelse.
6. Fortvivlelse hende nu omspænder, hun sønderknust vrider sine hænder, hun nævner kærlig de små ved navn, men ingen iler i hendes favn.
7. Hun kalder stille, ved navn dem nævner, men ingen hende at svare evner. I dødens favn de indslumret er, de kan ej svare en moder kær.
8. Og faderen med de trætte hænder ved budet sorgfuld han hjem sig vender. Han nævner også de små ved navn, men ingen iler hen i hans favn.
9. Ved Skejby kirke i gravens bolig, de børn de slumrer så tryk og rolig, og mindestenen med deres navn står der som vidne om slid og savn.
10. Den minder også om rædselsdøden, fremkaldt ved slid og ved savn i nøden. Den står til ære for kvinde, mand, som satte den her – fra dette land.

Forfatter ukendt. Gengivet efter håndskrevne afskrifter i privat eje. Visen kan synges på flere melodier, f. eks. »Den lille Ole med paraplyen«.

Mindestenen på Skejby kirkegård over de fem omkomne børn. Til venstre deres forældres gravsten. Børnenes far var født i Sverige og hed Svensson, men navnet fordanskedes til Svendsen, hvilken navneform også er anvendt på stenene.

Visens baggrund

En gruopvækkende tragedie udspillede i de tidlige morgentimer juleaftensdag 1898 i et lille hus i landsbyen Skejby. Ved 3–4-tiden havde landarbejder Lars Svensson og hans kone forladt deres hjem for at gå på arbejde, han hos gård-ejer Carl Jessen, hos hvem han tjente som røger, hun til Kolkjærgård for at malke. Tilbage i huset var deres fem børn, to drenge på 8 og 7 år og tre piger fra 3 til 5 år. De lå og sov, og inden moderen gik, havde hun tændt ild i kakkelloven for at lune lidt i de kolde stuer.

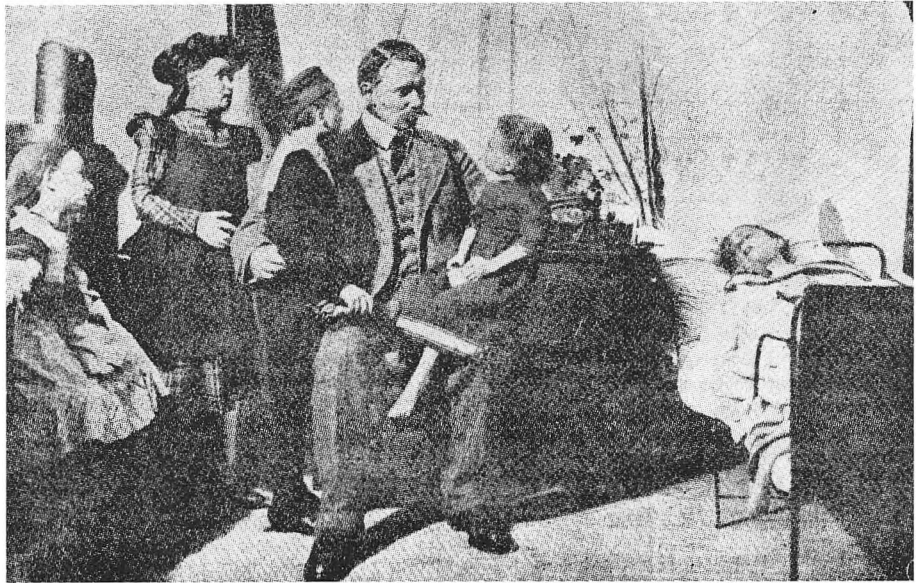
Da moderen kom tilbage ved 7,30-tiden, fandt hun huset fyldt med røg, og i sengene lå alle fem børn livløse. Det antoges først, at de var kvalt af kulos, men det viste sig, at der havde været en brand, som åbenbart på grund af luftmangel ikke havde bredt sig, men til gengæld ved antændelse af noget tøj bag kakkelloven og en stol foran denne havde skabt en røgudvikling, der havde kvalt børnene. En 6-årig søster til de omkomne havde undgået deres skæbne,

fordi hun besøgte en familie på Christiansbjerg og overnattede dér. Yderligere havde det hårdt ramte ægtepar fem børn, som var over konfirmationsalderen og var ude at tjene.

De sociale perspektiver i Skejby-ulykken blev draget frem i »Demokraten« af Peter Sabroe, der i det skete så et rystende eksempel på den fattige landarbejders elendige vilkår, som tvang ham og hans kone til at forlade deres børn og til at bo under usle forhold. Begivenheden gik senere også over i litteraturen, idet Johan Skjoldborg benyttede den i sin roman »Gyldholm«.

Forud for begravelsen af de omkomne børn den 28. december havde socialdemokraterne i Århus opfordret arbejderne til at deltage i begravelsen. 12–1500 mennesker samledes ved Vennelyst og gik herfra med røde faner til Skejby kirkegård, hvor de fem børn blev jordet i en fællesgrav. Efter pastor Krarups tale stod Peter Sabroe frem og talte om samfundets forpligtelser, idet han udtalte: »Det danske samfund vil ikke tåle, at tusinder af de fattigste medborgere

Den i Skejby-sagen meget aktive Peter Sabroe blev i 1914, året efter sin død, gengivet som voksfigur i Københavns Panoptikon »på besøg i et fattigt hjem«.

lever et så kummerligt liv, at ulykker kan siges at være en følge af den sociale elendighed«. Som man ser, følger skillingsvisen også dette tema i sin noget ubehjælpssomme formuleringer. Den kan tænkes at være forfattet af en lokal poet, men næppe en af gårdmændene, som i følge »Demokraten« stort set holdt sig borte fra begravelsen.

En indsamling skaffede penge til en smuk mindesten på de fem søskendes grav. Det kommenteredes således i Højres organ »Dagen«: »Den gravsten, socialisterne vil rejse, lærer os noget. Den lærer os først og fremmest, med hvor liden ansvarsfølelse arbejderne sætter børn i verden«.

Mindestenen blev afsløret fire måneder efter ulykken, på ny under et stort opbud af arbejdere fra Århus og omegn og talrige røde faner. De to sidste vers i den gengivne vise kunne tyde på, at

den er skrevet i forbindelse med denne begivenhed. Noget trykt eksemplar har ikke kunnet findes, men derimod kendes to håndskrevne afskrifter. Den ene er foretaget af boelsmand Chr. Jensen (1872–1936), der var født i Mejlby og boede her, og denne afskrift findes nu hos en sønnesøn, adjunkt, cand. mag. Jørgen Sørensen, Hadsten. Det andet eksemplar af visen findes i en håndskreven visebog tilhørende fru Anna Simonsen, Århus. Hun har afskrevet efter sin mor, som var født i Linå – nær Mejlby – i 1869.

De to afskrifters formodentlig fælles forlæg – hvad enten originalen har været trykt eller ej – synes at have haft en fejl, et bortfaldet ord, i sidste strofes 2. linje, hvilket afspejler sig i usikkerhed hos begge afskrivere. Linjen er foran gengivet, som den sandsynligt kan have været tænkt.

„Byens stolteste bygning” brænder

1899

Byens dengang fornemste beboelseskomples, Mejlborg, ødelagdes – knap to år efter opførelsen – af en kæmpebrand, der er indskrevet som et dramatisk kapitel i byens historie.

Mejlborgs brand

den 18. august 1899

En brandforsikret, upartisk vise omhandlende Christians-, Pjaltens-, Spring- og Mejlborg i 11 vers på melodien Julia, Julia hopsasa.

1. Men herregud da, skulle den sorg ramme det herlige »Mejlenborg«, vor store bys eneste institut for ægte aristokratisk sprut.
Julia, Julia, Julia, Julia hopsasa
Julia, Julia, søde Julia.
2. Dets høje tårne, mod himlen strakt, og høje priser har ofte vakt beundring; det gjorde en del gewalt, at begge dele så hurtigt faldt.
3. Dog – hør nu bare, hvordan det gik, da ilden fat i det hele fik, med slukning, redning og hvad der kan gå for sig ellers ved slig en brand.
4. Vor stads milits den slukkede først den verdensberømte danske tørst, så redded' den (kun ad farens vej) generalens dejlige kyllingesteg.
5. Ansjoser, klaverer og syltetøj og chaiselonguer og bøf med løg kom rutchende ned fra anden sal under ledelse af en korporal.
6. Værdipapirer i bunker lå omkring på pladsen; iblandt man såe en stump af en »Stift«, og en hel »D'mokrat«, den første dog brugt til no' meget privat.
7. En løjtnant redded' med dødsforagt et nøglehul; der blev også sagt, han redded' et hørgarnsetui med en af »Mejlborg«s piger i.

Tempo di Polka.

Men Herre - gud da, skulde den sorg ramme det herlige

»Mejlen-borg«, vor store By s eneste insti - tut

for æg- te a-ri-sto- kra-tisk sprut. Ju- li - a, Ju-li - a,

Ju-li - a Ju-li - a hop-sa-sa, Ju- li - a, Ju - li - a.

sø-de Ju - li - a.

8. Da Sabroe ville besé, hvordan at Springborg brugte kommunens vand, så blev han – li'som fru Schimmelmann – fejlagtig bedømt af Pontoppidan.
9. Det tapre fodfolk og kavalleri gik hjem, da branden den var forbi; men artilleriet det skød til slut på borgen med kugler og rigtig krudt.
10. Og krudtet buldred', jog folk på flugt, og kuglerne drukned' i Århus bugt; i selve »Mejlborg« var ej så slemt, der ha'd man væ't allersikrest gemt.
11. O, Christians-, Mejl- og Pjaltensborg, i fristed' den samme store sorg. I faldt uskyldigt, alligevel – vil I op igen, så rejs Jer sel'.

Forfatter ukendt. Trykt 1899 hos Jyllands-Postens Bogtrykkeri, Århus. 4 s. Dansk Folkemindesamling.

Mejlborgs brand set fra Østbanetorvet. Midt i det store opbud af tilskuere står møbler og andet indbo, som er slæbt ud af de truede lejligheder. Ved Østbanegården holder to af vognmand J. C. Dyhrs hesteomnibusser, der i årene 1896–1903 kørte mellem byens to banegårde.

Visens baggrund

»I mange af de kommende år vil fredagen den 18. august 1899 stå som en mærkedag i århusborgernes bevidsthed«, hed det i en samtidig avisreportage. Det var nemlig den dag, da »byens stolteste bygning forvandlede til en hob grus og aske«. Ja, man gik så vidt i Århus at sammenligne den ulykke, der ramte det store Mejlborgkompleks, med Christiansborg Slots brand i 1884.

Kun et par år forinden var Mejlborg blevet bygget for enden af Mejlgade og Kystvejen ud mod Østbanetorvet. Foruden at rumme byens dengang fornemste beboelseslejligheder havde den i stueetagen en flot café. Branden, som så hastigt skulle lægge bygningen i aske, opstod i middagstunden på Jacobsen & Petersens tømmerlager, der lå mellem Mejlgade og den såkaldte Kærlighedssti. En kraftig vestenvind førte et par timer senere ilden over Mejlgade til dennes østlige husrække, og flere ejendomme, heriblandt

Mejlborg, blev antændt. Restaurationens fire store spejlgasruder sprængtes, og beboerne rundt om begyndte at redde deres bohaver, hjulpet af et par kompagnier soldater, der var blev udkommanderet, da katastrofens omfang stod klart. Heden var så kraftig, at brandmændene flere gange måtte oversprøjte sig selv med vand fra slangerne, mens soldaterne slukkede deres tørst ved at tømme lejlighedernes og cafeens vinflasker – med det resultat, at nogle af dem måtte sendes hjem til kasernen! Rundt om på gaderne og på Østbanetorvet og Havnepladsen flød det med champagne- og portvinsflasker imellem det opstablede indbo, og tyve havde let spil.

Om aftenen var 20 huse brandhærgede og 60 lejligheder ubeboelige. General Lorentzen, som boede i Mejlborg, og hvis to skilderhuse foran gadedøren gik med i undergangen, skulle om aftenen have haft middagselskab, men gæsterne kunne nu med tusinder andre tage opstilling på

Efter branden gik århusianerne søndagstur til Kystvejens havnepromenade, hvor man kunne betragte Mejlburg-karreens udbrændte lejligheder på både Mejlgade- og Kystvejsiden.

Østbanetorvet og betragte gnistregnen og flammeskæret mod aftenhimlen. Et andet sted havde familien siddet ved bordet og skulle til at spise lammefrikassé, da de blev jaget ud af det militære redningsmandskab. Da et af familiens medlemmer ville gå tilbage og hente noget sølvtøj, fandt han redningsfolkene siddende hyggeligt omkring bordet i færd med at fortære frikassen!

På grund af nedstyrtningsfare var Kystvejen og Mejlgade spærret for færdsel, og da Peter Sabroe i sin egenskab af journalist gik gennem afspærringen, blev han anholdt af et par soldater under kommando af premierløjtnant Pontoppidan – med hvem Sabroe kort forinden havde haft en »affære« i avisen. Sabroe blev ført ind i en café-have på Kystvejen, hvor politiet dog fik ham løsladt. (Når den gengivne vise i verset om Sabroe åbenbart af rimnød indblander »fru Schimmelmänn«, har dette intet med branden at gøre, ej heller med premierløjtnanten. Det var en anden Pontoppidan, en overlæge og professor, der nogle år forinden havde fremkaldt

en opsigtsvækkende affære ved at lade grevinde Schimmelmänn indespærre som sindssyg på hendes families foranledning på grund af hendes »upassende« sociale aktiviteter).

Skaderne ved branden blev anslået til 1½ million kroner – et dengang imponerende beløb. For øvrigt blev Mejlburg ret hurtigt genopført i samme skikkelse som før branden. Ulykken medførte også, at der kom gang i overvejelserne om nyt materiel til brandvæsenet, hvis udrustning havde vist sig at være meget mangelfuld. F. eks. havde man endnu kun hånddrevne sprøjter, skønt brandkaptajn Springborg havde slået til lyd for en dampsprøjte.

Allerede tredjedagen efter branden solgtes på gaderne i Århus den foran aftrykte vise om den store brand. Og den følgende dag kom endnu én, udsendt af Grauerts Papirhandel i Nørregade, forresten på samme melodi som den første. Senere kom så den i det følgende gengivne vise om beskydningen af Mejlborgs ruiner.

Da Mejlgedes huse rystede

1899

Trods Mejlborgbrandens alvor behandlede den af visedigterne fra den muntre side, ikke mindst brandens 2. kapitel, der drejede sig om forsøgene på at vælte ruinens sodsværtede mure med kanonskud.

Mads Petersens morgenbetragtninger ved kanonaden på Mejlborg søndagen den 20. august 1899

Mel.: Ved Bov dér slog en kugle mig et hul osv.

1. I søndags morges hørte jeg et knald,
fy, fy, føj.
Og tænkte: Hvad mon nu passere skal,
fy, fy, føj.
Min mutter sad »et vist sted« da og gøs,
fy, fy, føj.
Jeg tro'de hun faldt a' – min gamle tøs,
fy, fy, føj.
2. Og til min skræk røg døren op – og mærk,
min Gine stod der i sin bare særk,
og skreg: »Hør kære fatter! Katten ta'
mig, hele Århus skal nu knalles a'«!
3. Så galt gik det dog ej, men til vor sorg,
det gjaldt igen vort kære »Mejlborg«,
ruinerne skulle væltes i en fart,
og ej på krudt og kugler blev der spart.
4. På tomten »tolleriet« kørte op,
med to kanoner – just i sluttet trop –,
og med granat blev ladet deres bug,
det hele det skul' ske i nat og smug.
5. Dog var indbudt – som til en anden fest,
en flok af damer – officerers gæst –,
i morgen-toilette de vist frøs – –,
(imens min Gine hjemme sad og nøs)!!!
6. Til pressen var der sendt invitation,
de mødte op den hele bataljon.
Selv Peter Sabroe – ja Gud fri os vel –,
han fik sku bud fra assistenten selv.
7. Og skydningen begyndte i en fart,
ej Mejlborg det genered – det er klart,
en kugle nær – hvor sørgeligt min fa'er,
var endt i Ryom-banens pissoir.

8. Af angst en dame fik i maven ondt,
af skræk og krudtrøg løb det hele rundt
for hende – anden mén ej skete da,
end at tourmyren slap for andre a'.
9. Omsider Mejlborg gav sig – det er klart,
og skydningen blev stoppet, det var rart,
for dem, der endnu hjemme lå og sov,
og søgte hvile efter brandens sjov.
10. Den nytte som det gjorde – var ej stor,
sådan med »prøver« det så ofte går,
når med lock-out-en ha'de været slut,
vi ku' ha' sparet alt det rare krudt.
11. Hvis I jer venter mér i denne sang,
om mig og Gine – kom en anden gang,
og mér af samme tønde straks I får,
når at igen er rejst vort »Mejlborg«.
12. Dog Gine bér mig før jeg slutter a'
at si' jer: Hun skal stoppedråber ta',
så hendes vom kan klares – gamle tøs,
når at med dynamit det nu går løs.

Forfatter ukendt. Trykt 1899 hos Jørgen Jensen,
Århus, 4 s. »Den gamle By«.

Forsøgene på at sprænge ruinerne af Mejlborg udviklede, som billedet viser, megen røg, men havde ellers ringe virkning på de tykke mure. – Billedet er taget på Østbanetorvet den 20. august 1899.

Visens baggrund

Efter branden stod det før så pompøse Mejlborgs mure som et forfærdende skue. I den voldsomme hede havde de slået store revner, og hist og her hang gavle og skorstene i konflikt med den lodrette linje. Al færdsel gennem Mejlgade og Kystvejen var umulig, indtil de truende dele af den store ruin kunne blive fjernet. Hvordan skulle dette ske? Hærens Ingeniørkorps i København havde tilbudt byen sin assistance, men lørdag eftermiddag den 19. august vedtog brandkommissionen at prøve at få ruinen skudt sammen ved hjælp af byens egne kanoner. 3. artilleriafdeling var straks villig og gik i aktion tidligt søndag morgen.

Forinden var beboerne i kvarteret blevet underrettet om, hvad der skulle ske, og lodserne havde fået besked om at holde fartøjer borte fra havnen. Byens øvrige indbyggere, der kl. fem morgen vækkedes ved kanonerens torden, kunne først i søndags-morgenavisen læse om kanonens årsag.

På den brandhærgede tømmerplads var to

kanoner kørt op med munden pegende mod Mejlborg. Batterichefen, kaptajn Wolfhagen, kommanderede: »Fyr«! Det første kanonskud kikkede, men det næste gav et vældigt brag – og i et hus, hvor man ikke havde efterkommet anmodningen om at åbne vinduerne af hensyn til lufttrykket, faldt ruderne klirrende til jorden. Men ellers var virkningen af skuddet ikke særlig stor: et rundt hul i en murpille, hvor kuglen var røget igennem. Der blev skudt med 9 cm kolde granater, ladet med 3,2 pund krudt, og hvert skud kostede 5 kroner.

Også den anden kanon havde fået »dug i fænghullet«, som en morgenduelig tilskuer uden for afspærringen bemærkede. Dog, snart lød drønene af skuddene ind over byen og kaldte flere og flere nysgerrige til. Begge kanoner rettedes omsider mod tårnet og fyredes af samtidig. Et stort murstykke i 2. etage styrtede ned med et brag og rejste en vældig støvsky. Kuglerne endte i Bugtens vand og fik det til at sprøjte op i store stråler. En gang imellem måtte skydningen indstilles, fordi der skulle rangeres et tog, og plud-

Mejlborgkompleksets ruiner set fra Mejlgade efter branden, hvor oprydningen er kommet i gang. Den uniformerede herre i midten menes at være brandvæsenets leder, kaptajn Springborg.

selig så man toldkrydseren i fuld fart ud af havnebassinet; først da den var nået om bag Søndre Mole turde man fortsætte skydningen. Kl. 8 var der afgivet et halvt hundrede skud. Alt i alt var resultatet dog beskedent, men nu kunne artilleriet ikke præstere mere.

Da de solide mure således viste sig stærkere end ventet, måtte man et par dage efter alligevel have fat i Ingeniørtropperne for at lade dem prøve at sprænge ruinerne.

Et udvalg af grundejere og handlende i Mejlgade havde ganske vist forud søgt at få »dynamit«-sprængningen forpurret, men forgæves. Deres ængstelse viste sig berettiget. Et vældigt dommedagsbrag ved godt 9-tiden bragte de gamle huse til at ryste. I ruinerne af Mejlborg væltede kun en lille pille, men i andre ejendomme knustes ruder og splintredes døre. Til sprængningen anvendtes skydebomuld, anbragt i 10 patroner med hver ét kilogram og ophængt på

søm langs muren i 1. sals gulvhøjde. Sprængningen dirigeredes fra et elektrisk batteri på Østbanetorvet.

Protestkomiteen gik nu til politimesteren og krævede sprængningerne indstillet, ellers ville man have stillet en sikkerhedssum på 100.000 kr. af Mejlborgs ejere. Dette forlangende afviste ejerne, og politimesteren forbød da videre aktion med »dynamitten«.

Da den store lockout netop på samme tid fandt sin afslutning, kunne allerede næste dag seks arbejdere gå op for at bjerge de dinglende varmeapparater og andre ting som indledning til en mere stilfærdig nedbrydning.

Senere rejste et par af de skaderamte grundejere erstatningssag mod en repræsentant for Mejlborg, men retten fastslog, at sprængningerne var foretaget i den offentlige sikkerheds interesse, så der kunne ikke gives nogen erstatning.

Da margarinen løb i åen

1900

Allerede året efter Mejlborgs brand stod et kraftigt brandskær igen over Århus, denne gang fra Otto Mønstedts margarinefabrik i Vestergade, hvorfra smeltet margarine og olie i store mængder løb ud i åen.

Brandvisen

eller

Vort raske brandkorps
i kamp med margarinen

Mel.: Ved Bov der slog en kugle mig et hul osv.

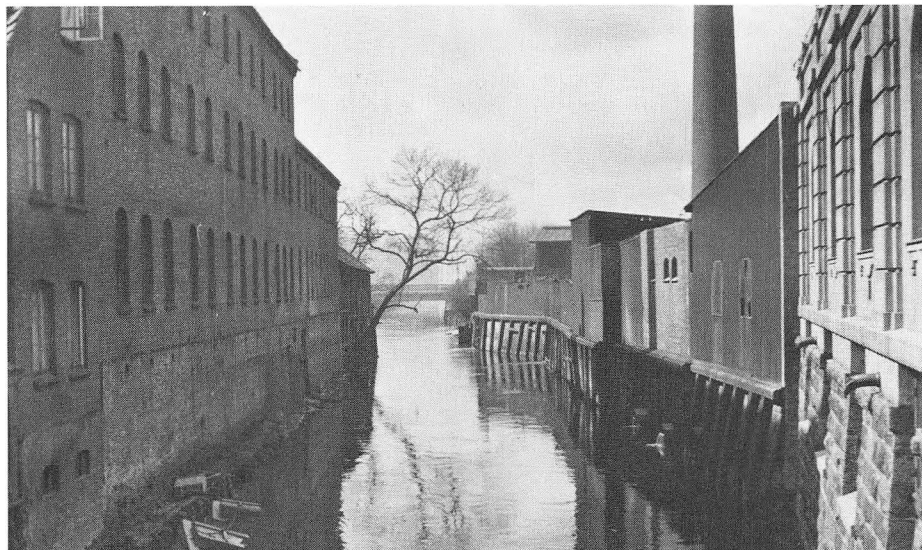
1. Forlang ej Mønstedts margarine mer,
nå da da!
For nu er hele skuden sku brændt ne'r,
nå da da!
Det sagdes der i onsdags, da man så,
nå da da!
Det høje flammebål mod himlen stå
nå da da!
2. Fabrikken brændte, ja det var jo klart,
og kaptajn Springborg han var der skam snart,
fra middagsselskab flux han brugte ben.
Men skorstensfejren var dog nummer én.
3. Med vældigt vandværk de så dæmped på,
selv åens grumsede de ej forsmå,
mens drengene på åen med hurra –
betjentene og branden gav – god dag!
4. Og folk de strømmed' til i massevis,
mens chokoladevogne[1] gav en pris,
noen unge damer de ku' ej forstå,
betjentene de kan ej – »la' een gå«.
5. Vandtårnet brændte – den var rigtnok fæl,
skønt Magnus Nielsen lavet har det selv;
han kunne ej forstå den rebeljon,
han var med Stiften just på inspektion.
6. Men bager Holle var en mand,
i aften brød ej mere laves kan,
nu Herskind og hans folk får mælk og øl,
jeg vill' skam gerne gi'et det bare søl.
7. »Dampsprøjten«, Mønstedts, hvordan det dog gik,
da mesteren på ilden først fik kig,
så måtte han sin damp sku' lade gå,
for ellers ku' vandtårnet vi ladt stå.
8. Og julebøgerne, jo det var slemt,
de næsten hver og en var indebrændt.
Jysk Forlag hævder dog sit renommé,
de brændte får vi alle snart at sé.

[1] En over hele landet alm. omskrivelse for natrenovationsvognen.

Forfatter ukendt. Trykt 1900 hos Jørgen Jensens Bogtrykkeri, Århus. 4 s. Statsbiblioteket.
Melodi-node findes s. 51.

Otto Mønsted^s
Margarine
til Bordbrug.

Århus å set fra Frederiksbroen mod vest. Til højre langs pæle-bolværket Otto Mønstedts fabrik med den høje skorsten.

Visens baggrund

Allerede året efter Mejlborgs brand hjemsøgtes Århus af en ny storbrand. Den 28. november 1900 opstod der om aftenen ved godt 21-tiden en ildløs i Otto Mønstedts margarinefabrik på Vestergade, og den lagde – fortæller avisreportager – »ved sit vældige flammeskær Århus i en så strålende fantastisk belysning, at den vil efterlade et lige så uudsletteligt indtryk som den historiske Mejlborgbrand«.

Ilden opstod i smelteriet, og det viste sig senere, at den sandsynligvis skyldtes en gnist fra den pibe, en af arbejderne havde tændt, da han forlod sit arbejde. Lige ved siden af ham hang nemlig noget tøj, som formodes at være blevet antændt. I lagrene af talg, fedt og olie, som nylig var fyldt op, fandt ilden god næring, og på kort tid nedbrændte den lange, gamle to-etages bygning, hvor Mønsted havde haft sin første margarineproduktion. På det store areal mellem Vestergade 9–11 og åen var nye bygninger under opførelse, heriblandt et højt vandtårn, som også blev beskadiget.

Tusinder af århusianere tog opstilling på Frederiksbroen, Bispetoften og Vestergade for at betragte det fantastiske syn dels af flammerne, som stod højt mod himlen, dels af den brungule flod af smeltet margarine og fedt, der væltede ud i åen og lagde sig dér som en skorpe, der med vandets bevægelse førtes mod havnen og havet. Heldigvis blev det farlige fluidum ikke antændt, ellers havde talrige både og skibe været i fare. Men kaptajnen på Molsbåden, som kom ind i havnen, troede, det var skimmelis, som dækkede overfladen i havnebassinet.

Brandinspektør Springborg kunne hurtigt komme til brandstedet, da han sad ved et middags-selskab i Frederiksgade. Men først på pletten var dog, meldes det i avisen, skorstensfejermester Jensen fra Nørre Allé »med sit beredne mand-skab«. En anden brandofficer, muremester Magnus Nielsen, tog sig midt under branden tid til at føre »Stiftstidende«s medarbejder gennem alle bygninger – som Nielsen kendte i detaljer, eftersom det var ham, der stod for opførelsen af den nye fabrik.

I øvrigt samlede brandvæsenets hovedanstrengelser sig om at hindre ildens udbredelse til naboejendommene. Lige op ad fabrikkens vestside lå Holles bekendte bageri, som var i stor fare, men under ledelse af vicebrandinspektør Herskind – der hvert øjeblik måtte oversprøjte sig selv med vand for at kunne udholde heden fra bålet – lykkedes det brandfolkene at redde Holles ejendom, og den taknemlige bager trakerede rundhåndet med øl, mælk og hvedebrød. Soldater fra 3. dragonregiment deltog i redningsarbejdet og fjernede på trækvogne bøger og andre værdier fra fabrikkens forhus, der dog ikke blev antændt.

I en anden af de truede ejendomme boede bogbinder Møller, som havde tusinder af nystrykte romaner og julelitteratur fra Jysk Forlag liggende til indbinding. På et par store arbejdsvogne blev dette materiale kørt i sikkerhed og led ikke anden skade end den, der opstod ved den noget hastige evakuering.

Da branden ved 23-tiden var på sit højeste, var stanken i byens centrum ubehagelig, og luften var så fed, at det følte på fingrene, ligesom

Bagermester Holles forretning, som under margarinefabrikens brand var stærkt truet, og hvorfra brandmændene forsynedes med mad og drikke.

der på tunge og gane lagde sig et lag af uforarbejdet margarine. Fedtpartikler førtes med røgen mod vest, og flere steder fik folk deres tøj beskadiget af gnister og brændende fedt. Byens tøjrenserier havde fuldt op at gøre de følgende dage.

Som et led i brandsikring havde Otto Mønsted fået installeret egen dampsprøjte med fire kraftige strålerør, der kunne få vand fra fabrikkens egen brønd. Men sprøjten kom ikke i funktion. Maskinmesteren havde skønnet, at det gjaldt om straks at lukke dampen ud af kedlerne, hvilket skete med en sådan fart, at han nær var blevet skoldet. Og derefter havde man ingen dampkraft til at drive sprøjten med.

Brandinspektør Springborg i tegneren Jens Ravnholms streg.

Branden lammede produktionsafdelingen i flere uger, og Mønstedes konkurrenter var straks på tærne. Allerede den følgende dag var store partier margarine fra 4-5 virksomheder på vej til århusianerne. Men Mønsted kunne i løbet af kort tid selv levere fra de fabrikker, han havde i England.

I mellemtiden var folk i havnen ivrigt optaget af at opfiske de ca. 100.000 kilogram margarine og fedt, der via åløbet var endt her. Noget var allerede blevet solgt til sæbefabrikker, da Mønstedes forsikringsselskab skred ind og forlangte materialerne udleveret for selv at få penge ud af disse.

Cafévært under falsk navn

1900

Ved genåbningen af Mejlborgs restauration indtraf en ejendommelig episode, idet den nyantagne forpagter pludselig forsvandt, efter at det var afsløret, at han optrådte under sin brors navn.

Vandrefalken

eller

Ham fra Mejlborg

Mel.: Rundt på gulvet.

1. Her får I en ballade, der i vor by er sket.
Hvorover nogle græder, mens andre de har leet,
om »vandrefalken«, som vort klima har fundet for hedt,
ham fra Mejlborg!
2. En dag kom her til byen, en herre distingvert,
der sig som Mejlborg-værten i hast blev præsenteret,
skønt farveri det bare var, at fyren havde lært,
ham fra Mejlborg.
3. Og folk gik rask i gyngen, da herren her man så,
ak som de gifte koner, på knæ man for ham lå,
hver levrandør han pudsede flot, ja så det ku' forslå,
ham fra Mejlborg!
4. På to mands underskrift lå et borgerskab parat,
til ham, og udleveret af høje magistrat,
han talte ej om at på vand og brød han havde sat,
ham fra Mejlborg!
5. I »Holbergstuen« blev så et større gilde holdt,
hvor som herr vært han bredte for første gang sig stolt,
til »skummet«s knalden spilled han med dem alle boldt,
ham fra Mejlborg!
6. Som lyn fra klare himmel, en bogholder slog ned,
thi hævnens våger altid, derom ved vi besked,
og »falken« tog hans »due« i Odense vi ved,
ham fra Mejlborg!
7. Hos øvrigheden klared sig fyren ganske net!
»Jeg hedder Victor Albert, ej Carl, nu ved I det«,
og de lod ham sku' løbe – han indeni har leet –,
ham fra Mejlborg!

8. Han følte dog, i længden ku' den jo inte gå.
 »De tvende kas-krediter, de nu mig hjælpe må«,
 han hented så »ti tusend«, mens resten han lod stå,
 ham fra Mejlborg!
9. Og så han rask fordufted, foruden megen snak,
 til »Kompagniet«, »Ceres«, og slagteren sa' tak,
 hver levrاندør de klaged sig, og hyled med et: ak,
 ham fra Mejlborg!
10. I »Holbergstuen« sidder de nu med sorg i sind,
 og tænker, vi er gå'et på dyreste limpind,
 imens de højlydt skriger: »Se endelig at find
 ham fra Mejlborg!«
11. Ak, hvem skuld' dog sig tænke, vort Mejlborgs skønne hal,
 i liden Århus by skulle voldt så megen kval,
 først ildebrand der raste, nu holdt det sidste bal
 ham fra Mejlborg!

Forfatter ukendt. Trykt 1900 hos Jørgen Jensens Bogtrykkeri, Århus. 4 s. Statsbiblioteket. Melodi-node findes s. 41.

Mejlborg efter genopbygningen med cafeen i stueetagen, hvor der om sommeren også var servering på terrasserne mod Østbanetorvet. Den i visen omtalte Holbergstue lå ud til Mejlgade.

Visens baggrund

Mejlborgs elegante café, der var blevet ødelagt ved kompleksets store brand, stod i november 1900 klar til genåbning, og ejendomsconsortiet havde som cafévært antaget en hr. Gjørbling fra København. Han indførte den tradition, at leverandørerne hver mandag morgen mødte på Mejlborg og fik betalt deres regninger. Men

den anden mandag i december var værten der ikke. Han var sporløst forsvundet fra sit hjem.

Allerede i nogen tid havde der verseret rygter om, at Gjørbling vist ikke var den pæne overtjener fra Nimb, han udgav sig for. Rygterne skyldtes nok ikke mindst en mand, som siden i pressen diskret omtaltes som bogholder H., i virkeligheden en fhv. fotograf fra Sjælland, som

i sin tid havde lidt den tort, at Gjølring, der forøvrigt af profession var farversvend, var løbet med hans kone. Siden da forfulgte H. ham stædigt og var omtrent samtidig med Gjølring flyttet til Århus. Her sendte han magistraten et brev og gjorde opmærksom på, at den mand, man havde givet borgerskab som restauratør, havde været straffet. Der kom ikke noget svar fra magistraten, men et par dage inden Gjøltings forsvinden blev H. kaldt til politiassistent Hauerbach. Her viste det sig, at Mejlborgs vært optrådte under sin broders navn: Victor Albert Gjølring, mens hans eget fornavn var Carl. Og under anvendelse af broderens navn og dåbsattest havde han ikke haft svært ved at skaffe sig attest for ikke at være straffet. Den fhv. fotograf medbragte imidlertid et fotografi af Carl Gjølring, og mens de to mænd blev konfronteret, måtte politiassistent Hauerbach indrømme, at billedet lignede den tilstedeværende Gjølring. Denne bedyrede til gengæld, at han aldrig havde set hr. H., at billedet ikke var af ham, og at hans navn var Victor Albert. Hvorefter politiassistenten lod de to mænd gå.

Men nu forstod Gjølring jo nok, at jorden brændte under hans fødder.

Straks, da han var forduftet, samlede de sørgende kreditorer, heriblandt kautionisterne for to kassekreditter på 6.000 kr. hver. En gennemgang af cafeens regnskaber viste dog, at pengene var gået ind i driften, og at Gjølring næppe havde taget nogen større sum med sig. Imidlertid sporede han den følgende onsdag til Kolding, hvor han havde overnattet på et hotel under navnet Christensen – til hvilket navneskifte han, som det senere viste sig, støttede sig på nogle papirer, en af hans tjenere af dette navn havde anbragt i hans varetægt. Fra Kolding rejste han videre med toget syd på, nu forfulgt af hr. Hauerbach, der havde en mistanke om, at han fra Hamburg ville rejse med en af de store Amerikabåde over Atlanten. Denne båd var dog allerede afsejlet, og i stedet begyndte Hauerbach en rundtur til Hamburgs hoteller, medbringende fotografiet af den forsvundne. Endelig havde han heldet med sig. Et sted oplyste en tjener, at den mand havde været i restaurationen for en halv time siden, og at han havde hyret en drosche på en holdeplads lige uden for. Den århusianske detektiv stillede sig op og ventede, til droschen kom tilbage, så bad han kuskene køre ham ekspres til samme adresse. Her viste

Hotel & Restaurant Mejlborg

**gænaabnes Fredag Middag Kl. 12
og anbefaler sine hyggelige Lokaler
til Publikums velvillige Erindring.**

**Smukke møterede Værelser,
Stort Bladhold.**

**1ste Kl. Køkken. Lagrede Vine.
V. C. Gjølring.**

Annoncen om Mejlborgs åbning fra aviserne den 15. november 1900 afslører Gjøltings anvendelse af sin brors fornavn Victor, idet han benytter forbogstavet V sammen med sit eget C, der står for Carl.

der sig at være en bank, men i den havde man ikke set den efterlyste. Da han kom udenfor igen, opdagede vor årvågne Sherlock Holmes, at der også fandtes en hotelpension i ejendommen, og dér kunne man identificere manden på fotografiet som den nye gæst, hr. Christensen, der dog desværre lige var gået ud. Først klokken halv ét om natten kom han tilbage – og var ikke spor glad over at blive modtaget i entreen af en repræsentant for Århus Politi og derefter blive anbragt i tysk arrest.

Hjemsendt til Århus blev han en måned senere for at have erhvervet sig sit borgerskab under falsk navn idømt 4 gange 5 dages fængsel på vand og brød, en straf han afsonede i Randers, da arresten i Århus var overfyldt.

Mens Mejlborgaffæren endnu var pressestof, var redaktør Simonsen fra »Demokraten« en dag sammen med den omtalte bogholder H. gået ind på cafeen – der blev drevet videre ved en bestyrer – og havde bestilt to lyse pilsnere. Det kunne de to herrer imidlertid ikke få. Der serveredes ikke for værtens banemand, den bedragne ægteemand hr. H.

Sin lyst til at lave forsvindingsnumre tabte Carl Gjølring ikke. I 1904 havde aviserne igen en historie om ham; denne gang forsvandt han fra København og indlogerede sig i Nakskov under falsk navn.

Det gådefulde Hjortshøj-mord

1902

Det uopklarede drama, der betegnes »Hjortshøj-mordet«, har beskæftiget sindene på Århusegnen lige op til vore dage. En ung pige blev pinselørdag – den dag, hun skulle have været forlovet – fundet med overskåren hals i en hulvej nær sit hjem.

Den jyske pige Marie Sørensen i Hjortshøj

Hun skulle dagen efter veksle ring med sin forlovede, men fandtes bag et hegn myrdet og mishandlet

Mel.: Jeg elsker den gamle, den vaklende rønne

1. På vejen i håbfulde tanker hun stille
til hjemmet vil vandre, den venlige mø,
hun kunne ej tænke, man ondt hende ville,
og at hun for morderens hånd skulle dø.
2. Ved Hjortshøj, nær Århus, der var hendes bolig
alt hos hendes fader, der ville hun hen,
i kærligheds rosenly gik hun så rolig,
hun havde jo fået en elskende ven.
3. Der findes en lavning, en hulvej, som dækkes
på siden af buske og alle slags krat,
den skulle hun hen ad, hun ville ej skrækkes,
hun vandred' den ofte ved dag og ved nat.
4. Men nu, højt på dagen i middagens stunde,
hvem kunne vel frygte på alfare vej?
Og dog er det sket, hvad ej ane man kunne,
den pige blev myrdet, det glemmer vi ej.
5. Lumsk lurende bagved har morderen listet,
er så sprunget voldsom og hastelig frem,
og brugte sin kniv, til hun livet har mistet,
Marie hun nåede som lig kun sit hjem.
6. De savnede hende og spurgte og ledte,
først dagen derefter bag skærmende hegn,
dér fandt de den arme, hvis leje man redte
så grusomt, dér lå hun i slud og i regn.
7. Dér lå hun så stille, og ved hendes side
var henlagt så pænt sko og ny paraply,
at alle i verden straks kunne det vide,
at morderen ikke til rov ville ty.
8. Ejheller af vellyst hun var blevet skændet,
hun døde uskyldig, men hvad må man tro,
af hvad grund er morddåden skrækkelig hændet,
ja, tanken den søger og kan ej få ro.

9. Har mand eller kvinde den gerning forøvet,
se, pigen har udstridt, men morderen går
rundt med sin samvittighed – freden er røvet,
og næppe han atter sin rolighed får.
10. Der kommer en stund, hvor det øjeblik maler
sig for ham, da gerningen skete så brat,
da er det, han ræddes, da måske han taler!
Og før eller sent får ham angeren fat.

Forfatter Julius Strandberg. Trykt 1902 hos Bernh. Wennstrøms Bogtrykkeri, Kbh. 4 s.
Statsbiblioteket og Dansk Folkemindesamling.

Visens baggrund

Fredag den 16. maj 1902 – to dage før pinse – forlod den 22-årige Marie Sørensen, der var elev på Hesselballe Højskole, skolen for at gå til sit hjem hos faderen, gårdejer Jens Peter Sørensen i Hjortshøj. Undervejs var hun inde hos købmanden for at få en flaske brændevin med hjem til sin far. Men hun kom ikke hjem til den ventende middagsmad. Gårdejeren og hans anden hjemmenværende datter, Ane, blev enige om, at hun nok var blevet i Hesselballe på grund af det frygtelige regnvejr, det havde været og stadig var. Heller ikke, da hun udeblev om aftenen, reagerede man. Hun sov måske på skolen eller hos en veninde nær ved.

Pinselørdag skulle Marie have været til Århus for at købe forlovelsesringe og deklarerer sin forlovelse med en ekspedient, hun havde kendt i nogen tid. Om aftenen telefonerede kæresten til Brugsen i Hjortshøj og bad om at få sendt bud til Maries hjem med forespørgsel om, hvorfor hun ikke var kommet som aftalt. Først da blev der sat en eftersøgning i gang, idet Sørensen, datteren Ane og en karl begav sig ud for at lede efter den forsvundne. To timer senere fandt datteren sin søsters lig bag hegnet i en hulvej mellem Hesselballe og Hjortshøj, ikke langt fra hjemmet.

Den myrdede Marie Sørensen.

Her var hun anbragt i halvvejs siddende stilling op ad et elletræ blandt blomstrende anemoner. I hendes hals var dybe sår af knivstik, men morderen havde glattet hendes kjole pænt og lagt hendes hat og paraply ved siden af liget. Alt tydede på, at han var kommet bagfra og havde overfaldet hende på vejen og efter at have over-skåret hendes hals slæbt liget op ad den kratbevoksede skråning. Om rovmod eller sædelighedsforbrydelse var der ikke tale. Meget tydede på et hævmord. Måske af en forsmået bejler?

Bagefter opstod en stærk kritik af den langsommelighed, hvormed politiet var draget ind i undersøgelsen. Pinsedag, da den stedlige landbetjent kom til drabsstedet, havde rygtet allerede kaldt så mange nysgerrige til hulvejen, at mulige spor forlængst var blevet slettet. Selv om der i løbet af få dage blev sat politi ind fra Århus og København, lykkedes det aldrig at opklare mordet. En bror til den myrdede var selv opdagelsesbetjent i hovedstaden og kom netop hjem i anledning af pinsen, men han kunne dog ikke gribe ind i undersøgelsen.

I årevis var sindene på Århusegnen stærkt optaget af mysteriet. Rygterne svirrede, og gang på gang dukkede sagen op i aviserne med nye teorier og mulige spor. Et par anonyme breve, det ene fra Amerika, hvor brevskriveren tilstod at være gerningsmanden, måtte henlægges som falske. Engang fandt man i en afdød bankdirektørs hjem blandt hans souvenirs en kniv, hvortil var bundet et papskilt med påskriften: »Med denne kniv blev Hjortshøj-mordet begået«. Men nogen forbindelse mellem den afdøde og Hjortshøj kunne man ikke finde.

Ikke mindre end fire skillingsviser om Hjortshøj-mordet blev udgivet i København, et vidnesbyrd om den interesse, man også uden for det lokale område viste det blodige pinsedrama.

Litterært blev Hjortshøj-mordet benyttet af forfatteren Albert Dam i romanen »Mellem de to søer« fra 1906 og af politiassistent André Hauerbach, der i 1907 udgav kriminalromanen »Dalbymordet« – med så ærerørige sigtelser mod et medlem af den myrdedes familie, at forfatteren blev idømt en bøde, og bogens restoplæg beslaglagdes.

Den iyste Pige, Marie Sørensen i Hjortshøj.

Hun stulde Dagen efter vækse Ring med sin forlovede,
men fandtes bag et Hegn myrdet og mishandlet.

Sant
fuldstændig Meddelelse om denne Begivenhed.

Ufitertryk forbydes.

København.
Bernh. Wennstrøms Bogtrykkeri.

Hulvejen ved Hjortshøj, set i retning mod Hesselballe, i 1902. Til venstre buskadset, hvor den myrdede kvindes lig blev fundet. Vejen var dengang smal og sandet, nu er den gjort bredere og har asfalteret kørebane.

En sensation i mordmysteriet

1902

Som følge af en mængde snak om den myrdede Hjortshøjpigens far og hans færd på tidspunktet for mordet blev han anholdt og sigtet som gerningsmand, en sigtelse, der dog hurtigt måtte frafalde. Men der blev tid nok til at skrive et jammerkvad herom.

Den myrdede pige Marie Sørensens fader i fængselet

Vemodige tanker

Mel.: Trilby vise

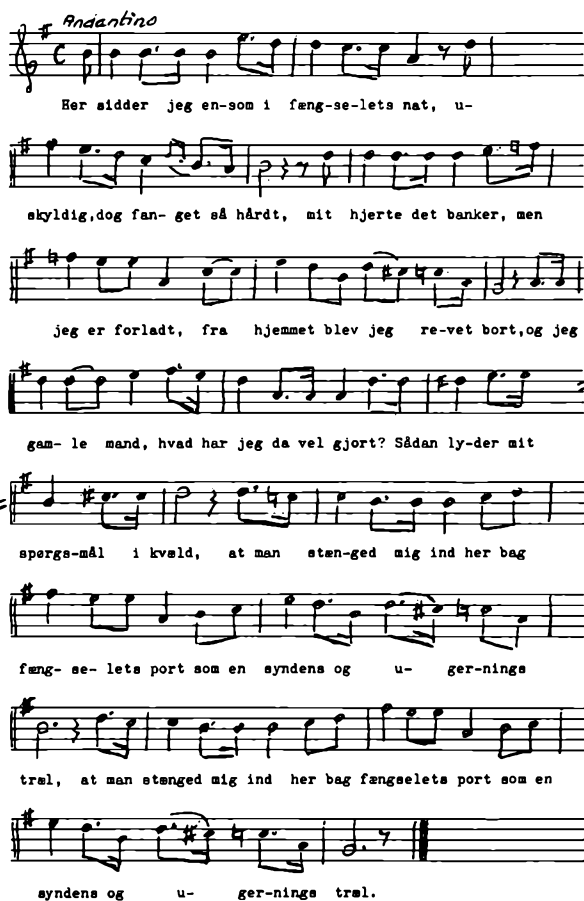
1. Her sidder jeg ensom i fængselets nat,
uskyldig, dog fanget så hårdt,
mit hjerte det banker, men jeg er forladt,
fra hjemmet blev jeg revet bort,
og jeg gamle mand, hvad har jeg da vel gjort?
Sådan lyder mit spørgsmål i kvæld,
at man stænged mig ind her bag fængselets port,
som en syndens og ugernings træl.

2. Jeg leved' jo stille og pænt på min gård,
og har med alverden holdt fred,
derved blev jeg gråsprængt og gammel af år,
og småt hen mod støvet det led.
Da jeg misted min hustru, alene jeg stod,
dog børnene var mig en trøst,
og de fyldte mig atter med livskraft og mod,
og smerten den tav i mit bryst.

3. Da skete det grulige, da det blev vår,
Marie, mit elskede barn,
blev myrdet, just da hun var nær ved min gård,
ja dræbt af et græsseligt skarn.
Ak, dér lå hun i krattet, og søsteren fandt
et frygtelig lemlæstet lig,
straks vi standsed forfærdet, al glæde forsvandt,
vort håb og vor fred var forbi.

4. Man fandt ikke morderen – rygterne gik
så vilde og vide om land,
så gik der en måned, da pludselig fik
man mistro til mig gamle mand.
Jeg skulle ha' myrdet den yndige mø,
og mishandlet min datter så hårdt,
ak nej, før ville jeg lagt mig hen for at dø,
ja, helst var jeg selv faldet bort.

Andantino

Her sidder jeg en-som i fæng-se-lets nat, u-
skyldig, dog fan-get så hårdt, mit hjerte det banker, men
jeg er forladt, fra hjemmet blev jeg re-vet bort, og jeg
gam-le mand, hvad har jeg da vel gjort? Sådan ly-der mit
spørgs-mål i kvæld, at man stæn-ged mig ind her bag
fæng-se-lets port som en syndens og u-ger-ninge
træl, at man stænged mig ind her bag fængselets port som en
syndens og u-ger-ninge træl.

5. Nu sidde de hjemme med uro i sind,
og spørge: Kan det være sandt,
at de har ført fader i fængselet ind,
ham, som vi kendt så grant,
men jeg sidder alene, og stormen den slår
mod ruden, – jeg føler med savn,
at uskyldig stå mistænkt med grånende hår,
den kummer kan ej gives navn.

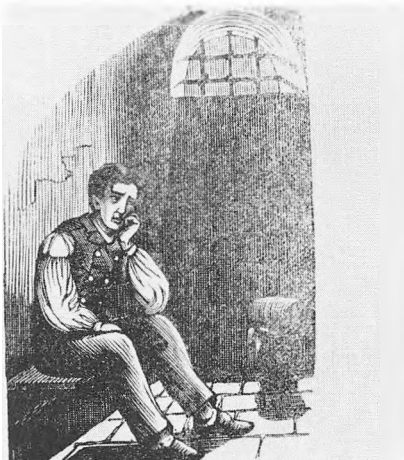
6. Man kaldte mig ind til de skrappe forhør,
og spurgte, og spurgte mig ud,
jeg svared kun: Levet har jeg, som jeg bør,
mit vidne for alting er Gud.
Sig, hvorfor skul' jeg gøre Marie fortræd?
Hun var altid så kær og så god,
og hvad straffe de også vil true mig med,
skal ikke jeg tabe mit mod.

7. De spurgte mig ofte: Hvor var De den dag,
den time, da mordet er sket?
Jeg kunne ej straks svare helt på den sag,
på uret jeg ej havde set.
Dog, endelig kom også klarhed heri,
og med tårer min dommer nu sa':
Gamle Sørensen, glæd Dem, thi nu er De fri!
Og så iled jeg hastig derfra.

Forfatter Jul. Strandberg. Trykt 1902 hos Bernh. Wennstrøms Bogtrykkeri, Kbh. 4 s. Statsbiblioteket og Dansk Folkemindesamling.

Den myrdede Hige Marie Sørensens Fader i Fængslet.

Bemødige Taster.

Dg:

Køb en Bulet, hvid og net.

Eftertrof forbydes.

København.

Bernh. Wennstrøms Bogtrykkeri.

Visens baggrund

Den mest opsigtsvækkende begivenhed under politiets arbejde med Hjortshøj-mordet var, at man den 18. juni anholdt den myrdede Marie Sørensens far, den 69-årige gårdejer J. P. Sørensen, sigtet for at have ombragt sin datter. Det var herredsfoged Honnens i Rougsø Herred, der efter afhøringer i Hjortshøj fandt anledning til at indsætte Sørensen i arresten. Og nu kom der fart i rygterne. Ja, der var endog antydninger af, at den aldrende enkemand nok også havde slået sin kone ihjel for nogle år siden!

Som indicium i mordsigtelsen fremførtes det mærkelige i, at Sørensen hverken fredag eller

lørdag, og ikke før han fik tilskyndelse udefra, foretog sig noget for at få opklaret, hvorfor datteren ikke kom hjem. Om lørdagen var han taget over til Fattiggården, og da bestyreren ikke var hjemme, havde han i et par timer vandret rundt på markerne – som man mente, i håb om at liget ville blive fundet i mellemtiden.

At Sørensen ikke var begejstret for datterens forbindelse i Århus var kendt, og der skulle morddagen om morgenen have været en heftig ordstrid mellem far og datter. Endelig – og dette var nok det væsentlige – kunne Sørensen ikke gøre rede for, hvor han havde opholdt sig i ca. tre kvarter omkring middag på morddagen, et tidsrum, hvor hverken datteren Ane eller karlen havde bemærket ham på gården.

Det fremførtes også, at da Ane fandt sin søsters lig og udbrød: »Gud forbarme sig, far, her ligger Marie og er slået ihjel«, skulle han have svaret: »Nej, hvor kan du nu sige det, du skal se, hun er død en naturlig død«.

Sønnen i København måtte forklare, hvorfor han, uanset det passerede, ret hastigt var rejst tilbage fra Hjortshøj og ikke havde overværet begravelsen. Var det mon, fordi han havde en mistanke om faderens andel? Nej, forklarede han, det skyldtes, at hans orlov ikke varede længere, og at hans kone var urolig for at være alene.

På trods af de omstændigheder, der kunne stille Sørensen i et mistænkeligt lys, måtte politiet en uge efter anholdelsen lade sigtelsen falde og løslade ham. Senere fik han endog 2.000 kr. i erstatning for uforskyldt fængsling. Han blev dog stadig forfulgt af mistanken og rygterne. Halvanden måned efter hans løsladelse bragte således »Politiken« en korrespondance fra Randers, hvori der på ny rejstes tvivl om gårdejer Sørensens uskyld, idet det erklæredes, at han stadig ikke havde bevist sit alibi. Den plagede mand var da midlertidigt flyttet til København og afhændede samtidig sin gård i Hjortshøj.

Republikanere i knibe

1902

Prins Christians og prinsesse Alexandrines indflytning på det nye Marselisborg slot fik et efterspil derved, at socialdemokraternes deltagelse i velkomstfesterne fremkaldte kritik i partiet. Det var Peter Sabroe og Harald Jensen – de to lokale rigsdagsmænd – som måtte føre forsvaret.

På Marselisborg

Mel.: Månen går så langsom og så løj.

1. Der var fest, og alle lys var tændt på det nye prinseslot.
Hele Århus samles dér omtrent, har det festligt, har det godt i det hus, som byen bygget har, i de rum, den kærligt smykket har, med den smag, den noble, fine, Christian og Alexandrine daglig for øje har.
2. Under piskeknald kareterne kør' for slottets trappe hen – det er by-autoriteterne, det er byens bedste mænd, damerne i fuld nedringethed, ryggen skåret ret alvorligt ned, – byens små og store spidser, folk med ordner, folk med tresser, folk uden dingeldang.
3. Gallaklædte officererne træder ind med faste skridt, lydløst møder frem barbererne i moderne kjolesnit.
Der er byens handskemagere og de bedste blikkenslagere, møbelsnedk're, skifferdækkere, doktore' og tandudtrækkere samt præster i ornat.
4. Prinsen går og trykker hånd på hånd og prinsessen ligeså, muntert løsner han de stemmebånd, der er lagt sordine på.
»Er hun ikke sød!« – »Det er hun skam!«
»Jamen kære, hvad si'er De om ham?«
»Gud ja, er han ikke brillant!
Å, det er dog rædsomt int'ressant at komme på et slot«.

Der var fest og al- le lys var tændt på det ny- e
prin-se- slot. He- le År-hus sam-les dér om-trent,
har det fest-ligt, har det godt i det hus, som
by- en byg-get har, i de rum, den kærl-igt smykket
har, med den smæg, den nob- le, fi- ne,
Chri-stian og A- lex-an- dri- ne dag-
lig for øj- e har.

5. Men med ét der bli'r så tyst, så tyst, næppe nok en lyd man hør'.
Se! et pragtfuldt læg'et skjortebryst viser sig i slottets dør.
Ét endnu!! – »Næh, vil De nu se dér!
De to føler sig nok hjemme her!
Sabroe – Harald Jensen, kan det gå?
Må jeg be' om mine himmelblå – – nu ta'er de prinsens hånd!«
6. Dansen trædes på Marselisborg, dansen trædes fint og let.
Det er Harald Jensens store sorg, han ej magter menuet.
Jamen Sabroe! Se de lette trin, se en dans så yndefuld og fin, medens stakkels Harald Jensen knap kan vende madam Svendsen i en sagte vals.

7. Gæsterne det hvide slot forlod
 ud på natten pø om pø.
 Og på trappen prinseparret stod,
 nikkede og sa'e adjø!
 Sabroe var af dansen hed og varm,
 stod med Harald Jensen arm i arm:
 »Tak for mad og for den ære –
 her er rigtig rart at være!« –
 »Selv tak, kom snart igen!« – –

8. Begge huskede de prinsens ord,
 på besøg de kommer tit.
 Både børnene og far og mor
 glade er for hver visit.
 Og de får en munter passiar,
 og til børnene lidt slik de har,
 ja, hvor pænt de gamle drenge
 leger »Munken går i enge«
 med prinse-killingerne!

Forfatter ikke anført. »Blæksprutten« 1902.

Visens baggrund

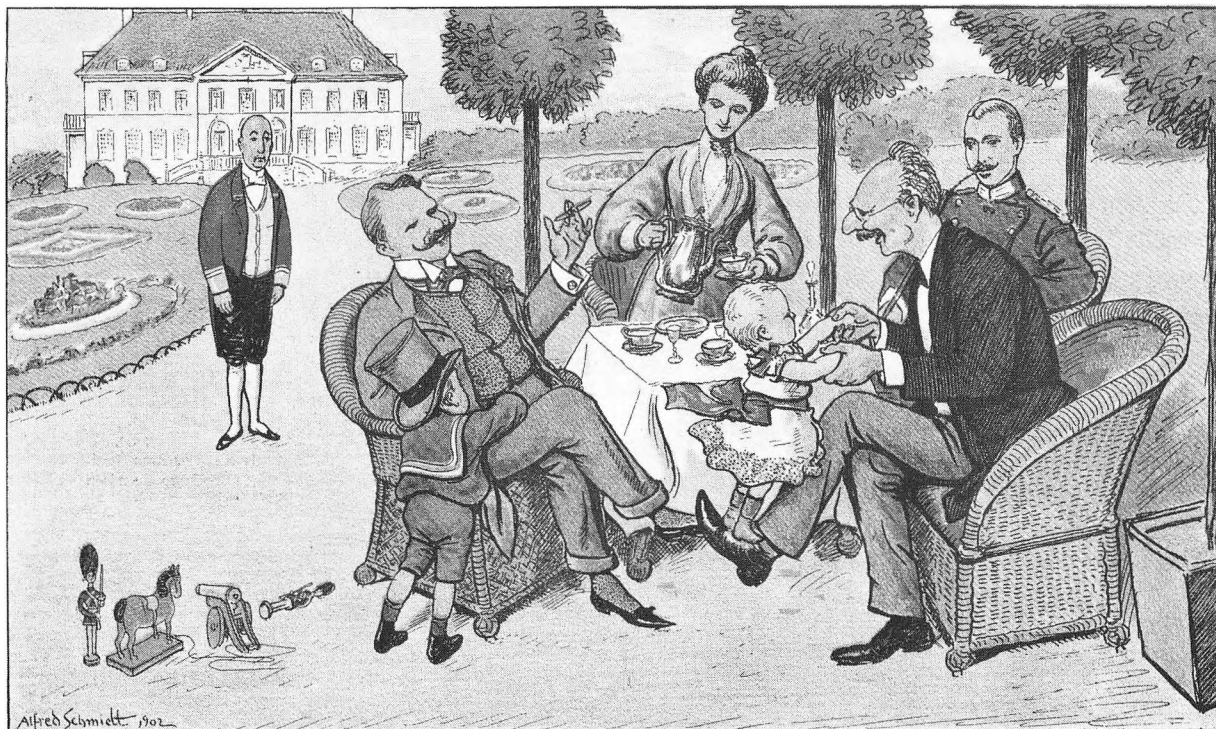
Et par dage efter, at det nyopførte Marselisborg Slot i 1902 var taget i brug af dem, det var bestemt for, prins Christian og prinsesse Alexandrine, havde Århus Byråd indbudt prinseparret til en middag i klubben »Polyhymnia«s lokaler for at byde dem officielt velkommen til byen. Beslutningen om denne middag, der var temmelig kostbar – med en halv snes retter – var truffet enstemmigt i byrådet, men på et møde, hvor de to rigsdagsmænd Peter Sabroe og Harald Jensen ikke var til stede. De blev lidt betænkelige ved, hvad de fire andre socialdemokratiske byrådsmedlemmer havde gjort i den sag, navnlig på baggrund af, at partiet hele tiden havde været kritisk over for rejsningen af Marselisborg slot, og da der opstod noget mudder i gelederne om denne afvigelse fra en principiel republikansk holdning, gik Harald Jensen til borgmester Vestergård og bad ham udstede indbydelsen i sit eget navn i stedet for i byrådets. Dette var forudsætningen for, at de kunne deltage. Og så ville de forresten gerne have deres koner

med. Borgmesteren bøjede sig, og man havde en festlig aften i idel harmoni.

To aftener senere var det samlede byråd til taffel på Marselisborg.

Men de århusianske socialdemokraters »udskejlse« med kongemagten blev nu taget op i partiets hovedbestyrelse. Det var dog ikke deltagelsen i taflet på slottet, der vakte kritik, men derimod, at de havde stemt for og deltaget i »fester for kongelige personer på skatteydernes regning«, som »Social-Demokraten« udtrykte det. På linje hermed vedtog et hovedbestyrelsesmøde i Socialdemokratiet at anbefale socialdemokrater ikke at deltage i sådanne fester. Forinden var et forslag om at tildele partifællerne i Århus en misbilligelse blevet afvist. Men en »næse« var det jo dog.

Dagen efter hovedbestyrelsens møde var der indkaldt til et offentligt møde i Forsamlingsbygningen i Amaliegade, hvor Sabroe og Harald Jensen skulle redegøre for den penible sag. For en forsamling på over 500 holdt Sabroe først en 1½ time lang tale, væsentligst om rigsdagsar-

I »Blæksprutten« for 1902 bragtes denne tegning af Alfred Schmitt med følgende tekst: En hyggelig eftermiddag på Marselisborg. To af husets venner takker for sidst.

bejdet, men til sidst naturligvis også om den strid, der havde været ved at dele socialdemokraterne op i to partier. Hele sagen, sagde Sabroe, står for mig som et etikettespørgsmål. Men den viser, at man nu også regner med arbejderklassens repræsentanter hos den mand, som står uden for partierne og vel engang skal være landets konge. Prinsen havde udtrykkelig sagt, at han ikke ville med til en fest, hvis ikke alle partierne var repræsenteret. Vi havde jo ellers bestemt, at vi ikke ville med. Nu har partiets hovedbestyrelse altså sagt, at deltagelse i den slags fester ikke bør finde sted, og vi ved nu, hvad vi har at rette os efter, indtil der måske kommer andre anskuelser frem. Det er ikke os, der har haft den ære at sidde til bords med prinsen, men prinsen har haft den ære at sidde til bords med arbejderne tillidsmænd. Døm os efter vor politik og ikke efter et par middage!

Efter et par oppositionelle indlæg kom Sabroe igen og talte om, hvordan aviserne havde været meget optaget af, hvad man havde spist, og af damernes kjoler. Hans kone havde virkelig haft

en meget fin kjole på, men det var nu ikke silke. På menukortet havde han ud for hver ret, han havde spist, skrevet ordet »klø«. Da hans kone spurgte, hvad det skulle betyde, havde han svaret, at det ville han få for hver ret, han nød ved prinsens bord – men han stod det nu nok igennem, mente hans kone. Til daglig spiste han ikke så mange retter mad som ved prinsemiddagen, men maden var lige så god, for hans kone var en god husmoder!

Det lykkedes efterhånden Sabroe at betvinge den oprækkende storm, så Harald Jensen kunne slutte med at foreslå og få enstemmigt vedtaget en resolution, der udtalte tillid til lederne. Ja, der var endog røster fra forsamlingen, som ønskede afsendt en misbilligelse af hovedbestyrelsen, for den havde der såmænd så ofte været grund til at kritisere.

Således endte alt postyret nogle minutter før midnat efter over 4 timers møde med genoprettelse af den broderlige enighed i Århus.

Og »Blæksprutten« satire var jo den rene elskværdighed.

Et par hårde negle

1902

Over hele landet morede man sig skadefro over, at det snedige tyvepar Ferdinand Eriksen og Karen Spidsmus kunne bryde ud af arresten om natten, skønt den enes celle befandt sig umiddelbart ved arrestforvarerens sovekammer.

Den rigtige vise

om

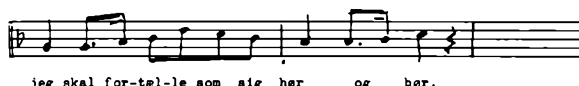
Karen Spidsmus og Ferd. Erichsen, der narrede hele kleresiet og på fiffig og dristig måde stak ud fra arresten i Århus, han i den bare skjorte, siden begge i dameklæder, og hvorledes de til sidst blev snuppede i Lisbjerg.

Mel.: Vi tar den med en knusende ro

1. Nu skal vi ha' en lille sang med humør,
jeg skal fortælle, som sig hør og bør,
om, hvordan Erichsen og så Karen Spids
narrede hele klatten ganske præcis.
De sad i Århus, for de var i arrest.
Men ved nattetid, man sov allerbedst,
sa' Ferd'nand Erichsen: Hør Karen, hæng i,
vi siger op fra dette hersens logi.

2. Nøgen var han, men benene dem stak han
i skjortæærmerne, den listige mand,
og hen ad gaden parret hurtig da foer,
de var jo pyntet pænt, ja tro kun mit ord.
Hastig for at få klæder brød de da ind,
plyndrede garderoben glade i sind,
stod begge fint i dameklæder så bra'
og i en rugmark de til hvile sig la'.

3. Kors, hvor man ledte efter dem, man hang i,
både dragoner, ja og alt politi.
Karen var ikke bange, hun gik i skov,
tjente ti kroner hos en herre – vov vov!
Så drog de videre til Lisbjerg i ro,
købte så øl og flæsk og brød i en kro.
Men folk de sa': Nej, sikke damer, hu ha.
Det er vist fangerne, og dem må vi ta'.

4. Først tog de Karen, skønt hun gav dem besked,
sparked og kradsede og myrderlig bed,
råbte: I bønderbæster, tag jer i agt,
kommer I hen til Ferd'nand, får I en dragt.
Ferd'nand, hæng i, husk på, at livet er kært!
Giv dem en lussing, ja en ordentlig snært!
Så blev de fangede endda begge to,
Karen hun tog det med en knusende ro.

5. Ferd'nand forsvarede sig kækt som en mand,
men der var mange, han ku' ej holde stand,
han og hans Karen blev igen puttet ind,
nu sidder de og er helt gnavne i sind.
Ferdinand fik rotting, det var den aftensmad,
som stod på spisesedlen, han var ej glad,
men han og Karen var to livstykker, ja.
Karen hun sa: Lad os nu få et hurra!

Forfatter Jul. Strandberg. Trykt 1902 hos Bernh. Wennstrøms Bogtrykkeri, Kbh. 4 s. Lokalhistorisk samling.

Den Iystige Vise
om
**Karen Spidsmus og Ferd.
Grichsen,**

der narrede hele Kleresiet, og paa en siffig og dristig
Maade stak ud fra Arresten i Aarhus, han i den bare
Skjorte, siden begge i Dameklæder, og hvorledes de
tilsidst blev snuppede i Lisberg.

Samt :

Fuldstændig Beretning om Flugten og Paagribelsen.

Eftertryk forbydes.

København.

Bernh. Wennstrøms Bogtrykkeri.

Visens baggrund

Århus-politiet havde i 1902 nogle gange været udsat for skoser i pressen, fordi det trak ud med opklaringen af en række dristige indbrudstyverier i byen gennem et halvt år. Men omsider fik man fat i synderne, om end under dramatiske omstændigheder. Opmærksomheden blev henvendt på et mistænkeligt par, der havde lejet sig ind hos en vognmand på Frederiksbjerg. Da opdagelsesbetjent Hansen kom ud for at snakke med tilflytterne, så han, straks han trådte ind i deres fælles værelse, en mand flygte ud gennem tagvinduet og forsvinde hen over naboejendom-

mens tag. Den kvindelige part, som var tilbage, var ikke meget meddelsom over for betjenten, men oplyste dog, at hun hed Mathilde Hansen, og at den flygtede var hendes bror! Betjenten bad hende følge med til politistationen, men lidt henne i Frederiks Allé traf de »broderen«, der efter at have givet ondt af sig over »Mathilde«s anholdelse, blev anmodet om at gøre hende selskab. Da de nåede Skt. Clemens Torv, bad manden betjenten gå med ind i Clemensstræde, da han havde noget at betro ham. Næppe var de imidlertid trådt ind i strædet, før fyren kastede 2-3 håndfulde fint sand i øjnene

Ferdinand Eriksen, som han så ud i 1902.

på politimanden, så han blindedes – hvorpå de to forbrydere løb bort.

En større eftersøgning blev sat i gang, og nabobyernes politi underrettet. Sent om aftenen sporede det forsvundne par til Marselisborg Skov, hvorfra de i nattens løb nåede til Hasselager. Herfra tog de med tog til Fredericia, hvor de blev anholdt næste formiddag. De nægtede konsekvent at udtale sig. Manden påstod, at han hed Valdemar Hansen, og at kvinden var hans kone, mens hun fastholdt at være hans søster! Begge nægtede også at lade sig fotografere. Hver gang fotografen prøvede, rakte de tunge og lavede grimasser.

Formodningen om det mystiske pars håndtering bekræftedes, da man i deres logi fandt et lager af tyveværktøj og stjålne sager, og mistanken om, at deres navne var falske, blev til visshed, da man i et brev fra Københavns politi fik besked om, at »Valdemar Hansen« var hovedmanden for de berygtede »Lersø-bøller« og hed Ferdinand Eriksen, samt at hans ledsagerske hed Karen Samuelsen med kendingsnavnet »Karen Spids« eller »Spidsmus«. Københavnerpolitiet anmodede kollegerne om endelig at passe godt på gavtyvene, da de ikke alene var durkdrevne til at bryde ind, men lige så snedige til at bryde ud. Advarslen kom desværre en postgang for sent, thi få timer før var parret stukket af fra arresten, der fandtes i forbindelse med politistationen.

Natten mellem 7. og 8. juli hørte nogle lærlinge hos en bagermester i Mejlgade stærk hundeglam i gaden, og da de kiggede ud, så de et par skikkelser i hastigt løb hen ad gaden. Fra arrestmuren mod Rosensgade hang et tov af iturevne lagner og flagrede. En lignende hvid strimmel hang ned fra telefonstativet på arresthusets top. Politiet kunne ret hurtigt rekonstruere nattens begivenheder og konstatere, at der var udfoldet en enestående dristighed i forbindelse med store gymnastiske færdigheder.

Da arrestforvarer J. C. Sørensen inspicerede en time før midnat, lå Ferdinand, som om han sov, men kort efter havde han begyndt sit arbejde. Af sin natpottes kant brækkede han et 4 tommer langt stykke og benyttede dette til at oversave stolebenene, så han kunne få fat i den jernstang, hvormed stolen var fæstnet til gulvet. Med stangen knuste han et vindue over cellens dør og lavede et så stort hul, at han kunne klemme sig ud. På gangen fandt han en stige; med den gik han ned på gangen nedenunder, hvor Karen Spids sad i en celle lige over for arrestforvarerens sovekammerdør. Her gentog han operationen med ruden over celledøren. Så løb de begge op i tagetagen, hvor de ved hjælp af den korte stige og et bord slap ud af et lille tagvindue. Deres hjemmelavede lagentov surrede de fast i den bardun, der holdt telefonstativet fæstnet til taget. De firede sig ned i 1. sals højde til kanten af den stjernemur, der delte gårdene inden for ydermuren, og herfra videre ned på gaden.

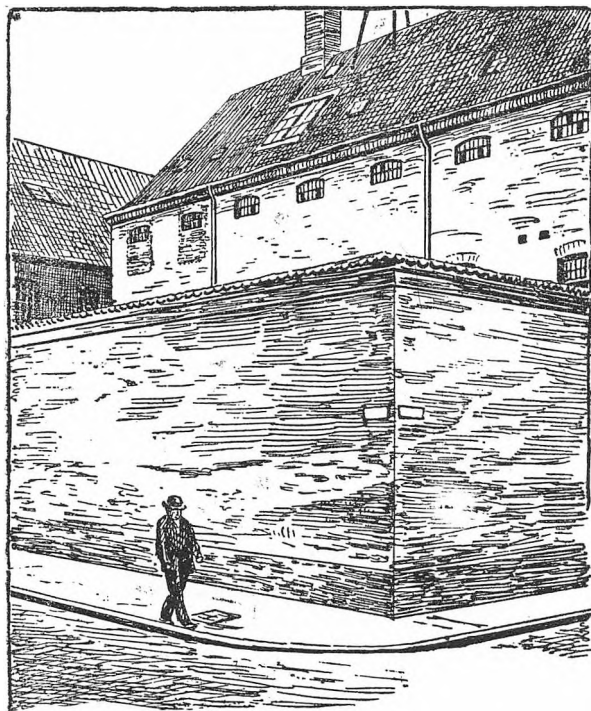
Det viste sig senere, at det celebre par havde søgt skjul i Riis Skov, hvor det lykkedes Karen at komme i selskab med nogle lystige soldebrødre og få listet en 10-kroneseddel op af lommen på en af dem. Undervejs havde de skaffet sig tøj ved at bryde ind i et klubhus ved Sandgravens tennisbaner, og Ferdinand havde derved antaget dameskikkelse.

Men da de næste dag ved aftenstid ville skaffe sig lidt mad for Karens tier og vovede sig til Lisbjerg, vakte de to besynderlige, sportsklædte »damer« en sådan opmærksomhed, at der samledes et helt opløb bag dem. Da Ferdinand var så uheldig, at det tørklæde, han bar for sit ansigt, gled til side, råbte en dreng: »Se, den dame har skæg«. Nogle unge karle blev derved opmærksom på de fremmede, der var gået ind til købmanden. Efter at have provianteret havde de to tabt lysten til at gå ud til den ventende

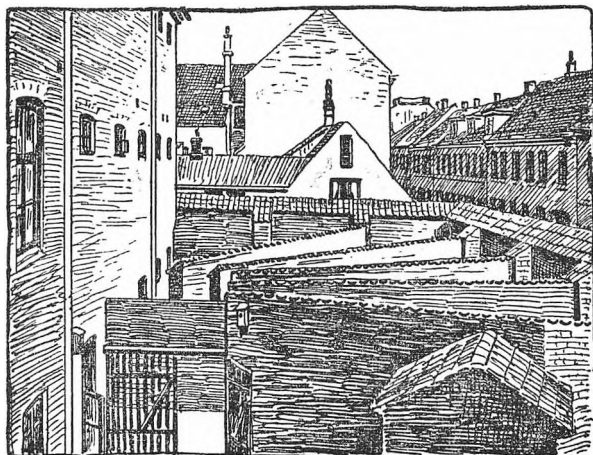
hob, der stadig voksede. De bad om at måtte gå ud ad bagdøren, men her løb de lige i armene på de stærke bønderkarle, der hurtigt fik dem begge overmandet.

Så arriverede politiet fra Århus, og på to hestekøretøjer bragtes de genfundne arrestanter nu ind til staden. I den forreste sad Ferdinand tvær og tavs mellem to politifolk, i den anden Karen, der snakkede og morede sig.

Rygtet om den heldige fangst havde med lynets hast bredt sig i Århus. Flere og flere mennesker, cyklister og fodgængere, sluttede op bag vogntoget. Ved rådhuset var der sort af mennesker, og ved 21-tiden meldte de første cyklister til folkeskaren, at nu kunne optoget fra Lisbjerg snart ventes. Fra menneskemuren i gaderne lød der piften og hurraråb, og Karen Spids tog mod ovationerne ved at smile og vinke. »Nok et hurra – og denne gang med smeld«, råbte hun. Trængselen var undertiden så stor, at vognene måtte standse, mens politi ryddede vejen. På rådhustrappen tog politimesteren og arrestforvareren imod med et lykkeligt smil. Men inde bag døren ventede der et barskt lille efter-spil, idet Ferdinand tildeltes 10 slag rotting som disciplinærstraf og derpå blev lænket, mens Karen Spids måtte ombytte den klædelige sportsdragt fra Sandgraven med en spændetrøje.

Arrestbygningen i Mejlgade med den høje mur, som Ferdinand og Karen Spidsmus kom over. – Tegning fra »Demokraten« 1907.

En tegning, der viser den såkaldte »stjernergård«, hvor fangerne gik gårdtur mellem de adskillende mure.

Under de påfølgende forhør tilstod Ferdinand Eriksen 18 indbrud i Århus og idømtes 4 års tugthus, mens Karen Spids slap med seks gange fem dage på vand og brød for hæleri. Ferdinand blev efter afsoning af 2 års straf benådet på betingelse af, at han forlod landet og ikke viste sig her igen de første ti år. Han blev sendt til Amerika, men vendte tilbage allerede få måneder efter og sad snart igen bag tugthusets mørke mure. Han døde i 1919. Karen Spidsmus hørte man ikke mere til.

Naturligvis var begivenheden i 1902 godt stof for alle humorister, og både »Blæksprutten« og ugebladet »Klods-Hans« bragte vers om den, mere velformede og morsommere end skillingsvisen, men ikke så effektivt spredt ud som den. I revyerne tog man selvsagt også sagen under behandling. Frederik Jensen gjorde i Nørrebro-revyen kolossal lykke med dette vers:

Den lille Karen Spidsmus,
 lille Karen Spidsmus,
 sad i arrest og læste i en gammel katekismus.
 Hun tænkte på sin Ferdinand,
 Lersøbøllen Ferdinand.
 Så kom han midt om natten,
 banked på nok så galant.
 »Skøn jomfru, luk op – udenfor står din ven.
 Det er de lyse nætters tid, du ved, jeg elsker dem«.
 Hun var der som en mis –
 det var kun et øjeblik værk,
 og han i skjorte kun og hun i særk,
 gik ene ud i kulden, i kulden, i kulden,
 mens Sørensen lå i lullen
 og sov så sødt.

Da mesterbryderen blev upopulær

1903

Den senere cirkusdirektør Magnus Bech-Olsen blev i årene lige før og efter århundredskiftet som bryder anset for »Danmarks stærkeste mand«, men i Århus gik hans popularitet fløjten, takket være en ikke gennemført brydekamp i Vennelyst.

Den rigtige vise om
Bech-Olsens flugt
eller

Verdensmesterskabet i fare

Mel.: Krillevillevibombom.

1. Bech-Olsen mistet har sit ry,
krillevillevibombom!
som bryder, her i Århus by,
krillevillevibombom!
den gang han her i »Vennelyst«
krillevillevillevillevibombom!
med mester Burghardt tog en dyst.
krillevillevibombom!
2. I 7 minutter Burghardt stolt
med K. M. Jensen spilled bold,
så 1–2–3 han Jensen smed;
se sådan kom nu han af sted.
3. Dernæst Bech-Olsen tyk og fed
med Henriksen en smule stred,
på 3 minutter var man klar
på, hvem der sejerherre var.
4. Så kom det store øjeblik,
da mesterbryderne gelik
i kærligt favntag klemte på,
til pludselig de gik i stå.
5. Bech-Olsens bælte stod på spil,
og det han nødig miste vil.
Med Burghardt havde han sit mas
og tænk – Bech-Olsen meldte pas!
6. Bech-Olsen viser hånden frem,
den såret er, og han vil hjem;
det var en fiasko skær og ren,
da kæmperne tilbage tren.
7. Skandalen var nu godt i gang,
og folket stemte i en sang,
som sørgelig for Olsen lød,
de påstod rent ud sagt, han snød.
8. Og mængden råbte højt i kor,
imens de mod tribunen fo'r,
de deres penge ville ha',
han ellers ikke slip derfra.
9. De kaldte ham en humbugska'l,
Bech-Olsen fandt den grulig gal,
en tyveknægt, en kæltring stor,
det haglede med udskældsord.
10. Bech-Olsen efter denne tort
nu voldsom gerne ville bort,
men malurt-bæg'ret ej var tømt,
man ville tage afsked ømt.
11. Mens mængden hylede og skreg,
Bech-Olsen i garderoben bleg
trak hurtigst muligt i sit tøj,
mens stenene omkring ham fløj.

12. Men så skred politiet ind
og reddede Bech-Olsens skind,
Han i en æske trilled' væk.
Se sådan slap han fri for smæk.
13. Til Hotel »Skandinavien«
han ikke turde køre hen.
Han til »Central-Hotellet« drog,
og stille hjem med toget tog.
14. Men laurbær vandt han ikke her.
Mon han til Århus kommer mer?
Han styrke-bæltet dog beholdt,
så han kan sagtens være stolt.
15. Ifald han Århus gæste vil,
så må han drive ærligt spil.
Thi borgerne i Århus fandt
Bech-Olsens adfærd ugalant.

Forfatter (pseud.) Jean Spatium. Trykt 1903 hos Nationaltrykkeriet, Århus. 4 s. Statsbiblioteket.

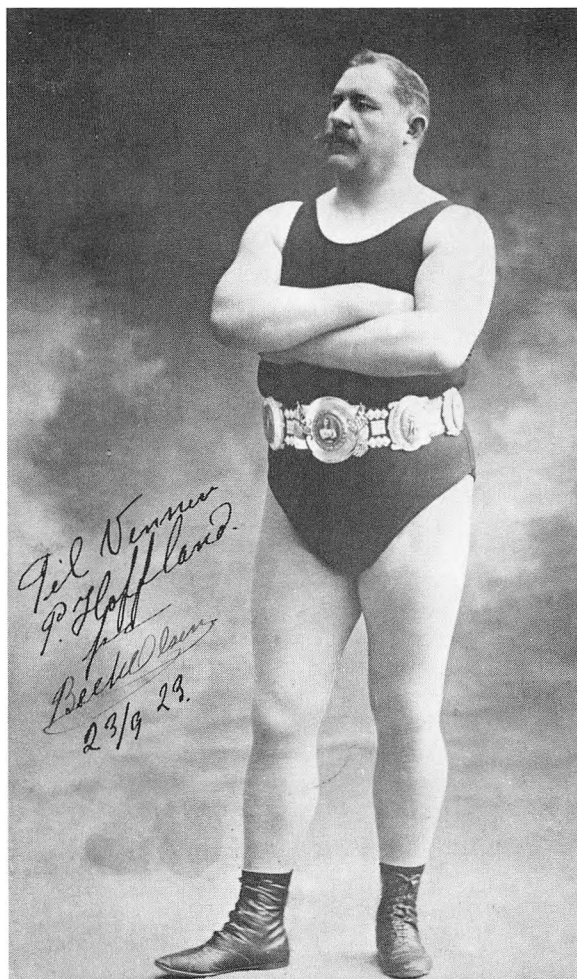
Visens baggrund

Stærke mænd nød i 1890'erne og begyndelsen af dette århundrede stor publikumsyndest. Professionelle brydere optrådte på madrassen ikke blot ved egentlige sportsstævner, men også i cirkusforestillinger og på varietescener. Den danske mesterbryder i disse år, restauratør og senere cirkusdirektør Magnus Bech-Olsen, udfordrede og besejrede en række udenlandske kæmper, altid under vældig tilstrømning af begejstrede tilskuere. Således fældede han i 1896 ved et kæmpestævne i hovedstaden den tyrkiske sultans hofbryder efter en kamp, man ifølge pressen aldrig havde set magen til i Norden. I det tusindtallige publikum sås mange af nationens berømte navne med Georg Brandes i spidsen. I 1903 kom Bech-Olsen ganske vist ud for at blive kastet af en anden tyrk efter 28 minutters kamp, men kort efter fik han revanche og blev derefter engageret til 14 dages optræden i »Cirkus Varieté« for et dengang fantastisk stort honorar: 400 kr. pr. aften.

Oven på disse succeser måtte han også ud i provinsen. Den 5. juli 1903 var der arrangeret et stort stævne i Vennelyst i Århus, lige som i København under åben himmel, da ingen sale jo kunne tage de enorme tilskuermasser. Men Århusbesøget blev en forfærdelig skandale. »Magen til fest har vi ikke i lange tider oplevet her i Århus«, skrev »Århus Amtstidende« den følgende dag.

Der havde indfundet sig et par tusinde mennesker, og da pladserne foran tribunen betaltes med 1½ krone, tjente bryderne en pæn sum. Men folk fik ikke valuta for pengene. Efter at bryderne havde præsenteret deres »velsiterede« maver i stramt trikot, for Bech-Olsens vedkommende suppleret med et mesterskabsbælte om livet, varmedes der op med lokal assistance, idet hver af

kampens to hovedfigurer demonstrerede deres færdigheder over for et let offer. Østrigeren Burghardt spillede bold med sergent K. K. L. Jensen, og Bech-Olsen gjorde det på 3 minutter af med slagter Jens Henrichsen.

Magnus Bech-Olsen ved århundredskiftet, bærende det i visen omtalte mesterbælte. I dettes små ovale rammer indsatte de skiftende indehavere deres portræt. Til venstre i billedet Bech-Olsens dedikation til en ven, tandatleten Pierre Hoffland. Billedet er nu i Barlys Artistarkiv, Kbh.

Så skulle man til den store kamp mellem Burghardt og Bech-Olsen. De rev og sled i hinanden i en halv snes minutter, og det lod ikke til, at de kunne gøre hinanden ret meget. Men så erklærede danskeren, at han havde en dårlig hånd. Dommeren bevægede ham dog til at fortsætte, men kun et øjeblik – så holdt han op igen. Og nu måtte kamplæderen frem og fortælle, at Bech-Olsen i længere tid havde været under lægebehandling for et sår, der nu var brudt op, og den uheldige helt kom selv frem og viste tilskuerne, at der var et sår, fra hvilket man kunne se blodet dryppe. Kampen måtte altså standses. Men nu blev der en hylene, piben og skrigen. Folk skældte mesteren ud for en lumpen karl, tyv og kæltring og forlangte at få deres penge tilbage. Heldigvis for ham var dog kassens indhold blevet fordelt, inden kampen tog sin begyndelse.

Bech-Olsen trak nu i sit tøj og ville gå; men hver gang en af bryderne viste sig i døren, stormede folk frem, og først efter en time, da po-

Bryderen Jess Pedersen, den stærke smed fra Odder, som besejrede Bech-Olsen i oktober 1903. Her fotograferet i 1914, da han var vinhandler i Frankrig.

litiet var mandsstærkt nok, kunne Bech-Olsen forlade sit skjul og gå op gennem haven, forfulgt af mængden, der overdængede ham med skældsord. Fra Høegh Guldbergs Gade havde flere mennesker trængt sig ind ved at vælte plankeværket, og de sluttede sig nu til forfølgerne. Politiet havde rekvireret en drosche, men den jog man bort, og bryderen måtte – stadig under eskorte – gå ned ad Munkegade og nåede først i Nørre Allé at komme i droschen, så han kunne slippe bort fra faren. Et par hundrede udholdende publikummer fulgte ham dog helt til Centralhotellet ved banegården, hvor han sad indtil nattogets afgang.

Kort efter sin ilde medfart i Århus led Bech-Olsen sit største sportslige nederlag: den 4. oktober blev han besejret efter kun 7 minutters kamp af den unge smed fra Odder, Jess Pedersen. Så sagde han brydningen farvel. I 1907 startede han sin cirkus, som i de følgende år skaffede ham popularitet på et nyt grundlag.

Visen om Bech-Olsens fiasko i Århus kan ses som en fortsættelse af – og modstykke til – et hyldestdigt til bryderkongen, som Julius Strandberg havde skrevet i 1897 og trykt som skillingsvisen på samme melodi som den senere vise fra Århus. Det var den 3. oktober 1897, Bech-Olsen havde vundet det såkaldte verdensmesterbælte ved at kaste grækeren Pierri, som på det tidspunkt bar bæltet. Og det var bl.a. den sejr, som affødte Strandbergs vise, hvori slutverset lød:

Dog troner vor Bech-Olsen sidst
som bryderkonge, det er vist,
han her har stået prøven bra'.
Bech-Olsen leve, hip, hurra!

Om fiaskoen i Århus blev der ud over den foran aftrykte vise skrevet endnu én. Forfatteren hed Paul Lanz og angives at være »forfatter til den *rigtige* Mejlborgvise«. I hans ret ondskabsfulde nidvise om bryderkongen – på melodien til »Peter Schütt i barndoms alder« – hedder det bl. a.:

Bech har slået mange kæmper,
han har slået mere mønt,
der er mange små ulemper
ved at slå de første, skønt
begge dele Bech med ånd
tumler med en dårlig hånd.

Chaiselong-krigen på Strøget

1906

Byens sadelmagere åbnede et felttog mod et lavprisfirma, der bl.a. solgte polstrede møbler. De opsprættede en af firmaets chaiselonger og fremviste det mindre tiltalende indhold i en butik på Søndergade.

Den allernyeste, eneste sandfærdige

Vise

om den drabelige haj, der truede med at sluge Århus handels- og håndværkerstand, men ynkelig forslugte sig på en chaiselongue, der nu er udstillet Søndergade 30.

Forfattet af Jens Pæder.

Udgives som bidrag til hajens begravelsesomkostninger.

Mel.: Dybt nede i dalen en lille hytte lå

1. I verden der hænder de løjerligste ting.
Det hele går på lodder og drejeværk omkring.
Man handler og man snyder med klæder og med mad,
og ikke mindst heroppe i Jyllands hovedstad.
2. For nylig ved byen der drev en haj i land.
Den ville fast opsluge vor hele handelsstand.
Vort håndværk skulle slagtes og fylde hajens vom,
thi den var vældig sulten, og maven den var tom.
3. Den åd og drak, og dyret blev stadig mere fed,
indtil den ikke kunne få mere æde ned.
Så lå den der og gispede' med al sit pik og pak,
indtil en skønne dag den af overfyldning sprak!
4. Og ud af hullet væltede' en drabelig butik
af borde, stole, skabe, af kobbertøj og blik,
galoscher, sko og støvler, en del for hver en pung,
og så til slut en flot, første klasses chaiselong'!
5. De svende ville se, hvad i chaiselong'en var,
og derfor straks forsigtig de i betrækket skar.
Men hvad de her fik skue, da ydertøjet faldt,
dem jog en skræk i blodet, som om det livet gjaldt.
6. Først kom en knippe halm og en bunke gammelt tang,
som nok i fordums tid havde været godt og lang,
avispapir og klude, en støvlesål med mer',
tre blanke sildeho'der og et par grisetær'!

7. De dejligste baciller af hver en art man så
i bunken til hinanden på frierødder gå!
To trivelige »basser« i halmen hvilen nød;
de havde det så godt som i Abrahamses skød.
8. Enhver, som sig ønsker en slig besætning, må
på stedet ned til hajen i Clemensstræde gå.
For fyrretyve kroner man får det hele med.
Det er dog billigt for slig en overflødighed!
9. Nu slutter min vise, og vil I mere ha',
så gå på Søndergade og syn på sagen ta'.
Entreen den er gratis og åben for enhver.
Thi publikum skal dømme, – og dommen er ej svær!

Forfatter ukendt. Trykt 1906 hos Aarhus Stiftsbogtrykkerie. 4 s. Statsbiblioteket.

Den allernyeste, eneste sandfærdige

Vise

om den drabelige Haj, der troede med at sluge Aarhus
Handels- og Haandværkerland, men ynfelig forslugt sig
paa en Chaiselongue, der nu er udsat paa Søndergade 30.

forfattet af Jens Pæder.

**Udgives som Bidrag til Hajens
Begravelsesomkostninger.**

Aarhus 1906.

I ver-den der hæn-der de løj-erlig-ste ting. Det hele går på
lod-der og drej-e-værk om-kring. Man handler og man snyder med
klæ-der og med mad, og ikke mindst i Jyllands
her-op- pe hoved-stad.

Visens baggrund

Det stuemøbel, der bærer betegnelsen chaiselong (eller chaiselongue), hvilket ordret oversat betyder »lang stol«, havde ved århundredets begyndelse vundet en sådan popularitet, at det ikke blot sås i de større hjem, hvor det – som Herman Bang skriver i romanen »Stuk« – kunne stå »på skråt«, men også havde vundet indpas i de 2-værelses arbejderhjem, hvor det dog inåtte klemme sig beskedent op ad væggen. En enkelt af byens møbelfabrikanter, N. Knudsen i Frederiksgade, kunne i 1906 oplyse, at han inden for tre år havde solgt ikke færre end ca. 500 chaiselonger af eget fabrikat.

Men netop møblets udbredelse også blandt de

Varebørsen!

Da der er udspreedt det Rygte, at vi skulde staa i Forretningsforbindelse med Varebørsen, erklærer vi dette for vitterlig Usandhed, da vi hverken har eller ønsker at være Leverandører til denne Forretning.

Københavns

Sadelmager - Magasin,

A/S,

København K.

**Varebørsen
takker!**

Et os aldeles ubekendt københavnsk Firma, kaldet A/S Københavns Sadelmager-Magasin, er saa elskværdig, formentlig af Hønsyn til herværende Importører af københavnske Møbler, at konstatere, at **Varebørsen** ikke staa i Forretnings Forbindelse med nævnte Firma. Dette ville vi nødigt beskyldes for, da vi kun bruger godt Aarhus-Arbejde. Derfor

takker

Varebørsen.

Varebørsen

lader foreløbig indenbys Bøgvaskere løbe Linen ud.

Det ærede Publikum

bødes bemærke den af mig udstillede Chaiselongue, Søndergade 80.

Ved Edstilbud garanteres følgende:

Den er forarbejdet paa samme Maade, af samme Slags Materiale og af samme Mand, som den, der fremvises i Varebørsens Udstillingslokale ved Siden af.

Jeg overlader det nu til Publikums Døm, hvorledes Opsprætningen er foregaaet.

Med Højagtelse

Chr. Tønnersen,
Mejlgade 28.

1149)

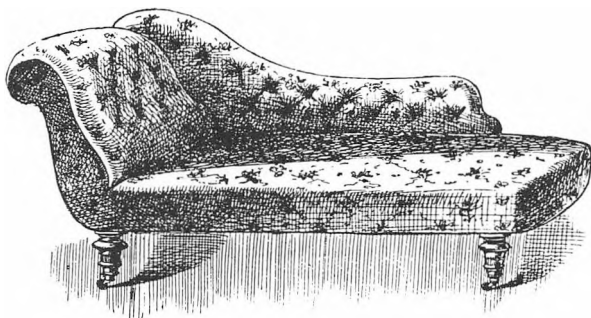
Et udvalg af de annoncer, hvormed chaiselongkrigen førtes i aviserne i februar 1906.

Det meddeles herved Varebørsen,

at saafremt den skulde ønske flere Chaiselonguer til Fremvisning i sit Udstillingslokale paa Søndergade, saa er mit Lager gerne til Disposition.

Chr. Tønnersen,
Mejlgade 28.

NB. Ved en eventuel senere Opsprætning bødes De fremvise Materialerne, saaledes at Publikum kan se alt (ogsaa det hvide Lærred paa Hovedstykke og Sæde). (1155)

Katalogbillede af en chaiselong fra omkring århundredskiftet. Den er stoppet med hår i cretonne, oplyses det.

mindre betalingsdygtige befolkningslag havde tillige kaldt spekulanter frem med billigt godtkøbskram. Blandt disse var »Varebørsen«, som reklamerede med tøj og møbler »i billigsalg« – til en vis irritation for byens øvrige handlende. Også håndværkerne var utilfredse med konkurrenten. Både mestre og svende inden for møbelpolstring så med betænkelighed på »Varebørsen«s billige chaiselonger, som man fandt kunne skade fagets omdømme. Man sprættede en af firmaets chaiselonger op for at studere indholdet, og dermed startedes en større krig.

»Hajen kommer«, stod der i nogle mystiske annoncer i aviserne i februar 1906. Ikke andet. Først nogle dage senere kom fortsættelsen: »Hajen er kommet. Se den Søndergade 30«. Her havde Sadelmagerens og Tapetserernes Fagforening lejet et butikslokale og udstillet – ikke en haj, men den opsprættede chaiselong fra »Varebørsen«. Indmaden så absolut ikke indbydende ud. Samtidig rykkede foreningen ud i bladene med en længere advarsel til folk, idet man uden at

nævne navne på sælgerne omtalte godtkøbskram, som kunne se pænt ud, men viste sig i løbet af kort tid at blive reduceret til det nøgne stel. Resten var »en dyrt betalt møgbunke«. »Brug af tang er f.eks. ganske forkastelig, idet dette billige stoppemateriale pulveriseres ved bevægelighed og sammen med besparelse i alle enkeltheder medfører, at publikum bliver grundigt narret«, hed det.

Derefter udviklede krigen sig i annoncespalterne. Firmaer erklærede, at de intet havde med »Varebørsen« at gøre. En møbelhandler fik sadelmagerens aktionerende forening til at undersøge og sige god for *hans* chaiselonger, mens den angrebne forretning kundgjorde: »Varebørsen lader foreløbig indenbys bagvaskere løbe linen ud«. Men så tog samme firma en grim hævn. Det lykkedes for det at leje en butik lige ved siden af den anden i Søndergade, og her udstillede nu »Varebørsen« et par opsprættede chaiselonger fra kendte mestre i byen og lod indmaden fremtræde i en ikke for tiltalende form.

I næste akt rykkede et af ofrene, sadelmagemester Chr. Tønnersen i Mejlgade, frem på krigsstien og opsprættede selv en af sine chaiselonger, som fik plads i Søndergade 30, og som han oplyste var nøjagtig magen til den, »Varebørsen« havde ladet udstille som hidrørende fra ham, men her så billedet selvfølgelig mere tiltalende ud!

I de ca. tre uger, fejden stod på, morede publikum sig vældigt på strøgturen, og der var flere end sædvanligt på Søndergade.

Møbelhandler Tønnersen, som »Varebørsen« kastede sig over i chaiselongkrigen, havde værksted og udsalg i dette hus i Mejlgade nr. 28.

Byen i stor ophidselse

1906

En seksualforbryders uhyggelige drab på en 9-årig pige i Marselisborg Skov fremkaldte en umådelig ophidselse i befolkningen – og tillige naturligvis en skillingsvise, der absolut ikke søgte at dølge de blodige enkeltheder.

Mordet i Århus

Grufuld begivenhed. – En lille syvårs pige myrdet og skændet på det frygteligste.

Mel.: Jeg elsker den gamle, den vakkende rønne

1. Et drama så grufuldt har atter set dagen, beskrive det ret, dertil mangler man ord. Man væmmes og gyser tilbage ved sagen. Den lyder så sælsom, at knapt man det tror.

Mordet i Århus.

Grusomme Begivenhed,

en lille syvårs Pige myrdet og skændet paa det frygteligste.

Udførlig Beretning.

Eftertryk forbydes.

København.

Forlagsboghandelen, Vingårdsstræde 18.

2. En syvårig pige, så livsglad og lystig løb legende rundt ved Marselisborg Skov, forældrene hende didud sendte trøstigt, de tænkte jo hverken på mord eller rov.
3. Men midt under legen sig nærmed' en herre, han talte så lokkende pænt til de små. Da ville de løbe, han for dem mon spørre og bad da den ene om med sig at gå.
4. Så lod hun sig lokke, hun aned ej faren, troskyldig hun fulgte i skoven ham ind, de andre løb hjem, Astrid var i hans garn, snart flygtede rødmen bort fra hendes kind.
5. Langt inde i skoven han afklædte hende og øvede vold – ingen har hende hørt. Langt var der til men'sker i skoven dybt inde; forbryderen råt har sin udåd udført.
6. Sin dyriske lyst har han først fået styret, og mordlysten derpå har grebet hans sind. Man kan det knapt tænke, men derpå har »dyret« hængt stakkelen op. – Bleg er nu hendes kind.
7. Forældrene savnede snart deres lille, i skoven man søgte, ej hende man fandt. Man anede snart dog, at sagen stod ilde, man søgte forgæves, mens tårerne randt.
8. Først da politiet i hånden tog sagen, blev skoven søgt gennem, da fandt man den små ophængt i et træ, nøgen, hvid som et lagen. Af rædsel et øjeblik stille man stå.
9. Nu førtes den lille så hastigt tilbage til hjemmet, forældrenes sorg er så stor. Enhver kan vel fatte den sorg og den klage, ej skuer de mer deres lille på jord.

Forfatter Olaf Strandberg. Trykt 1906 hos Forlagsboghandelen, Vingårdsstræde 18, Kbh. 4 s. Lokalhistorisk Samling og Dansk Folkemindesamling. Melodi-noden findes s. 61.

Den myrdede Astrid og hendes yngre bror. – Tegning i »Politiken« efter fotografi.

Visens baggrund

Sent på eftermiddagen den 6. juni 1906 gik to småpiger og plukkede blomster på marken syd for den nye tekniske skole på Frederiksbjerg. En yngre mand kom hen til dem og spurgte, om de ikke ville med en tur i skoven. Den ene af pigerne, Mariane, sagde nej, mens hendes lidt yngre veninde, den 7-årige Astrid Olsen, gik bort med manden, efter at denne havde hvisket hende noget i øret. Mariane så dem gå i retning af »Friheden«, og hun løb straks hjem og fortalte det passerede til Astrids mor. Der blev uro i det lille hjem i Jægergårdsvej 27. En eftersøgning i skoven, anført af Astrids 15-årige bror, Valdemar, gav intet resultat, hvorfor faderen, arbejdsmand Olsen, der nu var vendt hjem fra sit arbejde hos Otto Mønsted, gik til politiet, der da også i løbet af aftenen lod et par betjente gennemsøge skoven i nærheden af byen. Eftersøgningen, der indstilledes ved mørkets frembrud, genoptoges, så snart det blev lyst, med bistand af familien, og ved 5-tiden om morgenen fandt

Valdemar sin lille søsters stærkt mishandlede lig i en granplantage vest for »Friheden«. Poliitiassistent Hauerbach, der gik på stien udenfor, hørte drengen udstøde et højt skrig.

Astrid var, efter at være blevet skændet, kvalt med en snor om halsen og klynget op i en gren, hvor hun hang, halvt knælende på jorden. Hun var nøgen, og hendes delvis blodige tøj lå i en bylt ved siden af. Der var striber af mishandling på hendes ryg.

Forbrydelsen fremkaldte en så ophidset stemning, som man endnu aldrig havde oplevet i Århus. På grundlag af venindens spinkle – og, som det senere viste sig, misvisende – signalement forfulgte politiet flere spor, men samtidig gik befolkningen i aktion. På Østbanetorvet samledes flere hundrede mennesker ved et rygte om, at en person, svarende til signalementet, var set på kirkegården. En politibetjent kom tilstede og konstaterede, at der ikke fandtes nogen mystisk person, men folk ville ikke gå. De begyndte nu at undersøge hver eneste busk på Knudrisbakken. Så fløj rygten pludselig, at manden var forsvundet ud i Riis Skov, og om aftenen strømmede en tusindtallig mængde ud ad skoven til og organiserede en total gennemtrawling af den.

Om aftenen kom med toget til Østbanegården en mand, der var blevet anholdt i Mørke, sigtet i en anden mordsag, det såkaldte Heilskovmord, hvor en tjenestedreng blev myrdet efter et besøg på Løgten marked. Om det nu var for det ene eller det andet mord, manden var taget af politiet, vidste folk ikke; men foran banegården ventede i hvert fald en stor folkemængde, og politiet måtte bane sig vej hen til den drosche, der skulle føre den anholdte til arresten. Folkemængden fulgte med, og omkring domkirken samledes i tusindvis af mennesker, der blev stående til langt ud på natten, skønt politiet en gang var ude for at rydde gaden.

I mellemtiden havde politiet anholdt en yngre mand fra kvarteret, hvor Astrid boede, skomager Carl Thygesen, og efter et døgn's hårdnakket benægtelse tilstod han sig skyldig i forbrydelsen. Han var en halvt sindssyg person, som tidligere havde været straffet for sædelighedsforbrydelse, men som havde indyndet sig hos missionsfolkene og var blevet taget under armene her. En tid havde han været bestyrer på Sømandshjemmet. I »Demokraten« angreb man voldsomt de mænd, der af misforstået barmhjertighed havde udvirket, at det syge menneske gik frit omkring.

Den myrdede piges begravelse formede sig som en folkedemonstration med deltagelse af 10–15.000 mennesker. Den foregik om aftenen, for at så mange som muligt kunne deltage. I spidsen for sørgetoget gik 8. regiments orkester, fulgt af en snes fagforeningsfaner med sørgeflor. Og ved graven talte Peter Sabroe og bragte familiens tak.

I aviserne gik diskussionen livligt om forbrydelse og straf, moralens og sædelighedens forfald osv. På begravelsesdagen havde »Århuus Stiftstidende« på forsiden et stort opsat digt af den lokale forfatterinde Nicoline Kirkegård – med titlen »Slægt savner tugt«.

Den her gengivne vise, som er skrevet umiddelbart efter mordet, indeholder en efterskrift om forbrydelsen, som da endnu var uopklaret. Efter Thygesens anholdelse udsendtes en ny udgave, hvor versene var uændrede, men tekstforklaringen rettet i overensstemmelse med den nyeste udvikling. Og mens 1. oplag var prydet med et billede af engle omkring en grav, var 2. oplags forsidebillede en fange i sin celle!

Thygesen kom dog aldrig til at afsone nogen straf. Han blev nemlig straks indlagt til undersøgelse på Sindssygehospitalet og døde her den 6. november, fem måneder efter sin forbrydelse.

Morderen Carl Thygesen.

Fra Astrids begravelse 12. juni 1906. Kisten føres fra Kommunehospitalet. Foran går hvidklædte piger og strør blomster.

Et højt besunget „lyststed”

1906

Mens musikdirektør Ludvig Makwarth spillede ved Salonen i Riis Skov, komponerede han en iøjefaldende valsemelodi, hvortil typograf P. Christiansen skrev en tekst om en århusianers udflugt med sin pige til det yndede traktørsted.

Kender du Emma – ?

1. Kender du Emma, som sagde til mig:
hvor skal vi hen i den vårfriske maj?
Skal vi til søs eller landevejs ta'
bort fra den larmende bytummel a'.

Og resolut

spurgte jeg: Snut,
hvor bli'r den bedste fornøjelse budt?

Her er af skove og skovværter nok,
som tæller gæster i vrimlende flok,
men sig mig, hvor

samles det gladeste, muntreste kor:

Riis Skov Salon er den dejligste plet,
dér er musikken så flagrende let.

Riis Skov Salon er det muntreste sted –

Riis Skov Salon er det bedste, jeg ved.

2. Emma og jeg, som vil leve lidt bon,
sejler med båden til Riis Skov Salon;
dér straks en kelner for hver hånd man har,
som til at føje hvert ønske er klar.

Smørrebrød straks,

kræsneste slags:

Kaviar, tunge, tartar, ål og laks.

Så ta'r vi plads på det smukkeste punkt,

lever så livet, mens livet er ungt,

hvisker og lér,

finder i alting en smule plasér.

Riis Skov Salon er den dejligste osv.

3. Båd efter båd bringer flere og fler',
myldrende menneskemasser vi ser.
Solen den skrider og tiden med den,
lønlige stier vi finder igen.

Kukkende gøg –

latter og spøg

veksler med suk under grønnende bøg.

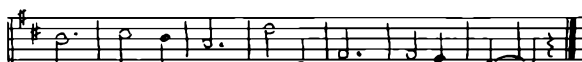
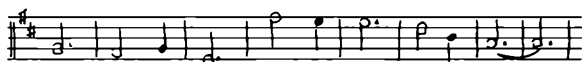
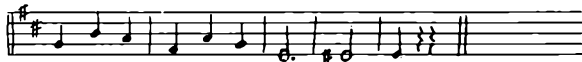
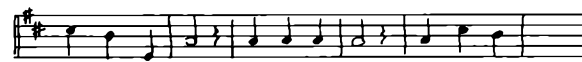
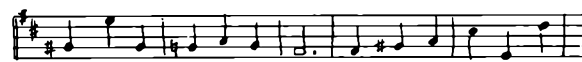
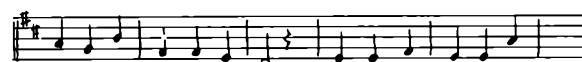
Emma hun trykker sig tæt mod min arm,

aftenens luft er så mild og så varm,

ene vi to

nynner i skovens idylliske ro:

Riis Skov Salon er den dejligste osv.

Forfatter P. Christiansen, musik Ludvig Makwarth. Trykt 1907 (med noder) hos Hestbeks Bogtrykkeri, Århus. 2 s. Optrykt ca. 1929 (uden noder). 4 s. Privat eje.

Visens baggrund

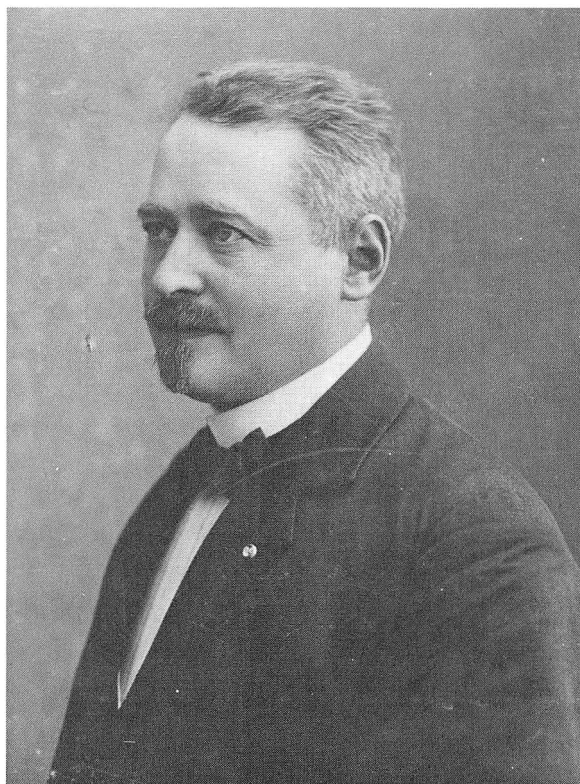
Blandt Århuskovenes mange traktør- og forlystelsessteder har Riis Skovs »Salonen« nydt en ganske særlig popularitet, hvis man skal dømme efter den omfattende hyldest i vers og toner, der i tidens løb er bragt dette etablissement.

Liggende på toppen af en skovklædt skrænt med udsigt over Bugten og til Mols øvede »Salonen« allerede fra sin opførelse i 1826 en stor tiltrækning på byens borgere. Men det var egentlig først, da Ludvig Thürmann i 1897 blev vært her, at »Salonen« blev den store folkelige succes, og det beroede især på, at Thürmann i den lune have ind mod skoven rejste en musiktribune, hvorfra et orkester og skiftende solister sommeren igennem underholdt publikum, mens dette sad ved serveringsbordene. I århundredets begyndelse dirigeredes musikken af så kendte navne som Carl Møller og Ludvig Makwarth. Begge var tillige ferme komponister, som ustandselig hyldede deres vært og hans skovpavillon med nye melodier. Carl Møller spillede således i 1900 »En Salonflue«; senere fulgte »Salonens Festmarch«, »Hilsen fra Skoven«, »Riis Skov Polka« og »Hilsen til Thürmann«.

Makwarth startede i 1905 sæsonen med »Salonens Tappenstreg«, der senere på en såkaldt »georgineaften« stod som nodeblad i en opsats på de blomstersmykkede borde med adgang for

Salonvalsens tekstforfatter, typograf P. Christiansen.

Musikdirektør Ludvig Makwarth, der komponerede flere iørefaldende melodier til Salonen.

gæsterne til at tage musikstykket med hjem. Året efter var det, Makwarth skrev den yndefulde melodi til »Kender du Emma –?«, som typograf P. Christiansen leverede teksten til. Den gjorde enorm lykke. »Århus Stiftstidende« fortæller den 9. juni 1906, at ved koncerten den foregående aften sang publikum med, »og under stormende ovationer måtte den spilles syv gange da capo«. Et par uger efter, til Sankt Hansaften, havde en anden århusianer, Albert Tvilum, skrevet en »Salonens Sankt Hans-sang«, som var trykt og blev omdelt blandt publikum. Og det følgende år havde Makwarth rystet en ny »Salonens Sæsonvals« ud af ærmerne; den forsynede P. Christiansen med en tekst, hvis lidt ejendommelige refræn lød: »Er du ganske glødefri –?«.

Senere var sangeren og komikeren Marryat Lauritzen som fast »husinventar« hos Thürmann leverandør af den årlige hyldest-vise på let sangbare melodier som »Skamlingsbanken«, »Flygar-valsens« o.l.

Som det fremgår af visen fra 1906 kunne man dengang sejle fra havnen ud til »Salonen« med en skovbåd som dem, der besørgede farten på Marselisborg-skovene, men man kunne jo

også tage landevejen f.eks. i en kapervogn fra Skolebakken. Da man i slutningen af 20'erne genoptrykte P. Christiansens vise, var bådsejladsen forlængst ophørt, men nu gik der motor-tog til Vejlbj Fed med stoppested ved »Salonen«, og tredje linje i første vers blev derfor ændret til: »Skal vi med tog eller lillebil ta'«, for også hestekøretøjet var blevet umoderne.

De lyriske udfoldelser, som »Salonen« inspirerede til, standsede dog ikke ved de sangbare tekster. Det absurde, men hårdnakkede postulat, at bygningen oprindeligt skulle være rejst som et »lystslot« for Frederik den Sjette (det, der også

foranledigede, at man i 1938 omdøbte traktørstedet til »Sjette Frederiks Kro«), var baggrunden for, at man hvert år på »Salonen«s fødselsdag lod en skuespiller klæde ud som den alfaderlige monark og fra 1. sals vinduet i en versificeret tale henvende sig til de forsamlede under-sætter.

Men da Thürmann efter 40 års styre i 1936 trak sig tilbage, var stedets storhedstid som folkeligt musikalsk forlystelsessted forbi. De gamle kompositioner er sunket ned i glemsel, selv om mange af dem nok også i dag kunne gøre lykke som populær musik.

Salonen – nu Sjette Frederiks Kro – som den tog sig ud i århundredets begyndelse, når man kom fra vandsiden. Man kunne både sejle hertil og køre med jernbane eller benytte cykle- og gangstierne langs stranden.

Sjov i gaden for velgørenhed

1907

Dengang børneinstitutionerne måtte leve af privat velgørenhed, gennemførtes med få års mellemrum en storstilet indsamlingsdag med byens kendte borgere som aktive medvirkende i optog, gøgl og bøsseråsen. I 1907 fandt børnehjælpsdag nr. 2 sted.

En grinløjerlig vise

om, hvad Sofus Stoffersen så på Børnehjælpsdagen

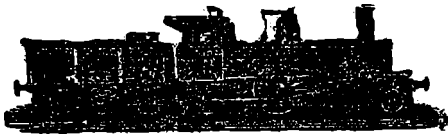
Mel.: En lille bondepige

1. Jeg har meget skuet, meget har jeg hørt –
no'et har godt mig huet, andet har mig inte rørt.
Et var dog forbandet, passede mig ej:
at vi folk fra landet sku' betale den galej. . .
– Jøsses kors! Alt, hvad man peged' på,
var til fals – selv kys hos frøknningen små!
– Sabroe-pølse har jeg spist i alenvis.
Pokalen har jeg svunget højt til Børnehjælps pris.
2. Militærmusikken i morges tidlig klang –
vilde indianere rask ned ad gaden sprang.
– Vidunder-kabinettet, dér var »fine ting«:
en socialist med ridderkors og andet dingeling!
Så så jeg et menageri – –
og en cirkus var jeg osse kommen i.
– Fanø-pi'er, indført fra Fanø a',
og gadesangere og nissen har jeg set i da'!
3. Jeg har set Ras Pæ'sen age rundt i byen –
forspændt med to stude – å, det var så skønt et syn!
Molboer har jeg skuet – jeg vil vær' et fjols – –,
hvis at Molboer de ser sådan ud på Mols!
På gaden traf jeg en rullende varieté – –
for femogtyve øre fik jeg der'ses kunst at se. . .
Zigøjnere og Massa-negerkor!
Jeg mangler barestens at se – min jor'emo'er!
4. I Teatret har jeg været – å, jeg blev så glad! –
en mælketoddy jeg med Larsen-Ledet tyred' mig.
– Har jeg måttet spytte i bøssen lovlig tit,
ved jeg da, at mønten den går ej til bare skidt.
Derfor tak til alle og enhver,
der har børn og børnesagen ret af hjertet kær!
Hvis en anden gang det byder sig –
såd'n for et syns skyld – ser I atter mig!

Forfatter ukendt. Trykt 1907 i Jul. Magnussens Bogtrykkeri, Århus. 1 s. Erhvervsarkivet.

En af de studetrukne molboevogne, fotograferet på Vester Allés Kaserne, hvorfra optoget i 1907 udgik.

De danske Statsbaner. Særtog

paa

Børnehjælpsdagen den 3. Juli d. A.

Fra Aarhus Ø. Kl. 11¹⁵ Aften til Ryomgaard, Ank. Kl. 12²⁸ Nat.

Fra Aarhus H. 11¹² Aften til Hadsten, Ank. Kl. 11⁵⁰ Nat.

Fra Aarhus H. Kl. 11⁵⁵ Aften til Skanderborg, Ank. Kl. 12⁵¹ Nat.

Togene standser ved alle mellem-
liggende Stationer o. l. for at afsætte
og optage Rejsende. (5421)

Aarhus, den 28. Juni 1907.

Trafikbestyreren i 3. Kreds.

Så stor en begivenhed var Børnehjælpsdagen, at Statsbanerne indsatte særtog i den anledning.

Visens baggrund

Otte år efter, at Skt. Olufs Marked var blevet afskaffet, holdtes i 1904 den første Børnehjælpsdag i Århus, hvorved en stor del af den gamle markedsstemning blev genoplivet med forlystelser og boder på torvene og invasion fra oplandet. Det sidste lagdes der stor vægt på, og ved de første Børnehjælpsdage indsatte Statsbanerne ekstratog til og fra den festende by. I de gamle markedsvisers ånd blev der også skrevet viser om landboernes oplevelser i staden. Den her gengivne er fra 1907, og på grund af det forud offentliggjorte meget detaljerede program – skildret i lange artikler i alle aviser – krævede det ingen synske evner hos viseforfatterne at sætte dagens begivenheder på prent, endnu før de fandt sted. Der eksisterer endnu en vise fra samme år med titlen »Visen om Jens Pedersen, der skulle til Børnehjælp i Århus«, trykt i Arbejderpartiets Bogtrykkeri.

Ud over de attraktioner, Børnehjælpsdagens mange udvalg havde sørget for til den 2. juli, fik »dagen« i 1907 uventet assistance af selveste kong Chulalongkorn af Siam, som netop den dag ankom til Århus på et kort Jyllandsbesøg, og det var jo egnet til at bringe folk ind i

bycentret, hvor de bøsseraslende indsamlere kunne udnytte situationen.

Da regimentsmusikken gik gennem byen om morgenen, var det ganske vist under grå regnskyer, der da også snart åbnede for en silende regn. Mange ugers forberedelser stod i fare for at gå i vasken. Men de mange farverige optog af fantasifuldt udklædte, spillende og dansende mennesker gav ikke op. Halvandet hundrede cyklister med enkelte biler foran drog ud på husindsamling. Et fornøjeligt optog af gamle vogne med illustration af de berømte molbohistorier trodsede også regnvejret, og på torvene sås Fanøpiger i skønne gamle dragter. De var engageret af byens afholdsbevægelse, som stod for en stor del af arrangementerne – også et sted, hvor man kunne drikke mælketoddy fandtes der.

I det hele taget sparede byens kendte borgere sig ikke, men gik i spidsen for at rasle penge sammen. Kasinos direktør, Marinius Olsen, red på en paphest gennem byen med sin indsamlingsbøsse, og da han var blevet gennemblødt, afløstes han som rytter af redaktør Larsen-Ledet, mens Marinius fik tørt tøj på og gik ind for at optræde i en af festens tre varieteer. Der var »Det blå øje« i klubben »Polyhymnia«s lokale og underofficerernes varieté i klubben »Enigheden« samt et telt i Skolegyde, hvor fabrikant Jul. A. Jørgensen ledede »Øl- og Hvin-operetten« med skønne syngepiger. Forresten var Larsen-Ledet ikke den eneste ridende afholdsmand. Fabrikant Jul. Andersen, der var blevet udelukket af Socialdemokratiet efter at have modtaget et riderkors, blev sat op at ride på en elefant – så var han ridder af elefanten! I Teatret spillede dilettantforestillinger under frk. Agathe Meyers ledelse, og på 1. sal i teaterbygningen forestod fabrikant Lottrup en engelsk tésalon, der i det ugunstige vejr havde stor tilstrømning. Det havde også slagternes pølse- og øltelt foran dansestraden på Havnepladsen; dog, om det var dér, man kunne få pølser fra den af Peter Sabroe oprettede pølsefabrik, får stå hen.

Men i tombolaer og lykkehjul lå der om aftenen endnu mange usolgte numre og gevinster – og det blev bl.a. af den grund besluttet at gentage Børnehjælpsdagen den følgende dags aften fra kl. 18 til 23 med alle optog, varieteer og andre forlystelser. Og her havde man heldet med sig: I den lune sommeraften strømmede århusianerne i tusinder ud på gaden og hjalp til at vende komiteens skuffelse til idel glæde.

Landsudstillingens kendteste figur

1909

Abessinier-landsbyen på Landsudstillingen er nok det indslag, der erindres bedst fra den store udstilling. Visen, der først blev sunget i typografernes revy efteråret 1909, er lagt i munden på de sorte gæsters »høvding«.

Abessinier-visen

Smukke Didriks afskedssang ved afrejsen fra Århus til det mørke fastland.

Mel.: Valsen af »Dollarprinsessen«.

1. I Afrika, nær ved Sahara,
de første sandaler jeg sled,
fra den tid erindrer jeg bare,
at fælt jeg af udlængsel led.
Min fa'r var en vældig kriger,
min mo'r var den kønneste
iblandt Abessiniernes piger;
det kan man på sønnen se!

2. Så kom jeg med en karavane,
og tured' i verden omkring,
jeg så, hvad jeg ej kunne ane,
af tusind mærkværdige ting.
Veninder i snese jeg talte
og svømmed' i eventyr,
den smukke Hr. Didrik man kaldte
mig i de forskellige by'r!

3. I London jeg først blev forlovet,
men det gik forbi i Paris,
fem gange jeg bryllup har vovet,
men led dog bestandig forlis. –
Så kom jeg til »Byen ved havet«,
til Århus, den glade stad;
og er man en smule begavet,
ej bedre jeg ønske mig gad!

4. Når publikums undrende skare
ind til os i landsbyen kom;
for damerne var jeg en fare,
mig syntes de alle om! –
Og tit har jeg ubemærket
de skønne i favnen ta't,
når over plankeværket,
de kravled' en herlig nat!

The musical score is written in G major (one sharp) and 3/4 time. It consists of five staves of music. The lyrics are written below the notes. The first staff begins with the lyrics 'I Af-ri-ka, nær ved Sa-ha-ra, de før-ste san-'. The second staff continues with 'da-ler jeg sled, fra den tid er-in-drer jeg ba-'. The third staff continues with 're, at følt jeg af ud-længsel led. Min far var en vældig'. The fourth staff continues with 'kri-ger, min mor var den køn-ne-ste i-blandt abes-'. The fifth staff concludes with 'si-nier-nee pi-ger; det kan man på søn-nen se.'

5. I byen visiter jeg gjor'e,
til kaffe mig damerne bad,
man ville så gerne mig more
(det undrer mig blot, at de gad).
Hos håndværker som grosserer
man fandt, jeg var mageløs,
kærlighedshymner leverer
hver halv voksen skoletøs!

6. Kun én gang jeg var lidt uheldig;
hos fruén jeg var på besøg,
og just som hun – ganske tilfældig –
med armen om halsen mig strøg;
da står hr. gemalen i døren,
og fruén besvimer plat.
Næppe jeg sansede, førend
jeg ud var af lemme sat.

7. Nu afskedens time sig melder,
og atter jeg drager afsted;
med vemod en tåre jeg fælder,
kun én trøst i sorgen jeg ved:
Når tiden sin fylde har nået,
en tanke man sender til
den Didrik, som flittigt har sået,
hvor andre nu høste vil!

Abbessinier Visen

10 Øre

10 Øre

Smukke Didriks Afskedssang ved Afrejsen fra Aarhus til det mørke Fastland.

Smukke Didrik er som bekendt den af Landsudstillingens Abbessinere, som har gjort sig mest populær i Jyllands Hovedstad, og efter Sigende efterlader sig de fleste „Smaa-Erindringer“ blandt Damerne her i
----- Byen. -----

Synges paa den kendte Melodi til Valsen i „Dollarprinsessen“

Visens baggrund

Af alt det, som var at se på Landsudstillingen i Århus i sommeren 1909, blev intet erindret så længe og så stærkt som Abessinierlejren i Folke-

parken. Karavanen var kommet fra Hagenbeck i Hamburg, og de mørkhudede bjergfolk opbyggede i hast en lille, primitiv landsby, hvor publikum kunne følge deres daglige levevis, familie-

livet, børnenes skolegang og – krigsdanse, der i pressen blev beskrevet som »grinagtige«.

Den legendarisk kolde sommer fik tænderne til at klapre i munden på de afrikanske gæster, men så snart solen skinnede, smed de mange børn deres sidste pjalter og løb nøgne rundt, og både de og de voksne blottede smilende en skinnende hvid tandrække, som århusianerne misundte dem. For børnenes vedkommende blev der gjort svære anslag mod såvel tænders som mavers sundhed med de mængder af slik, århusianerne overdængede de små med. Enkelte af abessinierne kunne lidt engelsk eller tysk, og en enkelt sprogbegavet kunne efter kun et par ugers ophold sige »Farvel og tak«, når man stak ham en fem-øre.

Af karavanens medlemmer, der var i alle aldre, vakte først og fremmest fordanseren Derri, en flot ung mand med et mørkt, rødgyldent hår, publikums – og især damernes – beundring. Det er Derri, der er blevet til visens »smukke Didrik«. Det antydedes stærkt i flere blade, at adskillige unge damer efter udstillingssommeren bar på en varig erindring om hans og hans kammeraters besøg.

Ved abessinierne afrejse den 9. oktober var et par hundrede kvinder – og et beskednere antal mænd – mødt op på Hovedbanegården

for at tage afsked med de fremmede, der via Triest skulle vende tilbage til deres hjemland. Nærmest perronkanten stod én sammenhængende række af gifte damer og unge piger. For abessinierne så afskeden ikke ud til at virke tyngende. De grinede velfornøjede og råbte »Salem«, hver gang de opdagede et kendt ansigt.

Efter at der var trykket hænder mange gange, og kort før toget skulle afgang, forefaldt en enkelt gribende episode. En af de mørke kvinder, hvis barn var død under opholdet i Århus, sprang ud af kupéinduet og råbte grædende, at hun ville blive her, hvor hendes barn var begravet. Hun måtte med magt føres tilbage. Og mens toget kørte ud af banegården, løb de århusianske damer vinkende med lommetørklæder hen ad perronen.

»Smukke Didrik«s afskedssang blev lanceret i typografernes revy om efteråret og siden trykt som 10-øres vise. Den er en af de få Århus-viser, som kendes endnu. Et bevis for dens popularitet fik man engang først i 60'erne, da Svend Pedersen havde en musik-quiz i radioen; efter at den kendte vals af »Dollarprinsessen« var spillet, spurgte han en dame, hvad den melodi hed. Svaret lød: »I Afrika, nær ved Sahara«. Og damen var endda ikke fra Århus, men fra Ringkøbing!

Abessinierlejrens »krigere«
giver opvisning i
lansefægtning.

Første flyvning i Århus

1909

I landsudstillings-sommeren fik århusianerne for første gang mulighed for at se en flyvemaskine i luften. Det var den franske flyver Delagrangé, der gav opvisning, og til hvem der udlovedes en pengepræmie, hvis han kunne flyve over Bugten til Mols.

Den ny flyvevise

Mel.: Kejseren i kinesiens land

1. |: Hvis du vil se vidunderet,
kør da til Skejby mark adræt, |:
der ser du ham ude, den smarte flyver,
og du kan tro, at jeg ikke lyver,
luftens behersker præsenterer sin kunst,
til han har vundet enhver mands gunst.

2. |: Hver gang han flyver i luften op,
biler og droscher kør' i galop |:
ud ad Niels Ebbesens Vej den lange,
at komme for sent, derfor er de bange.
Cyklisten han træder sin stålhest fast,
for at nå målet i rivende hast.

3. |: Forventning er spændt, i hver mands blik,
højtidelig venter man det øjeblik, |:
da man, o under, ser aeroplanet
stige til vejrs i luftoceanet,
hel majestætisk og gratiøst
man bliver benaet, men ikke nervøs.

4. |: Hans flugt er betagende og elegant,
nu ned ad Vejlby til han forsvandt, |:
men straks efter er han her tilbage,
så vi har ikke årsag til klage,
beskriver de skønneste snirkler og tal,
så elegant som en frøken på bal.

6. |: Vi håber de 5.000 Francs så let
må vindes ved hr. Delagranges faret. |:
Så skal han hyldes af hver mand og kvinde
med et hurra som før ingensinde
har runget så kraftig i Århus by.
Et hurra! med genlyd i højen sky.

5. |: Det er for ham den letteste sag
sådan at flyve hver eneste dag. |:
Selv majestæten med dronning, prinsesser
beundrer hans mod, og hans evner de skatter.
Og flot har Palminfabrikken nu smukt
sat flyvepræmie på Århus Bugt.

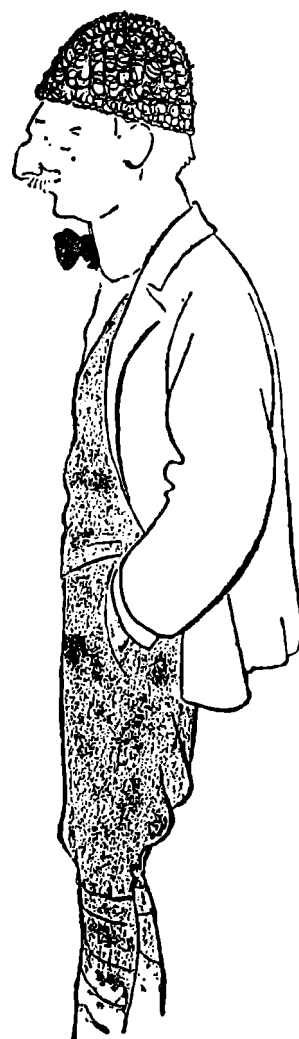
Visens baggrund

Betegnelsen »Den ny flyvevis« kunne lade ane, at der har været en forudgående. På lokalt plan er dette dog næppe tilfældet, efter som Delagranges flyvninger i 1909 var de første, der nogensinde var set i Århus.

Man var endnu i flyvningens pionértid, og det havde fra starten af den store Landsudstilling været arrangørernes hensigt at præsentere bysbørnene og udstillingens gæster for fremskridtets sidste vidunder: en flyvemaskine. Først mislykkedes forsøget på allerede i juni at få den amerikanske flyver Wilbur Wright hertil, og ikke før i august, da etatsråd Filtenborg og fabrikant Carl H. Sørensen rejste til Rheims for at overvære et flyvestævne, lykkedes det at engagere en ung fransk flyver, billedhuggeren Leon Delagrange, til at komme til Århus med sin Bleriotmaskine. Næste skuffelse var, at man ikke kunne finde en passende start- og landingsplads ved udstillingsterrænet i byens sydlige udkant, men måtte henlægge flyvningerne til den fjernt liggende militære øvelsesplads på Skejby mark, hvor der i hast rejstes en lille »hangar« til flyvemaskinen.

Endelig i begyndelsen af september var alt klart. Men undervejs hertil blev Delagrange syg og lå til sengs i Hamburg. Forresten var hans maskine samtidig sendt til en forkert adresse og havnede i Lübeck i stedet for i Århus. Da både maskinen og monsieur selv endelig arriverede, var flyveren utilfreds med den hullede mark, han skulle benytte. Men omsider skete der noget. Den 9. september hejstes et hvidt flag på hotel Royals facade – det var signalet til, at der ville blive fløjet. Ved 15-tiden strømmede da folk i tusindtal ud til flyvepladsen; men det varede længe, inden Delagrange indfandt sig. Og han gav sig god tid. Siddende i sin lille, primitive, sammenflickede maskine med en kun 25 hk motor og med tre cykelhjul under – røg han den ene cigaret efter den anden, mens han ventede på, at vinden skulle lægge sig, for i blæst kunne der ikke flyves. Kl. 18 holdt tilskuerne – hvoraf størstedelen dog stod på landevejen og ikke på betalingspladserne inden for afspærringen – endnu tålmodigt ud; men da det meddeltes, at der endnu ville gå en time inden en eventuel opstigning, foretrak en del af dem at gå hjem til aftensmaden.

Lidt før kl. 19 satte Delagrange så pludselig motoren i gang, hævdede sig ca. 30 meter op

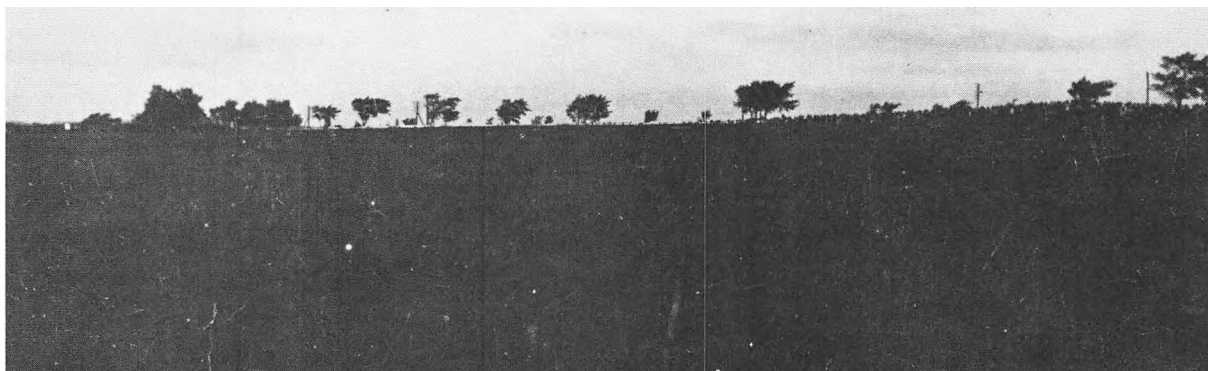
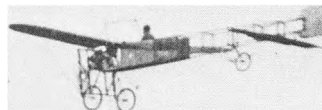

Delagrange i karrikatur.

over jorden og fløj. Mens publikum var ved at tabe næse og mund af benovelse, så de denne »kæmpe-guldsmed« – som en begejstret avisreferent kaldte maskinen – flyve lige ud og derefter vende og komme tilbage. Og ganske vist blev baghjulet beskadiget ved landingen, men man havde set en mand flyve gennem luften i 64¹/₅ sekund. Det var ventetiden værd.

Det skulle blive endnu bedre de følgende dage – hvor bl.a. kongeparret overværede en flyvning – og efter at Delagrange havde opnået at være i luften et helt kvarter, fattede han den dristige plan at forsøge en flyvning over Århusbugten fra Vejlbj Fed til Skødshoved. Direktør Fr. Lausen lovede på Vega Palmin-fabrikens vegne flyveren 5.000 francs, hvis han kunne gennemføre turen, som blev fastsat til den 16. september.

Flyvevisen, som må være skrevet umiddelbart før (og nok er søgt afsat blandt denne begi-

Delagrange fotograferet i luften over Skejby mark. I baggrunden ses Randers landevej.

venheds tilskuermasser), udtrykker den spænding, der beherskede hele byen, da Delagrange den 15. om aftenen fløj sin maskine ud til Fedet og dermed gjorde klar til den vovelige færd – eller »faret«, som visemageren skrevet i sit ubehjælpssomme forsøg på at få fart til at rime på let!

Marineministeriet havde stillet torpedobåden »Ormen« til rådighed som ledsageskib. Langs Risskovs strand var der om eftermiddagen den 16. sort af mennesker, mens andre tusinder var sejlet ud på Bugten i Skovbådene, Molsbådene og flere andre fartøjer, som havde placeret sig på flyverens rute. Også ved Skødshoved var der samlet en mængde nysgerrige. Men den danske flyvepioner Ellehammer, der var blandt de ventende på Bugten, så betænkelig ud og sagde: »Han flyver ikke med den vind«. Og deri fik han ret. Delagrange fandt blæsten for stærk.

Skuffelsen var stor, og flyverens popularitet var ved at gå fløjten. Den følgende morgen ville franskmanden prøve i al stilfærdighed at gennemføre Molsflyvningen, men da han startede motoren, sprængtes en cylinder – og så var det definitivt slut med flyveugen. Allerede om formiddagen forsvandt flyveren, idet han tog toget hjem til Paris. Direktør Lausen kunne beholde sine penge, og havde tilmed fået en storartet gratis reklame i hele landet.

Trods modgangen lagde Delagranges flyvninger grunden til en stor flyveinteresse i Århus. Hans bedrifter var i den følgende tid det store samtaleemne, og der var oprigtig sorg i byen, da man knap 4 måneder senere erfarede, at han var styrtet ned med sin maskine og var blevet dræbt.

Da korn-lavinen rullede

1910

Dels i samarbejde, dels uafhængigt af hinanden havde en række arbejdere og funktionærer ved Korn- og Foderstof Kompagniet gjort sig skyldig i tyverier og bedragerier. Stjålne kornmængder var afsat i byens opland.

Den allernyeste vise om de kolossale tyverier fra Korn-Kompagniet.

Havnens Alberti

Interessant beretning til skræk og advarsel for alle ligesindede.

Mel.: Pengeskabsvisen

1. De folk, som ej forstår, hvordan en fin gesjæft skal laves,
som ikke véd, at 2 og 2 er cirkus 5!
Som nøjes med det halve, hvor det dobbelte ku' have,
for dem er livet hårdt – den er da ligefrem!
Men er man merkantil-studeret og har handelsblod,
så ligger hele verden som en gylden flod!
 Det var det, han sa', min ven,
 han, Alberti-Petersen,
da han solgte kompagniets korn til mølleren!
2. Når andre lå og fik en lille blund i middagsstunden,
så sad Alberti-Petersen på sit kontor
og regned' ud, hvor meget det i bunkerne var svunden,
mens man i Havnegade ikke aned' spor.
Så fyldtes der i sækkene – med lystig sang den skær,
og udenfor holdt mand med hest og vogn fra Stjør!
 Sækkene blev hejset ned,
 læsset det blev stort og bred,
og så kørte han afsted med ren samvittighed!
3. Og mølleren, som også gjorde svært i bageriet,
han vejrede jo ligestraks, at her var tjans!
At billigt korn og billigt brød kom ud a' maskepiet,
beregnet' han foruden nogen »sjette sans«!
Og der kom gang i handelen, som ingensinde før:
Kontant, reel betjening, som sig hør og bør!
 »Samarbejde« kom i stand
 snart imellem by og land,
thi »Alberti«, det var jo en højst betroet mand!

4. For nu at få gesjæften li'som »lovlig« registreret,
 (det gav jo altid udadtil et værdigt præg),
 en kommunal bestillingsmand man fik sig engageret,
 og så var alt så simpelt som Kolumbus' æg! –
 Men der var én, man havde glemt, og det var Hauerbach,
 han kom og laved' mudder i det kønne sjak!
 Han jo altid er så slug,
 og han regned' ud i smug,
 at gesjæften vistnok var »ulovlig næringsbrug«!
5. Så kom der liv i panserne, – »Alberti« han blev fældet;
 og da den jo var ulden med hans virksomhed,
 så havde man snart hele korn-konsortiet i spjældet,
 hvor de i varmen ret kan svede angstens sved! –
 At ærligheden varer længst, det ser man jo så tit,
 men grunden er, at der så lidt på den bli'r slidt!
 Dog moralen er – jo tak, –
 den slags ender med et krak,
 når man glemmer, der er én, der hedder Hauerbach!

Forfatter Anker (pseud. for P. Thorsen). Trykt 1910 hos Reklametrykkeriet, Århus. 4 s. Statsbiblioteket.

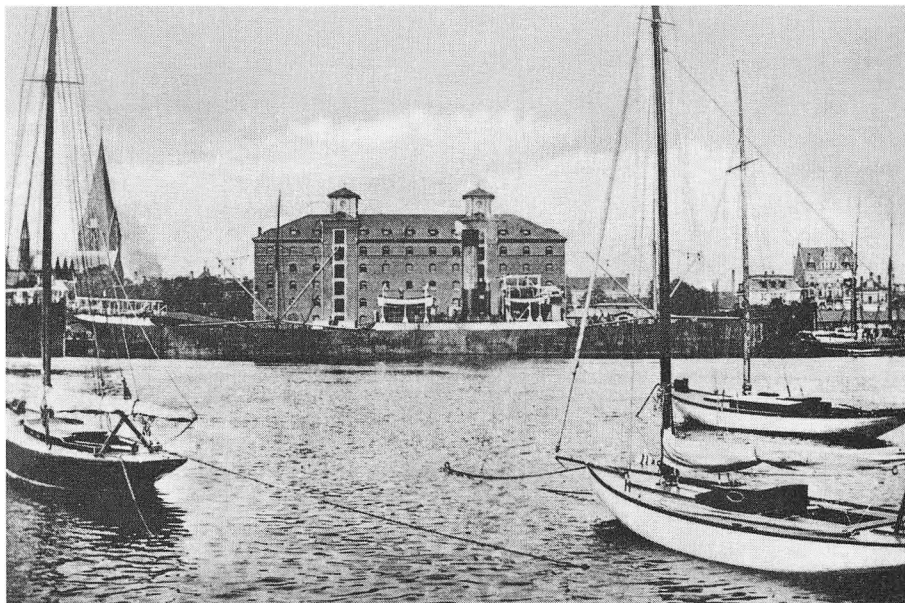
Visens baggrund

I Korn- og Foderstof Kompagniet havde man i 1910 undret sig over et mystisk og tiltagende svind i beholdningerne af korn og foderstoffer i det store havnepakhus. Og en dag havde en af kompagniets formænd en mærkelig oplevelse. I middagsstunden, mens de beskæftigede var taget hjem for at spise, så han et par arbejdere fra et smørlager i byen aflægge besøg i pakhuset, hvor de ikke havde noget at gøre. Da de opdagede, at formanden betragtede dem, forsvandt de imidlertid igen. Men da den ene af dem tidligere havde været formand ved Kornkompagniet, vakte en vis mistanke, og politiet blev underrettet. Det skred ret omgående til anholdelse af den fhv. formand – og dermed sattes en større lavine i gang.

Den anholdte tilstod, at han og kammeraten ofte i den fredelige middagsstund havde aflagt besøg i pakhuset, hvis indretning han jo kendte fra sin tidligere beskæftigelse der. Tilmed havde det vist sig, at en nøgle fra det smørlager, hvor han nu var ansat, kunne åbne døren til kom-

De folk, som ej forstår, hvordan en fin ge-sjæft skal laves,
 som
 ik-ke ved, at to Jg to er cir-kus fem! Som nøjes med det
 hal-ve, hvor det dobbel-te ku' ha-ves, for dem er li-vet
 hårdt, den er da li-ge- frem! Men er man merkan-til-studeret
 og har handels-blod, eå ligger he-le verden som en
 gyl- den flod! Det var det, han sa', min ven, han, Al-berti-Peter-
 sen, da han solg-te Kom-pag- ni-ets korn til møl- le- ren!

Havnens store kornpakhus fra 1890, som var udgangspunkt for den vidt for-grenede affære i 1910. Pakhuset var i 6 etager og forsynet med korn-elevatorer og hejseværk.

pagniets sækkelager, som kun ved nogle tremmer var adskilt fra kornlageret. De havde her forsynet sig med nogle gode varer. Efter aftale kørte en fragtmand fra Stjær samtidig op foran pakhuset. En lem blev lukket til side, og sækene – ofte 15–30 på én gang – blev lempet ud i hans vogn.

Politiassistent Hauerbach og en betjent tog nu ud til fragtmanden, der lod ganske uskyldig, indtil Hauerbach ved at gå en tur rundt på ejendommen fandt så mange af Kornkompagniets tomme sække, at manden måtte gå til bekendelse.

Få dage efter anholdtes Kornkompagniets pakhusformand, Anton Petersen, der var en meget betroet mand, som bl.a. havde tilladelse til at modtage betaling fra kunder, der afhentede varer mod rekvisition. Til en møller i en af forstæderne havde han solgt store kvanta korn og foder, men disse salg var ikke indført i firmaets bøger. Formanden havde simpelthen drevet forretning for egen regning. Han stak penge i sin egen lomme og brugte eventuelle rekvisitionssedler til at tænde pibe med. Petersen tilstod, at mølleren havde fået op til 3.000 pund ad gangen og andre aftagere mindre partier. Da køberne fik varerne til priser langt under de gængse, kunne de jo nok ane, at der var noget »muggent« ved affæren – også bortset fra betegnelsen »beskadiget korn«, som formanden havde opfundet for sine private salg. Flere af aftagerne anholdtes for hæleri.

Nogen direkte forbindelse mellem indbruddene og formandens kornhandel var der ikke, men man forklarede de årelange tyverier og bedragerier, der efterhånden kom for dagen, med, at de forskellige implicerede kendte hinandens meriter – og den ene ravn hugger jo ikke øjnene ud på den anden.

»Havnens Alberti«, som formanden blev døbt – det var jo året efter den bedrageriske justitsministers afsløring – blev dog ikke den sidste »bombe« i kornaffæren. Næste offer var Kornkompagniets forvalter, hvis bror var en af de først anholdte arbejdsmænd. Forvalteren havde lavet svindel i fællesskab med en formand, som førte Havnevæsenets tilsyn med havnepakhuset, og som nu også blev anholdt. Havneformanden udskrev fingerede regninger på forskellige »udførte arbejder«, der så honoreredes af forvalteren, hvorpå de delte udbyttet.

Efterhånden sad der 11 personer i arresten i forbindelse med kornaffærerne. Ved dommen blev fire arbejdere for indbrudstyverier idømt hver 1 års forbedringshus. Havneformanden, der viste sig også at have haft en finger med i spillet ved Petersens bortsalg af »kornprøver« og »beskadiget korn«, blev idømt 80 dages fængsel. Det samme gjorde formand Petersen og forvalteren. Der ud over faldt der nogle betingede domme, bl.a. over møllejeeren, der havde fået broderparten af det billige korn.

„Frivolitet” på stranden

1910

En heftig diskussion både i byrådet og pressen om det betimelige og moralsk forsvarlige i at anlægge en badeanstalt ved Ørnereden – fjelles for damer og herrer – blev grebet med begejstring af viseforfattere og revyer.

Badeliv ved Ørnereden

Mel.: Visen om Dorte af »Høstmanøvrer«

1. Den lille Dorte gik omkring og spekulerede på,
hvorfor ved Ørnereden man i vandet ej må gå.
Hun drømte om det tabte paradys, hvor Eva glad
gik rundt og skærmede moralen med et figenblad.
Lille Dorte var endnu så uskyldsren,
hun havde et par nysselige ben;
og hvis blot hun torde –
hun var ingen Snerpedorte –
skulle hun trods Magnus ikke være sen.
2. Og Dortes badedragt blev efter modens sidste bud,
den var jo nok lidt snæver hist og her – nå, herregud! –
Så mødte hun sin fætter Tevedor – og Dorte gøs,
dengang han sa', at dragten klædte hende »mageløs«.
»Lille Dorte«, hviskede han så ømt og blidt,
»Skal vi to nu ikke ta' og soppe lidt«.
Lille Dorte gjorde,
hvad hun måske ikke borde.
Men hvad gør man ej, når alting er så frit.
3. Men inde bag ved skrænten, dér sad dydens politi
og vogtede på, at ej man drev ulovligt gramseri.
For tænk, her blev jo åbenbaret, klart for alles blik,
hvad før var skjult bag ved halvanden kjoletøjsbutik.
»Se til Dorte og den lange Tevedor«,
si'r »en dame« med blufærdighedens ord.
»Al moral er borte,
hvor er dydens hvide skjorte?
Hvad vil følge i letsindighedens spor?«
4. Dog, der kom én, og der kom to, og der kom mange fler',
som fandt, at det i grunden dog var dejligt, dette her.
Det hele gik så glat, og før man ret til samling kom,
var »Ørnereden«s strand til et Trouville lavet om.
Mange Dorte små forventningsfulde står:
Mon det lykkes, at vi badestedet får?
Dersom nu vi gjorde,
hvad vi borde, men ej torde,
snart vi hele rådet med i vandet får.

Forfatter Anker (pseud. for P. Thorsen). Trykt 1910 på sangpostkort. Lokalhistorisk Samling.

Visens baggrund

Ved århundredets begyndelse, da skovfoged Peder Rasmussen havde et lille serveringssted i et træhus ved »Ørnereden«, opstillede han tillige om sommeren et par badeskure i strandkanten, et for damer og et for herre – med behørig afstand imellem dem. I 1910 blev den nye pavillon taget i brug, men badehusene savnedes. De var gået til af ælde. Byrådet fik i stedet forelagt et forslag om opførelse af en badeanstalt, placeret op mod skovskrænten, så der foran bygningen med dens omklædningsrum var et frit strandareal, hvor de besøgende kunne tage solbad.

Tanken var, at mænd og kvinder her kunne bade og færdes sammen, en idé, som på den tid syntes mange mennesker lovlig dristig.

I byrådet fandt murermester Magnus Nielsen, at på en så smal strand og nær ved en by, hvor tilmed de fleste kendte hinanden, ville folk genere sig for at vise sig i bade dragt i det fri. Han blev stærkt imødegået af rådets første kvindelige medlem, fru Dagmar Petersen, der på baggrund af 11 års ophold i New York kunne fortælle, hvordan fælles badning fra åben strand var blevet den store fornøjelse for amerikanerne. Ikke mindst hendes indlæg fik de skeptiske til at kapitulere, så byrådet bevilgede de 4.000 kr. til bygning og løbebroer.

Men også i offentligheden var meningerne om det påtænkte »Trouville« stærkt delte. Gennem avisindlæg blev byrådet beskyldt for at nedbryde sædeligheden. Under mærket »En dame« hævdede en indsender, at tanken bag fællesbadet var

Den lil-le Dorte gik om-kring og spe-ku-ler-te på,hvor-
for ved Ør-ne- re- den man i van- det ej må gå. Hum
drente om det tab-te pa- ra- dis, hvor E- va glad gik
rundt og skærne-de mo- ra- len med et fi- gen- blad.
Lil- le Dor- te var end- nu så u- skylda-
ren, men hun hav- de et par nys- se- li- ge ben; og hvis
blot hun turde - Hun var in- gen Sner- pr- dor- te - ekul- le
hun trods Magnus ik- ke ve- re sen.

»frivolitet og råhed«. Bekymrede forældre forudså splittelse i familien, når man skulle på skovtur til »Ørnereden«, og det blev foreslået, at man enten flyttede badeanstalten længere ud eller indskrænkede badningen til bestemte tidsrum. En overlærer, der nok var tilhænger af frihed og liberalitet, fandt, at »friheden også, især når den klædes i bade dragt, kan være for

Denne tegning af det forventede vilde liv på stranden ved Ørnereden prydede den på postkort udsendte vise.

Murermester Magnus Nielsen, der i byrådet gik imod badeanstalten, men måtte kapitulere over for det enlige kvindelige byrådsmedlem fru Dagmar Petersens varme forsvar for planen.

liberal«, og en navngiven frue betakkede sig for at overvære »den heksedans på stranden med efterfølgende hyrdetimer i skoven«, som planens realisation ville give anledning til. Hun ville have lagt en møllesten om halsen på de byrådsmedlemmer, der havde stemt for fællesbadet, og give dem »en forsvarlig dukkert«, til de kom til fornuft!

Da »Trouville« endelig åbnede i foråret 1911, foregik dog alt her i største ærbarhed. Men en del unge mennesker, der ikke havde villet betale 10 øre for adgang til badeanstalten (25 øre, hvis man skulle låne bade dragt og håndklæde), badede og klædte sig af i generende nærhed af familier på stranden mellem Møesgård og »Ørnereden«. De blev for dette idømt bøder på 5 kroner – netop hvad et sæsonkort til badeanstalten kostede! Og desuden gav de anledning til, at herredsfoged Grundtvig i Ning Herred forbød badning fra åben strand fra »Ørnereden« og syd på. Hvoraf der så udsprang en ny bladpolemik.

Røret om badelivet ved »Ørnereden« var selvfølgelig en lækkerbidsken for revyforfatterne. I »Kronprinsen«s varieté var der allerede i 1910 en kabaret med titlen »Århusiansk badeliv«, hvor hele personalet optrådte i bade dragter. Og i Vennelyst-revyen 1911 foregik den ene af de to afdelinger ved det nye »Trouville«, men her var damekoret kede af at danse i bade dragter, så instruktøren, Cajus Bruun, gav dem lov til at tage en badekåbe over. Selv på satirens scene var der stadig grænser for frisindet.

Efter åbningen af Trouville i sommeren 1911 lavede tegneren Jens Ravnholm dette situationsbillede til »Demokraten«.

Fra Vennelyst til Varna

1910

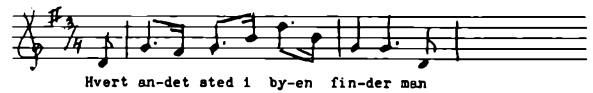
Mange restaurationer i byen og i skovene havde om sommeren koncert og solistoptræden. Her er en satirisk gennemgang af denne gren af forlystelseslivet i 1910.

Byens forlystelser

(Af Vennelyst-revyen 1910)

Mel.: Skærslibervisen

1. Hvert andet sted i byen finder man sang og klang og sådan no'et; I »Bock'en« er der skønne kvinder, der ofte har til harpen slået, og tænk, der var en tid, hvor hver da', man på det nye badehotel ku' høre skrig af frøken Gerda – ja, jeg sagde: Skrig, for jeg synger selv, og hvad man sådan tåle kan af toner, når de serveres af gamle koner, det er der virkelig grænser for.
2. Hvis man er ked af livet, flyer man, som om man havde fanden bag, en skønne aften ud til Thürmann og ser sig gal på Astrid Kragh; man ku' jo også ta' til Varna og høre Hoffman's Barryton, men så er man skam ilde faren, da det er en rædsom pavillon, og hvad man sådan et sted kan la' sig byde, når man en kop the vil nyde, det er der virkelig grænser for.
3. I Vennelyst man hører Schrøder og Fjelstrup og Cornelius, og damerne for sine fødder stolt lægger Hr. Martinus. Og Hauowitz man så i »Friheden« med sit bekendte kyssetøj, hvor damerne, der ynder ligheden, frækt af ham lod sig kysse – føj! At kysse et mandfolk gener' dem ikke, men hvilken trut at man kan slikke, det er der virkelig grænser for.

Hvert an-det sted i by-en fin-der man

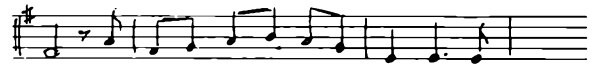
sang og klang og så-dan no'et; i "Bock'en" er der skønne

kvin-der, der of-te har til har-pen slået, og

tænk, der var en tid, hvor hver da', man på det ny-e bad'-ho-

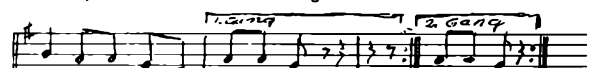
tel ku' høre skrig af frø-ken Ger-da! Ja,'

jeg sa': Skrig, for jeg synger selv. og hvad man sådan tåle kan af

to-ner, når de ser-ver's af gamle ko-ner

det er der virk'lig grænser for grænser for.

4. Jeg på »Kasino« så revyen, men den var ikke spændende; jeg véd, man tænkte her i byen på at skyde ophavsmændene. Og på »Royal« og »Mejlborg« sidder orkestre – å, så fine, ja! Med sjæl de på fiolen gnider, det får man mavepine a'. Men hvad på »Kronprinsen« de serverer, af »kunstnerinder«, der debuterer, det er der virkelig grænser for!

Forfatter Alfred Kjærulf el. Vald. Hansen. Revyvisen trykt som nr. 11 i »Sange af Aarhus i Films«. Ernst Larsens Bog- og Papirhandel 1910. 28 s. Lokalhistorisk Samling.

Restaurant »Bocken« på hjørnet af Guldsmødgade og Tangen (nu Kloster-torv) åbnede i 1909 som koncertlokale og med kvindeligt serverings-personale, hvad der dengang var noget ualmindeligt.

Visens baggrund

Revyisen om Århus' forlystelsesliv, som det tog sig ud i sommeren 1910, blev sunget i den første af de efterhånden så populære sommerrevyer, som opførtes på Vennelysts friluftscene. Året forinden var værtsskabet i Vennelysts restauration blevet overtaget af Hans Peter Olsen fra Pavillonen i Riis Skov. Hans ønske om et friluftsteater foran restaurationen blev først realiseret hen på sommeren 1910, så man nåede helt hen til den 22. august, før skuespilleren Chr. Schrøder kunne præsentere den lokale revy med titlen »Århus i Films«, som forresten fik en noget blandet modtagelse af pressen. Men den del af publikum, som havde lyst til at synge med på de ikke så helt få kvikke viser eller sidenhen dyrke de ialt 14 sange derhjemme, kunne

købe dem i et pænt trykt hefte i lyserødt omslag.

Som naturligt var lod revyens fædre, Alfred Kjærulf og Vald. Hansen, ikke satirens snert ramme deres gæstfri etablissement, hvor man kunne prale med i sommerens løb at have haft så berømte gæster som (foruden hr. Schrøder med »Ebeltoftvisen« og »På Samsø var en pige«, Fløjtevisen m.m.) skuespilleren Peter Fjelstrup, den ofte tilbagevendende sanger Peter Cornelius og den fornemme københavnske teatermand Martinus Nielsen, der læste op af I. P. Jacobsen og Carl Ewald! Det var jo noget andet end operasangeren Harry Hauowitz, der ganske vist roste sig af engang at være blevet kopieret af Frederik Jensen i en rolle i »Dollarprinsessen«, men som nu i »Friheden« syntes at anvende en

Badehotellet i Risskov var i restauratør Ehlers' tid et mondænt forlystelsessted med koncerter og friluftsservering.

særpræget metode til at gøre indtryk på damerne.

Vennelysts revy-konkurrent, »Kasino«, kunne ikke anbefales, og heller ikke det, der præstere- des på »Kronprinsen« på Banegårdsvej, skulle folk vente sig for meget af! Her spillede der også små revy-kabaret'er.

Så var der restauranterne: Den forholdsvis nyåbnede »Bocken« på hjørnet af Guldsmed- gade og Tangen (nu Klostertorv), som havde musik af en duo, havde i særlig grad gjort sig bemærket ved at bruge kvindelig betjening, hvil- ket ikke var normalt i et pænt koncertlokale, og var af en taler i byrådet blevet betegnet som »næsten et rent dukkebur«. Pænere, men også kedeligere, var der i Hotel Royal og på »Mejl- borg«, hvor der begge steder var seriøs musik af en trio. Til de fine steder hørte også »Varna« – indviet i udstillingsåret – hvor man som så ofte havde en kongelig operasanger som solist. »Salonen« i Riis Skov var mere folkelig. Her optrådte i sommeren 1910 skuespillerinden Astrid Kragh, der gjorde vældig lykke med parodier på kolleger, bl.a. Dagmar Hansen, ligesom hun viste sig at mestre kunsten at holde konference, (causeri), en underholdningsform, der ellers hid- til havde været forbeholdt mandlige udøvere. – Og ude bag Riis Skov var skuespillerinden Ger- da Christophersen solist på Ehlers badehotel.

Skuespilleren Chr. Schröder i Vennelyst 1910, hvor han gjorde lykke med de folkelige viser, som han i årenes løb gjorde til landeplager.

Et mål for sejlture på åen

ca. 1911

En af visesangeren Marrayat Lauritzens egne sange, et erindringsbillede fra barndommens udflugter til Fiskerhuset ved Århus å, affattet som en naiv og sentimental hyldest til stedets afgåede forpagter.

Visen om Fiskerhuset

– Tilegnet Gamle Gerker –

Mel.: Skamlingsbanken

1. Med en lille vise vil jeg her Dem fryde,
om et sted, jeg véd, De alle har så kær.
Det er ej om Skamlingsbanken, den skal lyde,
men en plet som stod os alle mere nær.
Dér hvor mark og eng sig smukt med skov forener,
og hvor åen venlig krummer sig forbi,
lå den gamle hytte, hvor jeg nu formener
var den plet, jeg i min barndom bedst ku' li'.
Denne plet fuldstændig sunket er i gruset,
med de glade minder om vor barndomsfjed;
jeg har tumlet mig i leg ved Fiskerhuset,
Fiskerhuset, barndomsmindet, tæt herved.
2. O, hvor husker jeg endnu, da jeg var lille
og blev pyntet, hver en søndag, af min mo'r –
der var ikke noget, som jeg hel're ville
end som vandre mod den skønne plet på jord,
højt fra luften lød der lærke-triller glade,
Magdalenemøllen hvilte vingen træt,
hest og ko og får i solens stråler bade,
efter at i kløver de har spist sig mæt.
Denne plet fuldstændig sunket er i gruset
med de glade minder om vor barndomsfjed;
jeg har tumlet mig i leg ved Fiskerhuset,
Fiskerhuset, barndomsmindet, tæt herved.
3. Intet er så sundt som denne duft fra enge,
når man rigtig sine lunger fylde kan,
og vi sang om »Danmarks dejligst vang og vænge«
samt den anden om »Der er et yndigt land«.
Man blev træt og fik jo varmen af det gå'en
men ved målet, fladt på engen man sig smed
eller sejled ganske sagte op ad åen,
det, man sagde, »lokked aftensmaden ned«.
Denne plet fuldstændig sunket er i gruset
med de glade minder om vor barndomsfjed;
jeg har tumlet mig i leg ved Fiskerhuset,
Fiskerhuset, barndomsmindet, tæt herved.

4. Der vi dansed lystig til musikens toner
 eller leged »to mand for en enke frem«,
 der vi gynged under bøgetræers kroner,
 lige til vi atter skulle vandre hjem.
 Vi bli'er ældre, dag for dag vi alle mærker,
 tiden fordrer, alt det gamle, det skal bort;
 men vi aldrig glemme vil »den gamle Gerker«
 og den lille plet, hvor alt var lyst og stort.
 Denne plet fuldstændig sunket er i gruset
 med de glade minder om vor barndomsfjed;
 jeg har tumlet mig i leg ved Fiskerhuset,
 Fiskerhuset, barndomsmindet, tæt herved.

Forfatter Marryat Lauritzen. Trykt 1911 hos P. Jensens Forlag, Århus. 4 s. Privat eje.

Med en lil-le vi-se vil jeg her Dem fry-de,
 om et sted, jeg ved, De al-le har så kær.
 Det er ej om Skamlingsbanken den skal ly-de,
 men en plet, som stod os al-le me-re nær.
 Der hvor mark og eng sig smukt med skov for-e-ner,
 og hvor å- en-ven- lig krøm-mer sig for-bi, lå den
 gam-le hyt-te, hvor jeg nu for-me-ner var den
 plet jeg i min barn-dom bedst ku' li'.
 plet fuldstændig sun-ket er i gru-set, med de
 gla-de min-der om vor barn-doms fjed; jeg har
 tum-let mig i leg ved Fi-sker- hu-set, Fi-sker-
 hu-set, barndoms-min-det, tæt her- ved.

Visens baggrund

Sejlture på åen hørte engang til århusianernes mest yndede sommerfornøjelser. Man roede op mod strømmen i retning af Brabrand Sø; de færreste nåede dog så langt, men gjorde holdt ved Fiskerhuset, et idyllisk lille hus, ved hvilket man kunne fortøje båden og indtage en forfriskning. Så populære blev sejladsene til Fiskerhuset, at entreprenante folk i forrige århundrede indsatte dampdrevne hjulbåde til at befordre folk, der ikke gad slide i åerne. Således sejlede hjulbåden »Prøven« i 1871 hver søndag og mandag eftermiddag mellem byen og Fiskerhuset.

Fiskerhuset, der oprindeligt hørte under Mar-

selisborg Gods, var opført i 1789 som en 8 fag lang, teglhængt bygning af ege-bindingsværk. Husets beboer var dels fisker, dels »skovfoged«, idet han skulle føre tilsyn med de små kratskove på Langenæs, Trindnæs og åbredden op til Brabrand Sø. I 1870'erne fik stedet beværterbevilling, og i 1874 udlejede godsejer Ingerslev på Marselisborg det til F. A. Gerker, der havde været ansat på godsets mejeri. Gerker opstillede borde i det fri og en dansestrade, og i 1880'erne var der om sommeren koncerter, fyrværkerifester og ofte dans i de lyse sommernætter lige til kl. 4 om morgenen.

Liggende i læ af en gammel egelund og ved en banke, hvorfra der var en vid udsigt over

Marryat Lauritzen's

Repertoire.

VISEN
OM
FISKER-
HUSET

TILEGNET
GAMLE GERKER

MELODI:
SKAMLINGSBANKEN

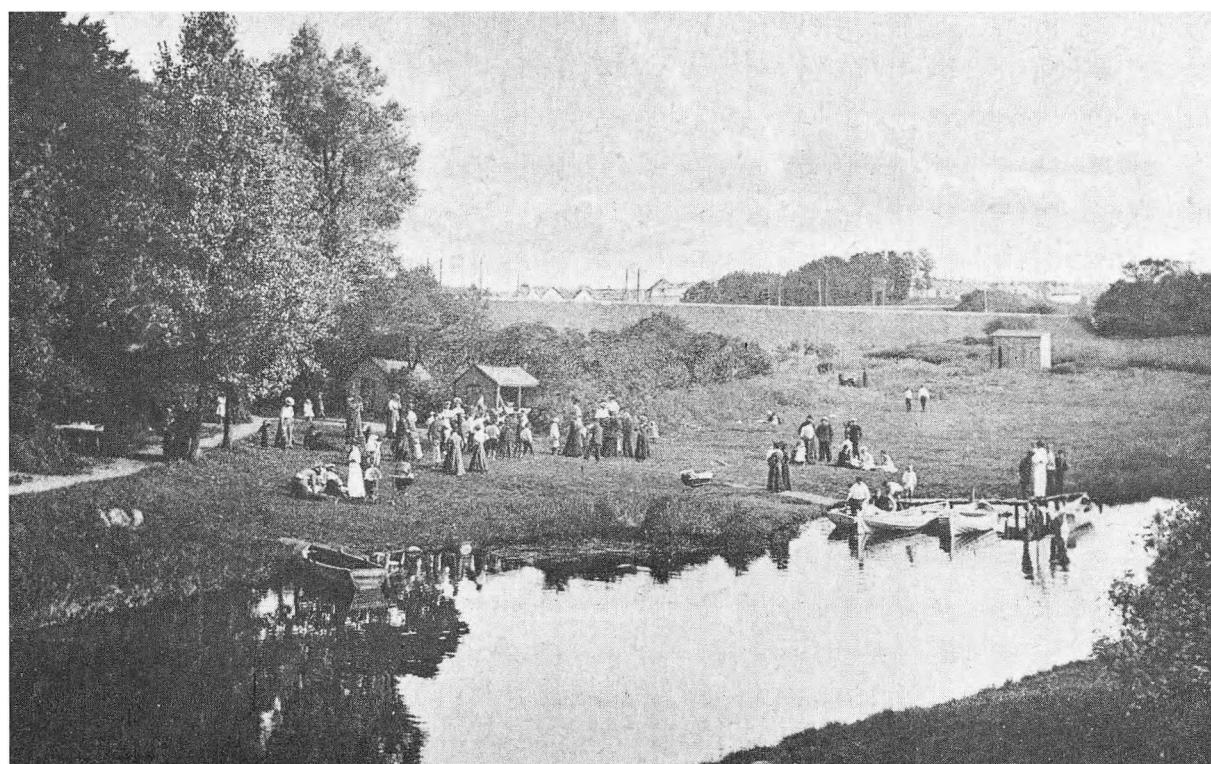
Aarhus.
P. Jensens Forlag og Tryk.

åen og de frugtbare enge, blev Fiskerhuset et meget søgt udflugtssted. Havde en familie ikke råd eller lyst til at sejle hertil, kunne den spadserere herud over Langenæs. Gerker havde ved sit hus en stor have, og i mange år hørte der 7 tdr. land agerjord til stedet, beliggende mellem åen og jernbanen.

I 1909, da ægteparret Gerker var blevet gamle – begge 76 år – ville de gerne have overdraget forpagtningen til andre. Århus kommune, der ved overtagelsen af Marselisborg i 1896 var blevet ejer også af Fiskerhuset, fandt imidlertid, at det gamle hus var så forfaldent, at det ikke længere kunne beboes. Og i 1910 blev det revet ned, som det fremgår af Marryat Laurit-

zens kort tid efter forfattede »klagesang«. Der var imidlertid hos restauratører i Århus vældig rift om at leje pladsen for at starte et nyt serveringssted. Restauratør P. Petersen vandt kapløbet. Han opførte et nyt hus og et par trælysthuse for familier og foreninger, så man stadig kunne foretage udflugter hertil med madkurve og få vand på kande for 25 øre. Men for øvrigt kostede i 1913 en kop kaffe med 2 stykker brød kun 30 øre og en »lokal øl« 20 øre.

Men efterhånden blev robådene færre; både åens og Fiskerhusets omgivelser ændredes, og sidst i 20'erne ophørte Fiskerhuset med at være traktørsted.

Øverst ses det gamle »Fiskerhus« med have ned mod åen.

Nederst et billede fra samme sted efter husets nedrivning i 1910. Det er afløst af et par mindre boder til salg og servering af forfriskninger.

Liden årsag – stor virkning

1911

Nye moder vækker ofte opsigt og undertiden forargelse. Men at en ung pige i 1911 ligefrem samlede opløb og måtte søge beskyttelse, hvis hun viste sig på gaden iført det såkaldte bukseskørt, må siges at være usædvanligt. Så her var stof til en 10-øres vise.

Josefine med bukseskørtet

En gemytlig vise om det berømte klædningsstykkets præsentation på Strøget og de bedrøvelige følger.

Mel.: Josefine lige i slaget

1. Lille Josefine, hun var ung og uskyldsren,
altid var hun hjemme før tolv, – lige på slaget!
Og gik hun ned ad Strøget,
så sænked' bly hun øjet,
og for ethvert »Pst! Pst!« hun syntes kold – såd'n var taget!
Hendes dragt var sammensat med stor rutine,
grydehat og tøndebånd, som moden bød;
alting sad, som det var støbt, på Josefine. –
Alle sa', at Josefine hun var sød! – lige på slaget!
2. Men en dag på Strøget blev der vældig sensation,
trængselen til tider var slem – lige på slaget!
Thi ned ad gaden tripped',
en dame, som var »klippet«
i siderne, så »bukserne« stak frem – lige i taget!
Damen var en køn og smilende blondine,
alle trængtes for at se, hvad det betød;
»buksedamen«, det var selve Josefine;
men i den dragt var hun li' godt mindre sød! – såd'n i slaget!
3. Josefine løb, og der kom »fart i bukserne«!
Drengene de sang »Ohi-o-høj« – såd'n i slaget!
Og hele hundslænget
sprang efter »forghænget«, –
det var med andre ord en fæl halløj! – lige i taget!
Så kom der en hjælmet panser – død og pine –
med en bil og frelste damen af sin nød;
og med vold bortførte han nu Josefine; –
thi med »bukser«, fandt han, hun var altfor »sød«! – såd'n i slaget!

4. Nu går Josefine rundt og spekulerer på,
 hvorfor verden dog er så slem – lige på slaget!
 Thi hvad skal vel en pige
 med »bentøj« og deslige,
 når ej hun, hvad hun har, må vise frem – såd'n i taget! –
 Men – har du en lille bukseklædt »kusine«,
 som en dag på Strøget du i vrimlen »skød«,
 pas da på, det ej går som med Josefine, –
 thi selv i »bukseskørter« ka' hun bli' for »sød«!! – såd'n i slaget!

Forfatter Anker (pseud. for P. Thorsen). Trykt 1911 hos Merkantil-Trykkeriet. P. Thorsens Forlag, Århus. 4 s. Statsbiblioteket.

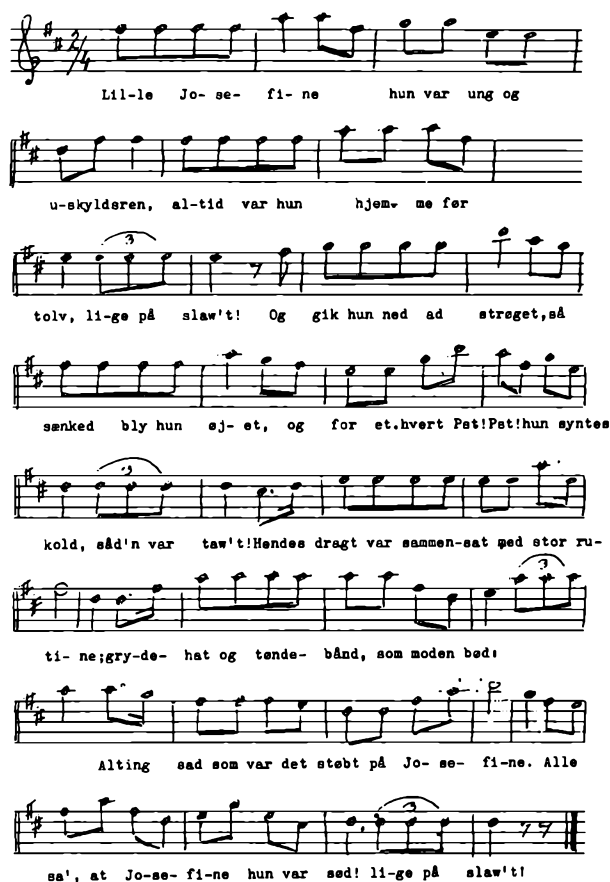
Visens baggrund

En eftermiddag i foråret 1911 var der stort opløb på Store Torv, og politi måtte rykke ud for at prøve at splitte folkemængden. Anledningen var – en dame i bukseklædt!

Bukseklædet var et parisisk modelune, som ved sin indførelse i Danmark vakte stor opsigt og »skandale«. Det bestod af et par lange benklæder, så vide i benene, at de fremtrådte som en kombination af skørt og bukser. Pikanteriet bestod, skrev et hovedstadsblad, i »modsætningen mellem det maskulint betonedede klædningsstykke og bærerens feminine ynde«. Derfor måtte en dame, der vovede at iføre sig bukseklædet, vogte nøje på gangart og fodskifte! I København blev moden lanceret i sommerrevyen af den unge Karen Møller (senere Karen Caspersen), men da et par unge damer viste sig på Strøget i kostumet, vakte det et sådant postyr, at damerne måtte køres bort under politibeskyttelse.

Og naturligvis var frisindet ikke større i Århus. Episoden på torvet skildres lidt forskelligt i byens blade. En version gik ud på, at bukseklædet var en ung, nydelig bourgeoisifrøken, der sammen med sin mor og en veninde havde vist sig på hjørnet af Store Torv og her var blevet forfulgt af en flok mennesker, så damerne måtte søge op i Løveapotekets ejendom, hvor nogle bekendte skaffede den unge dame noget andet tøj. Den udenfor ventende hob nysgerrige fortsatte dog forfølgelsen, hvorfor damerne gik ind i Fønnesbechs butik ved Borgporten, hvorfra de undslap ad en bagdør.

En anden og nok korrektere fremstilling er denne: Ved 17,30-tiden kom en automobil-drosche kørende op foran Løveapotekets ejendom,

Lil-le Jo-se-fi-ne hun var ung og
 u-skyldsen, al-tid var hun hjem-me før
 tolv, li-ge på slaw't! Og gik hun ned ad streget, så
 sanked bly hun øj-et, og for et.hvert Pat!Pat!hun syntes
 kold, såd'n var taw't!Hendes dragt var sammen-sat ged stor ru-
 ti-ne;gry-de-hat og tænde-bånd, som moden bed:
 Alting sad som var det støbt på Jo-se-fi-ne. Alle
 sa', at Jo-se-fi-ne hun var sød! li-ge på slaw't!

og en ung dame i bukseklædt, en »opvarterske« fra en café i Mejlgade, blev ført ud og op til en læge, idet hun var kommet til skade ved at skære sig på en rude og nu skulle forbindes. Nogle forbigående havde imidlertid bemærket bukseklædet, og som en løbeild for »nyheden« langs gaden og samlede en stor skare nysgerrige foran bygningen, hvor de stod og kig-

Josefine med Bukse=Skørtet.

En gemytlig Vise
om det berømte Klædningsstykkets
Præsentation paa Strøget, og de
bedrøvelige Følger.

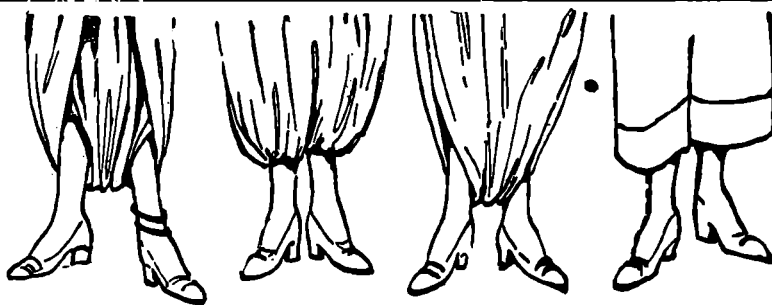
Med talrige Illustrationer.

Tekst af Anker.

Mel.: „Josefine lige i Slaget“.

Eftertryk forbudt.

10 Øre.

Aarhus.

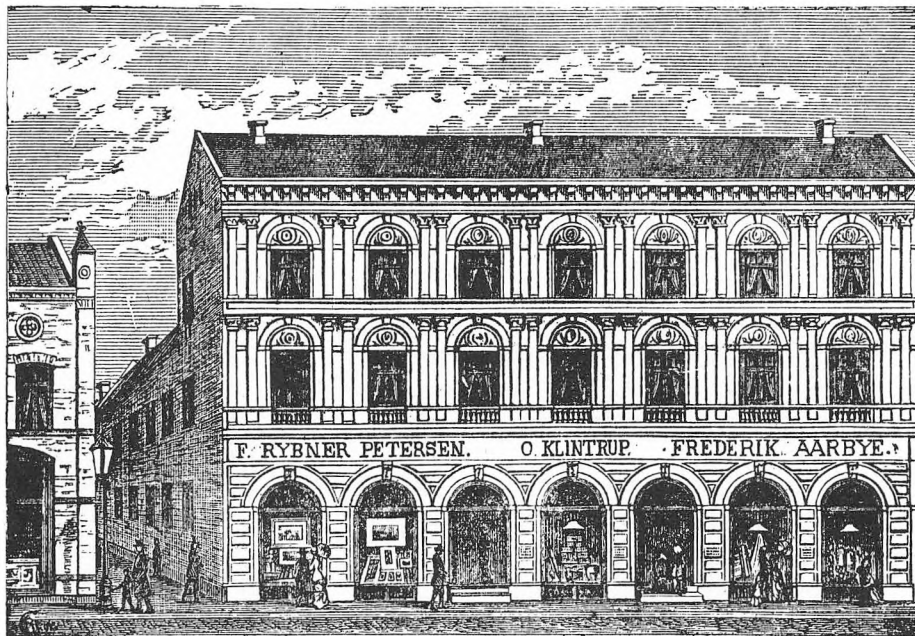
P. Thorsens Forlag, Vestergade 69. Telf. 2525.

Merkantiltrykkeriet, Vesterallé 20, Aarhus.

gede op ad facaden. Der kom imidlertid ingen buksedame ud. Derimod kom der ud af døren et par unge damer af byens bourgeoisie, men i ganske almindelige skørter. Dog, forsamlingen var opflammet, samtidig med at mængden var blevet så stor, at politiet ikke kunne splitte den. »Hun har skiftet skørt«, lød det langs rækkerne,

og hele sværmen løb nu efter de ulykkelige unge damer hen ad gaden. Drengene peb i fingrene og råbte hurra, indtil de unge damer undslap gennem Fønnesbechs forretning. Men den offentlige ophidselse lod sig ikke undertrykke. Folk stormede formelig butikken – med damepublikummet som det mest pågående – og i den

Ejendommen på Store Torvs sydside, hvor Fønnesbech nogle få år før århundredskiftet åbnede forretning i den hidtil af Fr. Aarbye drevne butik. Til venstre for ejendommen ses Maren Smeds Gyde.

følgende time stod tusinde mennesker udenfor, således at sporvognen kun vanskeligt kunne komme frem; de ventede på den buksedame, som alle talte om, men ingen så. Hun var nemlig i mellemtiden kommet ned fra lægen og var kørt bort i den ventende bil i fred og ro. Men hun havde også fået en frakke over bukseskørtet.

Politiet fandt anledning til, da et par beværtere havde ladet deres serveringsdamer optræde i bukseskørt, at sætte en stopper for »spekulation« i den slags ved at påbyde, at kun restauratørens kone og voksne døtre måtte servere i lokalet, når han ville have kvindelig betjening!

I »Demokraten« satiriseredes der over politiets indgriben mod de bukseskørtklædte servitricer i de små restauranter, mens »Bocken«s damer ikke antastedes.

Krudt og korsetter i flammer

1911

Clemensborgs brand var ikke af et omfang som brandene i Mejlborg og Mønstedts fabrik, men da bygningen havde en fremtrædende plads midt på Strøget, gjorde begivenheden sig dog fortjent til en vise.

Clemensborgs brand

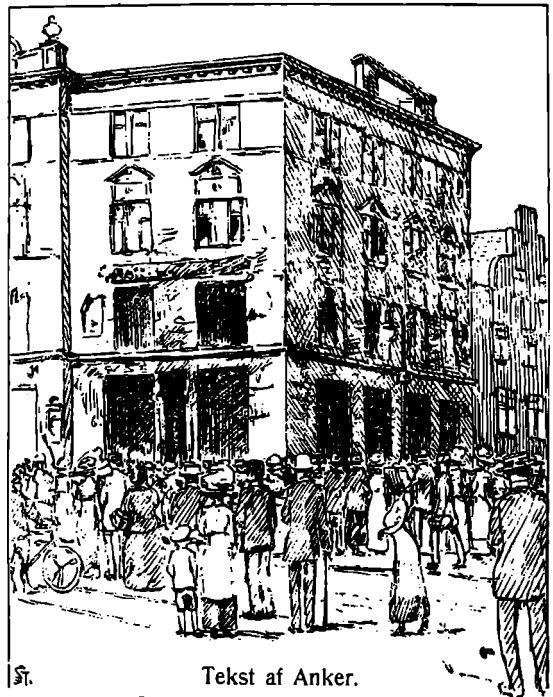
En fornøjelig vise om den vældige brand på Clemensborg, hvor 2.000 korsetter under kanontorden fra »våbenkammeret« gik op i røg, og en pige i dybeste negligé blev »reddet« fra taganlægget.

Mel.: »Min Amanda var fra Kerteminde«

1. Det var sådan først på aftenstunden,
just på lav omkring ved kl. 2!
Månen bag en sky var plat forsvunden, –
kun en panser stod på Clemensbro! –
Alt i Clemensborg var tyst og stille,
nattens fred sig sænked' over jord – –
:|: Da – med ét – en flamme så's at spille, –
først en lille, som blev hurtig stor! :|:
2. Telefonen klang, – på Munkebakke
blev der røre mellem svendene;
hjælmen på og hurtig i en frakke, –
den var ved at blive spændende! –
Men på Clemensborg var freden borte,
alt var råb og skrig og ild og røg,
:|: gaderne af folk var ganske sorte,
medens gnisterne i luften fløj! :|:
3. Hist i kæld'ren bo'de der en trykker,
i hans lager kom der hurtig »Wind«; –
og i stuen »liv- og andre stykker«
varmed' mer' end noget mavebind;
»Våbenkamret« rent totalt gik fløjten,
krudt og kugler peb om ørerne.
:|: Tænk, man sa' en »bombe« ramte sprøjten,
»to granater« en af førerne! :|:
4. Man på første sal i huset ha'de
»Lys-påvirknings-kure« stillet an;
men nu fik man til de rare bade
alt for meget lys og ditto vand! –
Ilden rasede og alt forkrøbler;
og en brandsvend sukked' disse ord:
:|: »Det er skade for de pæne møbler!
de kunne være brugt på vort kontor!« :|:
5. Der fortaltes – hvorfra man mon har' en? –
at fra kvisten lød der fæle skrig.
Det sku' vær' et stakkels pigebar'en,
som på loftet narret var med svig!
I et reb hun hisset blev til jorden,
skønt hun næstendels var ganske nøg'n! –
:|: Men hvis der er no'en, som ikke tror'en,
ka' det også være, det er løgn! :|:

„Clemensborg“s Brand!

En fornøjelig Vise om den vældige Brand paa Clemensborg, hvor 2000 Korsetter under Kanontorden fra „Vaabenkammeret“ gik op i Røg, og en Pige i dybeste Negligé blev „reddet“ fra Taganlægget.

St.

Tekst af Anker.

Synges paa den kendte Melodi:

„Min Amanda var fra Kerteminde“.

Eftertryk forbudt.

Aarhus.

P. Thorsens Forlag.

10 Bre.

6. Hvis man tror, på »resterne« skal laves
 »Brandudsalg«, som det sig hør og bør,
 vid da, at korsetter mer' ej haves; –
 det os ondt for byens damer gør! –
 Men dog heldigvis der nær ved stedet
 er halvanden fag markiser brændt!
 |: Og her bli'r nok mere, som er »svedet«,
 når man sagerne får endevendt! :|:

7. Nu til slut man går og spekulerer
 på, hvor ilden den er kommen fra;
 gnister, lys, cigaretter, krudt med mere.
 eller »tændt sig selv«, som hændes ka'!
 Men det sikkert komme vil for dagen,
 hvis vi ellers kender Hauerbach,
 |: og hvordan det nu er fat med sagen,
 ka' den ikke klares væk med snak! :|:

Forfatter Anker (pseud. for P. Thorsen). P. Thorsens Forlag 1911. 4 s. Statsbiblioteket.

Visens baggrund

Natten mellem den 28. og 29. juni 1911 hærge-
 des den store ejendom »Clemensborg« på Cle-
 mensbros vestside af en voldsom brand. Bygnin-
 gen var netop købt af Jysk Telefon Aktieselskab,
 der senere ombyggede den til selskabets brug,
 mens det dengang endnu kun havde et beskedent
 kontor her, samtidig med at her fandtes en række
 butikker ud til det da eksisterende system af gal-
 lerigange på den åbne bro.

Det var ved halvtø-tiden, at en nattevagt opda-
 gede branden i »Clemensborg«. Sammen med
 to politibetjente lykkedes det ham at få komplek-
 sets beboere vækket og få dem ud. Branden var
 opstået i underetagen i den fløj, som vendte ud
 mod åen. Da brandvæsenet ankom, stod det meste
 af ejendommen i flammer, og det viste sig senere,
 at der også måtte have været en antændelse i lofts-
 etagen, hvilket tydede på ildspåsættelse. En ung
 dame i denne etage, der var blevet ganske for-
 virret af røgmasserne, kneb det med at få ud;
 man måtte anvende magt.

Da brandinspektør Springborg, som ikke hav-
 de hjelm på, men kun kasket, stod inde i gården
 og var i færd med at få rejst et par stiger fra
 åen og Fiskergade, faldt noget af skifertaget ned,
 og en stump heraf ramte ham i hovedet, så der
 blev et stort, blødende sår. Dermed var Spring-
 borg gjort ukampdygtig, og ledelsen blev over-
 taget af vicebrandinspektør Bøstrup. Men også
 denne kom til skade. Pludselig styrtede nemlig
 det store telefonstativ, der var opstillet på ta-
 get, med et brag ned gennem ejendommens alle-
 rede halvt gennembrændte lofter og gulve. Bræn-
 dende materialestumper slyngedes op på brand-
 mændene, og Bøstrup blev så forbrændt i an-
 sigtet og på hænderne, at han måtte under læge-
 behandling. To andre brandfolk blev forbundet
 på stedet.

det var så - den først på aften - scunder, just på
 Lav omkring ved klokken to! Månen bag en sky var plad for
 sunden, - kun en pauser sted på Clemens - bro! - Alt i
 Clemensborg var tyst og stil-le, natten fred sig søn -
 ked o - ver jord - da med eet en flumme så's at
 spille - første lil-le, som blev hurtig stor! Da med
 eet en flumme så's at spille - første lil-le, som
 blev hur - big stor!

Kommandoen gik så over til murermester
 Magnus Nielsen, der kl. 4^{1/2} kunne fastslå, at
 man endelig var herre over ilden. Mens der om
 natten – modsat visens påstand – ikke havde
 været mange tilskuere på Clemensbro, var der
 næste dag stor valfart til den sodsværtede ruin,
 der ifølge »Århuus Stiftstidende« tog sig helt
 malerisk ud, som den spejlede sig i åens vand
 og med brandfolkene på trapperne, hvor de
 foretog oprydning.

Billedet af den brandhærgede tagetage i Clemensborg morgenen efter den natlige brand, hvor det endnu ryger kraftigt, er taget af fotograf F. Borch, der boede på den modsatte side af Clemensbro.

I Telefonselskabets kontorer var – til glæde for abonnenterne – alle samtaleregninger for juni måned brændt og lod sig ikke rekonstruere, da også bøgerne var gået til. Telefondirektør Kirk, der boede privat i ejendommen, var blandt de brandlidte ligesom et pensionat med 5–6 logerende. Århus Lysbadeanstalt på 1. sal var ødelagt. I stueetagen fandtes våbenforretningen »Aquila« samt Duzaine Hansens korsetmagasin og i kælderetagen Winds bogtrykkeri. Alle var raserede.

Da ilden havde fået fat i våbenforretningen, lød der den ene eksplosion efter den anden, stammende fra det oplagrede krudt og patronerne. Dagen efter frembød butikken et sørgeligt skue med de mange patronhylstre og ødelagte geværer; værst så dog de mange udstoppede fugle ud, som var berøvet deres fjer og hang ynkeligt med hovederne.

Brandmandens suk over de pæne møbler, man kunne have brugt på »vort kontor«, står i forbindelse med en sag, som affødte en større balla-

de i byrådet og pressen i 1910–11. På et loftskontor på Brandstationen, indrettet uden bevilling, havde assistent Bøstrup installeret sig med nogle møbler, han selv havde sat ind, men i 1910 var han mødt frem med en kvitteret regning for møblerne og havde fået beløbet refunderet. Da det opklaredes, at møblerne var købt mange år tidligere, og før Bøstrup endnu var ansat ved Brandvæsenet, protesterede de socialdemokratiske byrådsmedlemmer, og skønt kommunen jo egentlig var kommet billigt til mange års inventarbrug, endte det med, at assistenten måtte tilbagebetale 458 kroner og fjerne sine gamle møbler, som han havde fået leverandøren til at taksere for sig og skrive en regning på med 10 års forsinkelse. Kritikken rettedes dog især mod brandinspektør Springborg, der havde godkendt forholdet, og der blev foretaget en kritisk gennemgang af brandvæsenets regnskabsførelse.

Hyldest til en luftens behersker

1911

Flyvemaskinen var endnu ikke et transportmiddel, men en folkeforlystelse. Tusinder drog til Galgebakken for at se den tyske flyver Robert Thelen starte og lande med sin primitive maskine, hvori han fløj rundt om byen.

Thelen flyver eller Århus på vingerne

Mel.: Lille Dorthe («Høstmanøvrer»)

1. Når Thelen flyver – eller når man si'er, at han ska',
forvandles staden straks til et moderne Sodoma!
Med stive blik man stormer gennem gaderne afsted,
cyklister, biler, drosker, alt i syndig re'lighed!
Sveden hagler, men bestandig frem den skær'.
Det er jo et første klasses flyvevær'.
Tænk, om han er oppe!
Der er ingen tid at stoppe;
flyvefeberen er faret i enhver!
2. På kvisten havde madam Petersen sit strygeri,
hun fo'r til vindvet, da hun hørte Thelen kom forbi!
Hun strygejernet glemte, som naturligvis var hedt,
og kandidatens »bryst« sig fik en nederdrægtig plet!
Dok'trens Maren løb fra frikadellerne,
da hun hørte lyden af propellerne,
og mens hun var borte,
katten vældigt gilde gjorde,
uden smålig strid om bagatellerne.
3. Kræn' Pejsten var i toften gået for at flytte køer,
så hørte han en lyd, som kom »fra himlen til ham nø'er!«
Han kigged op – og så en »fowl« så umanerlig stor,
og råbte: »Herre jøsses dow, mon verden nu forgoer!«
Kørerne de bitted rundt på kryds og tværs,
Kræn' han mumled ved sig sel' et salmevers! –
Da han fik sig sundet,
var jo Thelen længst forsvundet,
højt Kræn' Pejsten banded': »Dævelskavs-kommers!«
4. Bag skrænten sad to elskende og nød naturens ro,
hun havde netop skænket ham sit hjerte og sin tro!
De veksled hede kys, og trygt hun hvilte i hans arm –
da lød fra luften til dem ned en højst mærkværdig larm.
»Gud! der kommer Thelen! Slip mig, Frederik!
Tænk, om han nu på os havde fået kig!«
Nu om dage – jøsses,
kan ej mer' i fred man kysses!
Højt fra luften ser man alting på en prik!

5. Men er man nu i storm og vind til flyvepladsen nå'et,
 og tror bestemt, at Thelen har diverse skrupler fået;
 så hører man med ét hans »Gnom« med salver fyre løs,
 og over hegnet ryger Thelen – å – hvor man dog gøs!
 Vinden gerne vil ham vippe – hvis den ka';
 Thelen dog den kan med højderoret ta';
 og hans mod er borgen,
 at den skær igen i morgen!
 »Thelen flyver!« – Så afsted igen – hurra!

Forfatter Anker (pseud. for P. Thorsen). Trykt 1911 hos Merkantiltrykkeriet, Århus. 4 s. Lokalhistorisk Samling. Melodi-noden findes s. 97.

»En flot præstation på Galgebakken« står der under denne tegning i »Århuus Stiftstidende«, hvormed tegneren Steensen gengiver sit indtryk af »det historiske øjeblik«.

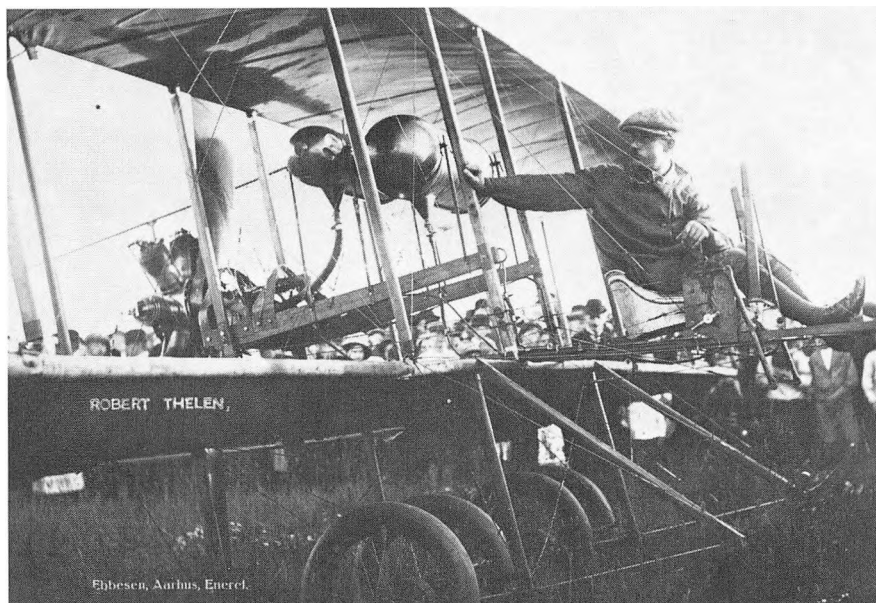
Visens baggrund

To år efter Delagrange kom der igen en udenlandsk flyver til Århus. Denne gang var det tyskeren Robert Thelen. Gennem 10 dages flyvninger i byen og omegnen demonstrerede han, hvor meget flyveteknikken var gået frem i den mellemliggende tid.

Teksten til »Anker«s vise om Thelen var faktisk skrevet allerede året før, men dengang som en hyldest til danskeren Robert Svendsen, der efter i 1910 at være fløjet over Øresund havde været på visit i Århus (hvor han for øvrigt bosatte sig et par år senere) og havde kigget på den plads på Egå Fed, hvor den århusianske flyvepionér, mekaniker Rasmussen, gik og eksperimenterede med sin lille maskine. Svendsen havde da sagt, at han gerne ville komme til Århus og lave flyvning og måske endda flyve over Bugten; men han måtte sikres 3–4.000 kroner forud. Der blev også gjort forsøg på at skrabe en sådan garantisum sammen, men hen på efteråret måtte det opgives. Visedigter Thorsen havde imidlertid skrevet en vise med titlen. »Når Svendsen flyver« og også fået den trykt, men da Svendsen altså ikke fløj – i hvert fald ikke i Århus, mistede den sin aktualitet her. Derimod kunne den ved en simpel ombytning af navnet Svendsen med Thelen anvendes igen i 1911. Der kom dog et nyt billede på titelsiden og et ændret slutningsvers.

Mens Delagrange havde startet og landet på Skejby Mark, var Galgebakken oven for Infanterikasernen blevet valgt til flyveplads for Thelen, som var engageret for en uge af reklamebureauet »Hejmdal«. På pladsen opstilledes hele tre restaurationstelte samt en hangar til Thelens to flyvemaskiner, en lille og en noget større. Og i tusindvis valfartede folk til Galgebakken efter at være adviseret om chancerne for, at vinden ville tillade flyvning. Det skete ved flaghejsning flere steder i byen. Sort flag på masterne betød: Ingen flyvning. Hvidt flag: Flyvning sandsynlig. Rødt flag: Der flyves.

Den tyske flyver Robert Thelen i sin maskine, fotograferet på Galgebakken 1911 af fotograf Andersen-Ebbesen.

Den 18. august gik Thelen første gang på vingerne og foretog, hvad et par blade kaldte »et lille hop«. Men han havde dog været ca. 30 meter oppe og havde fløjet næsten 700 meter! Og så havde han endda beskadiget sin propel ved at flyve for lavt hen over hegnet omkring Galgebakken. Snart kunne han foretage flyvninger på 6–8 minutter. På en af dem måtte han lande på Charlottehøj, og herfra blev maskinen trillet tilbage. Men så begyndte han at blive dristig. En dag fløj han pludselig ned over byen, og ved at flyve rundt om hele Århus by erobrede han en sølvpokal, udsat af fabrikant Johs. Sørensen, Sct. Nicolauskilde Brøndanstalt. Flere pokaler og andre sølvtøjspræmier fulgte efter.

En tidlig morgen besluttede Thelen at gøre, hvad Delagrance havde måttet opgive, nemlig at flyve over vandet til Mols og tilbage. Turen gennemførtes på 25 minutter, og morgenduelige molboer blev som visens bondemand forbløffede ved at se den store »fowl« kredse over Dejret og omegn. Thelen vandt ved denne bedrift et flot te-service-sæt i sølv. Han foretog videre en flyvning til Odder, og en dag fløj han rundt om Himmelbjergets top. Da der tidligere i Silkeborg

var udsat en aldrig vundet pokal for en sådan præstation, mente mange, at Thelen nu burde have pokalen, men komiteen i Silkeborg ville have 400 kr. for at udlevere den. Selv havde de givet 300 kroner for den! Til gengæld skænkede en århusiansk damekomité en sølvpokal til den kække flyver, hvis popularitet var enorm, ikke mindst hos det smukke køn. Der blev endog stillet forslag i byrådet om at bevilge 500 kr. til en præmie til Thelen, hvilket dog forkastedes med 8 stemmer mod 7. Derimod holdt en kreds af borgere en afskedsfest for ham på »Royal« den 29. august, efter at Thelen havde forlænget sine flyvninger to dage ud over den uge, han havde fået betaling for.

Ombølget af århusianernes virak sluttede han så yderligere af med en for den tid fantastisk bedrift: Han gennemførte den 2. september en flyvning fra Århus over Samsø og Kalundborg til København med kun to mellemlandinger. Den nervøse, forventningsfyldte spænding, der den dag herskede i Århus og ud over landet, var ikke mindre end den, en senere generation oplevede, da de første mennesker var på vej til månen.

På fodtur til Silistria

1912

Søndagsskovturen var i ældre tid alle århusianeres væsentligste sommerferd. Visen her lader turen gå til den gamle vandmølle, traktørstedet Silistria i Marselisborg Skov, en lang tur inde fra byen, når den skulle gøres til fods.

To og to i rad

(Af Kasino-revyen 1912)

Mel.: Smukt i procession (Et bondebryllup)

1. To og to i rad,
se, hvor pænt de følges ad,
alle mand i flok og følge,
ret en folkebølge!
Alle skal i skov'n,
har man ikke råd til vogn,
må man gå for at vise, man ej er dov'n!
Fra skyen stråler solen sommervarm,
en madkurv hænger på den ene arm;
man sveder tran i pottevis – uha!
Hvor skal man køles a',
når vi omsider kommer til »Silistria«!
2. Her er alle gæst,
det er som familiefest,
man om bordene sig bænker,
mutter kaffen skænker;
luften tærer godt;
man begynder ganske småt,
men tilsidst har man tre-fire kopper få't!
Træffer man så på en god bekendt,
får man hurtigt på cigaren tændt;
så drøftes, hvad der sker fra da' til da',
og hver sit fedt skal ha',
thi der er festhumør her i »Silistria«!
3. Her er skov og strand,
og på kanden får man vand,
og en skattefri med stjerne
her serveres gerne!
Men til næste år,
når bevillingen jeg får,
straks en pilsner med stjerne på bordet står,
her vi får vort eget vand og brød,
godt belagt har det jo ingen nød!
Og bli'r der mudder, hvad der jo hænde ka',
så kan et tag jeg ta',
thi jeg er nemlig værten i »Silistria«!

Tempo di marcia *E. Hornemus.*

The musical score is written in G major and 2/4 time. It consists of a single melodic line with lyrics underneath. The lyrics are: 'To og to i rad, se hvor pænt de følges ad, al - le - mand i flok og føl - ge, ret en fol - ke - bøl - ge! Al - le skal i skov'n, har man ik - ke råd til vogn, må man gå for at vi - se, man ej er dov'n! Fra sky - en stråler solen som - mer - varm, en madkurv hænger på den e - ne arm; man sve - der tran i pot - te - vis, u - ha! Hvor skal man kø - les a', når vi om - si - der kom - mer til Si - li - stri - a!' The score includes a key signature change from one sharp (F#) to two sharps (G#) for the final line.

Forfatter ukendt. Sanghefte for »Ved højen mast«, Århus Efterårsrevy 1912 i Kasino. Trykt 1912 hos Reklametrykkeriet, Århus. Lokalhistorisk Samling.

Visens baggrund

Næppe i nogen anden dansk by har familieskovturen – således som dette folkelige kulturfænomen eksisterede lige op til 2. verdenskrig – haft en tilslutning i befolkningen som i Århus. På et tidspunkt, da byens indbyggertal lå mellem 60 og 70.000, var der i byens to skove, Riis Skov og Marselisborg Skov, henholdsvis tre og seks restaurationer til betjening af det tusindtalige folketog, der om sommeren på søndage og på hverdagsaftener bevægede sig ud i disse bynære rekreative områder.

Allerede i 1866 kaldte byens avis skovturene for »vor byes kjæreste sommerglæder«. Og da

var det endda stort set kun Riis Skov, man kunne frekventere, idet Marselisborgskovene som en del af et privat ejet gods var næsten lukket land for udflugtsøgende indtil 1896, da kommunen blev ejer. Fra det tidspunkt forstærkedes flodbølgen mod skovene og fik retning mod syd. Nye pavilloner blev rejst ved Varna og Ørne-reden, men de gamle, mere primitive traktørsteder ved vandmøllerne Silistria og Thors Mølle bevarede deres solide tag i publikum. Også selv om disse steders klientel af arbejdere, der drak det kooperative Stjerne-øl, måtte nøjes med de skattefrie sorter. Trods gentagne appeller fra værterne om at få lov til at servere pilsnere, forblev i hvert fald Silistria afholdsrestauration til sine dages ende. Og selv forsøgene med at lade etiketterne falde af ølflaskerne(!) gik ikke, idet byrådet indskærpede, at der kun måtte sælges øl med etiketter på.

Nej, det var de dampende kaffekander, der prægede søndagene i Silistria. Og at folk trængte til kaffe – mange kopper kaffe – efter den lange vandring fra byen herud, kan ikke undre, selv om turen for manges vedkommende først startede som fodtur ved sporvognsremisen. Så at sige ingen private, og da ingen i arbejder- og middelstanden, var motoriserede før 1. verdenskrig, og at køre i lejet hestekøretøj var for dyrt for en arbejderfamilie.

I 1912, da skovturssangen blev fremført i Kasinorevyen, var S. M. Mikkelsen, som Kasino-skuespilleren har personificeret, tiltrådt som vært i Silistria, hvor han blev i fem år. Så blev han i 1918 direktør i Kasino. Det varede også i fem år – og herfra flyttede Mikkelsen til Vennelyst,

S. M. Mikkelsen (1879–1947), der fra 1912 til 1917 var vært i Silistria og senere blev direktør i Vennelyst.

hvor han ledede teater og restaurant til 1939. Han sluttede som vært i Østergades Forsamlingsbygning. Når visen giver udtryk for, at værten i Silistria kan ordne eventuelt »mudder« med et tag, hænger det sammen med, at den fhv. sergent Mikkelsen i sine yngre år var en habil bryder. Men sine færdigheder på det område fik han dog vist aldrig brug for på dette stilfærdige og spiritusfri familieudflugtssted.

Det smukt beliggende traktørsted Silistria, som i århundredets første tre årtier var et yndet mål for skovturen.

En folkeførers sidste rejse

1913

Navnet Peter Sabroe forekommer i forbindelse med mange begivenhedsviser fra Århus i slutningen af forrige og begyndelsen af dette århundrede. Den meget aktive politiker var blandt dødsofrene ved den store jernbaneulykke, der betegnes Bramminge-ulykken.

Til minde om folketingsmand Peter Sabroe

i anledning af hans ulykkelige død ved jernbaneulykken den 26. juli 1913.

Skrevet på den kendte melodi: Den jævne simple håndværksmand –

1. Fra himlen solen stråled varm
på mark og grønne enge.
Den danske sommerfriske barm
bar frugt i vang og vænge.
Da fløj på telegrafens gnist
et bud, som hjertet lammer.
∴ Et bud så sørgeligt og trist,
som os med sorgen rammer. ∴
2. Ekspressen med sin dyre last
fo'r frem på dampens vinger;
da pludselig – en skinne brast –
og døden leen svinger!
Blandt knuste vognruiner står
et rædselsskrig mod himlen.
∴ Igennem marv og ben det går
og fylder én med svimlen. ∴
3. Blandt knuste lig man drager frem
en mand, vi alle kender;
en mand som i det lille hjem
står blandt dets bedste venner.
Hans navn tit over landet fo'r
og gik fra ven til nabo.
∴ Han i hver småmands hjerte bor,
vor egen Peter Sabroe! ∴
4. Han talte stedse *barnets* sag
på tinge som for skranke,
for det han slog så mangt et slag,
det stod så nær hans tanke.
Og for de gamle gik han tit
igennem ild og luer.
∴ Hans navn vil stemme sindet blidt
rundt i de gamle stuer. ∴

The musical score is written on five staves. The first staff is the melody, and the following four staves are the accompaniment. The lyrics are written below the staves, aligned with the notes. The key signature is one sharp (F#), and the time signature is common time (C).

Fra him-len solen stråled varm på mark og grøn-ne
en-ge. Den danske sommer- friske barm bar frugt i
vang og væn- ge. Da fløj på te-legrafens gnist et
bud, som hjer- tet lam-mer. Et bud så sør-geligt og
trist, som os med sør- gen ram- mer.

5. Hans gerning her i livet ej
bestod af ord alene.
På skyggesiden gik hans vej;
på nødens toppede stene!
Hans hånd var åben for enhver,
hvor han så trang tilstede;
∴ at sige nej var ham for svært,
når man ham monne bede. ∴

6. Hans retfærdstro var stor og stærk,
 hans kamp var ren og ægte.
 Og blev han fattig ved vort værk,
 én ting vil ingen nægte:
 Han talte fattigmandens sag,
 han gav, til selv han savned.
 :|: Han aldrig viste sig i kampen svag
 og os – *kun os* han gavned. :|:

7. Nu ligger du, vor bedste ven,
 i døden hvid, på bære!
 Dig skæbnen skikket har did hen,
 hvor ej er nød og tåre!
 Men i vort hjerte mindet bor,
 det ej derfra skal rives;
 :|: du blandt de små har sat et spor,
 som gennem slægter skrives. :|:

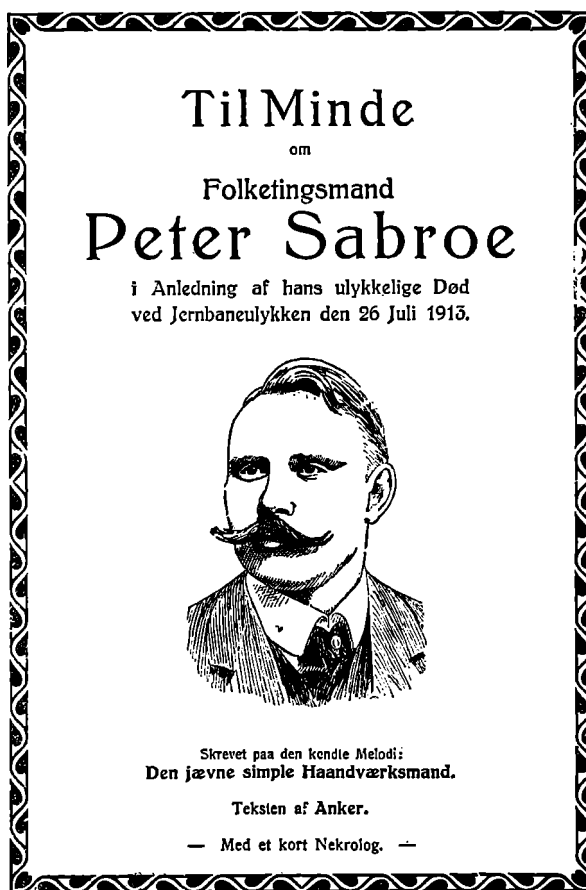
Forfatter P. Thorsen. Trykt 1913 hos Forlagstrykkeriet, Frederiksgade 82, Aarhus. 4 s.
 Privat eje.

Visens baggrund

Selv om den togkatastrofe i 1913, der fik betegnelsen Bramminge-ulykken, langt fra havde så stort omfang som Gentofte-ulykken 16 år tidligere, gjorde den et lige så stærkt indtryk i befolkningen. Det skyldtes, at der blandt Bramminge-ulykkens 15 dødsofre var en landskendt personlighed, politiker og agitator Peter Sabroe. Og naturligvis vakte dødsbudskabet den allerstørste bevægelse i Aarhus, hvor Sabroe var født og havde haft sit længste virke, og hvor han var valgt til Folketinget som repræsentant for nordre kreds.

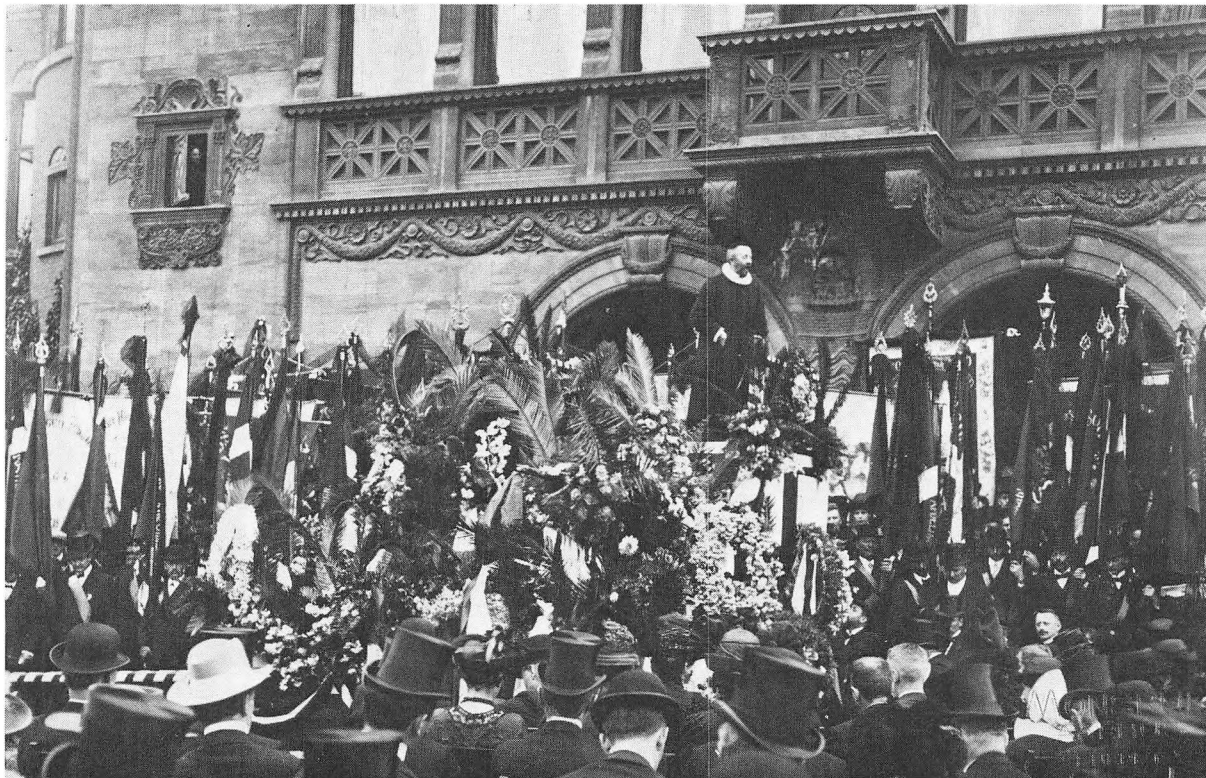
Peter Sabroe var født den 23. januar 1867. Han blev tidligt aktiv i politik, i Socialdemokratiet, ansattes i 1888 som journalist ved »Demokraten«, hvis medredaktør han senere blev. 25 år gammel stillede han sig som folketingskandidat, oprindelig i Ebeltoftkredsen, men fra 1895 i Aarhus nordre kreds. Først i 1901 opnåede han valg, men derefter genvalgte han ved hvert valg. I en halv snes år var han også byrådsmedlem. Men det var nok så meget som agitator ved folkemøder og demonstrationer og ved »direkte aktion« for børn og landarbejdere, der led uret, at Sabroe blev en på én gang populær og omstridt skikkelse.

Ulykken, der kostede ham og 14 andre livet, mens 17 blev kvæstet, skete lørdag den 26. juli 1913 ved 16-tiden ved Sneum Bro i nærheden af Bramminge. Det havde i nogle dage været meget varmt, hvilket bevirkede, at jernbaneskinneerne udvidede sig, og da de ikke kunne strække sig i længden, bøjede de sig på dette sted udad. Da den såkaldte »emigrant-ekspres«, forbindelsen mellem hovedstaden og Esbjerg, nu kom kørende i ret stærk fart med to lokomotiver

og otte personvogne, løb den af sporet. Det bageste lokomotiv og syv af vognene væltede ned i grøften ved siden af banelegemet.

I en 1. classes vogn sad Peter Sabroe tillige med et selskab af 16 englændere, der var på vej hjem fra en baptistkongres. Englænderne slap alle fra ulykken med livet, mens Sabroe som

Kisten og den vældige faneborg på teatertrappen på Bispetorvet. Pastor P. Dahl – den senere kirkeminister – ses i færd med at forrette jordpåkastelsen.

den eneste i denne vogn blev slynget op mod taget og klemt fast i ruinerne, hvor han fandtes i frygtelig lemlæstet tilstand. Tililende fandt først Sabroes blodvædede frakke med visitkort og manuskript til et par taler. Sabroe hang med hovedet nedad og blodet strømmende ud fra et stort sår. Han levede endnu og stønnede: »Hjælp mig, jeg kvæles, jeg holder det ikke ud«. Kort efter at være befriet fra ruinerne, døde han.

Sabroe var på vej til nogle møder på Vardeegnen. Han havde lige forinden været i Silkeborg, hvor hans kone opholdt sig sammen med de to yngste børn. Hun skulle egentlig have ledsaget sin mand på turen, men havde opgivet det i sidste øjeblik.

Da Sabroes kiste onsdag den 30. juli ved 20-tiden kom til Hovedbanegården og herfra førtes til Domkirken, var mindst 20.000 mennesker samlet i de gader, hvor igennem rustvognen passerede. Foran ligtøget gik hundrede unge piger og arbejderhustruer med deres børn, alle i hvide kjoler, og strøede blomster. Mange kvinder og børn i følget og på fortøvet græd. Men samtidig løb drenge rundt på gaden og falbød den først udkomne skillingsvisse om Peter Sabroes

sørgelige død, og den fandt rivende afsætning. Foruden den her gengivne kendes en vise, skrevet af Carl Lindqvist – forretningsdrivende i Vestergade – og flere viser har eksisteret, også nogle med selve togulykken som hovedmotiv.

Begravelsen om søndagen samlede den største menneskemængde, man nogensinde havde set i Århus. Højtideligheden foregik i fri luft på Bispetorvet. På teatertrappen var opstillet 400 røde faner og bannere. Foran disse stod kisten, smykket med mindst 1.000 kranser, heriblandt én fra kongen. Foran talerstolen, der også stod på teatrets trappe, var der reserverede pladser for familien, talerne og pressen. Den kirkelige del af ceremoniet, tale og jordpåkastelse, var betroet folketingsmand, pastor P. Dahl, Sædder, den senere socialdemokratiske kirkeminister. Derefter var der korte taler af repræsentanter for parti og fagbevægelse, og så førtes kisten med det store følge bagefter til Nordre Kirkegård, der var afspærret, så kun familien og den nærmeste vennekreds overværede, at kisten sænkedes i graven.

Men allerede den næste dag kunne man i Biografteatret i Bruunsgade se filmoptagelser fra den store begravelse.

Årligt tilbagevendende bogsucces

1918

Skulle man i nutiden ikke være klar over, hvad Skattebogen var for noget, bliver man af denne vise belært om, at det var en publikation, der kunne orientere om ens egen og ens medborgeres placering på den økonomiske rangstige.

Skattevise

(Af Sommerrevyen i Vennelyst 1918)

1. Når skattebogen kommer,
hver borger så from og god
sig kaster op til dommer.
Tænk blot han, som stod
i fjor i 13 kroner,
nu 100.000 har,
hvad har manden dog gjort,
han bli'r snart noget stort,
den er soleklar.
Har han tjent på læder,
ligger han i »Torm«,
konen alle steder
viser sidste form.
Gud! hvor er de hovne
– tænk, nu daler Baune.
Sådan drøftes dag og nat
den kære skat.
2. De har vel set, at Lausen
har klaret sig skidt i fjor,
at sukkerkongen Clausen
stolt i Vejlbj bor,
at kul og koks er vejen
til Danskernes ros og magt,
og at Justesen gi'r
en snes tusind spir
trods den høje fragt.
Over byen sludres
nu i hvert et hjem,
og på hjørnet pludres:
Vil De tænke Dem,
hvem ku' ane, Hansen
tjente mer' end Frandsen.
Se, sådan drøftes dag og nat
– den kære skat!
3. I alle byens gader,
hver lille og lønlig krog,
man fuld af spænding blader
i årets bedste bog.
Den ses af rullekoner
og halvgamle tullemænd.
Hver en syndikalist
si'r: »Det sku' man ha' vidst
– se, der står i den:
Harald Jensen årlig
8.000 har!
Den er ikke dårlig
– sikken en agrar!
Vi må gå med flækker,
mens han flot sig smækker!«
Sådan man drøfter dag og nat
– kommuneskat!
4. Og sådan er de alle
– hver feder sit eget pund!
Og kan en ven du »knalde«,
kære, gør det kun!
Moral er go' i kirken
– den stiver jo vældig a'.
Men til daglig – gå væk! –
mas kun på og vær fræk
– bare ta' og ta'!
Lad kun gullet drysse,
ingen regner, at
Thorup lod dig bøsse
– blot du sti'r i skat.
Nej, sidde lunt og fedte
i sin egen midte
– det er bleven her til lands
den bedste tjans!

Forfatter sandsynligvis Louis Andersen. »Sange af Sommerrevyen i Vennelyst 1918«. Trykt hos Reklametrykkeriet, Århus. Lokalhistorisk Samling.

Henri Petersen,

Juvelér og Guldsmed,

Sønderg. 30, Aarhus. Telef. 1436.

Forlovelsesringe

i 14 og 18 Karat til alle Priser.

Ring altid paa 3378,

naar De skal bruge

Bygningsmaterialier:

Cement, glass. Rør, Tagsten, ildf. Sten, Ler, Gulvfliser, Vægfliser, Gips, Skifer m. m. m.

CHRISTENSEN & NIELSEN,
Vestergade 48 (Landmandshotellet).

En side af Skattebogen fra 1919 med navne fra Store Torv giver et godt indtryk af, at midtbyen dengang ikke var affolket som i dag. På torvet havde mange af byens købmænd, kendte læger osv. deres privat-lejligheder.

8 Husass. M. Qvist 5.05	18 Eksam. pharm. Frk. A. E.
Lærerinde Frk. Petersen 161.60	Helm 181.80
10 Entreprenør J. Nielsen 363.60	Cand. pharm. O. Bang 353.50
Bogh. A. P. Westring 343.40	Husass. Frk. A. Kanne 25.25
12 Frk. M. Burmeister 898.90	Organist H. Dybdahl 111.10
Elektr. S. Deleuran 1151.40	Kbm. A. P. Hansen 686.80
Kommis J. Deleuran 121.20	Kunsthdl. F. Berentsen 505.00
Best. Frk. P. Johansen 90.90	Stud. pharm. Berentsen 5.05
Enkefru L. Johansen 10.10	Rammefabrik. J. Ritto 252.50
14 Sagf. cand. jur. K. Kier 1605.90	Hjemmebagerske E. Christensen 7140.70
Husbest. Frk. P. Kofoed 15.15	Husass. Frk. Christensen 25.25
Gross. H. C. Hansen 7332.60	Do. Frk. C. K. Poulsen 5.05
Husass. Frk. K. Nielsen 15.15	Mdhj. Frk. T. S. Løbbe 30.30
Tandl. N. P. Raunslund 434.30	Husass. Frk. Jørgensen 15.15
Husbest. Frk. Christensen 10.10	Mekaniker H. M. Bach 121.20
Dir. G. H. Elmquist 2020.00	Vindhdl. J. Jørgensen 434.30
Husass. K. M. Jacobsen 15.15	Kontorass. F. Jørgensen 50.50
16 Skomagerv. J. Jensen 121.20	Direktr. Frk. Magnussen 242.40
Overl. A. P. Rahlff 2262.40	Fhv. Vognm. S. Egelund 272.70
Frk. B. R. Jensen 505.00	Ekspd. Frk. A. Andersen 25.25
Frk. R. Jensen 505.00	Frk. D. Jørgensen 15.15
Husass. Frk. Christensen 15.15	Frk. A. M. Egelund 15.15
Kbm. M. C. Jørgensen 2090.70	Fabrik. L. Langvardt 1424.10
Husass. Frk. P. Petersen 25.25	Kreaturhdl. Rosenkrantz Jensen 1262.50
Fotograf H. Dannemand 242.40	Ekspd. C. Rosenkrantz 121.20
Husass. Frk. D. Jensen 10.10	Husass. N. Nissen 25.25
Do. Frk. E. Nielsen 25.25	Tandlæge J. Jacobsen 929.20
Do. Frk. A. C. Dahl 10.10	Husass. A. Jensen 10.10
18 Læge J. J. Lange 1706.90	Kbm. J. C. Blicher 131.30
Kbm. J. C. Bertelsen 3030.00	Do. C. E. Christensen 10,100.00
Husass. Frk. Sylverstensen 25.25	Husass. J. Jensen 25.25
Kbm. H. M. Wedel 3030.00	1 Kgl. Hoffrisør Petersen 404.00
Husass. Frk. M. Jensen 15.15	Kbm. E. E. Hansen 8221.40
Justitsraadinde Albertsen 313.10	Husass. K. E. Petersen 25.25
Husass. Frk. B. Hansen 5.05	Læge J. M. Frisch 1201.90
Pensionatejer Frk. M. A. Christensen 191.90	Kokkep. E. K. Hansen 15.15
Repr. J. Christensen 383.80	Stuep. O. Rosenfeldt 25.25
Husjfr. J. Nielsen 25.25	Fotograf C. Christensen 282.80
Kokkep. Frk. Christensen 15.15	Ekspd. Frk. E. Harder 161.60
Bogh.mdhj. Primdahl 181.80	3 Vindhdl. A. Thorup 616.10
Cand. pharm. A. Jensen 282.80	5 Tandlæge A. Schmidt 1373.60
Telegrafist Frk. Hansen 242.40	Husbest. Frk. K. Larsen 15.15
Do. Frk. C. Wennerwald 292.90	

Visens baggrund

Nu til dags er det vanskeligt at få folk klassificeret efter deres indtægter, idet disse ikke længere er under offentlighedens kontrol. Selv trækprocenten er i den nævnte henseende ikke nogen pålidelig vejleder, da man som bekendt godt kan tjene mange penge og endda have nul i

trækprocent! Nej, så var det anderledes sjovt i de gode, gamle dage. Da kunne enhver få at vide, hvad ens medmennesker skulle af med i kommuneskat, og her ud fra regne ud, hvad de havde tjent i året forud – eller i hvert fald hvad de havde opgivet til ligningsmyndighederne!

Syndikalerne fulgte ifølge visen med interesse, hvor meget de socialdemokratiske førere betalte i skat. I Vennelyst-revyen 1918, hvor skattebogsvisen blev sunget, optrådte Carlo Møller og Bruno Tyron som syndikaler, der endda under en ret udfordrende parole havde anbragt sig foran politistationen!

Allerede før århundredskiftet begyndte aviserne at offentliggøre den årlige liste over skatteansættelser, så snart den forelå, oprindelig i januar, senere i april. Hver indtægt var afrundet til hele hundrede, og ud for hvert af disse beløb stod skattebeløbet, efterfulgt af samtlige de navne, som var kommet i gruppen. Efterhånden som byen voksede, blev det en omfangsrig liste, der til sidst fyldte 12–14 tættrykte avissider og nødvendiggjorde dels udsendelse af et helt ekstranummer, dels fortsættelse over et par dages aviser.

Når man kendte sin indtægt, kunne man jo nok finde sit eget navn, selv om de store grupper – man offentliggjorde indtægter helt ned til 500 kr. – var tunge at komme igennem, og adresserne helt manglede. Da så en foretagsom mand omkring første verdenskrig begyndte at udgive

en »Skatte- og Adressebog« med skatteyderne ordnede efter gader og husnumre, blev det betydeligt lettere at få besked om, hvad man selv, men – ulige interessanter – hvad ens naboer, ens venner og fjender var sat til i skat. *Indtægten*, der svarede hertil, regnede man ud ved at dividere skattebeløbet med årets skatteprocent og føje to nuller til. Og det var en fornøjelse, mange hengav sig til. Skattebogen blev en bestseller. Allerede før den kom i handelen omkring 1. april, var et stort antal eksemplarer forudbestilt hos boghandlere og i kiosker, hvor bogen kunne købes for halvanden krone.

Da man ved at gå på rådhuset, hvor skatte-listerne lå til offentligt eftersyn, gratis kunne skaffe sig de fornødne oplysninger, var det store salg af Skattebogen et tegn på, at folk ønskede et mere dybtgående studium af næstens øko-

Etatsråd C. Filtenborg, der i 1918 var næsthøjeste og i 1919 højeste skatteyder i Århus.

nomi, og det er givet, at Skattebogen gav anledning til misundelse og angiveri. På den anden side var der mange, som fandt det sundt, at skatteyderne på den måde kunne føre en vis kontrol med hinanden.

Fra 1920 overtog reklamebureauet Weber & Sørensen udgivelsen af Skattebogen, men efterhånden voksede kritikken over »unødigt posekiggeri«, der satte »ondt blod«, og i 1946 besluttede byrådet ikke længere at ville stille materiale til rådighed for udgivelsen. Nu var de beløb, der stod i bogen, efterhånden heller ikke så interessante. Dels var kommuneskatten – og det var kun den, man fik besked om – ikke længere dominerende i forhold til statsskatten, dels var det efter indførelsen af progressive ligningsskalaer vanskeligere at slutte sig til indtægterne bag skattebeløbene.

I nogle år efter de nye skattelove af 1903 var der usikkerhed om, hvorvidt man måtte optrykke skatteansættelserne i aviserne, men da listerne stadig fremlagdes offentligt på rådhuset, kunne jo enhver gå hen og skrive dem af. I 1907 begyndte aviserne da igen at bringe skattemisterne. Men stor panik og debat i byrådet vakte det, da »Århus Stiftstidende« tillige offentliggjorde en liste over formuer. Det var første gang, århusianerne fik at vide, at købmand Otto Langballe havde en formue på 1.550.000 kr., direktør A. Kieler 1.527.000 og købmand C. Rømer 700.000. Men denne indiskretion blev en engangsforeteelse.

I 1918, da visen om Skattebogen blev lanceret i Vennelyst-revyen, lå kulgrosserer J. A. Christensen som højeste skatteyder, etatsråd C. Filtenborg på andenpladsen og købmand C. Rømer som nr. 3. Rømer havde tidligere ligget i toppen. Året efter var Filtenborg topscorer. Sådan gik det op og ned. Grosserer J. Baune var i 1918 på sjettepladsen. Direktøren på chokoladefabrikken »Elvirasminde«, F. Clausen, der nogle år tidligere havde haft andenpladsen, var søgt i skattely i Vejlbjby, mens man stadig kunne have kontrol med, at det gik frem eller tilbage for Fr. Lausen på Oliefabrikken og grosserer Justesen i kolonialbranchen. Og at datidens revolutionære, syndikalisterne, skævede til, hvad en socialdemokratisk fører som redaktør, landstingsmand Harald Jensen tjente, kan ikke forundre.

Jo, Skattebogen afslørede meget. I 1919 kunne det f. eks. konstateres, at byens bagermestre havde haft nogle kolossale indtægtsstigninger. Der var mange andre, der tjente store penge i krigsårene, både ved at købe aktier i »Torm« og andre skibsrederier, som skovlede guld ind, og ved ulovlige forretninger med de krigsførende, hvilket ganske vist kunne koste store bøder hos assessor Thorup – særdommer i disse sager – men alligevel bragte overskud i kassen.

En valgdag med dametur

1918

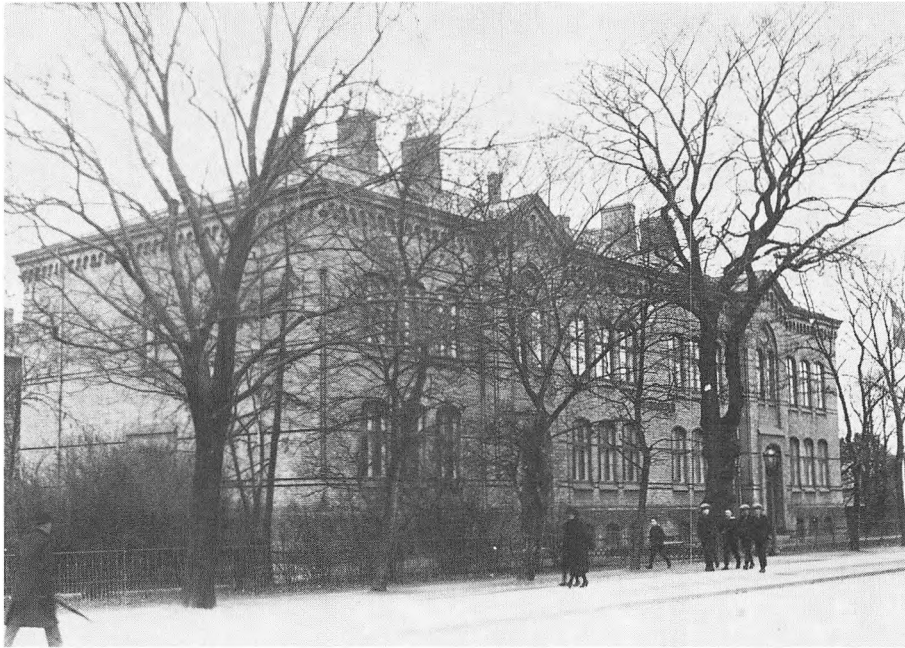
At kvinderne i 1918 for første gang kunne stemme til et folketingsvalg, var spændende ikke blot for partiernes kandidater, men også for revyforfatterne, som det fremgår af denne vise, der koncentrerer sig om valget i den nyoprettede Århus Midtkreds.

Valgvise

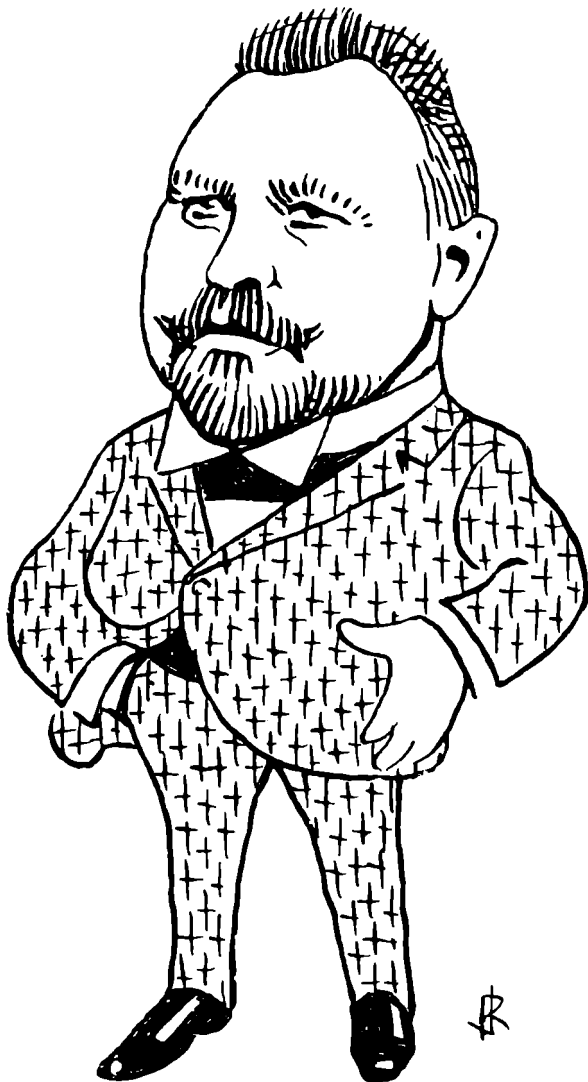
(Af Sommerrevyen i Vennelyst 1918)

1. Der var spænding i staden,
– men regnvejr i gaden
fra tidligste morgengry.
Hr. Stilling sig strakte,
da kaffen man bragte,
og tog sig en skraber på ny.
I kjole stod Mikael,
han ofred' en ti'kal
de fattiges bøsse, thi
han var ej heroisk, men svært overtroisk,
– på strøget han sås kl. 9.
Nu kom jo de første og stemte.
Tre jomfruer er bleven klemte,
en stemme har Petersen fået nu,
så han er da vist ikke slået endnu,
man ved ikke, hvordan det er gået endnu,
men der menes, at Højre er slået itu.
2. Hist i Fred'riksallé man
om morgenen se kan,
man vist kan med ro den ta';
og Drechsel lidt vrissen
sig stryr over issen
– nu stemte der en under A.
En kæfert fra natsjov
og Holstein von Rathlouw
– til side, De dér – a'sjov
for intelligensen,
dér er Robert Svendsen,
Carl M., Peter Schmidt og hr. Fog.
Man fjerner en vælger med dille,
en anden, som skal ha' »en lille«,
de gamle i droscherne hentet blir,
der er flere, som vældigt af gigt sig gi'r,
to vælgere skændes, en unge shri'r,
i et rum er der en, der en pige li'r.
»Lad så mig komme til«, er der en, der si'r.
3. Det strømmer med kvinder – det fineste fine
– se, dér er fru Lausen, ja,
og der kan jeg se under K. Nicoline
– en stemme til Højre, hurra!
Tre grå lærerinder,
to bar-dame-kvinder,
fru Gotlieb og Else Weng.
To piger fra »Royal«,
som med struttende kinder
har stemt, hvor de kunne i flæng.
Resultater begynder at komme,
tænk, der har vi jo Sønder-Omme.
Rudsvedby med knusende glans er holdt,
der si's Bertel Jensen er ble'en skoldt,
og helt til lakrids konsul P. er sol't,
kl. 10 véd man, Neergård sig klarer stolt –
– man står foran »Stiften«, skønt det er koldt.
4. Da klokken var elve,
begyndte at skælve
hver vælger i Højres lejr,
tænk, Mikael var drattet,
og Arndal var skvattet
og ikke en eneste sejr.
»Royal« lå i stilhed
– den satte vist til ve'et –
– Champusen stod doven hen.
En tjener med sort flor
med flaskerne bort går
– orkestret ta'r fat på Chopin.
På gaden blir Simonsen fejret!
De røde i centrum har sejret!
Jeg stod på et hjørne der lige ve'
og hørte, hvad jublen ku' bli'e te',
da hørte jeg pludselig min pi'e lé,
hun sa': »Jeg må hel're dig si'e de',
jeg satte et kryds ved dem alle tre«.

Forfatter sandsynligvis Louis Andersen. »Sange af Sommerrevyen i Vennelyst 1918«. Trykt hos Reklametrykkeriet, Århus. Lokalhistorisk Samling.

Skolen i Frederiks Allé, hvor der var afstemningssted for den nyoprettede midtkreds.

Købmand Mikael Johansen (1854–1931), der var konservativ kandidat ved valget i 1918.

Visens baggrund

Folketingsvalget den 22. april 1918, der fulgte efter en periodes politisk borgfred under verdenskrigen, var det første valg til rigsdagen, hvor kvinderne kunne udnytte deres få år forinden erhvervede stemmeret. Der blev derfor fra de politiske partiers side udfoldet store anstrengelser for at sikre sig det nye store vælgerkontingent. Ikke mindst de konservative håbede at kunne styrke deres stilling ved hjælp af kvinderne, som ansås for traditionelt mindre yderliggående end mændene, og som man regnede med at finde optændt af vrede mod det socialdemokratiske-radikale folketingsflertals lovgivning med rationering m.m.

For de konservative i Århus var der desuden knyttet en del forhåbninger til oprettelsen af den nye valgkreds, kaldet Midtkredsen. Det var i rigsdagen blevet sagt, at denne kreds, der huggede lidt fra både søndre og nordre kreds, skulle give de borgerlige i Århus en chance over for den socialdemokratiske dominans. Men det var nu ikke blevet den eksklusive højreenklave, man havde tænkt sig. Og resultatet blev da også særdeles skuffende for konservatismen. I stedet for købmand Mikael Johansen, som den konservative vælgerforening havde opstillet, satte Midtkredsens vælgere »Demokraten«s redaktør, M. Si-

monsen, ind i tinget. Han fik 1278 stemmer flere end Johansen.

»Århus Stiftstidende«, der havde ført en kraftig agitation mod »den røde alliance«, erklærede nu, at det konservative borgerskab var blevet narret, thi ved grænsedragningen for den nye kreds havde folketingsflertallet listigt og med lokal assistance opsat nogle grænser, som var i borgerskabets disfavør. »De vidste nok, hvad de gjorde, men stillede sig udad til helligt an og påstod, at de kun arbejdede for retfærdighed«, skrev bladet, som videre oplyste, at de århusianske konservative på et tidligt tidspunkt havde yttret utilfredshed med kredsens omfang, men ingen genklang havde fundet på Rigsdagen, end ikke hos partifæller.

Valgets resultat blev, at der i alle tre Århuskredse valgtes socialdemokrater: i syd lærer P. Kammersgaard, i nord lærer A. Stilling. At sidstnævnte, som visen antyder, kunne tage den med ro på valgdagen, er ikke mærkeligt – i Peter Sabroes gamle kreds kunne ingen true ham. Men ellers var – og er – det jo en velkendt skik, at en kandidat viser sig blandt vælgerfolket og trykker hænder på valgstedet.

Mikael Johansens rival på den borgerlige front var konsul P. Petersen, som Venstre havde opstillet i alle tre Århuskredse – med et magert resultat. Og i Middelfartkredsen havde »Aarhus Amtstidende«s redaktør Bertel Jensen som Venstrekandidat ikke en chance over for den slagfærdige og populære radikaler Slengerik.

Konservative kvinder i Århus, anført af forfatterinden Nicoline Kirkegaard, kunne dog alligevel notere en triumf. Et tillægsmandat tilfaldt den konservative kandidat i søndre kreds, frk. Karen Ankersted. For partiets kandidat i nord, lærer Oluf Arndal, var der ingen trøst at hente.

Revyvisen om valget blev sunget i Vennelyst af skuespiller Arnold Petersen og gjorde stor lykke; den var også mere harmløs end flere andre af revyens lokale viser, som var temmelig ondsksfulde over for navngivne borgere. Men navne skulle der være og helst mange. At borgmester Drechsel som leder af valgstedet i Frederiks Allés skole måtte omtales er naturligt, men de øvrige er ikke kommet med, fordi de har gjort sig gældende i politik, i hvert fald hverken flyveren Robert Svendsen eller sporvejsdirektør P. Schmidt. Bibliotekarerne Holstein-

Frk. Karen Ankersted, der som den første kvinde fra Århus kom ind i Folketinget i 1918. Hun sad der i to år og var derefter et halvt år medlem af landstinget til sin død i 1921.

Rathlou og E. L. Fog deltog dog nok på hver sin vis i den offentlige debat.

Men ellers søger visen at gengive de stemninger, der kendetegner en valgdag, dels under afstemningen, dels mens man afventer resultaterne, som dengang – før radioens tid – kundgjordes på restaurationer og ved opslag i avisernes vinduer. I den silende regn blev det en klam oplevelse at stå udendørs og vente, for optællingen tog jo ved det fordoblede antal vælgere længere tid end tidligere. Da derfor »Amtstidende« på et ret tidligt tidspunkt af aftenen uofficielt pr. telefon fik det med spænding ventede resultat fra Midtkredsen, skyndte en journalist sig at åbne vinduet og råbe ned til de ventende på Ryesgade, at Simonsen var valgt. Meddelelsen blev besvaret med kraftige hurraråb. Sin forbløffelse herover skjulte journalisten ved næste dag at udtrykke glæde over, at »socialdemokratiske vælgere havde valgt at søge deres underretning ved Amtstidende«!

Faret vild i den jyske nat

1919

En lille vildfarelse – i ordets bogstaveligste betydning – da Århus Brandvæsen skulle rykke sine kolleger i Lemvig til undsætning, gav stof til skadefro munterhed i denne og andre revyviser.

Gennem ild og vand

(Fra Borgerforeningens julebasar 1919–20)

1. Det hændte sig en nat, det var omkring ved klokken to,
på brandstationen nød man den fortjente nattero;
da kimed telefonen, Bruhn af sengehalmen strøg,
han lugted gennem tråden allerede ild og røg.
Hallo! Hallo! man hylede, nu er den gru'lig gal,
heroppe i Lemvig den brænder ganske kolossal,
og Bruhn han kommanderede til sine svende »træd an!«
thi Bruhn han nyser rødt, når han skal gennem ild og vand.
2. Og Bruhn han greb i rattet af den nye brandmotor,
og ud ad landevejen han med sine svende fo'r,
et Danmarkskort han osse ha'de med sig – men uha,
det hjørne, hvor Lemvig sku' ligge, det var revet a';
han ganske rolig kursen satte nord en streg til vest,
det stod i Balles lærebog, dengang han gik til præst,
og ud i natten klam og kold med sprøjten mased han;
thi Bruhn han nyser rødt, når han skal gennem ild og vand.
3. Da Bruhn var nået fire mil sydvest for Holstebro,
han fandt et hus på heden, som han tro'de var en kro;
han tudede i hornet, så det viden om blev hørt,
og konen hun kom udenfor i bare underskørt.
Og Bruhn han råbte, om de var på vejen til Lemvig;
men konen tro'de det var djævelskab og trolderi,
at han var selve Belzebub, det mente hun på stand;
thi Bruhn han nyser rødt, når han skal gennem ild og vand.
4. Da vejen den var borte, og bestikket gået i stå,
en brandsvend med en lygte måtte foran sprøjten gå,
og da man så omsider til Lemvig var nået frem,
ja, da var ilden slukket, og de andre gået hjem;
men Bruhn han la' en slange ud og væltede en mur,
så spiste man en frokost oven på den strenge tur,
og et hurra! for Århus-brand-motoren råbte man;
thi Bruhn han nyser rødt, når han skal gennem ild og vand.

5. Men hjemme her i Århus gik vi rundt i angst og skræk;
hvis der nu blev en brand, og Bruhn og sprøjten de var væk.
Det var, som der var hændet byen noget rigtig stort,
da Bruhn med bilen atter rullede ind ad Vesterport.
Men man i rådet dog er blevet lidt betænk'lig ve'et,
om Bruhn var kommet hjem og kun en askedyngte sét,
ja så var hans samvittighed nok kommet lidt i brand,
selv om han nyser rødt, når han skal gennem ild og vand.

Forfatter Anker (pseud. for P. Thorsen). »Sange af Basarrevyen 1920«, Borgerforeningens julebasar 1919–20. Trykt hos Reklametrykkeriet, Århus. 4 s. Lokalhistorisk Samling.

Noderne til visens melodi – hvis oprindelse ikke er fastslået – er nedskrevet efter et bånd, på hvilket forfatterens søn, Thor Thorsen, indsang visen.

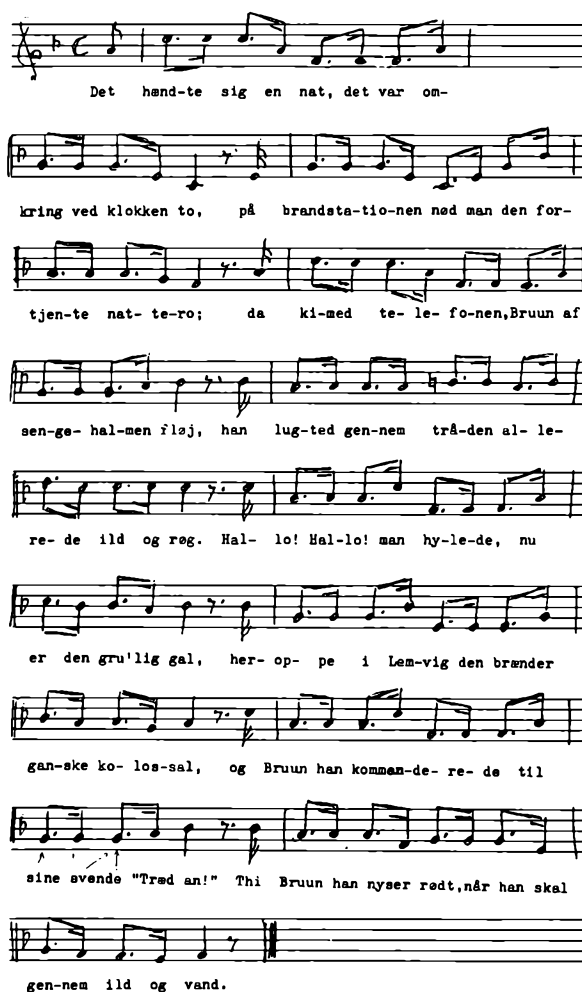
Visens baggrund

Under første verdenskrig fik det århusianske brandvæsen opfyldt et længe næret ønske ved købet af den første motorsprøjte. Det var en Scania-Vabis autosprøjte, der kunne udpumpe 1800 liter vand i minuttet. Under navnet »Svenskeren« deltog den i brandslukninger lige til 1960'ernes begyndelse, inden den endte sine dage på Teknisk Museum.

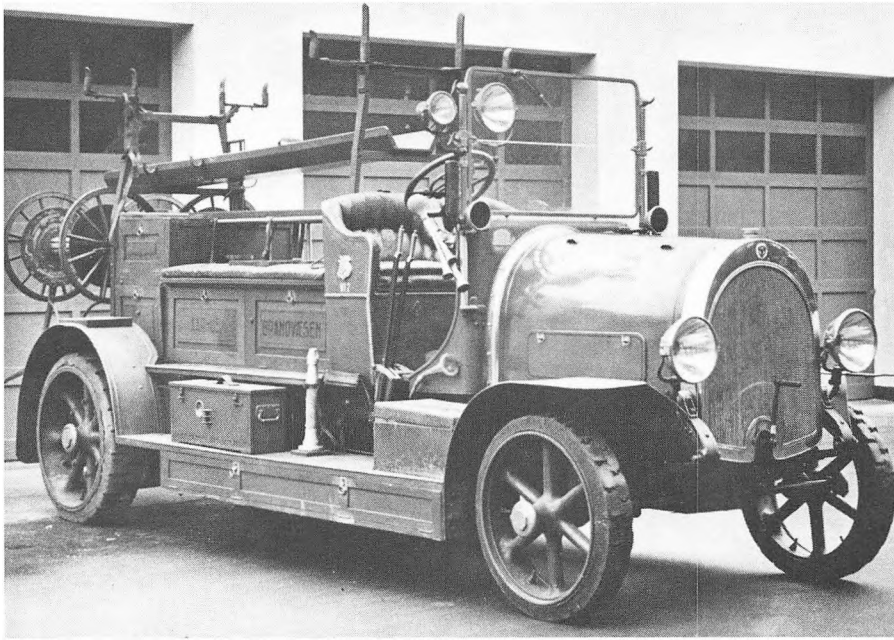
Den ekspedition med »Svenskeren«, som visen hentyder til, fandt sted natten mellem den 19. og 20. oktober 1919. Lemvig by truedes da af en voldsom brand, der – lige som Mejlborg-branden – var udbrudt i et tømmerlager. Chr. Bechgårds store tømmerhandel lå midt i byen i nærheden af havnen, og fra dette lager bredte ilden sig til slagteriet og et par villaer, ligesom et andet tømmerlager og gasbeholderen var i fare. Selv om nabobyernes brandvæsen var kaldt til assistance, mente politimesteren det ved midnat nødvendigt med yderligere hjælp, og han ringede derfor til Århus Brandvæsen.

I brandvæsenets officielle beretning hedder det: »Brandinspektøren nærrede straks stor betænkelighed ved at sende motorsprøjte og mandskab så langt fra byen, ca. 150 km, men da politimesteren forklarede, at det stedlige brandvæsen stod magtesløs, eftersom en del af dets slangemateriel allerede var ødelagt af ilden, og at de kun havde en lille håndkraftsprøjte til disposition, lovede brandinspektøren at komme til hjælp, så hurtigt det kunne lade sig gøre. . .«

Klokken 1 nat rullede motorsprøjten, fuldt bemannet med 8 mand og med brandinspektør

Det hånd-te sig en nat, det var om-
kring ved klokken to, på brandsta-tio-nen nød man den for-
tjen-te nat-te-ro; da ki-med te-le-fo-nen, Bruun af
sen-ge-hal-men fløj, han lug-ted gen-nem trå-den al-le-
re-de ild og røg. Hal-lo! Hal-lo! man hy-le-de, nu
er den gru'lig gal, her-op-pe i Lem-vig den brænder
gan-ske ko-los-sal, og Bruun han kom-man-de-re-de til
sine svende "Trød an!" Thi Bruun han nyser rødt, når han skal
gen-nem ild og vand.

Den natlige ekspedition til Lemvig blev foretaget med denne motorsprøjtevogn, kaldet »Svenskeren«, her fotograferet på Brandstationen i 1959, da den omsider var ved at have aftjent sin værnepligt.

J. M. Bruhn som leder, afsted mod Lemvig. Men – lyder rapporten – »allerede i Silkeborg fik man en lille ufrivillig standsning. Hovedvejen fra Silkeborg til Herning var nemlig under reparation og kunne ikke passeres, og der medgik henimod en halv time, inden man fik kørt sprøjten om ad side- og biveje til hovedlandevejen igen.

Brandinspektør J. M. Bruhn (1879–1926) i sin tjenestevogn.

Turen, der gik over Silkeborg, Herning, Holstebro, Struer og Lemvig, gennemførtes med en gennemsnitshastighed af 35 km, hvilken fart ikke kunne overskrides på grund af mørke og fedtet føre«.

Først kl. 6 morgen nåede sprøjten sit mål, men ildhavet blussede livligt endnu, så man fik da lejlighed til at vise, hvad den og mandskabet duede til. Der blev arbejdet i 8 timer. Så kunne man endelig pakke sammen. Og – oplyser rapporten – »efter at mandskabet havde indtaget en solid middag, afgik motorsprøjten kl. 4 eftermiddag fra Lemvig...« Hjemturen tog kun halvt så lang tid som udturen.

At færdene gennem det mørke Jylland havde været endnu mere kompliceret, end den officielle beretning angiver, røbes af brandinspektør Bruhn i samtaler med pressen. Gentagne gange havde man måttet standse og vække folk for at få at vide, hvor man befandt sig, og ad hvilken vej man skulle! Allerede i Holstebro havde brandskæret kunne ses, men der var endnu en lang, mørk og dårlig vej forude, inden århusianerne nåede frem og blev modtaget med befriende glæde af de længselsfuldt ventende kolleger i Lemvig.

Gammel idyl, der forsvandt

1924

Gode miljøværdier bliver meget ofte først erkendt, når de er forsvundet. Så lader de sig ikke genskabe, men derimod nok besynges – som i denne sentimentale, nostalgiske vise, hvis melodi desværre ikke har kunnet findes.

Det smukke Århus

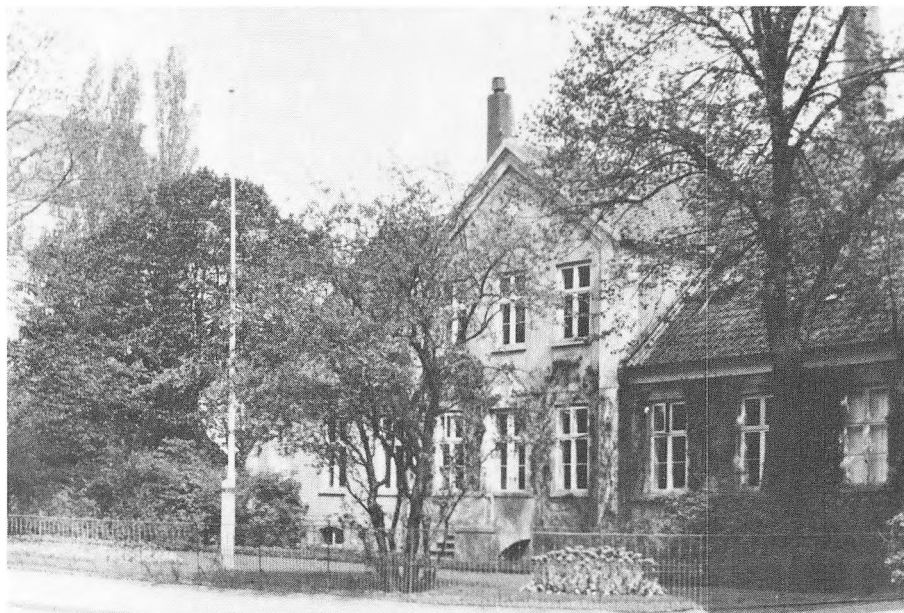
(Af Vennelyst-revyen 1924)

1. Jeg sidder tit og drømmer mig tilbage
til længst forsvundne gode, gamle dage,
for mit indre øje står
vores gamle Bispetorv,
hvor hos Rozzi jeg fik kage.
Fuglen kvidred' på den grønne gren,
nu er der kun en samling kolde sten.
Det smukke Århus, der var engang,
er nu forsvundet for tidernes flængen,
jeg tit med drengen
på Mølleengen
om som'ren tumled' dagen lang.
De slanke siv vi os gemte i,
og lærkens sang var et gryende vårbrus,
det var en vår-rus,
nej, gamle Århus,
det er forbi med din poesi!
2. Og Søndre Kirkegård, hvis stille skygge
var vidne til så mange unges lykke,
nu er der en grim allé,
hvor i lysskrift man kan se,
hvilken gummi man skal tygge.
Dalgas' anlæg, hvor vi sværmed', mor,
er begravet under sten og jord.
Det smukke Århus er ødelagt,
den gamle mølle, de stille kanaler,
var idealer
for mangen maler,
nu er de dræbt af gullasch-pragt.
Du gamle Århus vær stolt, fordi
med løftet pande du stedse har stået,
du frem er nået,
du nyt har fået,
men du har mistet din poesi!
3. Mor, kan du huske Bispegårdens hygge?
Ved den der følte vi os begge trygge,
der var skygge, der var ro,
ingen andre end os to,
luftkasteller ku' vi bygge.
Og om kort tid vil den gamle plads
domineres af et bankpalads.
Det smukke Århus bli'er lagt i grus,
den gamle Borgport, jeg ser for mit øje
den lille smøge,
og mindes nøje
Marcus Bechs brillante hus.
Hvor er det henne? Det er forbi!
Nu under fod al din skønhed man træder,
de kendte steder
jeg her begræder,
ak, du har tilsat din poesi!

Alleen på den gamle søndre kirkegård.

Forfatter ukendt, melodi ligeledes. Sunget af Victor Morton i Vennelyst-revyen 1924. Trykt i revyens sanghefte. Lokalhistorisk Samling.

Den gamle stiftsprovstebolig ved Domkirken med en yndig have var en af de idyller, der forsvandt midt i tyverne. I baggrunden ses Hotel Royal.

Visens baggrund

Længselen efter det svundne, dyrkelsen af minderne – det, man kalder nostalgi – er altid godt stof for sentimentale poetiske frembringelser. Og af sådanne skulle man uvægerligt have mindst ét eksemplar i de gode gamle lokale sommerrevyer. Man kunne synges byens pris i svulstige beskrivelser af dens charme, men man kunne også, som her i Vennelyst i 1924, dvæle ved det, der havde været, og vrisse ad de forandringer, der var ved at foregå.

I 20'ernes begyndelse skete der ret betydelige omkalfatringer i det århusianske bybillede. Det var baggrunden for den sentimentale vise, som skuespilleren Victor Morton i en gammel mands skikkelse – og med en kvinde som stum ledsager – sang. Forfatteren kendes ikke, men er muligvis journalist Louis Andersen.

Omvæltningerne koncentrerede sig især om to centrale punkter i byen: Bispetorvet og Banegårdskvarteret. Efter nedbrydningen af den gamle bispegård syd for Domkirken i 1881 var det byrådets ønske at få skabt en fuldstændig frilægelse af kirken og etablere en stor torveplads. Endnu lå der en firkantet husblok ud mod Skt. Clemens Torv, rummende bl. a. den meget yndede svejtser-café Rozzi, og da disse huse omsider faldt i årene 1916–21, og det samtidig lykkedes at afværge bygningen af et stort kontorpalads for andelsbevægelsen på den ledigblivende grund, kunne man endelig i 1923 indvie det nye Bispetorv, der dog til manges skuffelse blot blev en stor parkeringsplads.

Den gamle bispegårds hygge, der synges om, er dog næppe den, der omgav den længst nedrevne gård på Bispetorvet. Der sigtes utvivlsomt til stiftsprovsteboligen, som, omgivet af have og træer, lå nord for Domkirken ved siden af politistationen, og hvori der siden 1904, da stiftsprovsten fraflyttede, havde været kommunale kontorer. Den blev netop nedrevet i 1923 for at give plads for en ny og større Nationalbankfilial.

I 1918 blev det bestemt, at Århus skulle have en ny hovedbanegård på den gamle plads, men liggende en etage højere, hvad der medførte en vældig jordpåfyldning i Ryesgade og på Banegårdspladsen. Derved forsvandt det lille anlæg foran banegården, hvor Rasmus Andersens statue af Enrico Dalgas havde stået. Statuen flyttedes i 1923 til en plads i den ny gade, som blev anlagt tværs over den gamle Søndre Kirkegårds østlige halvdel. »En grim allé« kalder viseforfatteren Park Allé, som på det tidspunkt nu heller ikke var bebygget, men i de følgende år forskønnedes med Høeg-Hansens husrække i øst-siden.

Det var disse aktuelle »stor-saneringer«, som udryddede mangan gammel idyl og kostede anlæg og træer livet. At gamlingen så også lader tankerne gå længere tilbage, til Mølleengen, der ved århundredskiftet var tumleplads for børnene, gøglerplads og skøjtebane, og til den i 1915 forsvundne Marcus Bechs gård på den senere Borgportens plads, understreger den nostalgiske tendens i den naive lille vise – som vitterlig rørte mange følsomme sind.

Vågenætter på Store Torv

1926

Et tip fra Hamburg om en tyvebandes formodede kupplaner i Århus fik det århusianske politi til en hel uge igennem at etablere natlig bevogtning af guldsmed Hingelbergs forretning på Store Torv.

Tyvejagten

(Af Vennelyst-revyen 1927)

Mel.: I natten klam og kold

1. I natten klam og kold
der går et større hold
af små betjente ud på vagt, jeg tæller tolv.
Men midt på Store Tor'
de musestille står,
mens de af 28, Ras, parolen får:
»Der kommen er fra Hamborg
et mystisk telegram:
I hver en ekstra dram får,
såfremt I kan få ram
på dette tyvepak,
som op til Århus stak
igår med 11,19! – Venlig hilsen! Flack!«
2. Og vid're Ras han si'er:
»I flere små partier
vi deler os, undtagen Fatty, her han bli'r!
I Hingelbergs butik
vi venter stor panik,
der dvæler han og jeg et bette øjeblik!«
Og som de sa'e, de gjorde,
de dristigt gik derind,
jeg fatter ej, de turde,
for det var måneskin!
Og under disken Ras
og Fatty, veltilpas
sig satte, Fatty sukked: »Her er kneben plads!«
3. Nu tror De, det er løgn,
der lå de flere døgn,
hvor de med skam at melde ikke var af trøj'n,
og som en konkurrent
de Hingelberg fik sendt,
og han og hans revolver de var lige spændt!

Selv apotek'ren stiller:

»Det er måske forbudt,
men stik dem disse piller,
de'r fyldt med rottekrudd!«

Og Fatty svedte ve'et:

»Hvis sådan en gled ned
med bajren, endte man et sted på Egå Fed!«

4. De vented dag og nat,
 og stemningen blev mat,
 men pludseligen morgenstund denskifted brat!
 Da rasled det ved dør'n,
 de tænkte: »Så for sør'n,
 nu kan vi os belave på en vældig tørt!
 Revolverne de spændte
 og gjorde alting klar,
 men før de kuglen sendte,
 de kigged frem, så var
 det nattevagten blot,
 der sagde nok så flot:
 »Go'mor'n! Jeg håber, at de herr' har sovet
 godt?«

5. Den femte morgen drog
 de alle hjem i ro,
 mens tyveknægtene i Hamborg sad og lo!
 Nå, det var ligefedt,
 men der er bare ét
 ved denne sag, der får det til at svimle lidt!
 Når vi med såd'n en omhu
 os af hver borger ta'r,
 så kan hver gammel jomfru,
 der ingen smæklås har,
 forlange at få sendt
 hver nat en køn betjent
 til vagt, ja kors, hvor vil de blive overrendt!

Forfatter sandsynligvis Alfred Kjærulf. Trykt i Sange af Vennelyst Sommerrevy 1927.
 Lokalhistorisk Samling.

Guldsmed Hingelbergs butik på Store Torv omkring 1926 med et vindue, der bugner af kostbarheder, som nok kunne friste en tyvebande.

Visens baggrund

Politiet i Hamborg lod engang i sommeren 1926 sine kolleger i Århus få et vink om, at der kunne ventes besøg af en tysk tyvebande, som havde planlagt indbrud i en guldsmedeforretning i det indre Århus. Man havde fået meddelelsen herom fra en »stikker«, som man havde grund til at stole på, og rådede nu Århuspolitiet til at

passé godt på, da det drejede sig om drevne forbrydere.

De århusianske detektiver var vældig opsatte på at nappe de adviserede gæster og traf omfattende forberedelser til modtagelsen. Selv om man havde på fornemmelsen, at den centrumsforretning, der var det udsete mål, nok måtte være Fr. Hingelbergs på Store Torv, ville man dog

ikke risikere at bevogte én forretning skarpt, mens forbryderne så i ro og mag kunne arbejde andetsteds, og der blev derfor i de nætter, man ventede besøget syd fra, sat vagtposter ved flere forretninger i juvelérbranchen. Men særligt vågede man dog over Hingelbergs flotte guldsager og ædle stene. Chefen, Vilh. Hingelberg, blev sat ind i sagen, ejendommens indehaver, apoteker Reimers, ligeledes. I Løveapoteket ved siden af guldsmeden slukkede man vagtblussene, for at tyvene ikke skulle lade sig afskrække af dem. Og hr. Hingelberg tilbragte et par nætter under sin disk, holdt ved selskab af to af politiets mest erfarne folk. Det er dog usikkert, om det netop har været dem, revyvisen nævner. Både overbetjent, senere politiassistent B. S. Rasmussen, ham, der kaldes 28 Ras, og politibetjent H. P. C. Jensen, der på grund af sit omfangsrige korpus og dermed en vis lighed med filmskuespilleren Fatty Arbuckle (komiker i tidlige stumfilm) gik under navnet Fatty, tilhørte nemlig det kommunale politi, ordenspolitiet, og ikke kriminalpolitiet eller statspolitiet, som det dengang hed. Men naturligvis kunne opdagerne i særlige tilfælde rekvirere assistance hos ordenspolitiet.

Hvem bevogtningen nu end har været betroet, så blev nætterne lange og udramatiske. En nat, da en overordnet politimand bevogtede guldsmedebutikken, hørte han ganske vist mystiske skridt i gården – en lygte rettedes mod bagdøren, og nøgler raslede. Politimanden stod på spring, da døren langsomt åbnedes, og et hoved

Overbetjent, senere politiassistent B. S. Rasmussen, kaldet »28 Ras«.

Vilhelm Hingelberg, der var leder af guldsmedeforretningen i 1926.

kom til syne, men det havde kasket på og hilste pænt »godmorgen«. Det var nattevagten.

En anden morgen var der nær blevet slået alarm til politistationen, dog ikke af den vagthavende detektiv, men af nogle unge mennesker, som kom forbi. De opdagede, at der var en mand i butikken, blokerede dørene og bankede på, idet de opfordrede personen derinde til at komme frem. Det gjorde han også. En forvåget betjent gjorde dem opmærksom på, at der desværre ikke var nogen røvere denne gang.

Efter en uges forgæves venten på den upålidelige tyvebande afblæstes alarmerne i stilhed, uden at man røbede noget hverken om bevogtningen eller dens ophør. Først i marts 1927 kom sagen frem i pressen – og derfra bragte Alfred Kjørulf den ind i Vennelysts sommerrevy.

Fik topstilling uden at søge

1927

Noget misvisende blev A. J. Bredal, der i 1927 ansattes som chef for Århus Brandvæsen, betegnet som skorstensfejer. Og uden selv at være skyld deri – da han slet ikke havde søgt stillingen – blev han årsag til en forbitret strid i byrådet.

Skorstensfejeren kommer i morgen

(Af Vennelystrevyen 1927)

1. I byrådssalen sidder
en bunke mænd og slider
for byen, at de gider!
:|: De gider! :|:
En spør': Når mon vi kommer
så vidt, at vi ved, hvem
der brandchef være skal! – Da dukker
Leonhard pludselig frem:
:|: Skorstensfejeren kommer i morgen! :|:
Det kan måske vær', vi bli'r til grin,
men idé'n er fin, og den er min!
:|: Skorstensfejeren kommer i morgen! :|:
I kan lige
tro hver pige-
hjerter stikker han i brand!
2. Hr. Bredal han er dygtig,
den kreds, som I har søgt i,
er ikke nær så kløgtig!
:|: Så kløgtig! :|:
Og så er han partiet
en god og støttig mand,
så hvad I si'r, med sikkerhed jeg
eet jer love kan!
:|: Skorstensfejeren kommer i morgen! :|:
Jeg har heller ing'n eksamen fået,
og hvad har jeg alli'evel ikke nået?
:|: Skorstensfejeren kommer i morgen! :|:
Grin I bare,
han kan klare
hver en lille ildebrand!
3. Og husk så, kære venner,
han hver en skorsten kender
og ved, hvordan den ender!
:|: Den ender! :|:
Og altid første sprøjte
han var blandt sine mænd,

derfor, parti- og andre fæller, siger
jeg igen:

- :|: Skorstensfejeren kommer i morgen! :|:
Om hr. Kampmann så er ingeniør,
han til overklassen li'egodt hør!
:|: Skorstensfejeren kommer i morgen! :|:
Fa'en fløjte
skal han sprøjte,
om så byen står i brand!
4. Hr. Salling si'er med bævren:
Nu har De talt fra leveren,
nu må De lukke kneveren!
:|: Luk kneveren! :|:
Jeg ved, hvordan det ender,
man smiler højt i byen,
vi risiker' minsandsten, at de synger i
revyen:
:|: Skorstensfejeren kommer i morgen! :|:
Selv om Bredal så var afholdsmand,
kan en sprøjte ikke klar's med bare vand!
:|: Skorstensfejeren kommer i morgen! :|:
Kan vi ikke,
la' ham ligge
ud'n at få for meget brand!
 5. Men ak, hvad hjalp protester
fra højre og fra vester,
fra Jacob og fra mester
:|: fra mester :|:
Nej, Leonhard som Napoleon
dem viste stolt sin magt!
I er vel klar på, at hvad far har
sagt, det har han sagt!
:|: Skorstensfejeren kommer i morgen! :|:
Hvis I ikke Bredal ta'r, nuvel,
så risiker' I, at jeg ta'r den selv!
:|: Skorstensfejeren kommer i morgen! :|:
Je' er for fanden
da vel manden,
der forstår at lave brand!

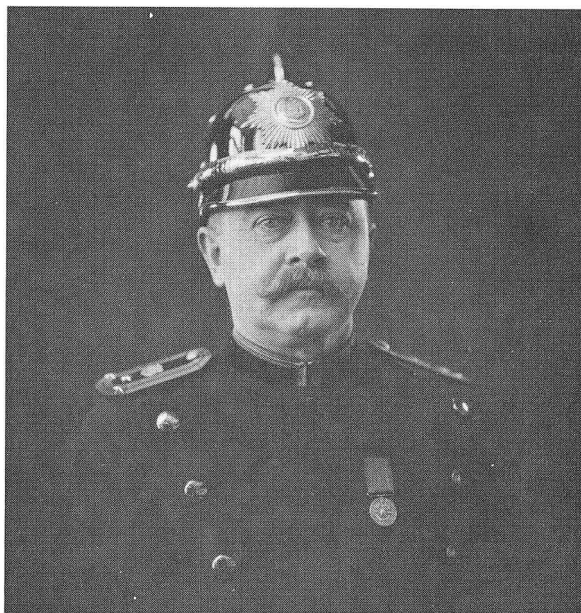
Forfatter sandsynligvis Alfred Kjærulf. Trykt i Sange af Vennelyst Sommerrevy 1927.
Lokalhistorisk Samling.

Visens baggrund

Skorstensfejeren kommer i morgen! Sådan lød råbet i trappeopgange, eller sådan advarede man på små, blå sedler beboerne i de kakkelovnsopvarmede ejendomme forud for besøget af den sorte svend med den høje hat og den lange fejekost. Når han puttede denne kost ned gennem skorstenen, gjaldt det om forud at have kakkelovnslåger og riste lukkede, så man ikke fik sod ud i stuerne.

Den fanfareagtige bebudelse af skorstensrensningen var også et vældig godt refræn til en vise som den, hvori der satiriseres over udnævnelsen af Århus' nye brandinspektør i 1927 – og så må man se bort fra, at han i virkeligheden aldrig havde været skorstensfejer, men derimod virkede som kontrollant af de to skorstensfejermestres arbejde.

Manden, striden stod om, var den dengang 52-årige Alfred J. Bredal. Han var ikke blandt

Brandinspektør A. J. Bredal (1875–1940), brandvæsenets leder fra 1927 til sin død.

Blikkenslaggermester H. P. Salling, der i brandkommission og byråd gik imod Bredals udnævnelse.

ansøgerne, da brandinspektørstillingen blev opslået ledig efter brandinspektør Bruhns død ved en bilulykke i sommeren 1926. Men da brandkommissionen ikke kunne blive enig, trak besættelsen længe ud, og i mellemtiden fostrede et af medlemmerne, smedenes stærke mand Leonhard Hansen, den idé, at man kunne slå skorstensfejerkontrollen sammen med Brandvæsenet – og måske senere lade hele skorstensfejningen blive kommunal – og så gøre Bredal til chef for brandkorpset. Leonhard Hansen fik sin socialdemokratiske byrådskollega Fogh-Mogensen med på ideen, men disse to socialdemokratiske medlemmer af brandkommissionen havde et flertal imod sig, bestående af det konservative medlem, blikkenslaggermester H. P. Salling, vicebrandchef, tømrermester Chr. N. Withen og politimester Chr. Kiørboe, der var kommissionens formand. Flertallet ønskede stillingen besat med en bygningsingeniør.

Det kom i februar 1927 til et ret voldsomt opgør i et byrådsmøde, som efter Leonhard Hansens ønske blev holdt for åbne døre, skønt borgmester Jacob Jensen i henhold til forretningsordenen havde sat sagen på det lukkede mødes dagsorden. Ikke blot den borgerlige gruppe, men også nogle af socialdemokraterne var utilfredse med det forløb, sagen havde taget. Således angreb tømrer Perregaard Leonhard Hansen på det voldsomste, og hverken han eller borgmesteren ville stemme for forslaget om at udnævne Bre-

Forretningsfører Leonhard Hansen, der i byrådet fik gennemtruffet Bredals ansættelse som brandinspektør. Leonh. Hansen er her fotograferet på sit kontor i Smede- og Maskinarbejdernes Fagforening.

dal til chef, at overdrage skorstensfejerkontrollen til Brandvæsenet og at gøre maskinmester H. Rasmussen til underbrandinspektør med funktion som stationens leder i Bredals forfald. Der blev til dette sidste anført, at man jo allerede havde en vicebrandchef, men hertil svarede Leonh. Hansen, at Withen jo havde sit erhverv ude i byen og derfor kun trådte i funktion, når reserven rykkede ud. Mindretallet i kommissionen anerkendte den foreslåede bygningsingeniørs udmærkede egenskaber, men fandt at han slet ingen erfaring havde som brandmand, hvorimod Bredal havde været i korpset i 30 år og var en af dets officerer. Og så kendte han jo hver bygning og hver skorsten i byen. Derpå vedtog byrådet med 9 stemmer mod 7 hans ansættelse.

»Århuus Stiftstidende« skrev, at man nu i »des-

potisk magtbrynde« havde påtvunget byen en mand, som nok var »en udmærket skorstensdirektør, men som mangler en brandinspektørs kvalifikationer i så høj grad, at der samtidig må ansættes en underbrandinspektør til at påse, at han ingen dumheder begår«. Det var »et arrangement, der hører hjemme i et Snollerød...!«

Den radikale læge Brammer udtalte efter vedtagelsen, at byen havde sat Brandvæsenets gode renommé over styr, og venstremanden konsul P. Petersen erklærede: »Vi vil blive til grin over hele landet!« I dette sidste fik man altså hjælp af revyen i Vennelyst.

Bredal fungerede som brandchef i 13 år. Han omkom under bekæmpelsen af en voldsom brand i rutebåden »C. F. Tietgen« i Århus havn den 17. februar 1940.

Kampen om et tårn

1937

Da en arkitektkonkurrence om et nyt rådhus bragte sejr for et projekt, der viste en funktionalistisk bygning uden tårn, brød en proteststorm løs. Og det endte med, at arkitekterne lavede et tårn, omend et særdeles utraditionelt eksemplar.

Rådhus-visen

(Af Sejlklubben »Bugten«s revy 1938)

Mel.: Farvel, lille ven

1. Dengang der var gået ry, vi sku' ha' et rådhus ny,
så var alle landets arkitekter int'ressert.
Det sku' være flot og dyrt, stort var præmiebyr't.
Forslagene strømmed' ind, og så blev de sorter't,
Man udvalgte tre, men da man sku' til at se,
ja, så kom vi jo straks til skandalen:
Da var der en fejl, og den var jo stor, go'mor'n,
for på huset var der ikke spor af tårn.
2. Og da planerne kom frem, blev kritiken også slem,
det var ikke, som man havde sig et rådhus tænkt.
Taget det var ganske fladt, tårn som sagt var udeladt,
der var ikke spor gesimser på facaden hængt.
Først var man konfus, men da én sa' hønsehus,
blev der lukket op for diskussionens sluser:
Om og det af nutidens stil var født og båren,
mente alle, at der mangled' tårn.
3. Borgerskabet gik amok, en vil' ha' det mer' barok,
og en anden han forlangte renæssancestil.
En vil' ha' en rådhusplads og en anden mindre glas,
mens en tredje sa'e, det hele byen skæmme vil.
Ja, stemningen steg, så vort byråd det blev bleg,
de var klar over, noget må der gøres.
Og straks blev et udvalg af byrådder kåren,
der Europa rejste rundt og så på tårn.
4. Ork, der blev en polemik, gik i sagen politik,
og den blev nu taget op af selve radio'n.
Der blev skrevet op og mer! Spalter både her og dér,
og Poul Henningsen han råbte op om reaktion.
Men enden den blev dog, at Århus byråd skrev
nu et brev over til konstruktøren:
Hør, De må projektet os lave om i mor'n,
De må ta' og lave os et lille tårn.

5. Og nu blev der lutter smil over husets nye stil,
for nu bliver både tag og tårnet rejst.
Og den dag, vi det indvier, det en fest for Århus blir,
så vil alle flag omkring i byen blive hejst.
Ja, huset blir rart, det er da åbenbart,
næsten alle de er nu tilfredse.
Og det er jeg med, for jeg mener selv som så'n,
at på byens hus – gu' skal vi ha' et tårn!

Forfatter Tapper (pseud. for Otto Hansen). Trykt i visehæftet for Sejlklubben »Bugten« revy 1938. Privat eje.

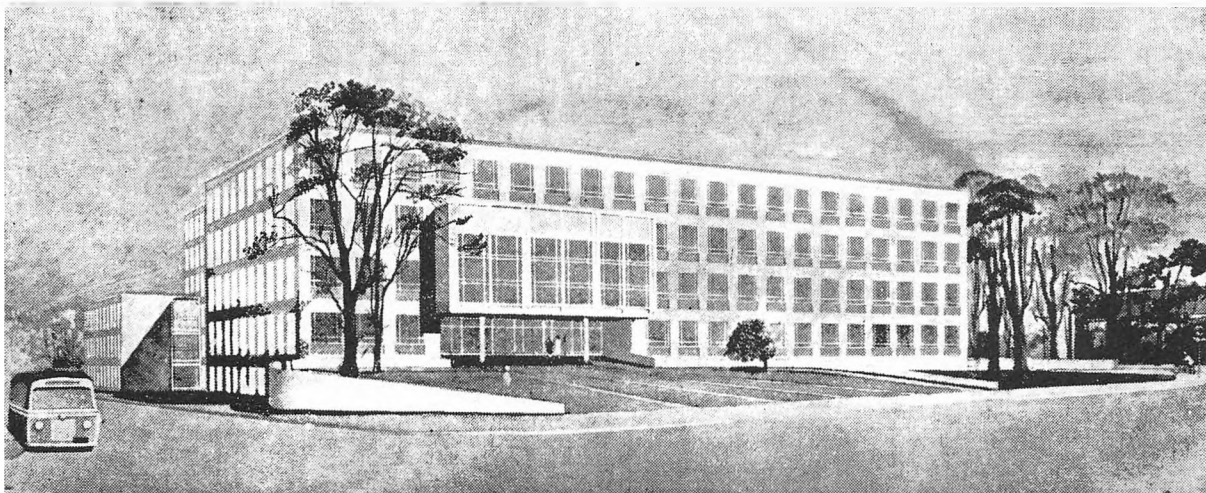
Visens baggrund

Da den sagkyndige dommerkomité i konkurrencen om et nyt rådhus i Århus den 14. august 1937 offentliggjorde sin beslutning om at give 1. præmie til arkitekterne Arne Jacobsen og Erik Møller og samtidig lod aviserne bringe arkitekternes skitsetegninger, var der mange århusianere, som studsede. Kunne et rådhus virkelig se sådan ud? Det var jo en almindelig, moderne bygning – uden tårne og spir og andet pompøst. »En indtagende og værdig løsning af opgaven«, sagde dommerne, og Arne Jacobsen erklærede: »Det bliver en rolig og ikke outreret bygning og ligner ikke andre rådhus«. Men det var netop det, der vakte kritik.

Efter at samtlige konkurrence-projekter var blevet ophængt i Samsøgades Skoles aula til offentlig beskuelse, afleverede forfatteren Richardt Gandrup i »Århus Stiftstidende« en bredside mod den moderne arkitektur i almindelighed og rådhusudkastet i særdeleshed. Set ude fra kunne den bygning, der var foreslået, rumme hvad som helst: skole, hospital, fabrik, posthus, lejekarserne eller andet, fastslog han. Arkitekten havde ladet hånt om »århundreders rådhus-arkitektur« og var havnet i »en lidt traurig funktionalisme«. I en række interviews og indlæg af kendte borgere fulgtes kritikken op. »Hvem siger, at et rådhus absolut skal have tårn«, svarede Arne Jacobsen – men dette var jo netop, hvad »man« sagde. Kun daværende stiftsprovst Skat Hoffmeyer glædede sig over det manglende tårn, så domkirkens tårn kunne blive ene om at dominere vor bys silhouet. Også de store glaser blev kritiseret – man talte om »akvarium« og »drivhusstil«.

Den-gang der var gå- et ry, vi sku' ha' et rådhus ny,
så var al- le landets ar-ki- tekter int'ressert.
Det sku' væ-re flot og dyrt, stort var præmi- e- gebyr't.
Forsla- ge-ne strømmed ind, og så blev de sor-ter't, Man
ud-valg-te tre, men da man sku' til og se, ja, så
kom vi jo straks til skanda-len: Da var der en
fejl, og den var jo stor, go'mor'n, for på hu-set var der
ik-ke spor af tårn.

Diskussionen gik op på landsplan, bl.a. med en artikel i »Berlingske Tidende« af den konservative folketingsmand Povl Drachmann, der under overskriften »Rådhus eller pakhús« håned denne funktionalistiske kasse med fladt tag, her, hvor man skulle have haft »et rådhus, monumentalt, ægte jysk i linjer og kraft, rundet af hovedlandets stærke muld – en værdig, selvbevidst knejsende partner til Københavns skøn-

Som rådhuset oprindelig var tænkt udformet, set fra Sønders Allé. Avisgengivelse af det sejrende projekt.

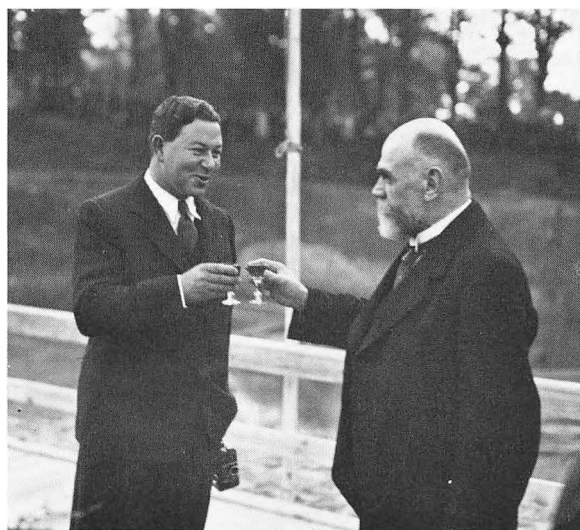
ne rådhus«, så vi sammen kunne »løfte vore tårne og tinder mod Danmarks himmel«. Denne svulstige svada var selv »Stiftstidende« for meget, og bladet fandt det uklogt, at folketingsmanden også havde talt om salonkommunistisk arkitektur. Men arkitekten og kultur-polemikeren Poul Henningsen lod naturligvis ikke lejligheden gå fra sig til at nedgøre Drachmann i »Politiken«. En halv snes dage senere uddybede PH sine meninger ved et møde i Socialdemokratisk Forening i nordre kreds, hvor han kaldte funktionalismen demokratiets arkitektur, der aldeles ikke var anset i kommunismens fædreland. Han spurgte, om man ønskede »et rådhus med tårn og vægtergang, hvor udstoppede vægttere skal gå frem og tilbage« – og sagde videre, at tårnet som det store ornament er »beregnet til at gøre borgeren lille og ydmyg over for staten«. Det hørte derfor ikke hjemme, hvor socialdemokratiet havde sejret, og hvor rådhuset skulle være folkets hus.

Borgmester H. P. Christensen havde, mens diskussionen rullede, søgt at gyde olie på de oprørte vande ved at erklære, at der endnu ikke var vedtaget noget om, hvordan rådhuset skulle være. Og inden længe var man i gang med forhandlinger med arkitekterne om forskellige ændringer i deres udkast. Resultatet blev, at hovedtrækkene vel bevarede, men at der i den sydlige del indføjedes et 60 meter højt tårn – et let tårn med åbne gallerier, et, der – som arkitekterne sagde – ikke fandtes magen til noget steds i verden!

Således fik Århus altså sit rådhusårn, og var dette heller ikke netop, som man havde ventet,

så blev det dog hurtigt byens vartegn. Efterhånden er morsomheden om »stilladset, der ikke var taget ned« døet hen. Af andre ændringer kan nævnes, at taget blev løftet noget, og at det besluttedes at beklæde bygningen med marmorfliser samt at rykke hele huset længere tilbage fra Sønders Allé, så der blev en »rådhusplads«, om end en temmelig beskednen.

Den 18. november 1937 kunne byrådet i idel lykke og harmoni vedtage at overlade de to konkurrencevindere opgaven med at bygge det nye byens hus, som det trods krigen lykkedes at få stort set færdigt til sommeren 1941.

Arkitekt Arne Jacobsen og borgmester H. P. Christensen skåler ved grundstensnedlæggelsen til det nye rådhus 24. september 1938.

Hvor gik kobbertøjet hen?

1941

I byjubilæumsåret 1941 skulle det nye rådhus indvies, og året før blev der iværksat en indsamling til et klokkespil. Borgerne afleverede genstande af kobber, tin og messing. Men tyskernes tilstedeværelse fremkaldte bekymring for gavernes skæbne.

Rådhusklokkerne

Mel.: Peter Schütt i barndoms alder

1. Jeg en vise nu vil bringe
om lidt harme, sorg og skræk,
klokker, som ej monne ringe,
melodien, der blev væk.
Tralala. . .
2. Her har mangen morlil gået
med sin kobberkedel tro
og ved vejerboden stået
udi kø på Clemens bro.
3. Hver en dag, ja, hver en uge
strømmed' der metaller ind;
hver en ting man kunne bruge,
og man gav med borgersind.
4. Tin og kobber, ja selv messing,
alt forvandles kan til guld
ved den lille bod af hessing,
og en dag var bøtten fuld.
5. Men det gik, som mange aned',
at ved enden sa'e det bums.
Efter sit metal man glaned,
hele glæden gik i grums.
6. I en kælder dybest nede
i vort rådhus klokken sank,
og hver giver nu vil bede
at få fat i kedlens hank.
7. H. P. si'r: Vi sælger ikke,
ta' den blot med ro, min ven.
Foreløbig skal det ligge
og – af grav opstå igen.
8. Ja, vor kære hr. borgmester,
tro på dig vi alle gør;
men vi tror, det rigt'nok bedst er,
der blir låset for den dør.
9. For engang, når klok' skal støbes,
var det rædselsfuldt, ak ja,
om den sandhed skulle røbes –
det var fløjet bort herfra.
10. Thi skønt det er oplyst' tider,
vi befinder os udi,
vi dog ej på næsten lider,
er for spøgelse ej fri.
11. Derfor værn nu trygt om gaven,
hr. borgmester, folkets ven,
ellers blir den gru'lig gnaven
og blir aldrig god igen.

Forfatter Marryat Lauritzen. Afskrevet efter dennes håndskrevne visebog i privat eje.

Visens baggrund

I december 1940 mødtes på Hotel Royal en kreds af århusborgere, indkaldt af Turistforeningen, for at drøfte spørgsmålet om en borgergave til byen, når denne den 2. juli 1941 ville fejre 500-års dagen for sine købstadsprivilegier, tildelt den i 1441 af Kristoffer af Bayern, og samtidig ville indvie Århus' nye rådhus. Man enedes om at nedsætte en komité, der gennem en indsamling skulle tilvejebringe midler til et klokkespil til ophængning i rådhusårnet. På grund af krigsforholdene kunne der ikke købes metal nogen steder, og komiteen startede derfor den 12. januar 1941 en kampagne for at få folk til at aflevere metalgenstande, kobber- og messingtøj o.l., idet man på Clemensbro opstillede en stor kasse i form af en »brønd«, hvori sådanne genstande kunne lægges. Og folk valfartede hertil med gamle gryder, kander og lystager, så komiteens formand, den daværende universitetsrektor, professor Hakon Lund, en måned senere disponerede over næsten 10 tons metal foruden 95.000 kr. i kontanter.

Man havde optimistisk regnet med at kunne få støbt i hvert fald ni klokker inden sommer, men pludselig udstedtes der forbud mod omsmelting af metaller – og ingen dispensation kunne opnås. Metallet blev nu afleveret til borgmester H. P. Christensen, der lovede, at de indsamlede genstande skulle blive opbevaret, til de kunne blive anvendt efter formålet. Særlig trykke ved dette tilsagn var folk dog ikke, og Marryat Lauritzens vise – skrevet i 1941 og sunget af ham i forskellige foreninger – giver meget præ-

Borgmester E. Stecher Christensen (1899–1945) i sit kontor på rådhuset under besættelsen.

cist udtryk for nervøsiteten hos de gavmilde århusianere, der så tyskerne tage for sig af landets varebeholdninger.

Det store læs metal lå og fyldte meget i rådhusets kælder. Der opstod planer om at lade det stampe sammen, så det i hvert fald synede lidt mindre, men i betragtning af borgmesterens løfte

De oprindelige 37 klokker til rådhusets klokkespil opstillet på jorden ved jernstøberiet i Brønderslev. Den store timeslagsklokke er ikke med på billedet.

Visesangeren Marrayat Lauritzen, der skrev visen om rådhusklokkerne – her fotograferet i sine yngre år.

opgav man det. Derimod flyttedes beholdningen i februar 1942 til »et isoleret rum« – hedder det i et notat fra rådhusforvalteren. Men i november ringede Varedirektoratet til kommunen og forlangte i henhold til et cirkulære det indsamlede metal anmeldt. Skønt byrådet hævdede, at man måtte være uden for anmeldelsespligt i betragtning af det særlige formål, fastholdt myndighederne i København, at de måtte have opgivet mængden og arten af metallet, da man skulle have lavet »en oversigt over landets beholdninger af metalaffald med henblik på, hvilke varer der ville kunne oparbejdes af disse metaller«. Dette svar, som kom i juni 1943, efter at man fra byrådets side havde trukket sagen ud ved at lade uforstående og stille spørgsmål, virkede foruroligende. Det var en uhyrlig tanke, om man skulle blive tvunget til at køre borgernes familieklenodier til en autoriseret produkthandler – så hellere som en sidste udvej benytte dem i byens interesse.

Den nye borgmester, Stecher Christensen, var

også formand for belysningsudvalget og skrev nu i denne egenskab et brev til borgmester Stecher Christensen om, at man ved de kommunale værker led forfærdeligt under metalmangelen, bl.a. savnede man kobber, bly og tin til stikledninger og messing til kondensatorer. Belysningsvæsenet ville, hvis man kunne få klokke-metallet, forpligte sig til, når normale forhold indtrådte, at aflevere et parti kobber af samme størrelse som de modtagne metalgenstande og desuden give et kontant bidrag til et klokkespil.

For at få sagen igennem rejste borgmesteren og et par embedsmænd til København og talte med afdelingsleder Skat Rørdam i Handelsministeriet, og så affattedes der en ansøgning, som blev imødekommet. Metallet transporteredes til Belysningsvæsenet og videre til Nordisk Kabel- og Trådfabrikker, der leverede Århus kabler og ledninger. I alt var der 9.959 kg metal: kobber, messing, bly og tin.

I 1946 blev det overdraget Jysk Jernstøberi & Metalfabrik i Brønderslev at udføre et klokkespil til 137.000 kr., et beløb der dog senere forhøjedes, idet man vedtog ud over den øjeblikkelige anskaffelse af 37 klokker at reservere muligheden for en senere udvidelse til 43 klokker. Fabrikken rådede selv over det fornødne kobber, så Belysningsvæsenet nøjedes med at betale metalværdien af de 9.959 kg med dagsprisen, 1,92 kr. pr. kg, ialt 19.121 kr. Her ud over ydede værkerne 30.000 kroner til klokkespilfonden.

Det var allerede i 1941 på forslag af organist P. S. Rung-Keller besluttet at lade klokkespillets faste melodi, som nu foruden i brudstykker gennemspilles tre gange i døgnet, være den gamle middelalderlige melodi til Morten Børups forårsvisen (Carmen vernale). Og den 7. august 1948 kunne man da indvie klokkespillet med en festlighed ved foden af rådhusårnet, hvor byorkesteret spillede under Thomas Jensens ledelse, borgmester Unmack Larsen talte, og hele to klokkespillere, Rung-Keller og den belgiske klokkenist professor van den Broek, musicerede på de ny-støbte klokker. Men det var altså ikke bedstemors gamle kaffekande eller mosters lystager, der lagde klang til melodierne. Glemte er deres ofre dog ikke. Alle givernes navne står i den bog, der af Borgerkomiteen overrakte byen på jubilæumsdagen i 1941, ligesom en indskrift på den store timeslags-klokke fortæller om borgergaven.

Glemte at blive århusianer

1954

Da københavneren, skuespiller Johs. Meyer i 1953 fik bevilling til at drive Regina-Teatret, lovede han, at han nu ville blive århusianer. Men han boede stadig den meste tid i København og fortsatte med at have teaterarbejde dér – hvilket fremkaldte stort mishag i Århus.

Visen om Johs. Meyer

Mel.: Ebeltoftvisen

1. I alle landets blade der med fede typer stod:
Det kongelige Teater Johs. Meyer nu forlod.
Han havde fået sig en ny og meget bedre plads,
ja, en der gav ham mindre slæb, men meget mere kass'.
Og radioen tog med ham så straks et interview.
Med andagt folk de lytted' til hans stemme hæs og ru.
2. Johannes sa': Jeg før var københavner og med K,
nu vil jeg være Århusmand og det med bolle-å.
I Århus glæded' man sig alle over al forstand,
for Meyer her var elsket næsten som en julemand.
Med smil om mund gik århusborgerne så trygt til ro,
endnu var de jo ej berøvet deres barnetro.
3. Og Meyer han tog køjeplads på »Broge« så en nat,
og han slap også godt fra turen over Kattegat.
Om morgenen steg han i land, rev af sig straks en vits,
og pressen mødte mandsstærkt op og brændte godt med blitz.
På kajen flere tusind mennesker de stod og skreg:
Velkommen Johannes, vi er mægtig glad for dig.
4. Så lejed' han en lejlighed i Parkalleen tre;
dér ku' han lige over til borgmester Unmack se.
Som direktør blev Meyer indsat med stor virak,
han bukkede og smilede og hvæsedde en tak.
Og festen vared' hele natten indtil klokken fem –
Johannes tømte så Reginas kasse og gik hjem.
5. Johannes tog tilbage med »Hans Broge« næste nat,
og siden har i Århus ej så meget som en kat
set spor til direktøren, men almind'lig er det kendt,
at han nu daglig kassens overskud pr. post får sendt.
Regina han nu styrer fra det fjerne København,
i Århus er man sønderknugede af sorg og savn.

6. Man startede i byen da en fornem komité
og skrev til ham et brev: Hr. Meyer, får vi dig at se,
for Erik Henning-Jensen dig en rolle give vil,
hvis du vil komme over og os gi' et gæstespil.
Om det blir Hamlet eller Jeppe er os lige kært,
men kom nu end'lig snart, for du kan tro, vi har det svært.

7. Der kom et svar fra Meyer: Jeres brev det har mig rørt,
jeg tuder skam endnu, mit øje aldrig mer blir tørt,
– og jeg skal gøre, hvad jeg kan, det må I stole på,
jeg gerne gi'r et gæstespil, I skal det billigt få.
En halv snes tusind kroner vil jeg gerne nøjes med,
så billig fås en sådan aften aldrig noget sted.

8. Nu, hvad det ender med, det står os ikke rigtig klart,
vi synes jo, Johannes Meyer han er lovlig smart.
Jeg stemmer for, at Morten Korch ham godt beholde må,
hvis bare vi i stedet for Poul Reichardt måtte få.
Hvis i Reginas dør han tog imod og smilte huldt,
da af de unge piger det teater snart blev fuldt.

Forfatter Tapper (pseud. for Otto Hansen). Sejlklubben »Bugten«s revy 1954. Trykt i re-
vyens sanghefte hos Phønix-Trykkeriet, Århus. Privat eje.

Visens baggrund

Da fhv. sceneinstruktør Svend Gade, der i en årrække havde haft bevilling til biografdrift i Regina-Teatret, afgik ved døden i 1952, var der i Århus en vis forventning om, at bevillingen denne gang ville blive givet til en århusianer. Blandt de 32 ansøgere, var der mange lokale. Således søgte 4. maj-kollegiet bevillingen, som man ville lade bestyre af teaterdirektør Erik Henning-Jensen, der var ved at tænke på sin afgang fra teatret. Borgmester Unmack Larsen var stemt for at lade kapelmester Thomas Jensen få bevillingen. Men byrådet, der havde et uudnyttet tilsagn om en kommunal biograf på Langenæs, besluttede at søge Regina i stedet og undlod derfor at indstille nogen af de øvrige ansøgere.

Justitsminister Helga Pedersen gav imidlertid i foråret 1953 bevillingen til skuespiller ved Det kgl. Teater, Johannes Meyer, og den 1. juli holdt han åbningsforestilling med en film med titlen »Jeg har aldrig elsket andre«. Var det mon Århus, han mente, spurgte de skeptiske århusianere. I hvert fald udtrykte Johs. Meyer, da han fra den blomstersmykkede scene hyldede »det skønne Jyllands hoved- og universitetsstad«,

I al-le lan-dets bla-de der med fa-de ty-per
stod: Det kon-ge-li'e Te-a-ter Johs. Mey-er nu for-
lod. Han hav-de få-et sig en ny og me-get bed-re
plads, ja, en der gav ham min-dre slab, men me-get me-re
kass'. Og ra-di-o-en tog med ham så straks et in-ter-
view. Med an-dagt folk de lyt-ted til hans stemme hæs og ru.

håbet om, at »jeg en gang med tiden må blive et af Deres egne bysbørn«. Men det løfte syntes folk, han ret hurtigt glemte. Godt nok lejede han et par værelser i Park Allé over for rådhuset, men det var indtrykket, at han det meste af året opholdt sig i København, hvor han trods officiel afsked fra Det kongelige vedblev at have gæstroller på teatret. Dog lykkedes det også at få ham til at gæstespille på Århus Teater, først i sæsonen 1955–56 i Eugene O’Neills »Måne for de mislykkede«, senere i sæsonen 1957–58 i »Anna Christie«.

Da Meyers bevilling udløb i 1958, ville byrådet ikke anbefale fornyelse. Man henviste til, at Meyer ikke opfyldte biograflovens krav om, at bevillingshaveren skulle bo i eller i umiddelbar nærhed af den by, hvor han drev biograf. At hans navn stod på en dør i Park Allé fandt man ikke tilstrækkeligt, og forholdet var da også, at halvdelen af hans skat betaltes til Københavns Kommune. Hans kone erklærede over for pressen, at det var nødvendigt at tilbringe megen tid i hovedstaden for at bestille film, men at hendes mand dog boede meget i Århus. Når man ikke så ham, var det, fordi han med sit dårlige ben ikke kunne gå eller cykle rundt i byen og heller ikke kunne stå i Reginas foyer. Opgive bevillingen var der ikke tale om, »for at de så kunne sidde og grine ovre i Århus«, erklærede fru.

Justitsminister Hans Hækkerup, der nu havde afgørelsen af biografsagerne, forlængede uanset byrådets erklæring Johs. Meyers bevilling, dog med en henstilling til denne om at holde mere til i Århus, men samtidig med et tilsagn om at overveje bevillingens overflytning til København. For at vise århusianerne, at ministeren forstod deres følelser, gav han afslag på en an-

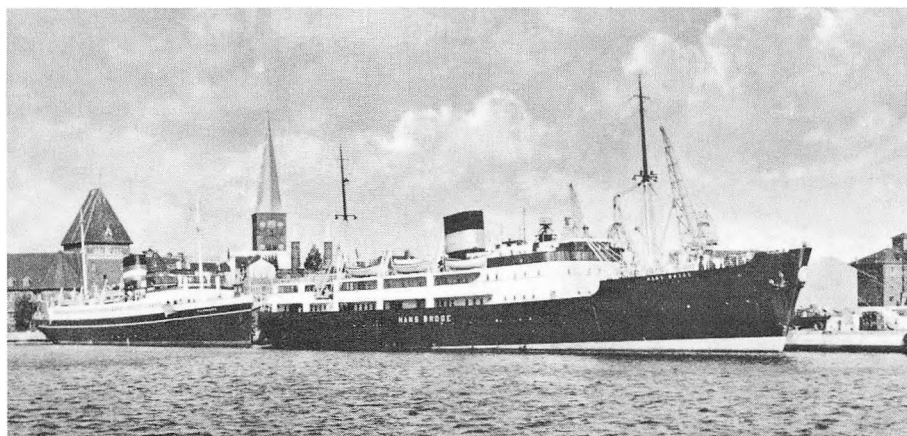

Regina-Teatrets direktør 1953–60, skuespilleren Johannes Meyer og fru Oda.

søgning fra Det ny Teater om at benytte Meyer i et gæstespil. Bølgerne gik højt i aviserne, og der ironiseredes over »stavnsbånd« o.l. Mens »Jyllands-Posten« kaldte det »en tåbelighed at anlægge samme målestok for Johs. Meyer som for mindre talentfulde bevillingshavere«, mindede »Århus Stiftstidende« om, at han i april 1953 havde udtalt til bladet: »Det har ikke et øjeblik været min hensigt ikke fuldt og ansvarsbevist at påtage mig de forpligtelser, der følger med en biografbevilling. . .« Men nu måtte bladet fastslå, at »han har holdt Århus for nar – aprilsnar«.

I 1960 bilagdes så endelig den kolde krig mellem Regina-direktøren og århusianerne, idet han fik bevillingen overført til Metropo-Teatret i København. Og tilmed fik kommunen samtidig opfyldt sit ønske om selv at drive Regina-Teatret.

Rutebåden »Hans Broge«, hvormed Johannes Meyer opretholdt forbindelsen mellem sine arbejdspladser i Århus og København.
Foto fra o. 1955.

Striden om kommunegrænserne

Optakten til den lange og bitre strid om kommunegrænser – som i 1970 endte med storkommunens etablering – fandt sted i slutningen af 1959 ved en række møder dels på rådhuset, og dels udenfor, samt i pressen. Alle kommunalpolitikere i købstaden og forstæderne var i ilden.

1959

En bejlerfærd

(Fra Sommerrevyen i »Friheden« 1960)

Bro Bro Brille,
Århus er for lille,
Bernhardt han står på sit høje hvide slot,
vi har det så godt,
men alt er for småt,
Far Far Krigsmand,
pladsen er for lille,
frem med magistraten,
der er ingen tid at spille.

Mel.: Så går vi rundt om en enebærbusk
Først går vi rundt med en stor komité,
stor komité, stor komité.
De vender hjem uden større succes,
tidlig søndag morgen,
ih, hvor de masede på alle mand,
på alle mand, på alle mand.
Og så kom de hjem med en halv tønde land,
tidlig søndag morgen.

Mel.: Jeg gik mig over sø og land
De started over sø og land,
men mødte ingen venlig mand,
for folk de sagde, når de hørte, hvor de havde

hjemme:

I er nok fra Århus a',
Århus a', Århus a',
og de, der er fra Århus a',
de skal ingen grunde ha'.

Mel.: Den lille nisse rejste
Så rejste Christian Nielsen
til Viby, der var højt på strå.
De fik en serenade,
den lød omtrent som så.

Mel.: Lille Viggo, vil du ride ranke
Lille Viby, vil du ride ranke,
er du artig, holder jeg dig frem.
Barn, jeg er med dig i sjæl og tanke,
vi skal lege, når du kommer hjem.

Mel.: Højt på en gren en krage
Så tog han over åen, hvor
sim saladim bambasaladusladim,
sognerådsformand Olsen han bor.
Olsen han sagde kort og klart
sim saladim bambasaladusladim,
Olsen han sagde kort og klart nej!

Mel.: Seksdagesvalsen
Så blev der stemning og fest,
Rudolf han cykled mod vest,
cyklen den gik li' som smurt,
Rudolf gik ind i en spurt.
Målet det var Åbyhøj,
Olsen han fik en gang røg,
træd nu pedalen til forstadsfinalen,
bevar dit humør og kør.

Mel.: Han er så sød den lille Jensen
Du kan ta' hjem igen og hilse Bernhardt Jensen,
den lille Jensen, den lille Jensen,
og han skal inte komme her og flytte grænsen,
husk det hr. Jensen en anden gang.

Mel.: Pandeben, godt det gror
Hasle by, godt du gror,
bag ved Skejby-Lisbjerg bor.
Det er Reinhard, der regerer,
han vil ikke a' med mere,
han vil ikke af med no'et,
har han sagt i byens råd.

Mel.: Alle går rundt og forelsker sig
Århus går rundt og forelsker sig,
Tjørnehøj lusker på Haslevej.
Der er landmåler gemt i hegn og krat,
og i den mørke nat
så går han rundt og måler Hasle herred.
Hvad der end sker på den gode jord,
Reinhard har altid det sidste ord,

Den 8. december 1959 var der forhandling på rådhuset mellem repræsentanter for Århus byråd, forstæderne og amtet. Fra venstre ses sognerådsformændene Th. Jensen, Brabrand, Reinhard Petersen, Hasle, Age Jedich, Holme-Tranbjerg og Chr. A. Olesen, Åbyhøj, stiftamtmand H. Lorentzen, borgmester Bernhardt Jensen, sognerådsformændene O. Kier, Risskov og Arne Petersen, Viby, samt viceborgm. P. Friis Olsen.

og når Bernhardt er kunde
og skal ha' et par grunde,
lyder disse ord:

Mel.: Du skal ikke gi' mig roser

Du kan ikke få matrikelnumre her på Hasles jord,
jeg kan gi' dig et par marker langt mod nord.
Du kan få et stykke tundra ved den gamle Egå bro,
der kan bo et par nomader eller to.
Og er bunden blød, så kan der piloteres,
det er førsteklases grunde, der leveres.
Du kan ikke få de allerbedste grunde her omkring,
jeg kan gi' dig det, der koster ingenting.

Mel.: Hr. Peder kasted runer

Hr. Oluf kasted runer over Strange
og sa'e, til Vejlbjby-Risskov vil jeg gange.
Han startede en morgen
og tog med linie seks

og kørte ud med Århus lille mindreværds-kompleks.
Fagre ord, bruger man i nøden,
og til Kier sa'e han ufortrøden
disse ord:

Mel.: Længe nok har jeg bondepige været

Længe nok har du gået og været bondemand,
siddet på Skolebakken alt for mange år,
vi flytter hele molevitten fra dit bondeland
ind til en by, hvor du får meget bedre kår.
Du kan få plads i vores råd,
skatten den daler, når det første år er gået.
Og er du klog, viger du pladsen,
og hvis du mukker, ja, så lukker jeg for gassen.

Mel.: Det går atter hjemad til den lille by

Nu er Bernhardt ene i den store by,
han har lovning på et stykke land i Thy,
men allig'vel kæmper Bernhardt uforsagt

med et stykke, der er højt belagt.
Der skal ualmindelig stærke kræfter til,
når de syv små hjem, de ikke vil.

Mel.: Langt ud' i skoven

Men langt ud' i skoven er et lille gods,
aldrig så jeg så dejligt et gods.
Men det ligger langt ud' i skoven.
Ved det lille gods, der er en lille å,
aldrig så jeg så dejlig en å,
godset i skoven,
skoven ved åen,
skoven kan købes,
men kan vi få'n,
ak, det ligger langt ud' i skoven.
På det lille gods der er et dejligt slot,
aldrig så jeg så dejligt et slot,
slottet ved godset,
godset i skoven,
veksler forneden,
afdrag foroven,
ak, det ligger langt ud' i skoven.

Til det lille gods der havde Glob en plan,
aldrig så jeg så herlig en plan,
planen i skoven,
skoven ved åen,
skoven kan købes, men kan vi få'n,
slottet ved godset,
godset i skoven,
veksler forneden,
afdrag foroven,
åen med planen,
Glob med koranen,
lys på altanen,
skud på fasanen,
alt efter planen
som i romanen.
Mårslet er sovet ind på divanen,
så det ligger langt ud' i skoven.

Forfatter Dan Christoffersen. Oprindeligt skrevet til byrå-
dets nytårssammenkomst, senere indlagt i »Friheden«
revy 1960. Duplikeret eksemplar i privat eje.

Århus byråds repræsentanter ved et offentligt møde i Hasle i december 1961 forud for afstemningen. Fra v. viceborgmester, professor O. Strange Petersen, økonomidirektør Erik Tjørnehøj, borgm. Bernhardt Jensen og kontorchef Knud Stenshøj.

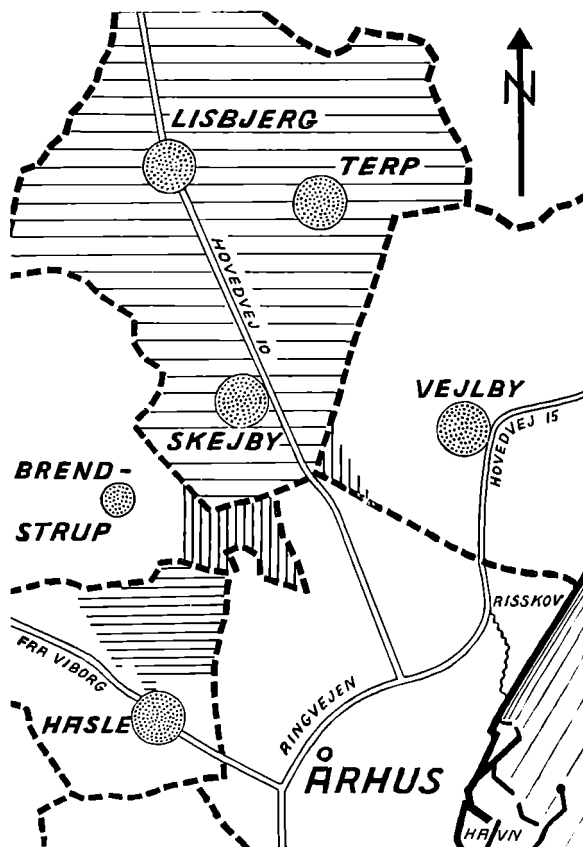
Visens baggrund

I de sidste måneder af 1959 begyndte problemerne om den kommunale inddeling i Århusområdet at tilspidses. Den længe ulmende uenighed om kommunegrænserne udviklede sig efterhånden til en regulær skyttegravskrig, hvor der på møder og i avisindlæg affyredes skarpe skud fra både centralkommunen og forstæderne.

På landsplan havde den såkaldte kommunallovskommission allerede, ikke mindst dikteret af Århus' indeklemte situation, taget spørgsmålet om en eventuel ændret inddeling af kommuner op, men uden at forhaste sig. Og i Århus var der dårligt nok tid til at vente alt for mange år på en løsning. De sidste byggemodne arealer i kommunen var ved at blive bebygget, og Århus kunne snart se sig henvist til en vegeerende tilværelse uden indflydelse på bysamfundets videre udvikling.

Et byrådsudvalg med viceborgmester P. Friis Olsen som formand havde allerede kastet sig over problemerne om byens snarlige udbygning og havde foreslået de to forstæder, som var rigest på ubebyggede arealer, nemlig Hasle-Skejby-Lisbjerg og Holme-Tranbjerg, at man etablerede en art studiekreds til at undersøge fordele og ulemper ved en sammenlægning af disse kommuner med Århus. Men sognerådsformændene Reinhard Petersen og Åge Jedich lod meddele, at da man under alle omstændigheder ville være imod en sammenslutning, var det til ingen nytte at undersøge, om den ville have fordele eller ej!

I november 1959 indbød Århus Industriforening borgmester Bernhardt Jensen til at holde et foredrag for erhvervslivets folk om den kommunale situation, og kort efter bad Århus kommune forstæderne og amtsrådet komme til et møde på rådhuset. Sognerådsformand Chr. Olsen, Åbyhøj, afviste her på Forstadssammenslutningens vegne at gå med til indlemmelse af hele kommuner i købstaden, men erkendte, at Århus havde et arealproblem, som man ville være med til at løse. Løsningen skulle bestå i, at Hasle-Skejby-Lisbjerg kommune skulle deles, således at de i hovedsagen ubebyggede arealer, der udgjorde Skejby og Lisbjerg sogne, indlemmedes i Århus. Det kunne formentlig ske uden videre efter indlemmelsesloven, men Århus Byråd ønskede, at der skulle foretages en beboerafstemning om hele kommunens indlemmelse. Den af Indenrigsministeriet udnævnte indlemmelseskom-

Et kort, som viser de arealer (skraveret) som fra 1. april 1962 indlemmedes i Århus kommune.

mission dekreterede imidlertid indlemmelse fra 1. april 1962 af de to sogne uden afstemning, mens en afstemning i Hasle sogn skulle afgøre, om dette ville følge med, hvad det – som man kunne vente – ikke ville.

Grænseændringen omkring de til byudviklingen ikke særlig velegnede arealer løste slet ikke bysamfundets fælles problemer, og kampen for en ændring gik videre og fandt først sin løsning ved den landsomfattende kommunalreform i 1970.

Den halve snes års grænsekrig var nok bitter, men bød også på fornøjelige indslag. Til sin sommerrevy i »Friheden« 1960 havde etableringsleder, Dan Christoffersen, leveret den her gengivne vekselsang. De personer, der optræder i versene, er foruden to af de allerede nævnte sognerådsformænd tillige ingeniør O. Kier, der var formand for Vejlbjby-Risskov sogneråd, og fra Århus medlemmer af magistraten: borgmester Bernhardt Jensen og rådmændene Christian

Moesgård's hovedbygning i 1950'erne, før restaureringen og indretningen til museum.

Nielsen, Rudolf Jensen og Oluf Nielsen samt de konservatives ordfører, professor Strange Petersen, og økonomidirektør Erik Tjørnehøj.

Røret i 1959 blev yderligere kompliceret ved, at godset Moesgård syd for byen blev til salg. Århus kommune, der havde forkøbsret, gjorde et køb betinget af, at godset kunne blive indlemmet i kommunen, hvilket Mårslet kommune og amtet modsatte sig. Indlemmelseskommissio-

nen ville godt tillade Århus at få indlemmet skoven og selve gården (hvor professor P. V. Glob havde planer om at oprette museum og naturpark med et fortidigt dyre- og planteliv), mens godsets øvrige jorder skulle forblive udenfor. På disse betingelser ville Århus ikke købe, og det endte så med, at amtet og en del af forstæderne dannede et interessentskab, som erhvervede Moesgård.

Navneregister

ved Frode Hørlyk

- Abessiniervisen, 9, 87–89
Abis, Jean d', teltholder, 24
Alberti-Petersen = Anton Petersen
Alexander I, russisk czar, 36
Alexandrine, prinsesse, senere
dronning, 65, 66
Amaliegade, 66
Andersen, Jul., fabrikant, 86
Andersen, Louis, redaktionssekretær,
121, 125, 132
Andersen, Rasmus, billedhugger, 132
Anker = Peter Thorsen
Ankersted, Karen, folketingsmedlem,
127
Aquila, våbenforretning, 110, 112
Arbejderpartiets Bogtrykkeri, 86
Arndal, Oluf, lærer, 125, 127
- Backhausen, Sophus, bogtrykker, 23
Backhausen, Wilhelm, bogtrykker, 23
Banegårdspladsen, 132
Bang, Herman, forfatter, 76
Baune, Joh., grosserer, 121, 124
Bech, Marcus, købmand, 131, 132
Bech-Olsen, Magnus, mesterbryder,
cirkusdirektør, 72, 73, 74
Bechgaard, Chr., tømmerhandler, 129
Beethoven, Ludwig van, tysk komponist, 36
Bendtsen, Ane, 33, 34
Berlingske Tidende, 140
Bispegården, 131, 132
Bispetofte, 55
Bispetorvet, 120, 131, 132
Blicher, St. St., præst, digter, 30
Blæksprutten, 7, 67, 71
Bock'en, restaurant, 99, 100, 101,
109
Borgporten, 40, 107, 131, 132
Brabrand Sø, 103
Brabrand-Årslev, 149
Brammer, Max, læge, 138
Bramminge-ulykken, 118–120
Brandes, Georg, kritiker, 73
Brandstrup, Ludvig, skuespiller, 21
Brandt, Niels, fæstebonde, 19
Bredal, A. J., brandinspektør, 136,
137, 138
Bremerholm, 18
Broek, van den, belgisk klokkenist,
professor, 144
Bruhn, J. M., brandinspektør, 128,
129, 130, 137
Bruun, Cajus, skuespiller, 98
Bruuns Gade, M. P., 120
Brønderslev, 143, 144
»Bugten«, sejlklub, 9, 139, 146
Burghardt, østrigsk bryder, 72, 73, 74
- Bøggild, Johanne Cathrine,
viseforfatter, 25, 28, 30
Bøgh, C. S., bogbinder, 8
Børnehjælpsdagen, 85, 86
Børup, Morten, rektor, 144
Bøstrup, S., assistent, vicebrand-
inspektør, 111, 112
- »C. F. Tietgen«, rutebåd, 138
Caspersen, Karen, skuespillerinde,
107
Centralhotellet, 73, 74
Charlottehøj, 115
Christensen, H. P., borgmester, 141,
142, 143
Christensen, J. A., kulgrosserer, 124
Christensen, Niels, fæstebonde, 19
Christian, prins, senere Christian X,
65, 66, 67
Christiansborg Slot, 48, 49
Christiansen, teltholder, 24
Christiansen, Peter, typograf,
viseforfatter, 9, 82, 83, 84
Christoffersen, Dan, direktør, 150,
151
Christophersen, Gerda, skuespiller-
inde, senere teaterdirektør, 99, 101
Chulalongkorn, siamesisk konge, 86
Clausen, F., direktør, 121, 124
Clemensborg, 110, 111, 112
Cornelius, Peter, operasanger, 99
Cox, William, engelsk admiral, 13
- »Dagen«, dagblad, 47
Dagmar, kejserinde, 36
Dahl, P., præst, senere kirkeminister,
120
Dahl, T. C., stiftamtmand, 34
Dalgas, Enrico, hedeopdyrker, 131,
132
Dam, Albert, forfatter, 62
Dejret, 115
Delagrang, Leon, fransk flyver, 90,
91, 92, 114, 115
Demokraten, 46, 47, 59, 71, 80, 109,
119, 126
Derri, abessinsk danser = »Smukke
Didrik«
Drachmann, Povl, folketingsmand,
140, 141
Drechsel, E. C. L., borgmester, 125,
127
Dyhr, J. C., vognmand, 40, 49
- Ebeltoft, 13, 119
Egå, 17, 18, 19, 30, 114, 149
Ehlers, C., restauratør, 101
- Ellehammer, J. C. H., flyvepioner,
92
Elvirasminde, chokoladefabrik, 124
»Enigheden«, klub, 86
Eriksen, Ferdinand, 9, 68, 69, 70, 71
Esbjerg, 119
Ewald, Carl, forfatter, 100
- Fahrbach, Philip, østrigsk komponist,
36
Filtensborg, Chr., etatsråd, 91, 124
Fiskergade, 39
Fiskerhuset, 102, 103, 104, 105
Fjelstrup, Peter, skuespiller, 99
Fog, E. L., bibliotekar, 125, 127
Fogh-Mogensen, J., forretningsfører,
137
Folkelige Forsamlingsbygning, Den,
117
Fonnesbech, A., modehandlerfirma,
107, 108, 109
Fredenstov, 13
Fredericia, 70
Frederik III, 13
Frederik VI, 84
Frederiks Allé, 69, 125, 126, 127
Frederiksbjerg, 69, 80
Frederiksbro, 55
Frederiksgade, 8, 55, 76
»Friheden«, 80, 99, 100, 150, 151
Friis-Olsen, P., viceborgmester, 149,
151
Fritsche (Fritze), politibetjent, 31,
32, 34
- Gade, Svend, sceneinstruktør, senere
biografdirektør, 146
Galgebakken, 113, 114, 115
Gandrup, Richardt, forfatter, 140
Gautier, teltholder, 24
Gentofte-ulykken, 119
Gerker, F. A., restauratør, 102, 103,
104
Gjørning, Carl, restauratør, farver-
svend, 58, 59
Gjørning, Victor Albert, broder til
Carl G., 58, 59
Glob, P. V., professor, 150, 152
Grauert, Chr., papirhandler, 37, 50
Grundtvig, Stener, herredsfoged, 98
Guldsmedgade, 40, 100, 101
- Hamburg, 59, 88, 91, 133, 134, 135
Handelsministeriet, 144
»Hans Broge«, rutebåd, 145, 147
Hansen, Dagmar, skuespillerinde,
101

- Hansen, Duzaine, korsetmagasin, 110, 112
- Hansen, H. P., opdagelsesbetjent, 69, 70
- Hansen, Leonhard, forretningsfører, 136, 137, 138
- Hansen, Otto, viseforfatter, 140, 146
- Hansen, Vald., viseforfatter, 99, 100
- Hasle-Skejby-Lisbjerg, 148, 149, 150, 151
- Hasselager, 70
- Hauerbach, André, politiassistent, 59, 62, 80, 94, 95, 111
- Haurowitz, Harry, operasanger, 99, 100
- Havnegade, 93
- Havnepladsen, 49, 86
- Heiberg, Johan Ludvig, forfatter, 36
- Heilskov-mordet, 80
- »Hejmdal«, reklamebureau, 114
- Helmuth, Osvald, skuespiller, 21
- Henning-Jensen, Erik, teaterdirektør, 146
- Henningsen, Poul, arkitekt, 139, 141
- Henrichsen, Jens, slagter, 72, 73
- Herning, 130
- Herskind, A., købmand, vicebrand-inspektør, 54, 55
- Hesselballe, 19, 61, 62
- Himmelbjerget, 115
- Hingelberg, Fr., guldsmed, 133, 134
- Hingelberg, Vilhelm, guldsmed, 135
- Hjortshøj, 61, 62, 64
- Hjortshøj-mordet, 8, 9, 10, 60–64
- Hoffland, Pierre, tandatlet, 73
- Hoffman, Holger, skuespiller, 99, 101
- Hoffmeyer, Skat, stiftsprovst, senere biskop, 140
- »Holbergstuen«, 57, 58
- Holle, Edvard, bagermester, 54, 55
- Holle, Otto, bagermester, 56
- Hollesen, Chr. P., politiassistent, 41, 43, 44
- Holme-Tranbjerg, 149, 151
- Holstebro, 128, 130
- Holstein-Rathlou, V. J. von bibliotekar, 125, 127
- Honnens, G. A., herredsfoged, 64
- Hovedbanegården, 39, 89, 120, 132
- Hækkerup, Hans, justitsminister, 147
- Høeg-Hansen, A., arkitekt, 132
- Høegh Guldbergs Gade, 74
- Håndværkerforeningen, 37
- Indenrigsministeriet, 151
- Ingerslev, H. P., godsejer, 103
- Jacobsen, Arne, arkitekt, 140, 141
- Jacobsen, Chr., vognmand, 40
- Jacobsen, J. P., forfatter, 100
- Jacobsen & Petersen, tømmerhandel, 49, 52
- Jedich, Age, sognerådsformand, 149, 151
- Jensen, Bernhard, borgmester, 148, 149, 150, 151
- Jensen, Bertel, redaktør, 125, 127
- Jensen, Chr., boelsmand, 47
- Jensen, Frederik, skuespiller, 71, 100
- Jensen, Harald, redaktør, politiker, 65, 66, 67, 121, 124
- Jensen, H. P. C., politibetjent, 133, 135
- Jensen, Jacob, borgmester, 136, 137
- Jensen, K. K. L., sergent, 72, 73
- Jensen, N. P. N., skorstensfejermester, 54, 55
- Jensen, P., papirhandler, 8
- Jensen, Rudolf, rådmann, 148, 151
- Jensen, Th., sognerådsformand, 149
- Jensen, Thomas, kapelmester, 144, 146
- Jessen, Carl, gårdejer, 46
- Johansen, Mikael, købmand, 125, 126, 127
- Justesen, S., grosserer, 121, 124
- Jyllands-Posten, 147
- Jysk Forlag, 54, 55
- Jysk Jernstøberi & Metalfabrik, 143, 144
- Jysk Telefon Aktieselskab, 111, 112
- Jærgårdsvej, 80
- Jørgensen, Jul. A., fabrikant, 86
- Kalundborg, 115
- Kammersgaard, P., lærer, 127
- Kannikegade, 23
- »Karen Spidsmus«, 9, 10, 68, 69, 70, 71
- Kasino, 9, 86, 99, 101, 116, 117
- Kerteminde, 24
- Ketelhahn, teltholder, 24
- Kieler, A., direktør, 124
- Kier, O., sognerådsformand, 149, 151
- Kirk, G., telefondirektør, 112
- Kirkegaard, Nicoline, forfatterinde, 81, 125, 127
- Kjørboe, Chr., politimester, 137
- Kjørulff, Alfred, viseforfatter, 99, 100, 134, 135, 136
- »Klods-Hans«, ugeblad, 71
- Knudrisbakken, 80
- Knudsen, N., møbelfabrikant, 76
- Kolding, 59
- Kolkjærgård, 46
- Kgl. Teater, Det, 145, 146, 147
- Korch, Morten, forfatter, 146
- Korn- og Foderstof Kompagniet, 93, 94, 95
- Kragh, Astrid, skuespillerinde, 99, 101
- Krarup, H. C. M., præst, 46
- Kristoffer af Bayern, dansk konge, 143
- »Kronprinsen«, hotel, 99, 101
- Kystvejen, 49, 50, 52
- Kærlighedsstien, 49
- København, 8, 36, 37, 39, 73, 107, 115, 140, 144, 145, 147
- Københavns Politi, 62, 70
- Køtdorvet, 24
- Landsudstillingen 1909, 87, 88, 90, 91
- Langballe, Otto, købmand, 124
- Langenæs, 103, 104, 146
- Lanz, Paul, viseforfatter, 74
- Larsen-Ledet, Lars, redaktør, afholdsagitor, 85, 86
- Lauritzen, Otto Marryat, viseforfatter visesanger, 9, 83, 102, 103, 104, 142, 143, 144
- Lausen, Frederik, direktør, 91, 92, 121, 124
- Lemvig, 128, 129, 130
- Lille Torv, 29, 30, 40
- Lindqvist, Carl, cigarhandler, 120
- Lisbjerg, 70, 71
- Lorentzen, H., stiftamtmand, 149
- Lorentzen, J. F., generalløjtnant, 49
- Lottrup, Chr., fabrikant, 86
- Lumbye, H. C., komponist, dirigent, 36
- Lund, Hakon, professor, 143
- Lydichsen, Anders, borgmester, 14
- Løgten, 80
- Løveapoteket, 107, 135
- Magdalenemøllen, 102
- Makwarth, Ludvig, musikdirektør, 82, 83
- Maren Clemensdatter, g. m. borgmester Anders Lydichsen, 14
- Maren Smeds Gyde, 109
- Marselisborg Gods, 103, 104
- Marselisborg Skov, 70, 79, 80, 116, 117
- Marselisborg Slot, 65, 66, 67
- Mejlborg, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 57, 58, 59, 99, 101, 110, 129
- Mejlgade, 13, 14, 34, 49, 50, 51, 52, 53, 58, 70, 71, 78, 107
- Meyer, Agathe, 86
- Meyer, Johs., skuespiller, biografdirektør, 145, 146, 147
- Meyer, Ludvig, teltholder, 23
- Meyer, Oda, g. m. Johs. Meyer, 147
- »Mikkel Dynevår«, viseforfatter, 22, 23, 24
- Mikkelsen, S. M., restauratør, direktør, 117
- Mindegade, 13
- Mindet, 11, 13
- Morton, Victor, skuespiller, 131, 132
- Moesgård Gods, 150, 152
- Munk, Christen, fæstebonde, 19
- Munk, Peder Jensen, 18, 19
- Munkegade, 74
- Mølleengen, 131, 132
- Møller, Carlo, skuespiller, 123
- Møller, C. C., musikdirektør, 35, 36, 37, 83
- Møller, C. M., malermester, 32, 34
- Møller, Erik, arkitekt, 140
- Møller, Karen = Karen Caspersen
- Møller, M. bogbinder, 55
- Mønsted, Otto, margarinefabrik, 54, 55, 56, 80, 110
- Mørke, 80
- Mårslet, 150, 152

- Nansen, Hans, amtmand, justitsråd, 17
Nationalbanken, 131, 132
Niels Ebbesens Vej, 90
Nielsen, Christian, rådmænd, 148, 151
Nielsen, Magnus, murermester, 54, 55, 96, 97, 98, 111
Nielsen, Martinius, teatermand, 99, 100
Nielsen, Oluf, rådmænd, 149, 151
Nielsen, P., redaktør, 34
Nordisk Kabel- og Trådfabrikker, 144
Nordre Kirkegård, 120
Nørre Allé, 74
Nørregade, 37, 50
- Odder, 74, 115
Olesen, Chr. A., sognerådsformand, 148, 149, 151
Olsen, arbejdsmand, 80
Olsen, Astrid, datter af arbejdsmand Olsen, 79, 80, 81
Olsen, Hans Peter, restauratør, 100
Olsen, Marinius, varietedirektør, 86
Olsen, Troels, fæstebonde, 19
Olufsgyde, 34
»Onkel Toms Hytte«, hestesporvogn 39
- Paradisgade, 37
Park Allé, 132, 145, 147
Pedersen, Helga, justitsminister, 146
Pedersen, Jess, mesterbryder, smed, 74
Pedersen, Svend, TV-underholdningschef, 89
Perregaard, J., tømrer, 137
Perregaardvisen, 10
»Peter Kit«, viseforfatter, 38
»Peter Krumspring«, viseforfatter, 31
Petersen, Ane Cathrine, 32, 33, 34
Petersen, Anton, pakhusformand, 93, 94, 95
Petersen, Arne, sognerådsformand, 149
Petersen, Arnold, skuespiller, 127
Petersen, Dagmar, byrådsmedlem, 97, 98
Petersen, P., konsul, 125, 127, 138
Petersen, P., restauratør, 104
Petersen, Reinhard, sognerådsformand, 148, 149, 151
Pierri, græsk bryder, 74
Piø, Iørn, arkivar, mag. art, 7, 10
Politikeren, 64, 80, 141
Politistationen, 44, 123, 132
»Polyhymnia«, klub, 66, 86
Pontoppidan, K. B., overlæge, professor, 50
Pontoppidan, O., premierløjtnant, 48, 50
Poulsen, politibetjent, 32, 34
»Prøven«, hjulbåd, 103
- Randers, 59
Randers Landevej, 92
Randlev, Rasmus, godsejer, 17, 18, 19
Rasmussen, mekaniker, århusiansk flyvepioner, 114
Rasmussen, B. S., overbetjent, senere politiassistent, 133, 135
Rasmussen, H., maskinmester, underbrandinspektør, 138
Rasmussen, Peder, skovfoged, 97
Regina-Teatret, 145–147
Reichardt, Poul, skuespiller, 146
Reimers, M. N., apoteker, 133, 135
Riis Skov, 70, 80, 82, 83, 101, 116, 117
Ringkøbing, 89
Risskov Badehotel, 101
Rosensgade, 70
Royal, hotel, 91, 99, 101, 115, 125, 132, 143
Rozzi, Johan, konditor, 131, 132
Rundetårn, 8
Rung-Keller, P. S., organist, 144
Ryesgade, 127, 132
Rømer, C., købmand, 124
Rømer, Ole, astronom, 13
Rørdam, Skat, afdelingsleder, 144
Rådhuspladsen, 139, 141
- Sabroe, Peter, politiker, 46, 47, 48, 50, 51, 65, 66, 67, 81, 85, 86, 118–120, 127
Sadelmagerens og Tapetserernes Fagforening, 78
Salling, H. P., blikkenslagermester, 136, 137
»Salonen«, restaurant, 9, 82, 83, 84, 101
Samsø, 115
Samsøgades Skole, 140
Samuelsen, Karen = »Karen Spidsmus«
Sandgraven, 70
Skt. Clemens Bro, 38, 39, 40, 111, 112, 142, 143
Skt. Clemens Stræde, 69, 76
Skt. Clemens Torv, 24, 69, 132
Skt. Nicolauskilde Brøndanstalt, 115
Skt. Olufs Marked, 22, 23, 24, 25, 28, 29, 30, 86
Schimmelmänn, lensgrevinde, 48, 50
Schmidt, Alfred, tegner, 67
Schmidt, J. P., dansk jurist, 33
Schmidt, Peter, sporvejsdirektør, 125, 127
Schmiegelow, H. C. E., læge, 32, 33
Scholten, H. R. von, politimester, kammerjunker, 31, 32, 34
Schrøder, Chr., skuespiller, 99, 100, 101
Seivir, Daniel, skomagersvend, 20, 21
Sejr, Emanuel, overbibliotekar, 36
Silistria, traktørsted, 116, 117
Silkeborg, 115, 120, 130
Simonsen, Anna, 47
- Simonsen, M., redaktør, 59, 125, 126, 127
Sindssygehospitalet, 81
Sjette Frederiks Kro, 84
Skejby, 45, 46, 47, 90, 91, 92, 114
Skjoldborg, Johan, forfatter, 46
Skolebakken, 84, 149
Skolegade, 8
Skolegyde, 86
Skæring, 30
Skæring Munkegård, 15, 17, 18, 19
Skødshoved, 91, 92
Slengerik, C. A., politiker, 127
Smede- og Maskinarbejdernes Fagforening, 138
»Smukke Didrik«, 87, 89
Sneum Bro, 119
Social-Demokraten, 66
»Sofus Stoffersen«, viseforfatter, 85
Spatium, Jean, viseforfatter, 73
Sporvognsremisen, 117
Springborg, E., kaptajn, brandinspektør, 48, 50, 53, 54, 55, 56, 111, 112
Statsbanerne, 86
Stecher Christensen, E., borgmester, 143, 144
Stenshøj, Knud, kontorchef, 150
Stilling, A., lærer, 125, 127
Stjær, 93, 95
Store Torv, 25, 36, 39, 107, 109, 122, 133, 134
Strandberg, Julius, viseforfatter, 8, 9, 10, 35, 42, 44, 61, 64, 68, 74
Strandberg, Olaf, viseforfatter, 9, 79
Strange Petersen, O., professor, 149, 150, 151
Struer, 130
Strøget, 106, 107, 110
Studsgade, 26
Svensen, Robert, flyvepioner, 114, 125, 127
»Svenskeren«, brandsprøjte, 129, 130
Svensson, Lars, landarbejder, 46
Sømandshjemmet, 80
Sønder Allé, 40, 141
Søndergade, 39, 75, 76, 78
Søndre Kirkegård, 131, 132
Søndre Mole, 53
Sørensen, Carl H., fabrikant, 91
Sørensen, J. C., arrestforvarer, 70, 71
Sørensen, Jens Peter, gårdejer, 61, 63, 64
Sørensen, Johs., fabrikant, 115
Sørensen, Jørgen, adjunkt, cand. mag., 47
Sørensen, Marie, højskoleelev, 9, 60–64
- Tangen, 100, 101
»Tapper« = Otto Hansen
Teknisk Museum, 129
Thelen, Robert, tysk flyver, 113, 114, 115
Thors Mølle, traktørsted, 117
Thorsen, Peter, typograf, viseforfatter, 9, 87, 94, 96, 107, 111, 114, 119, 129

- Thorup, A., retsassessor, 121, 124
 Thorup, C. J., politimester, 43
 Thygesen, Carl, skomager, 80, 81
 Thürmann, Ludvig, restauratør, 83, 84, 99
 Tinghuset, 44
 Tivoli, 36
 Tjørnehøj, Erik, økonomidirektør, 148, 150, 151
 Todbjerg, 28
 Trindnæs, 103
 »Trods Katholm«, ejendom, 13
 »Trouville«, badeanstalt, 96, 97, 98
 Tvilum, Albert, viseforfatter, 83
 Tyron, Bruno, skuespiller, 123
 Tønnersen, Chr., sadelmagermester, 78

 Unmack Larsen, Sv., borgmester, 144, 145, 146

 Varde, 120
 »Varebørsen«, møbelforretning, 76, 78
 Varedirektoratet, 144
 Varna, 99, 101, 117
 Weber & Sørensen, reklamebureau, 124
 Vega Palmin-Fabrik, 90, 91

 Vejlbjby, 84, 90, 91, 121, 124
 Vejlbjby-Risskov, 149, 151
 Vejle, 23
 Vennelyst, 7, 9, 32, 37, 46, 72, 73, 98, 99, 100, 101, 117, 121, 123, 124, 125, 127, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 138
 Vester Allé, 44
 Vester Allés Kaserne, 85
 Vestergade, 54, 55, 120
 Vestergaard, F., borgmester, 66
 Vesterport, 129
 Viby, 148, 149
 Winds Bogtrykkeri, 110, 112
 Withen, Chr. N., tømremester, 137, 138
 Wolfhagen, Fr., kaptajn, 52
 Wright, Wilbur, amerikansk flyvepioner, 91

 Ziegler, J. M., slagtermester, 34

 Ørnereden, 96, 97, 98, 117
 Østbanegården, 40, 49, 80
 Østbanetorvet, 40, 49, 50, 52, 53, 58, 80
 Østergade, 39, 40, 117

 Abyhøj, 148 149, 151
 Aarbye, Fr., købmand, 109
 Århus Amtstidende, 73, 127
 Århus Arrest, 70, 71, 95
 Århus Belysningsvæsen, 144
 Århus Brandvæsen, 49, 50, 55, 56, 111, 112, 128–130, 136–138
 Århus-Bugten, 48, 52, 90, 91, 92, 114
 Århus By-Orkester, 14
 Århus Byråd, 39, 66, 96, 97, 98, 101, 112, 115, 117, 124, 136, 137, 138, 139, 141, 144, 146, 147, 149, 150, 151
 Århus Domkirke, 120, 132
 »Århusianeren«, ugeblad, 38, 40
 Århus Industriforening, 151
 Århus Kommunehospital, 81
 Århus Lysbadeanstalt, 110, 112
 Århus Oliefabrik, 124
 Århus Politi, 31–34, 40, 41–44, 62, 69, 70, 71, 73, 74, 80, 94, 107, 108, 109, 111, 133–135
 Århus Rådhus, 139–141, 142, 143
 Århus Sporveje, 38–40
 Århus Stiftstidende, 23, 24, 30, 54, 55, 81, 83, 111, 114, 124, 127, 138, 140, 141, 147
 Århus Tappenstreg, 35, 36, 37
 Århus Teater, 86, 147
 Århus Turistforening, 143
 »Århus Ugeblad«, 32, 34
 Århus A, 55, 102, 103, 104, 105

Publikationer

udgivet af Århus byhistoriske Udvalg

BARN I ÅRHUS

Redigeret af Åge Bredsted,
Vagn Dybdahl og Emanuel Sejr.
1956. 139 sider. Udsolgt.

BARN I ÅRHUS

Anden samling.
Redigeret af Åge Bredsted,
Vagn Dybdahl og Emanuel Sejr.
1957. 183 sider. Udsolgt.

ÅRHUS PROMENADE 1909–59

Redigeret af Vagn Dybdahl og
Finn H. Lauridsen.
1958. 244 sider. Udsolgt

Rasmus Nielsen:

ÅRHUS I FYRRERNE

Ny udgave med
oplysende noter af Emanuel Sejr.
1959. 164 sider. Kr. 11,90.

Emanuel Sejr:

GAMLE ÅRHUSGADER

1960. 154 sider. Udsolgt.

Helge Søgaard:

DET ÆLDSTE ÅRHUS

1961. 114 sider. 26 plancher.
Kr. 31,80.

Emanuel Sejr:

GAMLE ÅRHUSGADER

Anden samling.
1961. 160 sider. Udsolgt.

FREMMEDE SER PÅ ÅRHUS

Redigeret af Finn H. Lauridsen.
1962. 247 sider. Udsolgt.

ERHVERV I ÅRHUS

Ved Poul Enemark.
1963. 80 sider. Kr. 11,50.

Bernhardt Jensen:

FRA DET GLADE ÅRHUS

De gamle varieteer og
morskabsteatre.
1963. 252 sider. Udsolgt.

Anna Thestrup:

ELIGEREDE BORGERE I ÅRHUS 1740–1837

1964. 136 sider og 2 udfoldstavler.
Kr. 18,40.

UNG I ÅRHUS

Redigeret af Vagn Dybdahl.
1964. 298 sider. Udsolgt.

UNG I ÅRHUS

Ny samling.
Redigeret af Vagn Dybdahl.
1965. 224 sider. Kr. 36,80.

Bernhardt Jensen:

SOM ÅRHUS MOREDE SIG

Folkelige forlystelser fra 1860'erne
til 2. verdenskrig.
1966. 248 sider. Udsolgt.

Peder Hansen Resen:

ATLAS DANICUS. ÅRHUS STIFT

Tekst og oversættelse ved
Helge Søgaard.
1967. 160 sider, 27 planchesider.
Kr. 36,80.

Erik Christiansen:

GENNEM ÅRHUS I TRÆSKO

Billedredaktion og oplysende noter
ved Peder Jensen.
1967. 109 sider.
Indbundet: udsolgt; hæftet: kr. 14,95.

Ib Gejl:

UNDER VÆRGERADET

Forsømte og »forbryderske« børn
i Århus 1905–15.
1967. 121 sider. Kr. 23,00.

Emanuel Sejr:

ÅRHUS-MOSAIK

Personer og begivenheder
i den lille by.
1967. 281 sider. Kr. 39,70.

Vagn Dybdahl:
DET LOKALHISTORISKE
ARBEJDE I BYERNE
Erfaringer fra Århus byhistoriske
Udvalgs virksomhed.
1968. 24 sider. Udsolgt.

Victor Jensen:
KLUNKETID OG KRIGSAR
Århus omkring år 1900 og under
besættelsen 1940–45.
1968. 308 sider. Kr. 41,40.

BORGERE I BYENS RAD
Medlemmer i Århus bys borger-
repræsentation og byråd 1838–1968.
Redigeret af Ole Degn og
Vagn Dybdahl.
1969. XXIV – 268 sider. Kr. 41,40.

ULYKKE, NØD OG BRØDE
Begivenheder i Århus.
Redigeret af Vagn Dybdahl.
1969. 72 sider. Kr. 16,10.

Bernhardt Jensen:
DA ÅRHUS VAR HOLLYWOOD
Et kapitel af stumfilmens historie.
1969. 160 sider. Udsolgt.

DA DET VAR NYT I ÅRHUS
Ved Ole Degn.
1970. 208 sider. Udsolgt.

ÅRHUS DENGANG OG NU
1971. 144 sider. Udsolgt.

ÅRHUS-ARBOG 1972
156 sider. Kr. 34,50.

MANGE
KOMMER TIL ÅRHUS
1972. 154 sider. Kr. 46,00.

Vagn Dybdahl:
SOCIALHISTORIE
I KØBSTÆDERNE
1972. 20 sider. Udsolgt.

RASMUS PEDERSEN
THESTRUPS STAMBOG
Ved Helge Søgaard.
1972. 100 sider. Kr. 34,50.

ÅRHUS DENGANG OG NU
Anden samling.
1972. 138 sider. Udsolgt.

ÅRHUS-ÅRBOG 1973
156 sider. Kr. 39,75.

S. Hjort Eriksen:
SÅDAN VAR ÅRHUS
Lette vidnesbyrd om Århus
i 1920'erne og 1930'erne.
1973. 184 sider. Kr. 55,20.

ÅRHUS-ARBOG 1974
161 sider. Kr. 42,20.

Bernhardt Jensen og Peder Jensen:
MARSELISBORG-SKOVENE
Historie og begivenheder gennem
århundreder.
1974. 208 sider. Udsolgt.

Emanuel Sejr:
ÅRHUS-PROFILER
Skikke, personer og begivenheder
i den svundne by.
1974. 216 sider. Kr. 66,70.

ÅRHUS-ÅRBOG 1975
178 sider. Kr. 55,20; indb. 64,00.

Bernhardt Jensen:
LIVET I ÅRHUS
I GAMLE VISER
Digte og kendsgerninger om store
og små begivenheder.
1975. 160 sider. Kr. 75,00.